ANTON GIRARDI

AAN HET NOODLOT IS NIET TE ONTKOMEN

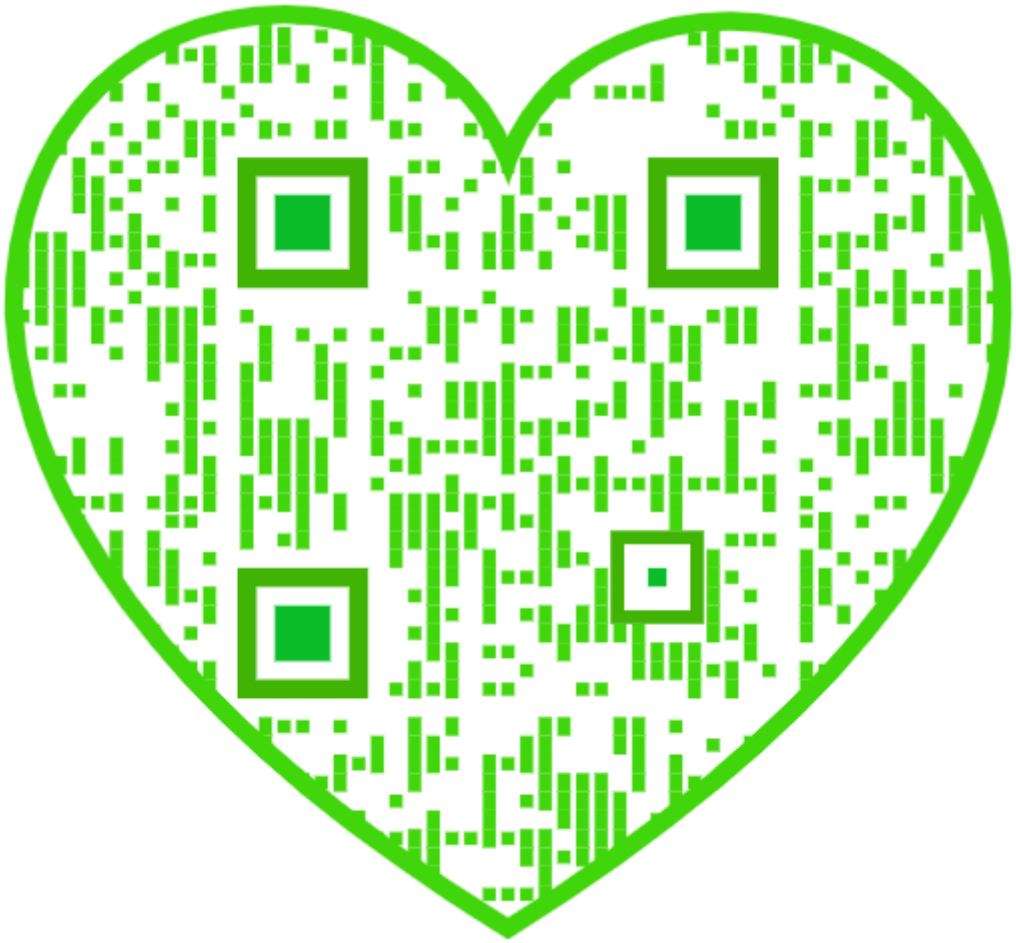

ANTON GIRARDI

AAN HET NOODLOT IS NIET TE ONTKOMEN

Vertaling door
J. Tersteeg
van
Das Schicksal setzt den Hobel an

Anton Girardi

AAN HET NOODLOT IS NIET TE ONTKOMEN

De levensroman van Alexander Girardi

UITGEVERIJ BOOT — 's-GRAVENHAGE

Aan de nagedachtenis van mijn Vader,
Alexander Girardi, gewijd, —

Aan mijn vrouw,
Elisabeth Charlotte Girardi

Berlijn, Winter 1940/41

PROLOOG.

....De mens heeft weinig van den vader,
wanneer werkelijk de Hemel zijn vader is,
— des te meer van zijn moeder (de Aarde).

JOHANN NEPOMUK NESTROY.

...„Andredl...!"

De voetstap van den boer Johann Anton Girardi drukte zwaar op de planken vloer van zijn statige huis te Ampezzo, in het land Tirol.

Zij hielden stand onder zijn stap zonder te kraken, die planken, uit oude stammen van het Tiroolse bergwoud gezaagd en geschaafd, door de voorzichtige werkhand van zijn vader bewerkt en keurig precies tegen elkaar gelegd — geen tussenruimten waren er en geen kwastgaten waren er op die manier —, vakmanswerk was het, de arbeid van een man die huis en hof voor zijn kinderen en kindskinderen in orde had gehouden en daarbij tussen een zegenspreuk en een spuw in de handen aan de toekomst gedacht.

En het huis beloonde zijn moeite.

Het stond, een eind van het dorp, eenzaam tussen bos en veld, trotseerde het weder en de storm, om het even of deze van de hemel omlaagzwierde of van de grenzen kwam aanblazen, zoals in die tijd, vijf jaren geleden, toen de kinderen en de grijsaards van deze bergwereld zich om de Iselvlag hadden geschaard en zich tegen een overmacht staande gehouden, voor zichzelf, voor hun nakomelingen en voor dit geheiligde, geliefde land Tirol...

De man, die zo juist na harde arbeid op het veld over de drempel van dit huis stapte, was een werkzaam erfgenaam geworden van de vaderlijke grondslag voor hof en akker. Met hetzelfde vooruitziende bewustzijn van verantwoorde-

lijkheid voor hem die hem eenmaal zou aflossen, — voor zijn zoon.

„A n d r e d l...!"

Verschrikt liet de boerin in de keuken de grote potlepel zakken; zelfs de oude kater die lui in het vensterkozijn lag uitgestrekt, spitste verstoord de oren, en de dienstmaagd boog haar hoofd nog dieper over de grote aarden schotel, waarin ze met bekwame handen de melk afroomde.

De boer ging, zonder het gevolg van zijn roepen af te wachten, langzaam de woonkamer binnen. Voor de hoek waar het kruisbeeld hing ontblootte hij vroom het hoofd. Daarbij vielen zijn zwarte lokken op zijn door de zon verbrand voorhoofd; bijna onwillig vertrok de brede, enigszins grove mond zich tot een kort gebed — wat zo behoorde, dat behoorde nu eenmaal zo, en het zaaikoren stond goed, het weder was bestendig, — men kon gerust „de Heer zij gedankt" zeggen.

En toch was de middelmatig grote stevige man, wiens merkwaardig fijn uitgevallen handen zo geheel niet wilden passen bij het algemene beeld van een eenvoudigen boer uit het gebergte, maar half bij zijn bezigheid. Terwijl zijn lippen bijna klankloos het „Wees gegroet, Maria" opdreunden, keken zijn donkerbruine, warm glanzende ogen door het geopende venster de langzaam aanschemerende avond in. Daar stonden, met eigen hand getimmerd, stal, schuur en deel; de kleine tuin lichtte in schelle kleuren tussen de gebouwen op; daarachter strekten zich de velden uit, en verder omhoog, daar waar de kleine bergbeek over het witgewassen kiezel kabbelde, rezen mals en groen de weiden op.

„'t Is een gezegend land!" mompelde de boer in zichzelf, nadat hij een kruis had gemaakt en van de hoek met het kruisbeeld naar het venster was gegaan.

„Die beroerde jongen, die drommelse vlegel...!" zo ontschoot het dadelijk daarop half geërgerd, half weemoedig zijn mond; zwaar plooide zich een toornrimpel op zijn hoge, bijna edel te noemen voorhoofd. Het had hem moeite ge-

noeg gekost, zich hier op het vaderlijke erf te handhaven. Zijn bijnaam in het dorp luidde immers „de baron", en hij liet er zich iets op voorstaan, omdat hij het zelf menigmaal had doen blijken, daarbeneden in de dorpsherberg, dat zijn voorouders op Sicilië voorname, rijke edellieden waren geweest!

Dat zich onder hen ook een welbekende toneelspeler [1]) had bevonden, placht hij opzettelijk te verzwijgen.

Wrevelig schudde de boer zijn hoofd: „Die Andredl, die kwajongen, die hier eenmaal als boer en heer de baas zou moeten zijn en het werk voortzetten, die wilde er nu al niets van weten! Niet op het veld was de kerel te gebruiken en niet in de stal! In de tuin kwam hij alleen als de aardbeien rijp werden! Maar wanneer er iets aan de ploeg of de eg viel te herstellen, dan deed hij dat met een vurige ijver."

„'t Is toch maar een kruis...!" zeide de bergboer Johann Anton Girardi, en keerde zich met een zware schouderruk van het venster af. Daarna stapte hij nadenkend de kamer uit, wierp in het voorbijgaan het Mariabeeld een echt verwijtende blik toe en begaf zich naar de keuken.

„Maria en Josef, Andredl, waar zat je nu toch weer?" vroeg intussen de boerin Magdalena, geboren Zardini, den glunderen achtjarigen jongen, die zich vertrouwelijk tegen haar heup aandrukte en nieuwsgierig naar het fijnroeren van de vetballetjes keek.

De slanke vrouw zuchtte bedrukt en zette de dampende schotel op de grote houten tafel in de kamer, die de meid intussen schoongemaakt en bijgeschoven had.

1) Lord Hamilton weet in zijn reisbeschrijvingen van een Giuseppe Girardi te vertellen, die omstreeks 1700 als bijzonder geliefd toneelspeler in Milaan zou hebben gewoond. Hamilton schrijft dat deze komische acteur een bijzonder sterke indruk op hem had gemaakt, omdat hy „met de eenvoudigste middelen de mensen aan het lachen en ook aan het huilen kon brengen." — Voorts verhaalt Hamilton dat deze Giuseppe Girardi, in tegenstelling met het anders zo lichtzinnige comediantenvolk, een buitengewoon zuinige man was, die zich later zelfs een zomerverblijf in de nabijheid van Milaan kon aanschaffen — twee eigenschappen die na ongeveer tweehonderd jaren bij Alexander Girardi eveneens herhaaldelijk werden opgemerkt. Het bewijs van een directe afstamming van dezen Giuseppe Girardi kon evenwel niet worden geleverd.

„Gezegende maaltijd!"

Zacht legde de boer na het zwijgend verorberde maal zijn houten lepel op zijn bord neer.

„De Heer zij gedankt!"

Vlug ruimde de meid de tafel af en verliet de kamer.

Andredl, de kleine zondebok, keek schuw op naar zijn gestrengen vader. Schuchter en toch een beetje driest klonk de vraag die hij sedert weken op de lippen had:

„Heeft vader wat gehoord van meneer Hitzinger?"

De boer keek zijn jongen een poos in de smekend opengesperde ogen. Treurige berusting lag in zijn stem toen hij daarna, half tot de boerin, half langs haar heen, op zijn overdachte, rustige manier deze woorden de kamer in sprak:

„Hitzinger heeft geschreven! De jongen zou bij den meester kleinsmid Ringhofer in de leer kunnen komen! In Knittelfeld. Dat ligt in het Stiermarkse." — „In Godsnaam, dan moet hij maar gaan als het zover zijn zal...," voegde hij er nog halfluid bij.

„Ze ver weg, Here God in de hemel, zo ver weg..." was alles wat de boerin uitbracht.

De jongen hield zijn hoofd gebogen.

Misschien wilde hij voor zijn vader de blijdschap verbergen die uit zijn ogen straalde; misschien schaamde hij zich een weinig over zijn onstuimige verlangen naar de bankschroef en het smidsvuur...

Een kind was hij nog, de kleine Andredl...

Maar kinderinstincten vergissen zich zelden. En voor de speelse fantasie van het kind, die uit zandhopen ridderburchten doet verrijzen, kan een beroete smederij een koningspaleis worden.

Want alleen een rein kindergemoed heeft de moed zelfzuchtig te zijn zonder door bewustzijn van schuld te worden nedergedrukt.

De boer stond op.

Zwijgend verliet hij de kamer. Toen hij daarbij langs den jongen kwam, streek hij, zonder ernaar te kijken, met

zijn ruwe hand over het krullende zachte haar van den knaap.

Voor het huis ging hij daarna op de smalle houten bank zitten. Zijn ogen dwaalden peinzend naar de berghoogten en weer naar beneden, over de weiden naar het vruchtbare dal.

De klokken van de naburige dorpskerk luidden de vesper.

De ondergaande zon overtrok de top van de Monte Pramaggiore met een glanzend avondrood.

Zacht stierf de laatste klokketoon weg in de stille vrede van het rustig ademende landschap.

Men schreef het jaar eenduizend achthonderdenvijftien...

...De kleine huiseigenaar [1]) Josef Spindler sneed zorgvuldig de eerste rozen af in het tuintje voor zijn kleine buitenhuisje te Oberlimbach, in Stiermarken, en schikte ze brommende tot een eenvoudige ruiker.

Om elf uur was hem een gezond meisje geboren, en over een uur, om halfvier, zou de doop worden verricht.

Alles goed en wel wat de vrouwen bij een geboorte op touw zetten, zo overdacht hij bij zijn werk, maar de oude vrouw van den „Rath", zijn schoonmoeder, deed van het goede toch wel wat te veel. Wat trouwens al voor een deftigdoenerij! „Huisjesbezitter is mijn schoonzoon!" zo had ze den hulpgeestelijke opgegeven die de gegevens voor het register van de parochie Neudau had aangenomen! Huisjesbezitter...! Sedert onheuglijke tijden had dat huiseigenaar geheten! Maar de vrouwen, die...

Verder kwam hij niet met zijn gemelijke overdenking, want buiten de heg reed juist het pastoorsrijtuig voor.

Zijn Eerwaarde, de pastoor Josef Preising uit Neudau, stapte omslachtig uit het van ouderdom zwakke voertuig en kwam de tuin in. Hij scheen haast te hebben, want hij liet op zijn „in eeuwigheid, amen!", dat hij op het vriendelijke „geloofd zij Jesus Christus!" van den huiseigenaar

1) „Kleinhäusler", dorpeling, die wel een huisje, maar geen land bezit.

ten antwoord moest geven, dadelijk de vraag naar de naam van het kind volgen.

„Maria, alstublieft, zoals haar moeder!" zo haastte de huiseigenaar zich onderdanig te antwoorden.

En zo geschiedde het dat een kwartier later, de 18e Juli 1815, een klein mollig mensenkind in naam van God den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest met de naam „Maria" werd gedoopt.

Denzelfden dag stond te Knittelfeld, in Stiermarken, een jongen uit Tirol, met een gezicht dat van geluk straalde, voor het eerst van zijn leven voor de deur van een bankwerkerij...

De jaren gingen voorbij.

Het land zag rustiger tijden tegemoet; de grote Corsicaan Bonaparte zat op zijn eiland, ergens in de wereldzee; langzamerhand bedaarde in Europa de angst voor nieuwe ontsteltenissen.

Men begon overal begrip te krijgen voor de vreedzame taak van het staatsbestuur, de handel en de industrie. Het handwerk ontwaakte tot nieuwe bloei; de welstand glimlachte door spiegelblanke vensters ook de bescheidenste huizen binnen; men droeg weer vrolijke kleuren aan het lijf en goede verwachting en godsvertrouwen in het hart. „Leven en laten leven" was de zinspreuk geworden en de uitdrukking voor de degelijke manier van geldverdienen en van leven luidde „solide".

Solide was het handelshuis, en solide was de handwerksman; solide waren de huizen, en solide was zelfs de vingerdikke horlogeketting die op het vest van den burger bengelde en gouden welstand verried.

Het was een schone tijd van trouwhartige, bezonken rust, en de mensen die erin leefden waren vriendelijker dan de mensen tegenwoordig zijn.

En zij bezaten — daarbovenuit — een Gode welgevallige, blijmoedige inborst...

In Oberlimbach groeide de dochter van den huisjesbezit-

ter, Maria Spindler, op tot een vriendelijk, zedig meisje; in Graz, de provinciehoofdstad, gebruikte de boerenzoon Andreas Girardi ijverig zijn bankwerkershanden.

Sinds lang had hij zijn gezellenproefstuk gemaakt; nu lag ook al het meesterdiploma welbewaard in de kast; het was dus nodig zich te vestigen, om met het vaderlijke erfdeel en de zelf gespaarde talers een eigen werkplaats te openen. De tijd en de omstandigheden waren er wel geschikt voor de deuren en poorten voor een ijverigen handwerksman te openen, als hij zijn handwerk maar verstond en behoorlijk genoeg was om in die atmosfeer van rustige bedachtzaamheid niet door luidruchtig gedrag en ongepaste haast de aandacht te trekken. Daarvoor bewaarden Andreas Girardi zijn aangeboren bescheidenheid en zijn met de jaren afgekoeld, vreedzaam temperament. Toen hem dus op een dag ter ore kwam dat in de Leonhardgasse het kleine huis nummer 593 te koop stond, ging hij dadelijk op weg om het grondig te bekijken.

Hij vond de benedenkamers volkomen geschikt voor de inrichting van een bankwerkerij met alles wat erbijbehoorde, brak zich over de bovenkamers en de zolderkamer van het één verdieping hoge eenvoudige gebouw niet verder het hoofd en legde, zonder te dingen, de gevraagde koopprijs in contanten eenvoudig en bescheiden op de tafel.

Het doel was bereikt!

Nu was hij zijn eigen baas!

Hij dacht aan de vaderlijke boerenhoeve in Tirol en gevoelde het bewustzijn thans zijn vroegere eigenzinnigheid te kunnen verantwoorden als het kostelijkste loon voor al de moeite en het werk van zijn leer- en zwerfjaren.

Hij greep met zijn aan werken gewende hand de zware smidshamer en sloeg op het aanbeeld dat de lichte vonken lustig rondstoven.

Aandacht, klanten en achting sloeg hij zich uit het ijzer; binnen korte tijd bloeide zijn zaak. Hij nam een gezel en een leerling; schafte nieuwe schroefbanken en beter gereedschap aan; werkte tot laat in de avond en legde onder

zijn handwerk de gouden bodem die uit vlijt, eerlijkheid en meesterschap bestaat.

En weder gingen de jaren voorbij.

Op een Zondag hield de meester bankwerker Andreas Girardi overleg met zich en zijn Here God:

De bankwerkerij was gezocht en geacht; de gezel verstond zijn handwerk; de inrichting mocht gezien worden, en op de inkomsten lag rijke zegen.

Nu ontbreekt er niets meer, zo overlegde de meester, het werk is volbracht en moet alleen voortgezet worden.

Met goede moed klapte hij het boek dicht waarin hij netjes de inkomsten en de uitgaven placht te schrijven; daarna greep hij zijn hoed. Het is immers Zondag vandaag, de dag des Heren; een kleine wandeling kan hart en geest verheugen, zo dacht hij tevreden en sloot het boek in zijn kast.

Vervolgens opende hij de huisdeur en ging de straat op.

De lente meent het vandaag bijzonder goed met ons, zo stelde hij vergenoegd vast en knipoogde verbaasd tegen de schelle zonneschijn van de Maartdag. Daarna keek hij naar de vrolijke mensen in hun zondagse kleren, die bij troepen de naaste omgeving introkken, en richtte zijn schreden na een korte overdenking naar de Rosenberg.

Hij besteeg, langs het grote kruisbeeld, met vroom ontbloot hoofd de steile weg en kwam daarbij langs halfverborgen banken, waarop jonge paartjes zaten en elkaar het eeuwige lied van liefde en verliefd zijn toefluisterden, doof en stom voor hun omgeving, één met het bos, de zon, het heelal, en met hun geluk.

De meester haastte zich er voorbij te komen.

Boven, op de hoogte, bleef hij staan om uit te blazen, en hij keek ontroerd naar het lieflijke beeld aan zijn voeten.

Daar stroomde, helder schitterend in het zonlicht, de rivier door het dal, slingerde zich door de chaos van huizen met grote bochten weer het vrije veld in en haastte zich naar de bergen toe; een zilveren streep midden in het bloeiende landschap: de Mur, de rivier van de geboorte-

grond, van het groene Stiermarken. Hoog rezen uit de huizenzee de oude Dom en het paleis van den vorst-aartsbisschop omhoog; aan de tegenovergestelde oever blonk wit de kerk van den Heiligen Franciscus; het voornaamste plein, met het raadhuis en zijn vele barokgevels eromheen, geleek op bont kinderspeelgoed. Zwaar en ernstig rees het provinciehuis op; iets hoger lagen fier de burcht en de stadsmuur in de lichte zonneschijn; het kenteken van de stad, de klokketoren, groette van de slotberg naar beneden, en overal, daartussen en daarnaast, was groen en wederom groen, de eeuwige kleur van het Stiermarker land...

De eenzame man op de Rosenberg gaf zich over aan de bekoring van deze lentedag. Zijn blik dwaalde van het stadsbeeld af en bleef aan de top van de Schöckl hangen.

Niet te vergelijken met mijn Tiroler bergen, dacht hij, maar liefelijk. — Liefelijk en gemeenzaam!

„Met de gletschers bij ons thuis waren we eigenlijk op de u-voet," zeide hij glimlachend tot zichzelf; „die zijn allemaal groots en koud om te zien, maar tegen zo een berg als de Schöckl daarginds, daar kan je gerust „jij" tegen zeggen...!"

„Jij tegen zeggen..." Deze zin bleef in zijn herinnering hangen toen hij zijn weg voortzette.

„Jij zeggen..."

Tegen wie zeide hij eigenlijk „jij"?

In het beste geval tegen zijn leerling, als hij dien bij zijn oren pakte, en tegen het meisje dat de kamers in orde hield.

Iets ontbreekt er dus nog, zo verbeterde hij zijn overpeinzing van die morgen: de vrouw ontbreekt!

De meestersvrouw!

Nu, er was dan toch in elk geval die keurige, vriendelijke jongedochter, zo bedacht hij zich bij het voortgaan, — die Maria van Spindler, die hij in het koophuis op de Tummelplatz dikwijls had opgemerkt!

Ze heeft zulke ernstige, bijna boerse trekken en lieve, warme ogen! — zo beproefde hij haar beeld in zijn herinnering weer op te frissen.

Of ze hem wel zou willen hebben wanneer hij er haar om vroeg?

Zeker, voor een vrijer ontbrak hem het talent, en van mooie smoesjes maken had hij helemaal geen verstand; maar ronduit een mannelijke vraag te doen, daar achtte hij zich wel toe in staat als het er opaankwam.

En — heerlijk zou het wel zijn, heel heerlijk, — zo schilderde hij het zich in gedachten, — een brave vrouw in huis te hebben, die de boel in orde zou houden.

Een vrouw met wie je 's avonds onder de petroleumlamp kon zitten en over de zaak en ook nog over andere dingen mocht praten.

En later zou je dan misschien ook een kind kunnen hebben, en dan...

De bankwerker Andreas Girardi begon te dromen.

En dromen zijn niet altijd bedrog.

Zij zijn heel dikwijls de beste wegwijzers in ons leven.

Want de droom spoelt met zijn toverbeelden onze weerstanden weg; hij plaatst ons als overwinnaar boven gebeurtenissen waaronder wij wakend zouden bezweken zijn omdat ze ons meestal plotseling overrompelen, zonder ons tijd te laten hun werking en onze reactie ook slechts in de wereld van onze voorstelling op de proef te stellen.

De droom is het gewoonlijk die de omstandigheden voor ons schept om onze bekwaamheden te ontdekken; hij overspant de boog van onze aan banden gelegde kracht en laat zelfs een zwakkeling voor korte tijd een held worden.

Hij verheft ons boven onszelf.

Wel misleidt hij ons over het werkelijke, alledaagse van ons leven heen en blijkt hij ons bedriegelijk in zijn beloften. Nochtans kan hij onze verborgen en onbewuste aandoeningen naar de oppervlakte toveren.

Want wat hij weerspiegelt, is altijd slechts onze persoonlijke, allereigenste aard.

Terwijl de droom ons met beelden en voorstellingen beetneemt — leert hij ons inzien wat we kunnen...

Uit zijn droom op een voorjaarsavond op de Rosenberg

schiep zich ook de bankwerker Andreas Girardi zijn late huwelijksgeluk.

Reeds enkele maanden later kon de koster van het kerspel St Leonhard in net, goed leesbaar schrift de volgende post in zijn register boeken:

„...de 19e Mei 1844 vond in de Dom te Graz, in Stiermarken, Oostenrijk, het kerkelijk huwelijk plaats van Andreas Philipp Girardi, burgerlijk meester kleinsmid, geboren de 9e September 1807, te Ampezzo, Tirol, wonende te Graz, Leonhardgasse 593, — met Maria Spindler, particuliere, geboren de 18e Juli 1815, te Oberlimbach, Stiermarken, wonende te Graz, Tummelplatz 18. De koorvicarius Josef Augschöll voltrok het huwelijk. — Als getuigen fungeerden Mathias Kimmel, kantoorbediende, en Karl Kautzner, burchtopzichter..."

Keurig en goed leesbaar was ook dit huwelijk.

Gedeelde arbeid en gedeelde zegen, zo stond er als leidspreuk boven deze verbintenis van twee fatsoenlijke, werkzame mensen. De man gedroeg er zich naar in de werkplaats en de vrouw in het huis.

Een enkele schaduw lag over deze innige gemeenschap — de kinderloosheid. — Zij spraken er niet meer over, maar zij dachten er des te meer aan.

De vrouw van den kleinsmid, Maria Girardi, had bidden geleerd!

En wachten...

Zij had op veel in het leven moeten wachten, deze vrouw, niet alleen op den man dien zij eerst op de leeftijd van negenentwintig jaren had kunnen trouwen.

Zij wachtte ook op het begeerde kind...

En haar wachten was niet vergeefs.

Na een zesjarig huwelijk, de 5e December 1850, baarde zij haar man in het dakkamertje van hun huis in de Leonhardgasse 593 een zoon.

De volgende dag werd het kind door den kantoorbediende Mathias Kimmel in de stadsparochiekerk St Leonhard, diocees Seckau, ten doop gehouden.

Hij ontving de naam A l e x a n d e r...

HOOFDSTUK I.

Nomen est omen....

De Hofrat Karl Leopold Kratochwill verliet licht ontstemd zijn in de Annengasse gelegen woning, keek enigszins wantrouwend naar de sneeuwwolken en besloot na een korte aarzeling het doel van zijn dagelijkse ochtendwandeling van de slotberg naar het stadspark te verleggen.

Boven Graz, de oude Stiermarkense provinciehoofdstad, scheen een milde winterzon; de koude van de Januaridag was zeer goed te verdragen en de voetpaden waren netjes geveegd; er was dus noch op het weder noch op het voorkomen van de straat iets aan te merken. De Hofrat gaf dan ook na enkele critische blikken op de Hauptplatz en de Herrengasse de moeite op om voor zijn zorgvuldig gekweekte ergernis in deze richting nieuw voedsel te zoeken.

Daar hij zich echter in elk geval wilde ergeren, dacht hij na over de partij tarok van de vorige avond en riep hij zich de pagatultimo opnieuw in de herinnering die zijne excellentie von Warnowits zo lichtzinnig had vergooid. Hij had ruiten geannonceerd — heel duidelijk, tweemaal zelfs — en zijne excellentie had nochtans harten gespeeld...! Hij geraakte daarover zodanig weer in woede, dat hij een voorbijganger wien hij juist op diens voet had getrapt, in plaats van „pardon" toeriep: „harten, sufferd!" — een ongehoord geval van verstrooidheid, want de hofrat was in de grond beschouwd een buitengemeen beleefd mens.

Wanneer men er echter, zo overpeinsde hij, toe gedoemd was als gepensioneerde in deze stad van gepensioneerden te vegeteren, dan was het geen wonder dat men zijn beleefdheid kwijtraakte!

En bovendien was zij thans overbodig!

Zijn beambtenloopbaan was ten einde; zijn Weense kring van kennissen had hij verloren; familie bezat hij ook niet meer — wat, voor den duivel, zou hij met beleefdheid moeten beginnen?

Op zijn bureau was dat natuurlijk iets heel anders geweest. Daar was een hoffelijk gedrag de voorwaarde om carrière te maken.

Hij had beleefd naar „boven" moeten zijn (hij herdacht tandenknarsend zijn laatsten chef, den ouden hofrat Dr Draxler — God late hem zalig rusten!); hij was ook tegenover de partijen uitgezocht, conventioneel hoffelijk geweest, want ten slotte had hij de thesaurie en daar bovenuit zelfs Zijne Majesteit den Keizer te representeren, in wiens naam hij afkondigde, inwilligde en afwees. Bovendien verlangde de keizerlijke en koninklijke beambtentraditie het (goede familie, beleefdheid en een tikje protectie, alstublieft — al het andere, kennis, vlijt en begaafdheid kwam eerst achter in de rij), ja, hij had zich zelfs verwaardigd ook naar „beneden" een zekere joviale beleefdheid te laten bemerken (je kon namelijk nooit weten of die subalternen niet plotseling een sprong naar boven maakten — de een of andere stadhouder in de familie of een grafelijke tante loerden nog al eens op de achtergrond — en je moest voorzichtig zijn, heel voorzichtig!).

Zo waren de jaren voorbijgegaan en met de jaren het leven — in een aangeleerde, gedwongen, stereotiepe, automatische, zouteloze, om te kunnen leven noodwendige beleefdheid, die hem, als hij er rustig over nadacht, van 's morgens tot 's avonds eigenlijk al lang de keel had uitgehangen!

„Hoffelijkheid"...! Dat moet van „hof" komen, aldus waagde de oude heer zich in etymologische studies.

Nu ja, men moet echter rechtvaardig zijn, zo overpeinsde hij verder; er zat toch wel wat in, in die bespotte keizerlijke en koninklijke Oostenrijkse hoffelijkheid! Er was stellig een onderscheid in h o e men iemand iets weigerde

(de Pruisen vonden wel is waar dat het helemaal hetzelfde was; de weigering bleef ondanks alles een weigering, zo herinnerde hij zich uit een debat dat hij bij gelegenheid met een collega uit Berlijn over dit punt had gehad), maar, zoals hij al had opgemerkt, er zat toch wat in! Nu, en wat er aan huichelarij bijkwam — dat was nu eenmaal niet te vermijden, en ten slotte heiligde het doel die toch altijd!

Doel...

De hofraad keek met ergernis op zijn loopbaan terug.

Afschuwelijk, dacht hij, daar ga ik nu in Graz wandelen, en in Weenen op mijn bureau zit een nieuwe chef, die natuurlijk alles verkeerd zal doen! En die Mazanek, dat valse loeder, die slavenziel van een k. en k. bode, zal den nieuwe natuurlijk net zo elke dag met dezelfde onnozele vraag: „goed geslapen, Herr Hofrat?" uit zijn jas helpen, en dan om tien uur uit de restaurant Zum Türken het tweede ontbijt gaan halen!

En daarvoor heb ik mijn leven lang geploeterd — nu, laten we dan zeggen — gewerkt, zo verbeterde de hofrat zijn gedachtengang, want hij was een eerlijk mens en hij hield ervan zich zo nauwkeurig mogelijk van zijn doen en laten rekenschap te geven.

Intussen was hij de steil omhoog lopende Spoorgasse opgeklommen en blies uit bij de stadspoort, waar de schildwacht voor zijn huisje verveeld op en neer patrouilleerde.

Het ontbrak den ouden heer aan de gave, de bekoring van een schouwspel in zich op te nemen.

Hij zag alles slechts „volgens de stukken".

Anders zou de aanblik van de kleurig geüniformeerde posten, die daar voor hun bonte schilderhuisjes in het glinsterende sneeuwlandschap er als speelgoedsoldaten uitzagen, zijn hart verheugen en een vriendelijke glimlach op zijn lippen getoverd hebben. In plaats daarvan keurde hij nu met deskundige blik de uitrustingen — zijn broer was immers k. en k. plaatselijk commandant van Laibach geweest — en stelde ontstemd vast dat hij ook hier niets zou weten aan te merken.

Zijn ergernis erover dat hij vandaag geheel niets vond om zich erover te ergeren, bereikte daarmee die climax welke gewoonlijk tussen een aanval van razernij en een ontspannend gelach heen en weer schommelt. Daar een voormalig k. en k. staatsbeambte echter onmogelijk op de openbare straat kon beginnen te razen (en allerminst in Graz — alstublieft!) en bovendien de Kratochwills op zijn hoogst konden grijnzen, bepaalde hij zich tot een licht optrekken van de mondhoeken, een grimas die zijn schraal, perkamentachtig gezicht een uitdrukking van komische boosaardigheid gaf.

Hij ging het stadspark in en vond voor de zo- en zoveelste maal dat dit plantsoen in geheel Oostenrijk zijn weerga kon zoeken, — waarbij hij natuurlijk weer aan de vele gepensioneerden moest denken die hier de vogels en de eekhoorntjes plachten te voederen. Dit laatste hield hij voor een misplaatste sentimentaliteit — wie zou hemzelf voederen, als het er op aankwam —, de vogels behoorden zo goed te zijn hun voedsel zelf te zoeken; de eekhoorntjes waren, afgescheiden daarvan, schadelijke dieren, zoals bewezen was, en de oude generaals en staatsbeambten moesten liever thuisblijven en lezen en.....

Daar viel hem plotseling in dat hij, de heer hofrat Karl Leopold Kratochwill, toch ook een gepensioneerde was, en dit plotselinge inzicht kwam hem zo ongelooflijk komisch voor, dat hij bleef staan en zacht in zichzelf begon te lachen.

Daarna zocht hij vergeefs naar een zin over de zelfkennis en over de wederkerigheid der kennis van anderen, die hij jaren geleden in het een of andere filosofische werk had gelezen (ook nonsens natuurlijk, zoals trouwens de hele filosofie — men moet niet zoveel vragen; dat schept maar ontevredenheid!), en daar hij die zin niet vond, ging hij ontstemd een kleine zijlaan in en besloot over het glacis naar huis te wandelen.

Uit zijn melancholieke overpeinzingen werd hij enkele stappen verder plotseling weggerukt door het gezicht van

twee schooltassen die vóór hem in de sneeuw lagen.

Van de eigenaars was geen spoor te zien.

Peinzend bleef de oude hofrat staan voor dit gedenkteken van de leerplichtige kinderjaren; zijn gedachten dwaalden naar zijn eigen kindsheid terug.

— Wanneer was hij voor de laatste maal naar school geweest...?

— Wanneer had hij het laatst leien gezien?

De hofrat rekende: nu schreef men het jaar 1858, — hij was achtenzestig jaar oud. Zestig jaar geleden was hij dus ook een dreumes geweest die met een schooltas 's morgens het huis uitdraafde en 's middags uitgehongerd met louter onzin in zijn hoofd thuiskwam!

Zestig jaar geleden, in het jaar 1798 dus...!

Wat vliegt de tijd, dacht de oude heer; tien jaar geleden was pas de revolutie (wat die Metternich nu wel zou uitvoeren?), en thans hebben we al 1858...!

Hij poogde zich zijn leraren te herinneren.

Het gelukte hem niet.

Hij dacht aan schoolkameraden — en kon zich geen gezicht meer voorstellen.

Hij pijnigde zijn hersens om een aanknopingspunt, om de een of andere gebeurtenis die het donker van zijn herinnering had kunnen verlichten.

Er viel er hem geen in.

Hij keek weer naar de beide schooltassen en beproefde nogmaals zijn gedachten achterwaarts te leiden. Het was alsof hij zijn lang vervlogen kindsheid wilde nalopen, de arme eenzame man; uit de leegte van zijn oude dagen wilde hij in het paradijs der jeugd vluchten.

Hij vond het tot zijn leedwezen gesloten.

...Ze was te kort, die kindsheid, dacht de oude hofrat, en hij gevoelde iets als spijt daarover.

Toen hij juist rillend zijn weg wilde vervolgen, trof plotseling een sneeuwbal zijn borst.

Men zou nu met recht hebben kunnen aannemen dat deze ongehoorde gebeurtenis, deze aanslag op zijn persoon-

lijke veiligheid, deze infame insubordinatie en provocatie van zijn k. en k. ambtspersoon-in-ruste, op zijn minst een woedeaanval van den ge- en betroffene had moeten teweegbrengen, — maar er geschiedde niets dergelijks.

De hofrat bleef rustig staan.

Hij scheen merkwaardig genoeg volstrekt niet geschrokken te zijn, laat staan verontwaardigd, en zijn trekken namen niet eens de uitdrukking van verbaasde ontsteltenis aan, toen hij nu de beide achtjarige jongens te zien kreeg die schuchter en zeer verlegen uit de struiken opdoken.

Hij vergat zelfs, zijn jas van de sneeuwklompen te reinigen.

Met een blik die buiten deze wereld zweefde staarde hij de beide kinderen aan en hij had plotseling het gevoel zelf weer een kind te zijn. Zozeer waren zijn gedachten met zijn eigen kindsheid bezig geweest, dat hij zich moest bedwingen om niet eveneens naar een sneeuwbal te grijpen en de jongens te vragen of hij mocht meespelen.

Hij had de niet tot voorstelling te maken indruk dat zijn broek met rukken korter werd en dat hij blote kuiten kreeg...

Ontroerd gaf hij zich aan die stemming over en hij poogde ze zo lang mogelijk vast te houden.

Intussen was een van de jongens, de grootste, voorzichtig naderbijgekomen en hij nam beleefd zijn muts af.

„Uwe Genade wil het wel vergeven; het is niet opzettelijk gebeurd!" stamelde hij blozend en hij keek den hofrat half angstig, half smekend met zijn grote stralende ogen aan.

„Jullie kwajongens," zo sloofde de oude man zich uit te brommen. „Wat voer je daar wel uit?" en zijn gelaatstrekken namen weer hun gewone strengheid aan.

„We waren maar wat aan het spelen, Uwe Genade!" antwoordde het kind.

„Zo — spelen...," herhaalde de hofrat peinzend, — „spelen...! De volgende keer beter oppassen! Begrepen?"

„Jawel, genadige heer!" zo beloofden opgelucht twee hoge kinderstemmen.

De hofrat wendde zich af om weg te gaan. Plotseling keerde hij zich om en wenkte den jongen met de grote ogen en de zwarte krullenkop om naderbij te komen.

„Hoe oud ben je wel, jongen?" vroeg hij als terloops.

„Acht jaar, om u te dienen!" was het beleefde antwoord.

„Zo — — hm! — acht jaar... en hoe heet je?"

„Xandl, alstublieft!"

„Dus Alexander! — Xandl is geen naam!"

„Jawel, om u te dienen — Alexander!"

„Hoe heet je verder?"

„Girardi, alstublieft!"

„Hoe...?"

„Girardi!"

„Wonderlijke naam! — Hoe schrijf je die?"

„G-i-r-a-r-d-i."

„Klinkt Italiaans —! Je zult het moeilijk hebben met die naam, jongen! Die zal wel bijna niemand zo gauw kunnen onthouden! — Girardi! en hoe heet je kleine vriend?"

„Pepi — Josef, alstublieft — Josef Fellinger!"

„Fellinger? — Nu, dat is ten minste een redelijke naam! — Kom, nu is het wel in orde!"

„Dankuwel, Uwe Genade !"

Peinzend keek de jongen de langzaam voortgaande figuur na, die als een zwart uitroepteken door het sneeuwlandschap wegzweefde.

Vervolgens keerde hij zich bedrukt tot zijn vriend.

„Zeg, Peperl, die notenkraker heeft gezegd dat niemand mijn naam zal kunnen onthouden —! Geloof jij dat ook?"

„Ga weg, Xandl —" zei de andere, „dat is toch klets! Moeilijk te onthouden issie wel, die naam van jou — maar hij is dan ook mooi! Als je wilt, dan ruilen we — je mag mijn naam hebben!"

„Dat is fijn van je, Peperl!" zei Xandl ontroerd. „Dat zal je vergolden worden! — Maar, weet je, ik houd hem toch maar liever, — de mijne!"

Daarna namen ze hun tassen op en liepen zwijgend naar het glacis. Bij de Parkstrasse scheidden ze, omdat de kleine Fellinger naar de Wickingergasse moest, en Xandl in de Leonhardgasse woonde.

„Hoe gaat het met je vader?" vroeg Pepi bij het afscheid.

„Heel goed, dankjewel!" gaf Xandl ten antwoord — „hij zal gauw weer kunnen opstaan, heeft moeder gezegd!"

En daarna, zonder enige overgang: „Je kan tegen Karl Hiebaum zeggen dat hij me de knikkers wel eens kon teruggeven die hij laatst van me heeft geleend! — Nou dag, Peperl!"

„Nou dag, Xandl," antwoordde de kleinste en stapte de Parkstrasse uit, terwijl de andere peinzend verder slenterde in de richting van de Leonhardgasse.

Voor het huis nummer 593 maakte de jongen halt.

Uit de werkplaats, die op de begane grond lag, klonk het gehamer naar buiten; als hij op zijn tenen ging staan en het kleine venster binnenkeek, kon hij het aanbeeld en de draaibanken zien. Een mooi blikken schild, met een grote sleutel als gildeteken, hing boven de deur. „Andreas Girardi, particulier meester slotenmaker" stond daar keurig netjes op te lezen.

Xandl ging over het kleine plaatsje aan de achterkant het huis binnen.

Zacht legde hij zijn tas neer en keek uit naar zijn moeder. Hij hoorde haar de trap afkomen en snelde haar tegemoet.

Zij was zo stil geweest in de laatste dagen; zijn kleine kinderhart gevoelde zeer goed haar zorg en haar leed.

„Grüss Gott, moedertje!"

Teder sloeg hij zijn slanke armen om haar hals.

„Hoe gaat het met vader?" vroeg hij daarna, terwijl hij met haar mee naar de keuken ging.

De vrouw, die ouder scheen dan haar drieënveertig jaren deden veronderstellen, streelde met haar hartelijke, ruw gewerkte handen zijn verwarde krullenkop. Daarna ging zij op haar lievelingsplaats zitten, op de oude leunstoel in

de hoek van de keuken. De petroleumlamp hing daar; een aardig borduurwerk met het eenvoudige spreukje: „Gods molens malen langzaam"... versierde de muur.

„Kom eens hier, Xandl!" zeide ze tot den jongen en greep zijn beide handen. Peinzend keek ze in het ernstige kindergezicht, dat haar ogen, haar grote sprekende mond en haar voorhoofd weerspiegelde.

„Het gaat vader slecht, Xandl!" zeide ze daarna aarzelend — „je moet erg flink zijn vandaag en je huiswerk alleen maken!"

„Goed, goed, moedertje," knikte de jongen en haalde gehoorzaam zijn tas uit de voorkamer.

Zacht ging hij de krakende houten trap op, met de grootste voorzichtigheid deed hij de deur van het dakkamertje open en liep naar het kleine venster waar zijn werktafeltje stond. Netjes ging hij zitten en begon zijn huiswerk te maken.

De slotenmakersvrouw was bewegingloos in de leunstoel blijven zitten. Ze hield haar ogen gesloten en haar handen gevouwen.

Boven in de slaapkamer worstelde haar man, nauwelijks eenenvijftig jaar oud, met de dood.

Een kort geluk, dacht ze bitter, en een treurige moedeloosheid overviel haar opeens, toen ze de zware taak voor zich zag, die haar nu zou wachten.

De vrouw in de leunstoel weende zachtjes.

Nu hoorde zij plotseling met een half oor het hameren uit de werkplaats. En ze onderdrukte haar verdriet en wiste zich de tranen uit de ogen, omdat haar dit gehamer, dit zuiverste en helderste aller arbeidsgeluiden, weer nieuwe kracht en vertrouwen gaf.

De heilige Maria zal mij bijstaan, dacht ze gelovig, en de jongen zal eenmaal een even flinke smid worden als zijn vader!

Zo lang echter zou ze moeten volhouden, dat wist ze, en haar harde, grofgehouwen gelaatstrekken werden ernstig en vastberaden, terwijl haar ogen alle liefde en alle smart

door de sluier der wederom opstijgende tranen onverhinderd uitstroomden.

Van de naburige parochiekerk van St Leonhard sloeg het zesde avonduur, toen de moeder de kleine dakkamer binnentrad, waar haar jongen boven zijn huiswerk was ingesluimerd.

„Xandl," sprak ze zacht en nam zijn hoofd tussen haar handen, „Xandl, vader is zalig in den Heer ontslapen; nu is hij weldra in de hemel bij de engelen en behoedt ons tweeën van daarboven!"

De jongen snikte het uit en wierp zich wenend aan haar borst. „Vader," fluisterde hij telkens weer, „die goede lieve vader."

„Kom, Xandl," zeide zijn moeder na een poos en vermande zich met moeite, „kom, zeg vader lief vaarwel!"

Zachtjes gingen ze de sterfkamer binnen.

Schuchter stond de jongen aan het bed, waarin vader, met het crucifix in de gevouwen handen, met een wasbleek gezicht lag opgebaard.

„Onze Vader, die in de hemelen zijt..." begon de moeder te bidden.

„...geheiligd zij Uw naam; Uw koninkrijk kome, Uw wil geschiede..." viel de kleine Xandl in.

Beneden verzamelden zich reeds de buren. De meester was geliefd en gaarne gezien. Schuchter verdrongen zich de gezellen en de leerlingen op de achtergrond.

De levenden eisten hun rechten op.

Boven, in de slaapkamer, sliep de meester slotenmaker uit Ampezzo zijn laatste, droomloze slaap.

De scheurkalender aan de gewitkalkte muur wees de 14e Januari 1858 aan. — — —

...„In eeuwigheid, amen!"

Het graf op het St Leonhardkerkhof, vlak naast het k. en k. belastingkantoor, werd dichtgeworpen.

De pastoor maakte zijn tot het gebed gevouwen, door de koude rood geworden handen uit hun verstijving los.

Daarna drukte hij de weduwe met zachte woorden van troost de hand, maakte een zegenend gebaar over het hoofd van den jongen heen en schreed waardig langs de rouwdragenden weer de sacristie binnen.

In dichte vlokken viel de sneeuw van den hemel neer en het begon bitter koud te worden. Daarom namen de leedbetuigenden enigszins haastig afscheid en repten zich naar hun warme woningen.

De doodgraver werkte zich warm bij het dichtwerpen, en de aardkluiten vlogen letterlijk de kuil in.

Stom stond de slotenmakersvrouw met den kleinen Xandl erbij en wachtte tot de kuil geheel dichtgeworpen was. De vlokken vielen steeds dichter en breidden een witte deken over de verse aardhoop.

Met brandende ogen ontcijferde de jongen het opschrift op de kleine eenvoudige grafsteen:

— Hier rust Andreas Girardi, particulier meester slotenmaker, gestorven te Graz in het jaar 1858. Dit gedenkteken werd opgericht door zijn trouw liefhebbende echtgenote en door zijn zoon. —

Hofrat Karl Leopold Kratochwill las zijn krant altijd na het ontbijt. Ze lag elke morgen, zorgvuldig gevouwen, rechts naast zijn koffiekop.

Zijn huishoudster wist dat hij een pedant was en dat zijn dagverdeling met de nauwkeurigheid van een uurwerk in voorbeeldige orde moest verlopen.

Deze vervelende en naar zijn mening hoogst overbodige toestand van zijn dagelijks, thans buitenambtelijk tijdverdrijf placht hij met snijdende hoon zijn „privé leven" te betitelen.

Precies te acht uur ging hij de woonkamer binnen. Vijf minuten later kreeg de kanarievogel het puntje van zijn halvemaantje. Na de tweede kop koffie maakte hij zijn lorgnet schoon en vouwde de krant open. Ze verving voor hem de vroegere acten en werd met dezelfde plichtmatige opmerkzaamheid bestudeerd: hoofdartikel, politiek, ver-

spreide nieuwsberichten, hof en uitgaande wereld, toneel en kunst, rechtszaken, — plaatselijk nieuws.

Alles netjes volgens de rij.

Toen de hofrat de 18e Januari bij het plaatselijke nieuws ophield, bleven zijn ogen aan een naam onder de sterfgevallen hechten: „Andreas Girardi"...

„Die naam moet ik al eens ergens hebben gehoord," mompelde hij peinzend.

Daarna vouwde hij de krant keurig netjes dicht, knikte tegen de kanarievogel, onderzocht de barometerstand en begaf zich — als altijd licht ontstemd — op zijn dagelijkse ochtendwandeling.

HOOFDSTUK II.

....In de eeuwige kringloop is er geen beginpunt en geen einde. — Alle gebeuren stroomt, wisselt, veroudert en wordt nieuw geboren. De geschiedenis van een geslacht gelijkt op een steeds wentelend wiel, waarvan de spaken onzichtbaar blijven zolang de beweging voortduurt. — Zou de wenteling tot stilstand gebracht kunnen worden, dan zou men verbaasd vaststellen dat niet alle spaken de spanning tussen naaf en velg hebben weerstaan. Men zou verbogen en ook afgerukte spaken vinden, en hier en daar ook enkele die losgeraakt zijn en, zonder hun taak te vervullen, eenvoudig maar meedraaien.... Dit beeld kan de voorstelling mogelijk maken dat in een geslacht — in de korte eeuwigheidsminuut van slechts enkele honderden jaren — adelskronen, ploegscharen, aanbeelden, zotskappen en God weet wat nog meer, door elkaar werden gewerveld....

Op een Meidag stonden twee twaalfjarige jongens voor de Hilmteich te Graz en vermaakten er zich mee platte kiezelstenen over de watervlakte te laten springen.

De stevigste van de twee was het kind van welgestelde lieden, wat men reeds aan zijn mooie, bijna nieuwe pak kon zien. Hij heette Karl Hiebaum; het logement Zur goldenen Birne in de Leonhardgasse behoorde aan zijn grootvader.

Na een poos ging de andere jongen, Pepi Fellinger, met een laconiek: „ik heb er geen zin meer in!" in het gras zitten en keek met bewondering zonder afgunst naar zijn vriend, die zonder tussenpozen de ene kiezel na de andere over de vijver liet dansen.

„Nu zal Xandl wel gauw komen!" zeide hij na een blik op het grote horloge dat zijn grootvader hem pas enkele weken geleden ten geschenke had gegeven.

Karl slingerde nog een laatste welgerichte kiezelsteen het water over en kwam dan naderbij.

„Waarom komt Xandl dan toch zo laat?" vroeg hij en ging eveneens in het gras zitten.

„Hij moet nu zeker werken!" antwoordde Pepi verontschuldigend. „Weet je waar hij gisteren was?"

„Wel?"

„Hij was in de ‚Erzherzog Johann' met zijn eersten gezel! Het kofferslot van meneer Von Nestroy was dichtgeslagen; dat hebben ze in orde moeten maken, en meneer Von Nestroy heeft Xandl een sechser [1]) fooi gegeven."

„Daar zal hij wel zuurgeworden suikergoed voor hebben gekocht," merkte Karl geringschattend op.

„Waarachtig niet!" protesteerde Pepi, „hij heeft die Sechser bewaard als een goudstuk! Hij is immers dol op toneelmensen, en Nestroy aanbidt hij eenvoudig!"

„Bij ons in Weenen is dat allemaal anders!" verklaarde Karl een beetje uit de hoogte, want hij ging sedert twee jaren in Weenen op school. „Daar maken ze niet zoveel drukte van comedianten!" voegde hij er nog vroegwijs bij.

„Ach, ga door!" zei Pepi zacht en vond zichzelf een poos lang bijzonder achterlijk en kinderachtig.

Uit het kleine bosje aan de andere zijde van de Hilmteich kwam nu plotseling de bankwerkersleerling Xandl hard aanlopen. Hij had nog zijn leren pet op en zijn schootsvel voorgebonden, omdat hij zich direct van zijn werk hierheen had gehaast.

Met een jodler begroette hij zijn schoolkameraden; vervolgens barstte hij opgewonden los: „Weet je waar ik geweest ben? Bij Krantzinger! Bij den toneelmeester! Ik mag vandaag naar de voorstelling! Naar de gastvoorstelling van Nestroy! Op de toneelzolder! — Ja, en opdat mijn stiefvader niet bromt, zal Krantzinger hem zeggen dat er iets aan de windmachine hersteld moet worden!"

Buiten zichzelf van blijdschap ging hij voort: „Ik ga Nestroy zien! — Nestroy...!"

„Wat is daar nu aan!" Karel haalde geringschattend zijn schouders op.

1) Zes Kreuzer.

„Toe nou, Karel, toe nou!" zo mengde Pepi er zich in.

„Laat hem maar, die idioot!" zei Xandl grootmoedig, „hij heeft geen snars verstand van kunst!"

„Zeg, en wat speelt hij, Nestroy?" vroeg Pepi wat zachter en nam vertrouwelijk Xandl's arm.

„ ‚Voor niets' heet het stuk! ‚Voor niets!' En ik ga het voor niets zien!" zo deelde zijn vriend hem met een gelukkige glimlach mee.

Weinige dagen later, de 25e Mei 1862, bezweek de grote dichter-toneelspeler, de sarcastische, populaire filosoof Johann Nepomuk Nestroy te Graz aan een beroerte.

Zijn lijk werd naar Weenen vervoerd, waar men hem de pralende, met tranen doordrenkte rouwplechtigheid bereidde, die de Weeners hun erkende en miskende genieën, gelijkelijk dankbaar en bewonderend, ten deel laten vallen.

Te Graz ging het leven voort.

De jonge Girardi leerde vlijtig en nauwgezet het eerzame slotenmakershandwerk. Zijn leermeester was zijn stiefvader, de meester slotenmaker Susie, met wien moeder wel hoofdzakelijk was getrouwd om de zaak niet zonder meester te moeten laten.

Tussen stiefvader en stiefzoon ontwikkelde zich geen hartelijke verhouding.

Xandl hing met fanatieke liefde aan zijn moeder, gaf in de werkplaats nooit reden tot klagen en droomde in zijn vrije tijd steeds weer van het toneel.

Hij vond duizend manieren uit om achter het toneel van het theater aan de Franzensplatz rond te spoken; bij brokstukken keek hij van de toneelzolder naar de voorstellingen; met eerbiedige bewondering was hij in staat urenlang — op gepaste afstand — achter een toneelspeler aan te lopen; hij lette op elke beweging, elk gebaar en vond soms slechts met moeite de weg terug uit zijn dromen naar het prozaïsche dagelijkse leven van zijn bestaan als slotenmakersleerling.

Zo verliepen de eerstvolgende jaren, naar buiten toe eentonig gevuld door de leertijd. In het geheim echter

voltrok zich in het hart van den jongen deze verandering:

De gehele dag werden nauwgezet deursloten gerepareerd, sleutels gemaakt; Xandl stond onvermoeibaar uren en uren aan het aanbeeld of bij de draaibank.

Maar des avonds, nadat hij met zijn moeder het bescheiden avondmaal had gegeten, sloot hij zich in zijn kamertje op en leerde rollen.

De eerste de beste rollen...

„De jongen heeft een geweldig talent!" verklaarde op een Zondagmorgen de gepensioneerde kapitein van de jagers Loetz en wenkte beschermend den blozenden Xandl, die nog verhit door zijn rol op het kleine toneel van het huistheater stond dat de meesterblikslager Loetz, de broeder van den kapitein, in het leven had geroepen.

„Het volgende toneel met Hiebaum!" brulde de grote regisseur van dit dilettantentheater, mijnheer de gepensioneerde kapitein der jagers, daarna de andere kamer in.

Met kennersblik volgde de jonge Girardi het volgende toneel. Zijn vriend Hiebaum scheen niet aan al te grote begaafdheid te lijden; zijn bewegingen waren onbeholpen, en slechts haperend bracht hij er de weinige zinnen van zijn bijrol uit. Het toneel moest telkens weer worden herhaald, tot eindelijk de geplaagde Karel uitgeput de planken mocht verlaten.

„Weet je, Karl," zei Xandl peinzend, „ik snap wel waarom het je niet gemakkelijk afgaat! Je moet vergeten dat je toneel speelt en zo spreken als je er in het leven op lospraat — dan zal het wel gaan!"

Karl toonde voor deze fijn psychologische en goedgemeende raad weinig begrip: „Die jagergeneraal kan me — en jij kan me de...!" was alles wat hij wist te antwoorden.

„Dàt was natuurlijk!" zei Xandl stralend, „als je dat zo op het toneel zegt, dan zou het pakken!"

Na de voorstelling — men speelde „De moord in de Kohlmessergasse" — wist Xandl dat hij talent bezat. Hij gevoelde het ten minste. Als uitvloeisel daarvan ontwik-

kelde zich in het karakter van den anders ontroerend bescheiden jongen een aanleg voor heerszucht en het gevoel voor zeggenschap, wanneer het er op aankwam stukken te kiezen en rollen te verdelen. Daarmee waren de eerste grondslagen van zijn latere artistieke geestesgesteldheid reeds gelegd. De schuchtere slotenmakersleerling werd reeds toen op het dilettantentoneel een opspelende dictator. Maar hij werd het onbewust, zuiver intuïtief.

En hij gaf er zich ook geen rekenschap van, waar hij enkele maanden later de moed en de brutaliteit vandaan had gehaald om den meester blikslager te verzekeren:

„Die poppenkast is me te klein! Ik speel alleen hoofdrollen, en betere stukken moeten er ook komen!"

Terstond zocht hij nu, samen met zijn vriend Karl, door Pepi bewonderd en met ontroerende zorg omringd, voor zijn Zondagsvoorstellingen een andere kring. In de eerstvolgende tijd ging hij van het ene liefhebberijtoneel naar het andere. Maar hij gaf het zoeken naar een grotere werkingssfeer in een van de meer belangrijke dilettantenverenigingen niet op. Ofschoon grenzenloos bescheiden in zijn overige leven, gaf hem de hartstocht voor het toneel een ongelooflijke kracht tot beslissingen en een ijzeren wil, wanneer het er op aankwam een doel te bereiken. Als hij alleen in zijn kamertje was, dacht hij er menigmaal over na, hoe het hem mogelijk werd zijn schuchterheid telkens af te leggen wanneer zijn plannen zich met toneelspelen bezighielden.

„Maria en Josef, ik moet wel twee gezichten hebben!" was het enige wat hij zichzelf als verklaring daarvoor kon geven.

De lichamelijke inspanning die zijn smidswerk hem kostte, kon geen vat op hem krijgen. Drinken en roken waren onbekende begrippen voor hem. Op Zondagsuitstapjes en bezoeken aan familie ging hij ondanks het verzoek van zijn moeder niet mee.

Zijn vrije tijd behoorde uitsluitend het toneel toe.

De hoop op een ruimere omlijsting voor zijn loopoefe-

ningen als toneelspeler zou in de zomer van het volgende jaar op beslissende wijze worden vervuld.

Op een dag viel Karl Hiebaum opgewonden bij moeder Girardi binnen.

„Frau Meisterin, waar is Xandl, maar gauw alstublieft, het heeft haast!"

„Dat zal dan wel weer zo een toneelonzin zijn!" meende de moeder, die zich in stilte over de theaterhartstocht van haar Xandl grote zorgen maakte, en wees Karl de weg naar het kamertje van haar zoon.

„Xandl!"

Stralend van vreugde kwam Karl Hiebaum het kamertje binnen.

„Xandl, ik heb wat bijzonders! Tante Resi heeft met den schilder, meneer Kurz von Goldenstein, gesproken; die is namelijk de voorzitter van de gezelligheidsvereniging ‚Tonhalle', en de vereniging geeft in de oude stadsschouwburg aan het glacis zijn dilettantenvoorstellingen! In het Thalia! — En denk eens: meneer Von Goldenstein wil ons beiden op voorspraak van tante Resi laten meespelen!"

Uitgeput hield hij op. Daarna vervolgde hij triomfantelijk:

„Wat zeg je ervan, Xandl — nu gaan we van Leonhard naar het glacis — naar de hele deftige mensen!"

De slotenmakersleerling Alexander Girardi had zich intussen rustig van zijn werk afgewend en was opgestaan. Zijn grote zuidelijke ogen glansden vol verrukking. Eindelijk was dan een nieuw doel bereikt!

Hij wilde al zijn vriend, die intussen op het bed was gaan zitten, in zijn overstromende blijdschap om de hals vallen, maar hij beheerste zich, en de door Karl verwachte uitbarsting van vreugde bleef achterwege.

Xandel trok zijn mondhoeken omlaag; zijn uitdrukking werd bijna sarcastisch toen hij bedaard antwoordde: „Goed, Karl — ik zal het voorstel overwegen!"

Daarna, na een poos van verbaasd zwijgen van zijn

vriend: „Waarom zou ik de vereniging niet helpen? Ze hebben wel eens een attractie nodig!"

Verwezen staarde Karl hem aan.

„Ben je niet snik geworden?" vroeg hij vervolgens. „Dat is toch een eer voor ons! Een kolossale eer voor ons beiden!"

„Voor jou misschien," sprak Girardi neerbuigend en ging weer zitten; „maar ik, — ik speel toch al alleen hoofdrollen!"

„De dochters van Goldenstein zijn knappe meisjes, de ene heet Amalie, die ken ik wel," zo beproefde de ontnuchterde Karl nog zelfvoldaan aan te voeren.

„Meisjes interesseren me niet!" antwoordde zijn vriend, „mij interesseren de rollen!"

Zo overtuigend klonk deze zin uit de mond van den achttienjarige, dat Karl het niet kon laten nieuwsgierig te vragen: „Ja, zeg toch eens, Xandl, heb je dan nog nooit...?"

„Houd je kwebbel!" snauwde zijn vriend en een vlammend rood overtoog daarbij zijn gezicht.

Hiebaum was al lang weggegaan; moeder was in de keuken met de vaten bezig en de stiefvader zat als gewoonlijk in de herberg aan de overkant. Xandl stond aan het kleine dakraam — als hij zijn hals uit het lid draaide kon hij de Schlossberg zien — en keek dromend de zomeravond in. Een beetje lucht zou me geen kwaad doen, dacht hij dan, haalde zijn pet uit de kast en ging langzaam de trap af.

Hij ging naar de keuken, zag dat zijn moeder met afdrogen ophield, en legde zijn arm liefkozend om haar schouder.

„Moedertje," zei hij zacht, „ik ga nog een beetje uit; ik kan het vandaag in de kamer niet uithouden!"

„Dat is goed," zeide zijn moeder, „ga maar!"

De jongen aarzelde —

„Moedertje," zei hij dan vleiend, „Moedertje, je zult nooit boos op me worden, wat?"

„Neen, waarom dan, Xandl? Heb je wat uitgevoerd?"

„Neen, helemaal niets! Ik heb het zo maar gezegd — ik heb maar een grapje gemaakt! Behüt' Gott, moeder!"

Hij koos de bosweg naar Mariagrün, naar het kleine bedevaartskerkje.

Een, twee verlate wandelaars kwamen hem tegemoet; in de verte hoorde hij gelach van meisjes en vrolijk gezang. Na enkele passen omving hem echter de avondstilte van het bosje. Langzaam loste zijn spanning zich op in een vrijmakend vertrouwen. Stil bad hij onder het lopen een Onze Vader en vertrouwde daarmee al zijn zorgen, plannen en verwachtingen aan den goeden God toe. Hij was door zijn moeder heel vroom opgevoed; zijn eenvoudige geest had dankbaar en gelovig alles aangenomen wat hem door meneer de pastoor was geleerd.

Het moet ook wel zo zijn, dacht hij; wie anders zou het woud en de bergen en de vogeltjes en al het andere kunnen hebben geschapen dan de goede hemelvader?

En alles gaat ook precies zo als de Here God het wil, zo overdacht hij verder; daarom moet men ijverig bidden, een zuiver geweten hebben en een rechtschapen mens worden!

Wat kon de eenvoudige slotenmakersleerling zich voor zorgen maken over de verouderde dogmatiek van een godsdienst die met bedreigingen en beloften zijn schaapjes onder de tucht trachtte te houden?

Hij wist daar niets van.

Zijn Here God leefde in bos en bloem, in ster en hemelblauw, dat gevoelde hij, en hij geloofde rotsvast in Hem.

Iets wonderbaarlijks is er in zulk een geloof, dat uit de eenvoud van een rein hart omhoog kiemt en alle vreugde en verheffing, alle leed en al het vuil van de wereld een mensenbestaan lang onwrikbaar, onbedriegelijk overleeft!

„Tonhalle," dacht de slotenmakersleerling; „Thaliaschouwburg," bijna een heus toneel. Dat moest hij Peperl morgen dadelijk vertellen; die zou er zich het meeste over verheugen.

Nu, en wie weet, misschien zag een echte theaterdirecteur hem daar en engageerde hem?

Helemaal duizelig werd hij bij de gedachte; met wellust genoot hij van de woorden: „de toneelspeler Alexander Girardi."

Ja, en een hoop geld moest hij verdienen; zijn moeder kon hij dan natuurlijk bij zich nemen, verzorgen en verwennen, — en „verduiveld!" riep hij plotseling luid, want hij was over een wortel gestruikeld en was bijna languit tegen de grond geslagen.

De privaatleraar Friedrich, een schoonzoon van den heer Von Goldenstein, had iets meer verstand van regisseren dan de gepensioneerde kapitein van de jagers Loetz. Zijn vriend, de meester schoorsteenveger Rauch, was als jonge man eens zelf toneelspeler geweest, en wel aan een heuse schouwburg! Toen zijn vader stierf, had hij toch maar de zaak overgenomen, maar hij was zijn vroegere idealen trouwgebleven en ging door voor een bevorderaar met de daad van de jonge talenten in de amusementsvereniging „Tonhalle", voor zover nu eenmaal een meester schoorsteenveger met de komisch aan zijn bedrijf aansluitende naam „Rauch" tot bevorderen in staat was.

De privaatleraar Friedrich dankte hem in elk geval menige leerzame opwekking, en vooral had hij hem den slotenmakersleerling, dien dinges met zijn buitenlandse naam, als acteur voor de voorstellingen van de vereniging bijzonder warm aanbevolen.

De jonge Garibaldi, zoals de oude Friedrich hem placht te noemen, was intussen het middelpunt van zijn voorstellingen geworden.

Juist was hij in de kamer naast hem een couplet aan het instuderen, wederom op aansporing van Rauch, en blijkbaar zou men ook op dit gebied met den jongen man geen teleurstelling moeten ondervinden.

De oude Friedrich glimlachte stilletjes: daar had me die kerel onlangs met de dochters van meneer Von Goldenstein om beurten duetten gezongen! Wel, dat was nu weer

géén openbaring geweest! Een stem had hij zeker, die knaap, volkomen ongelooflijk! Hij overstemde de zangeres en het orkest van de vereniging wanneer hij zijn mond opendeed, en de hoge tonen waren ook niet van slechte kom-af, zo gaf Friedrich toe, maar — de rest! Wanneer Garibaldi met een tedere hand op haar schouder een liefdesduet moest illustreren, dan was het helemaal mis! Alsof hij bang voor de meisjes was.

De heer Friedrich keerde zich hoofdschuddend weer naar de planken, waar juist een nieuwe toneelschikking werd gemaakt.

„Jullie slaapt er niet bij in, kameraden!" zo moedigde hij vriendelijk glimlachend de arbeiders aan en stak dan zijn neus diep in het regieboek.

Intussen was de meester schoorsteenveger Rauch binnengekomen. Hij bleef met den jongen Girardi bij de zaaldeur staan.

„Het zou misschien verstandiger zijn als je de slotenmakerij aan de kapstok hing, Xandl!" zeide hij en keek daarbij zijn beschermeling onderzoekend aan.

„Ik zou het wel durven, meester!" gaf deze ten antwoord, „als iemand het maar met me wilde proberen!"

Trouwhartig sloeg hij zijn ogen naar zijn beschermer op.

Ogen heeft die kerel, dacht de meester schoorsteenveger — ogen...! Wat daar allemaal in te zien is, en wat hij mettertijd de vrouwen gek zal maken, nu, alsjeblieft!

Hardop zei hij alleen: „Komt tijd, komt raad!" Daarna ging hij naar het voetlicht om zijn vriend Friedrich te begroeten.

„Ik zou het wel wagen," zei de jonge Girardi zacht tot zichzelf. Peinzend volgde hij het veranderen van de toneelschikking op de planken. Dat was dus zijn wereld!

De wereld van zijn verlangen en zijn hoop...

Wat wist hij van die wereld?

Kende hij haar schaduwzijden, wist hij iets van de leugenachtige praal en de schitterende ellende van het comediantenbestaan? Vergeleek hij de beschilderde linnen

coulissen, de nietigheid en de goedkope opschik van die schijnwereld met het solide aanbeeld en het metalen geraas van een slotenmakerswerkplaats?

Hij wist niets, en hij deed niets dergelijks.

Met de zegevierende argeloosheid van zijn jeugd droomde hij zich die wereld binnen zonder ze te kennen — geloofde hij eraan. Hij gevoelde de roeping in zijn binnenste om er deel van uit te maken, ze te veroveren en ze vast te houden.

En nu had de meester schoorsteenveger juist die geheimste gedachte van hem rondweg uitgesproken, en zijn woorden hadden zelfs meer toestemming dan vraag uitgedrukt! Rauch was immers zelf eenmaal toneelspeler geweest; hij moest het kunnen beoordelen hoe ver het met zijn bekwaamheden was! Dat stond toch met een erkenning en een aanmoediging gelijk, zo overwoog de slotenmakersleerling en werd door het heerlijke gevoel aangegrepen dat hij op de juiste weg was.

Hij trok zijn jas af, schikte zijn das in de plooi en ging peinzend naar voren, naar het toneel, waar intussen de algemene repetitie begonnen was.

Op een van de volgende dagen ging het bij de kletstafel in de „Goldene Birne" bijzonder vrolijk toe.

De schouwburgdirecteur Julius Böhm van het zomertheater in Rohitsch-Sauerbrunn gaf zijn coulissengeschiedenissen ten beste, en — wat drommel nog toe — dacht de meester zadelmaker Pschöll, wat zijn dat een gepeperde grapjes die de directeur daar tapt!

Welgedaan zat de bejaarde comediant en directeur achter zijn glas; uitvorsend blikten zijn ogen uit zijn veelgerimpeld gezicht in het rond. Het was toch af en toe heel pleizierig in behoorlijke burgerkringen te bekomen van de rusteloze haast van het comediantenbestaan, zo dacht hij berustend en bracht het glas aan zijn lippen.

Wat konden ze lachen om zijn grappen, die vervelende

burgerkerels; wat deden ze vriendelijk tegen hem om telkens weer nieuwe van hem te horen! Maar achter zijn rug, dat wist hij zeker, noemden ze hem toch maar een ouden kermiscomediant!

— Ben ik dat werkelijk? zo overwoog hij peinzend.

Kon men dat nog een kermistoneel noemen, het kleine zomertheater in de Stiermarkense badplaats dat hij elk jaar placht te bespelen? Hij, directeur Julius Böhm, de beste koning Lear dien men zich kon voorstellen?

Had hij het werkelijk niet verder gebracht dan tot een verteller, om wien men glimlachte, van dubbelzinnige theateranecdoten aan de kletstafel van de Goldene Birne?

Drieënveertig jaren bij het toneel, zo rekende hij bitter uit; drieënveertig jaren lang heen en weer gereisd, zich geschminkt, afgeschminkt — aangekleed, uitgekleed — kleine rollen gespeeld, grote rollen gespeeld — honger geleden, zich rond gegeten — in vreemde bedden geslapen, en nergens een blijvende plaats gevonden!

Steeds op de jacht naar een engagement, naar geld, naar schouwburgen — steeds op zoek naar een dak, naar bestendigheid en naar het zogenaamde geluk!

En wat was het resultaat, wat had hij bereikt?

De bescheiden zekerheid, drie maanden van het jaar directeur van een zomertheater in een badplaatsje te mogen zijn, dat was dan ook alles... zo stelde de oude man ontdaan vast. En van de inkomsten van die drie maanden moest hij het hele jaar leven!

De uitgediende toneelspeler zuchtte zacht en gevoelde op eens een woedend gevoel van haat tegen die brave kleine burgers die daar om hem heen, verzadigd en verzorgd, aan de kletstafel zaten.

Zeker, ze waren ijverig en verstonden hun vak, zo gaf hij toe, maar was dat dan met hem niet evenzo? Begreep hij misschien niets van toneelspelen!? Had men hem niet honderden malen in verschillende plaatsen toegejuicht, hem gevierd wanneer het doek bij de laatste acte gezakt was?

Woedend beet hij op zijn sigaar, die hij tussen zijn tanden had gehouden zonder hem te roken.

Maar plotseling verdween zijn toorn even snel als hij hem had overvallen. Hij dacht aan de dertien terugroepingen na de voorstelling van „Romeo en Julia", negenendertig jaar geleden in Karpfenberg, met het reizende toneel. Heel duidelijk zag hij het beeld voor zich: — dat was een succes geweest! Dat kon niemand hem weer ontnemen...!

De oude comediant koesterde zich gelukkig glimlachend in de ijdelheid van sinds lang voorbijgebruiste stormen van applaus. Zijn gehele ellende vergat hij daarbij, en ook zijn pijnigende angst voor de armzalige levensavond die hem wachtte — —

„Er was eens een soubrette in Znaim —," zo begon hij het gezelschap van de kletstafel, dat de oren spitste, met luider stem een nieuwe geschiedenis te vertellen.

De meester schoorsteenveger Rauch, die aan zijn rechterhand zat, wachtte tot het algemene gelach, dat de vertelling van den directeur had veroorzaakt, was uitgestorven. Vervolgens vroeg hij zo terloops: „Wilt u morgenavond meegaan naar het Thalia, meneer Böhm; de ‚Tonhalle' geeft een van haar toneelavonden?"

„Blijf me met die dilettanten van het lijf!"

De directeur werd helemaal rood van toorn.

„Een oerdomme gewoonte is dat! Ik zou willen weten of een toneelspeler op de gedachte zou kunnen komen in zijn vrije tijd blikslagerswerk te doen of schoorstenen te vegen? Maar de heren van de burgerlijke vakken, die moeten op hun vrije avonden toneelspelen!"

Geërgerd leegde hij zijn glas en grabbelde omslachtig een nieuwe virginiasigaar uit zijn zak tevoorschijn.

„Na de voorstelling is er altijd een piekfijne avondmaaltijd in het Thalia, op kosten van de vereniging natuurlijk! En voor bijzondere gasten!" merkte Rauch listig op en keerde zich dadelijk daarop naar zijn anderen buurman toe.

„Zeg, Rauch," zei na een poos de directeur wat verlegen,

„wat zei je daar zo even? Een maaltijd op kosten van de vereniging? — Aan die maaltijd kom ik graag!"

„Ja," vond Rauch, „maar dat gaat alleen wanneer je eerst de voorstelling hebt bijgewoond; dat staat zo in de statuten van de vereniging."

„Hm," zeide de oude Böhm, „een moeilijk verdiende boterham! Maar voor mijn part ga ik dan morgen maar mee!"

„Het zal me een grote eer zijn!" gaf Rauch tot slot ten antwoord en verborg zijn glimlach achter zijn bierglas.

Vol verwachting zaten de toeschouwers de volgende avond in de grote toneelzaal van het Thalia-theater, want bijna iedere tiende had een neef of een dochter onder de dilettanten daar op de planken, die opgewonden op het teken om te beginnen wachtten.

De heer Friedrich gaf achter het doek de laatste aanwijzingen, trok hier een pruik, daar een kledingstuk recht en inspecteerde voor de honderdste maal de toneelschikking.

In de derde rij parket zat, met het gezicht van een martelaar, directeur Julius Böhm naast den meester schoorsteenveger Rauch en bekeek met een geringschattende glimlach het met de hand geschreven programma.

„Jammer van de goede klucht die ze daar kapot gaan spelen!" fluisterde hij zijn buurman in.

Deze zweeg en bekeek belangstellend de toeschouwers.

Eindelijk werd het donker in de zaal en het doek rees.

De eerste drie, vier tonelen kabbelden voorbij. De oude Böhm onderdrukte een geeuw en beproefde een dutje te doen.

Toen dwong hem plotseling een hoge stem om weer op te kijken! Een jonge, knappe kerel stond met een slim glimlachende mond op de planken — en speelde toneel!

Bij God in de Hemel, dacht Böhm, die kerel speelt werkelijk toneel! En niet slecht ook, zo spon hij verder zijn gedachten uit. Ogen heeft die knaap, als wagenwielen — hoe zou hij heten? — dacht hij verder en poogde vergeefs

de naam op het programma te ontcijferen. Gespannen volgde hij nu het spel.

Dadelijk na de eerste acte keerde hij zich opgewonden naar Rauch.

„Hoe heet de kerel die de hoofdrol speelt?"

„Sedert wanneer interesseer je je voor dilettanten?" vroeg Rauch terug.

„Dat is geen dilettant, jij vent van niks; die kerel heeft talent; die is voor toneelspeler geboren!" zo beijverde zich de oude Böhm.

„Girardi heet hij, en slotenmakersleerling is hij," zeide de meester schoorsteenveger onverschillig en verliet zijn plaats om enkele bekenden te begroeten.

Na de derde acte klopte Rauch den ouden comediant vriendelijk op de schouder.

„Zo, nu haalt u je kosten eruit, directeur!" sprak hij en geleidde hem naar de feestelijk versierde tafel, die een deel der gasten en der spelers aan de nu volgende avondmaaltijd zou verenigen.

Behagelijk nam de directeur plaats. Zijn blik gleed over de weelderig aangerichte tafel, zweefde over de wijnflessen heen en bleef aan de vele schotels en schalen vol gesneden koud vlees, salade en kaas hangen.

Nu ja, dacht hij grimmig, onder zulke omstandigheden wordt het comediespelen allicht een genoegen, en hij bediende zich gretig toen Rauch de dichtstbijzijnde schaal vriendelijk naar hem toe schoof.

Zo wèl, zuchtte hij na de eerste drie happen en met genot dronk hij van de rode wijn die voor hem in zijn glas fonkelde.

Dacht de oude toneelspeler daarbij aan de karige maaltijden in de een of andere dorpsherberg na zijn voorstellingen? Allereerst werden dan altijd de inkomsten geteld en dan zaten ze, de Romeo's en de Othello's, de Julia's en de Medea's, bleek en oververmoeid voor een schotel met kool, waarin soms ook nog een paar stukken worst of vlees rondzwommen. Zodra men echter de tafel had afgenomen

en de goedkope wijn uit de kruik vloeide, was dat alles weer vergeten! Dan babbelden ze van rollen en succes, sneden op en overdreven, lachten en verheugden zich, en of hun roes van de wijn of van de innerlijke dronkenschap hunner kunstenaarszielen was gekomen, wie wilde dat later nog kunnen uitmaken?

De oude Böhm staarde in zijn wijnglas...

„Der Menschheit Würde ist in euere Hand gegeben...," dat had immers, zo viel hem in, Schiller op de banier van de toneelspelersstand geschreven als waarschuwing en als opdracht.

Die moet ook geen flauw idee van het toneel hebben gehad, die jamben-athleet, dacht hij bitter en keerde zich naar de kaasschotel die hem door zijn buurman ter linker zijde juist uitnodigend werd aangereikt.

„Smaakt het, Böhm?" vroeg Rauch vriendelijk en schonk opnieuw rode wijn in diens glas.

„Dankje, uitstekend! Komt de slotenmakersleerling ook aan de maaltijd?"

„Ja, hij is ook uitgenodigd!"

„Je kunt hem aan me voorstellen als je wilt!"

„Dat kan gebeuren...!"

Daarna leegden ze hun glazen.

„Kom eens hier, Xandl!" riep Rauch iets later tot den jongen man, die zeer verlegen naar de tafel toe was gekomen. „Dat is meneer de schouwburgdirecteur Julius Böhm van het zomertheater in Rohitsch-Sauerbrunn; je bent hem goed bevallen, Xandl!" zo maakte hij zijn beschermeling met den directeur bekend. —

.....?!

Girardi weet zich van verlegenheid niet te beheersen. Hij maakt een strijkage en staat zwijgend voor den directeur.

De oude routinier kijkt den knaap nauwkeurig aan. Vervolgens vraagt hij: „Wilt u naar het toneel?"

„Ik zou het graag willen, om u te dienen!" Het klinkt als een fluistering.

„Zo —! Maar één ding kan ik u zeggen! Wanneer ik u niet zelf had zien spelen, dan zou ik niet geloven dat u dezelfde bent die daarginds op het toneel ronddartelde! Dat was voor een beginner zelfs een respectabele prestatie!" voegt hij er vriendelijk aan toe.

Girardi weet ook daarop niets te antwoorden! De hele zaal schijnt om hem heen te draaien. Hij kan het nog steeds niet begrijpen dat hij het een heusen theaterdirecteur naar den zin zou hebben gemaakt. Eerbiedig kijkt hij naar het gerimpelde gelaat; hij hoort niet het vrolijke gebabbel om hem heen, ziet de mensen niet aan de feestelijke tafel — niets ziet hij. Zelfs Rauch is verdwenen. — —

Böhm is er alleen!

Daar spreekt Böhm de woorden vol betekenis:

„U bent geëngageerd, jonge man!"

Geëngageerd... klinkt het in Girardi's oren — geëngageerd? De stem van den directeur klinkt hem als uit de verre verte toe.

„De 1e Juni in Rohitsch komen! De 12e Juni eerste optreden. Gage 30 gulden courant en een benefice-voorstelling aan het einde van de speeltijd!" zegt de directeur nog.

„aan het einde van de speeltijd —" herhaalt Xandl automatisch. Meer weet hij op het ogenblik niet te zeggen.

.....!

Na een poos keerde Böhm zich naar den meester schoorsteenveger toe en zei zelfvoldaan: „Weet je als wat ik hem laat optreden? Als Tratschmiedel in de klucht Tritschtratsch van den overleden Nestroy! Wat zeg je van dat idee?"

„Niet slecht, dat idee!" vond Rauch en stond op. Hij nam zijn beschermeling bij de arm en bracht hem buiten in de tuin, want hij had gemerkt hoe het met hem gesteld was.

„Wat grien je nou, idiote kerel, en staat als een stokvis voor den directeur?" vroeg hij hem buiten goedhartig.

De slotenmakersleerling greep stom de hand van zijn

beschermer en bracht die trillend naar zijn mond.

„God vergelde het u duizendmaal!" was alles wat hij over zijn lippen bracht. Dan vloog hij, zonder hoed en overjas, als een waanzinnige de straat op...

„Mijn God, als dat maar goed afloopt!" zeide zijn moeder telkens weer op de smekende verzoeken van haar zoon; slechts moeilijk, zeer moeilijk gaf zij eindelijk haar toestemming op het verschrikkelijke plan van Xandl, toneelspeler te worden.

„Moedertje," zei Girardi — en er lag een heilige ernst op zijn trekken — „moedertje, vertrouw op me, ik zal geen schooier worden en vlijtig zijn! U zult zien dat ik het tot iets breng aan het toneel; ik voel het in me dat het de weg is die me wordt voorgeschreven!"

En de eenvoudige slotenmakersvrouw, de dochter van een huiseigenaar uit Oberlimbach, liet alle vooroordelen van haar stand en haar afkomst vallen. Ze dacht niet meer aan de gevaren en de onzekerheid van de toneelspelerij. Onvoorwaardelijk vertrouwde ze haar zoon, die smekend voor haar stond en haar trouwhartig en recht in de ogen keek.

„De Here God zij met je," sprak ze zacht en drukte haar jongen stevig de hand. —

Peinzend stond Xandl in zijn dakkamer.

Bij al zijn blijdschap bedroefde hem de noodzaak, zijn moeder te moeten verlaten, meer dan hij haar wilde tonen.

„Mijn moedertje," fluisterde hij treurig in zichzelf, en de tranen kwamen hem in de ogen.

Haasten moet ik me, voortmaken, opdat ik gauw de hoogte in kom en moeder bij me kan nemen, zo leidde hij vervolgens zijn treurige gedachten af en legde met een vastbesloten gebaar zijn schootsvel weg. Hij borg het zorgvuldig in de kast en gedacht daarbij innig zijn gestorven vader, wiens graf hij de vorige dag had bezocht.

Daarna haalde hij zijn Zondagse pak tevoorschijn, zijn

korte broek, zijn pluche vest en zijn fluwelen jasje, zijn Zondagse hemd en zijn zwarte zijden das. Met zorg kleedde hij zich aan. Aldus prachtig uitgedost verliet hij het huis en begaf zich naar de Jakominiplatz, waar Pepi Fellinger en Karl Hiebaum al op hem wachtten.

Zij waren ernstig en zwijgzaam, de drie vrienden, want het komende afscheid drukte hun gemoed terneer. Vooral Pepi scheen het zeer aan het hart te gaan, want hij keek van tijd tot tijd verstolen naar Xandl op, en zijn ogen kregen daarbij een vochtige glans.

Ze gingen de Klosterwiesgasse in. Voor het huis nummer 136 bleven ze staan. „Photographie-atelier" verkondigde het bord boven de huisdeur. De fotograaf was een vlijtig bezoeker van de liefhebberijvoorstellingen in het Thalia en had Xandl al meermalen zien spelen. Daarom was hij ook tot een zeer speciaal lage prijs voor de opname te vinden. Hij had tamelijk lang nodig voor het proces, en zijn slachtoffer deed daarbij zijn best om zijn ongeduld te verbergen. Eindelijk was het zover en men scheidde onder een algemeen schudden van handen.

„Ik nodig jullie op een glas bier uit!" zeide Xandl op straat royaal tot zijn beide vrienden, want hij had vandaag een goedgeefse bui, en het moest op zulk een dag toch een beetje plechtig toegaan!

In de kleine koffiehuistuin in de Münzgrabenstrasse was er om deze tijd weinig bezoek. De drie vrienden gingen aan een tafel zitten. Xandl bestelde bier.

„Als Schnitzer nu de portretten maar gauw stuurt!" zei hij na een poos tot Fellinger; „wees zo goed, Pepi, zorg er een beetje voor!" verzocht hij hem beleefd.

„Zeker, Xandl, daar zorg ik wel voor!"

„Om zes uur gaat de post — voor dag en dauw!"

„Ga je ook naar Marburg — en misschien zelfs naar Cilli?" vroeg Pepi.

„Naar Marburg wel!" antwoordde zijn vriend, „maar vandaar naar Rohitsch gaat het niet over Cilli, voor zover ik weet!"

„Proost dan en alles goeds!" zei Karl en hief plechtig zijn glas op.

„Hals- en beenbreuk moet je juist zeggen!" verbeterde Pepi hem schuchter.

„God vergelde het je!"

Xandl's stem klonk benepen. Hij vocht met zijn ontroering.

„Ik zal jullie nooit vergeten — nooit!" voegde hij er dan nog zacht aan toe.

Voor het koffiehuis scheidden ze. Fellinger had tranen in zijn ogen; alle drie gevoelden hun hart bedrukt.

Daarna gingen ze stil hun eigen wegen — de latere hoofdleraar Josef Fellinger — de toekomstige hoofdinspecteur der k. en k. spoorwegen Karl Hiebaum — en de toneelspeler Alexander Girardi. —

Drie Stiermarkse jongens uit het stille, lieve Graz...

Een kleine reiskoffer...

Daarin een pak, drie hemden, wat ondergoed, sokken, een warme halsdoek en een paar laarzen.

Een kleine zak met boterhammen en een stukje worst.

Een gehaakte geldbeurs met vijf gulden erin.

Een hart vol vrolijkheid, trouw en vertrouwen.

Talent — eerzucht — en vlijt! —

Dat was alles wat de voormalige slotenmakersleerling in de morgen van de 29e Mei 1869 als bagage en teerkost op zijn eerste reis naar Rohitsch-Sauerbrunn kon meenemen...

Op de Griesplatz, voor het oude logement, spande de bejaarde postiljon op die prachtig mooie Meimorgen met moeite zijn beide paarden in. „Dat vervloekte podraga!" bromde hij daarbij, en met een: „Wil je keren, Lisel, jij drommels loeder!" gaf hij de schimmelmerrie een goedgemeende klap op het achterdeel.

„Heerlijk weer vandaag, wat?" zeide goedgeluimd de waard, die juist in de deur was verschenen en glimlachend

keek naar den ouden man bij diens werk met de paarden.

„Je kon beter mee aanpakken dan me te staan aangapen en over het weer te converseren!" kreunde de postiljon onder de paarden, waar hij juist aan de disselboom scharrelde, en kroop voorzichtig naar de andere zijde.

„De post is van de Staat, en de Staat help ik niet, daar ben ik nijdig op, van wege de brandewijnbelasting!" antwoordde de waard en verdween weer in zijn gelagkamer, om toezicht te houden.

De oude postkoetsier klom intussen langzaam op de bok en haalde onder de zitting een hamer te voorschijn. Dat die vervloekte ring toch telkens weer moest losraken, daar vooraan, aan het verbindingsstuk, en de staljongen, die slaperige ezel, kon ook niet behoorlijk er op letten als hij de wagen in de remise had staan, dacht de oude man woedend en begon omslachtig weer van zijn hoge zitplaats af te dalen.

Toen hij eindelijk op de grond stond, zag hij een jongen man met een kleine reistas in de hand naar zich toekomen.

„Die kan ook niet even wachten!" bromde hij hoofdschuddend en keerde zich ontstemd naar zijn dissel.

„Grüss Gott!"

De jonge man kreeg geen antwoord op zijn vriendelijke groet. Hij ging voor de paarden staan en keek naar den ouden man, die onhandig met zijn hamer op het aanzetstuk lossloeg.

„Met uw verlof," zei hij dan, „ik zou dat wel gauw in orde kunnen maken als het u plezier zou doen — ik ben namelijk slotenmaker van mijn vak!"

De oude postiljon wendde het hoofd om. „Zo, ben je slotenmaker! Doe jij het dan maar; je hebt jongere poten dan ik!"

De jonge man greep de hamer. Met enkele handige slagen bracht hij de beschadiging weer in orde. „Maar het zal niet zo heel lang meer houden; het moet gauw vernieuwd worden!" merkte hij daarna deskundig op en gaf de hamer terug.

„Dat is goed zo — dankjewel!" zei de oude man en borg het gereedschap op.

„Rijd je misschien mee?" vroeg hij vervolgens iets vriendelijker.

„Zeker, zeker!" antwoordde de jonge man — „ik reis naar mijn engagement!"

„Naar je wat?"

„Mijn engagement! — Ik ben toneelspeler!" Het antwoord klonk heel fier.

„Hemel nog toe, wat ben je nu eigenlijk?" vroeg de oude man boos; „daarnet zei je toch dat je slotenmaker bent?"

„Dat komt uit," zei zijn jonge passagier goedgehumeurd, „daarnet was ik slotenmaker, maar die drie slagen met de hamer, dat was mijn allerlaatste werk, mijn afscheidsstuk!"

De postiljon keek onderzoekend in het open, vrolijke gezicht. „Zo een zotte kerel," mompelde hij dan, „heeft het slotenmaken geleerd en gaat dan onder de comedianten!" Nu, voor zijn part! Die jongelui van vandaag wisten immers alles beter, en de wijsheid, die hadden ze met lepels gegeten! Na deze slotbeschouwing ging hij de herberg binnen, om zich nog een afrijdronk te gunnen.

Een kwartier later, klokke zes uur, zette de postiljon zich met waardigheid op zijn plaats, de bok, en blies driemaal op zijn hoorn. Hierna keek hij nog eens uit gewoonte naar een passagier uit die zich misschien had verlaat, greep dan gerustgesteld de teugels en klapte tweemaal met zijn tong. Gehoorzaam trokken de beide paarden aan; hobbelend zette de oude postkoets zich in beweging.

Binnen in de wagen zat in een hoek zedig en ingetogen mamsell Adelheid. Zij was met haar moeder op weg naar Frohnleiten, om haar tantes te bezoeken. Nu en dan keek ze tersluiks naar den jongen man tegenover haar, die met grote, vrolijke ogen uit het venster keek.

In de andere hoek van de wagen haalde de komenijswinkelier Jellitsch uit Gösting zijn in de provinciale hoofdstad verboemelde slaap in. —

Langzamerhand had men de huizen achter zich; de bergen kwamen naderbij.

Nu rijd ik dus bij den waarachtigen God naar Rohitsch, naar mijn eerste engagement, dacht Xandl; hij kon het altijd nog niet begrijpen dat zijn droom zo spoedig vervuld was geworden en dat hij zelfs al op reis was!

Maar het was dan ook een hoogst merkwaardige reis, die op deze stralende Meimorgen in Graz was begonnen.

Want zij leidde over Rohitsch-Sauerbrunn een wereld binnen...!

De wereld van een toneeltijdperk waarvan de natuurlijkheid een onbestreden uitwerking had.

De wereld van de rustig bespiegelende bekoring van het zangspel en van verheven, classieke operettenmuziek.

En zij leidde een tijdperk van uitbeeldende kunst binnen, waarin het uitsluitend aan de persoonlijkheid was voorbehouden de mensen te verblijden en hen aan te grijpen.

— Een voormalig slotenmakersleerling reed over Rohitsch-Sauerbrunn de roemrijkste tijd van de Oostenrijkse toneelgeschiedenis tegemoet.

Zijn tijd...

De tijd van Alexander Girardi. — —

In de Leonhardgasse te Graz bleef angstig een meesterslotenmakersvrouw achter en smeekte Gods zegen af op het hoofd van haar enige kind.

HOOFDSTUK III.

— Het genie kan niet anders dan vlijtig zijn, het moet werkzaam zijn, zoals het vuur branden, het water vloeien moet.... Het genie is onnavolgbaar, en het volgt nooit na. Het talent kan men nabootsen — ja, het leeft van imiteren.

CARL LUDWIG SCHLEICH,
„Ueber Genie und Talent"

Het zomertheater te Rohitsch-Sauerbrunn was niet ver van een kermisschouwburg af.

De oude Böhm kende alle reizende theaters van het land tamelijk goed, daar hij immers zijn leven lang op hun primitieve, snel opgeslagen planken zijn talloze triomfen had gevierd. Zelf een goed toneelspeler zijnde, wist hij precies hoe men het „niet" doen moest. Dat was in elk geval iets, en deze kennis dankte hij aan zijn werk bij kermistroepen. Jammer genoeg had hij echter van een werkelijk theater absoluut geen voorstelling. Derhalve wist hij niet, hoe men het „wel" moest doen.

Tussen het inzicht „zo niet" — en de onwetendheid „hoe dan wel?" dobberde hij voortdurend heen en weer, — maar al dit dobberen, gelijkstaande met een slechts door vermoedens gesteund eerlijk streven naar kunstenaarshoogte, behoedde hem en zijn onderneming voor een volkomen afzakken naar de opvatting van het drakentoneel.

De badgasten van Rohitsch-Sauerbrunn vormden niet een bijzonder veeleisend schouwburgpubliek. Zij zochten verstrooiing en waren, als alle lieden die zich verbeelden iets beters gewend te zijn en eigenlijk iets nog veel slechters verdienen, van een zekere goedgehumeurde toegevendheid vervuld. Ze babbelden niet met elkaar in de schouwburg, ze amuseerden zich alleen, die kleine beambten en

handelslieden, voor wie Karlsbad te kostbaar en een kuur thuis te goedkoop leek, en die met en zonder hun gezinnen hun zomervacantie om redenen van gezondheid in de bescheiden badplaats doorbrachten.

Uit de rijen der inwoners kwam voor de onderneming het eigenlijke publiek voort. Het was „hun" schouwburg en „hun" directeur! Zij waren critisch en dankbaar, keurden ten minste goed en af, reacties die Böhm toch altijd nog liever waren dan de vriendelijke en onverschillige neerbuigendheid van de tijdelijke zomergasten.

De jonge Girardi had door bemiddeling van den toneelmeester een bescheiden kamertje niet ver van de schouwburg gevonden; zijn verhuurster was een eenvoudige wasvrouw, die zijn kamer deed en ook voor de ochtendkoffie met de obligate broodjes zorgde. De huur was gering, en zelfs bij een gage van dertig gulden in de maand best te bestrijden. Het enige wat den jongen toneelspeler onaangenaam aandeed was de aanwezigheid van een grote slotenmakerswerkplaats juist in hetzelfde huis. Wanneer hij zich 's morgens naar de repetitie haastte, was het dan ook de moeite waard zijn blik van de open deur, waaruit het hem zo bekende hameren en kloppen klonk, af te wenden, om mogelijke gewetenswroeging helemaal niet te laten opkomen. Want nog was hij niet zover, zijn beroepswisseling, het spontane prijsgeven van zijn in zeven werkzame jaren geleerde handwerk, tegenover zichzelf en zijn moeder met volle overtuiging te kunnen verantwoorden.

Het gejubel en de overmaat van blijdschap, die het vooruitzicht op de vervulling van zijn innigste wens in zijn binnenste had doen ontstaan, waren wel niet verdwenen, maar een weinig gedempt geworden.

Toen hij, trillend van verwachting, bijna eerbiedig voor de eerste maal de muzentempel van Rohitsch-Sauerbrunn had betreden, moest hij na een korte beschouwing vaststellen dat het verenigingstoneel in Graz de vergelijking met dit werkelijke toneel heel goed kon doorstaan. In het eerst gevoelde hij deze indruk als een lichte teleurstelling;

spoedig daarop toonde hem echter zijn gezonde, natuurlijke instinct de veelsoortige voordelen die voor hem uit dit feit moesten ontstaan. Vóór alles zag hij zich in een reeds bekend milieu verplaatst; verder verkreeg zijn heimelijke voorstelling, dat het bij het theater niet op de coulissen en de aankleding aankwam, maar dat de persoonlijke invloed, het eigen optreden de hoofdzaak waren, zekerheid en bevestiging.

Geheel op zichzelf alleen moest men dus zijn aangewezen, zo openbaarde het zich in hem, en geheel zonder werktuigen moest men leren arbeiden!

Ook dit inzicht was natuurlijk niet het product van zijn geestelijk overleg en zijn hogere filosofie, doch het godsgeschenk van een intuïtief gevoelen en begrijpen van het eigenlijke, het beslissende zijner kunstenaarsroeping.

Wanneer men genialiteit als het volkomen evenwicht van intellectuele en intuïtieve krachten aanneemt, dan vindt men reeds daarin de voorwaarde voor het weergaloze der latere theatrale meerderheid en grootheid van den eenvoudigen slotenmakersleerling.

Zijn tweede teleurstelling waren de collega's geweest.

Hij kon er zich lange tijd niet in schikken dat een toneelspeler naast zijn kunst nog andere belangen zou hebben. Hijzelf, van zijn vroegste jeugd vervuld van heilige geestdrift en brandende eerzucht voor alles wat met het theater en het toneelspelen samenhing, was niet in staat te begrijpen dat er acteurs waren die hun kunstenaarszending, het gewijde van hun roeping profaneerden tot een gewone broodwinning met de dagelijkse middelen van vlijt, nauwgezetheid en grondigheid. Hij zocht naar dezelfde laaiende vlam, die in zijn binnenste nooit wilde uitdoven, bij de andere collega's; tot zijn grote verwondering vond hij in het beste geval een vonk, die altijd eerst kunstmatig moest worden aangewakkerd om vuur voort te brengen. Dat gebeurde soms bij gelegenheid van een première, waarbij hij verbaasd opmerkte dat de stemming, de innerlijke gesteldheid voor het bereiken van een artistieke werking, die in

hem latent aanwezig was, bij de anderen eerst uit het mozaiek der uiterlijke omstandigheden, uit de verlichting, de toneelschikking en de aankleding telkenmale nieuw moest worden geschapen.

Repeteerde hij een toneel, dan vergat hij na de eerste twee zinnen zijn gehele omgeving. Hij zag noch het lege, nuchtere toneel, noch regisseur en kapelmeester; hij miste de coulissen en de meubels niet; in een extatische toestand van volledig zelfvergeten ging hij in zijn rol op. Daarom was het hem ook een raadsel hoe de anderen bij een repetitie konden „markeren"; hij kon waarlijk ontsteld zijn wanneer hij uit de coulissen bij brokstukken gesprekken opving over vleesprijzen, wasvrouwen, bierhuizen of geweigerde voorschotten. Het leek hem onverklaarbaar hoe men in het costuum van een koning, in hermelijn, met schepter, kroon en zwaard, achter op het toneel ongegeneerd kon debatteren over de voortreffelijkheid van een goedkope worstsoort bij de komenijswinkel in de buurt.

Door de collega's niet begrepen, beglimlacht en bespot, deed hij zijn eerste loopoefeningen als jong toneelspeler, eenzaam, in zichzelf gekeerd, ontvouwde zich in hem de kostbare, zeldzame bloem — het genie.

Zijn eerste optreden als Tratschmiedel in de klucht Tritsch-tratsch van Nestroy had slechts een bescheiden succes. Toen hij na de voorstelling weer alleen op zijn kamer zat en zijn maaltijd van elke avond verorberde, die uit een knakworst en een flinke snee roggebrood bestond, kostte het hem moeite zich tegen een lichte neerslachtigheid en moedeloosheid te verzetten. Zienderogen werd hem het grote onderscheid duidelijk dat toch tussen het verenigingstoneel in Graz en het theater hier scheen te bestaan. Daarginds waren de toeschouwers voor een deel bekenden, in elk geval vriendelijk gezinden geweest; hun waardering en hun applaus waren bestemd geweest voor den slotenmaker die in zijn vrije tijd comediespeelde.

Aha — dacht hij met grimmige zelfironie —, voor een slotenmaker heb ik dus goed genoeg toneelgespeeld...!

Zo was het...!

Nu zaten er vreemde mensen in de zaal, zo overdacht hij verder, mensen die alles wat men te Graz in den slotenmakersleerling had bewonderd, natuurlijk bij den beroepstoneelspeler aanwezig achtten als iets dat vanzelf sprak.

Van het theatrale ontdaan, zo toonde zich hem plotseling het wrede, onmeedogende gelaat, — de tot een masker verstarde grimas van het toneelspel. Opeens zag hij het gevaar dat in de vijandige, boosaardige tegenwerking lag die, uit de nederbuigende belangstelling van het zogenaamde goede publiek ontstaande, den toneelspeler op de planken als een ijzige lucht uit de zaal kon omwaaien. Instinctief raadde hij dat het er voortaan opaankwam de tot nog toe met zijn spel door banden van sympathie verkregen toejuichingen te veroveren en af te dwingen. Onduidelijk werd het hem daarna bewust dat die overmacht in het parket slechts met een enorm overwicht te boven gekomen kon worden, met een virtuose beheersing van de uitdrukkingskunst des toneelspelers, welke alleen de mensen onder de betovering van den acteur kon brengen.....

Wrevelig schoof hij zijn bord weg.

„Dáár klopt er iets niet bij mij!" zeide hij hardop tot zichzelf en sloeg ter bekrachtiging daarvan met zijn vuist op de kleine tafel; „dáár zit de kneep!"

„Nu, en wat is er dan nog meer mis — hè?" mompelde hij al wat zachter en begon met grote passen door de smalle kamer te lopen.

„De rol kende ik; moppig was ik ook; het couplet sloeg al halverwege in; gelachen werd er ook... — maar wat drommel — wat willen de mensen dan nog meer van me? Waarom applaudisseren ze dan zo slap en slaperig als lijkbidders?" vroeg hij bijna woedend aan de oude opgezette uil die als een bijzonder sieraad de hoek boven het potkacheltje tooide.

„Nu, jij griezelige papegaai, jij weet het ook niet," zo beknorde hij de verenmassa, om daarna opnieuw zijn

wandeling als een gevangen leeuw in zijn kooi te ondernemen.

„M e e r willen ze van je —!" zo meende hij opeens een zachte stem te horen zeggen.

Als betoverd bleef hij staan.

„M e e r?"

Hij dacht nog eens ingespannen na. Komisch waren de anderen ook, en zelfs nog veel meer geroutineerd en zeker van zichzelf dan hij; dat was wel zo, bekende hij zich. Dus moest hij zich vóór alles die zekerheid en die routine eveneens verwerven.

Werken! Niets dan werken, leren en opmerken, dat was zijn eerste noodwendige taak.

Het was alles nog te weinig, zo bekende hij zich eerlijk; nog veel vlijtiger moest hij worden, nog meer rollen studeren en ze zichzelf stilletjes thuis voorspelen!

Met het vaste voornemen zijn ijver nu eerst flink te verdubbelen, ging hij naar bed.

Een zeer ontnuchterde en arme Alexander Girardi was het die in deze nacht op zijn eenvoudige legerstede insluimerde en zich zelfs nog in zijn slaap onrustig heen en weer wentelde. Hij was uitgetrokken, de kleine Xandl, om de mensen te veroveren, en had zich dat met kinderlijk gemoed veel, veel gemakkelijker voorgesteld dan het in werkelijkheid was!

Nu droomde hij — zonderlinge gril van het toeval — in plaats van toneelsucces van zijn pas onlangs geëindigd slotenmakerswerk:

...Een zeer bijzonder ingewikkeld kunstslot moest in orde worden gebracht; vergeefs gaf hij zich alle denkbare moeite om de vele verschillende onderdelen weer nauwkeurig in elkaar te passen; het wilde en wilde hem maar niet gelukken.

Uit deze onrustige droom werd hij in de vroege morgen plotseling weggerukt door het rumoer uit de slotenmakerij, die onder zijn kamer lag. Verschrikt sprong hij uit zijn bed, nog half slapend trok hij zich met de snelheid van de

wind aan, zag van wassen en kammen af, vloog in wilde haast de trap af en rende de werkplaats binnen.

Hier kwam hij eerst weer tot zichzelf. Het schaterende gelach van den meester en de gezellen bracht hem tot de werkelijkheid terug: hij was immers helemaal geen slotenmaker meer!

Beschaamd sloop hij naar zijn dakkamer en legde zich weer te bed. De eerste zonnestralen beschenen een vredig ademend, kinderlijk gezicht, dat zich uit behoefte aan tederheid in het zachte veren kussen nestelde. —

Weken waren voorbijgegaan.

De jonge toneelspeler stond elke avond op de planken, wel is waar niet meer in „leidende" rollen. Hij speelde bedienden, edelen, schurken, graven, bedelaars — zijn stem weerklonk in opera's, operettes en kluchten —; op sommige avonden trad hij in drie verschillende rollen op, met een weergaloze bezetenheid nam hij elke hem opgedragen taak op zich.

Na geruime tijd bemerkte hij dat hij zich reeds een goede hoeveelheid routine had verworven. Op een dag ging hij dan ook moedig naar den ouden Böhm in het „directiebureau".

„Ik zou weer om een behoorlijke rol willen verzoeken!" zo droeg hij zijn wens voor.

De directeur keek op van zijn werk.

„Zo — een rol wil je? Voor jou zal ik mijn hele repertoire op zijn kop zetten! Wacht tot je benefice — daarvoor kan je een comedie uitzoeken!"

„Dank u zeer!" en „Welverplicht!" antwoordde Girardi, want hij was al begonnen zijn Stiermarkense dialect-uitdrukkingen te vervangen door zinswendingen die naar zijn opvatting vlekkeloos aan de classieke en hoogduitse dichtertaal waren ontleend.

De oude Böhm schudde zijn witte hoofd. Men moest ook niet een dilettant engageren; daar komt altijd een sof van, dacht hij korzelig; maar hij kon zich niet aan een zeker medelijden onttrekken als hij in aanmerking nam

dat de jonge man zijn slotenmakerij zomaar aan de kunst ten offer had gebracht. Zeker, hij was te gebruiken en ijverig; enig talent was hem ook niet te ontzeggen; maar een toneelspeler van betekenis zou hij van zijn levensdagen niet worden!

„Arme drommel!" mompelde de directeur en vervolgde zijn werk aan het regieboek van de nieuwe klucht.

Intussen verliet de „arme drommel" zeer vergenoegd de schouwburg en ging een wandeling maken in het naburige park.

„Nu ben ik toch nieuwsgierig, dacht hij, of die voorname dame weer op de bank zal zitten? Sinds verscheidene dagen had hij namelijk een ongeveer dertig jaar oude, knappe en naar zijn mening zeer deftige dame steeds om dezelfde tijd in de buurt van zijn lievelingsbank aangetroffen; onlangs had ze hem zelfs een blik toegeworpen — maar wàt voor een blik —, zo herinnerde hij zich, waarvan hij het eenvoudig te kwaad had gekregen. Toen hij de hoek omging, zag hij haar inderdaad weer op een van de banken zitten.

Met neergeslagen ogen nam hij plaats tegenover haar en haalde een rol uit zijn zak. Een vol uur bleef hij, in zijn studie verdiept, zitten zonder het een enkele maal gewaagd te hebben een blik op de deftige dame te werpen. Nochtans had hij heel duidelijk gevoeld dat zij hem meermalen moest hebben aangekeken. Dit gevoel bereidde hem een onverklaarbare vreugde en een merkwaardige, prikkelende opwinding.

Toen hij enkele uren later in de schouwburg kwam, vond hij tot zijn grote verrassing een briefje liggen.

„Mijnheer!" stond er op het rose, naar lavendel geurende papier te lezen, — „een vereerster van uw kunst zou zich gelukkig achten u morgen, om halfvier des namiddags, bij de ingang van het stadsbosje te mogen ontmoeten."

„Jesus Maria!" fluisterde hij afwezig, — „ik heb een vereerster!"

Hij kon nauwelijks de kracht vinden om zich te schmin-

ken en aan te kleden en struikelde gedurende de voorstelling van louter opwinding ook nog over een tapijt, een onhandigheid die hem in tegenstelling tot zijn ernstige rol een onvrijwillig lachsucces bezorgde.

In zijn kamertje teruggekomen, legde hij nog laat in de nacht zijn Zondagskleren klaar. Morgen was geen repetitie bekendgemaakt, en om halfvier...

Toen hij daarna echter in bed lag, overkwamen hem plotseling de ergste kwalen van de twijfel. Mocht hij dit doen? Was het niet een vreselijk onrecht tegenover de kunst en zijn moeder, wat hij daar op strafbare wijze ging uitvoeren...? Een rendez-vous! — Met een dame!

En aan welk een gevaar stelde hij zich daarbij bloot! Als nu die dame misschien een kus van hem zou willen hebben...?

Of zelfs...!

Neen, dat zou immers ontzettend zijn! Dat zou gelijkstaan met een catastrofe!

Slapeloos bracht hij de nacht door, stond 's morgens zeer tijdig op en begon vol angst de gehele zaak te overleggen: als hij niet naar het rendez-vous ging, zou die dame misschien op de inval komen hem in het park of in de schouwburg te zoeken! Het beste zou dus zijn dat hij de hele dag op zijn kamer bleef! Hoe zou hij dan echter 's avonds naar het theater kunnen gaan? Misschien wachtte die dame voor de toneelingang, om hem daar op te vangen!

Wanhopig kleedde hij zich aan. Vervolgens schreef hij enkele regels aan den directeur en verzocht hem voor van avond te verontschuldigen, daar hij keelpijn had. In de klucht had hij toch maar twee zinnen te zeggen; dat kon een ander gemakkelijk overnemen...

Hij liet het zoontje van zijn huisjuffrouw, Franzl, bovenkomen, gaf hem de brief te bezorgen met de belofte die bodedienst met een groot stuk chocolade te zullen belonen en grendelde opgelucht achter den jongen de deur dicht. De verlichting die deze oplossing gaf duurde niet lang. Bleek van ontzetting sprong hij plotseling op: als nu die

dame hem misschien zelfs hier in zijn kamer kwam opzoeken? Wat dan? Zijn adres kon zij gemakkelijk aan de schouwburg horen, zo overwoog hij deze mogelijkheid en begon angstig naar een andere uitweg uit de vreselijke situatie te zoeken.

— Ik moet weg — de stad uit! — zo viel hem plotseling als laatste redding in; ademloos van angst en haast haalde hij de kleine houten doos met overgespaard geld onder zijn linnengoed tevoorschijn en stak een gulden in zijn zak. Voorzichtig sloop hij de trap af, om dan in een wilde vlucht naar het kleine station te rennen. Nadat hij een kaartje had genomen, stapte hij zonder erbij na te denken in de eerstvolgende trein — eerst de vierde stopplaats na Rohitsch-Sauerbrunn scheen hem een tamelijk veilig toevluchtsoord te zijn. Bij den winkelier naast het station kocht hij worst en brood, zocht dan met de ogen de omgeving af naar een gunstige schuilplaats, die hij in het dichtbijgelegen kleine bos meende te vinden, en besloot daarin terstond te verdwijnen.

Eerst diep in het bos gevoelde hij zich geborgen en kreeg hij zijn rust terug.

Wat kon iemand toch al overkomen bij het toneel, zo peinsde hij; een gevaarlijk métier is het, en verduiveld goed opletten moet je erbij...!

Daarop verorberde hij met de beste eetlust zijn eenvoudige maal, zocht vervolgens dadelijk een zacht, met mos bedekt plekje, waarop hij zich behagelijk kon uitstrekken, en begon te dromen. —

Met die uitnodiging tot een rendez-vous was voor de eerste maal de lichte schaduw der problematiek over zijn eenvoudige gemoed gevallen. Want nu was plotseling, een rose, naar lavendel geurend briefje ontstijgend, het eeuwige probleem, het oervrouwelijke zijn jong, onschuldig bestaan binnengetreden. Nog had hij het afgeweerd en zich aan zijn invloed door deze ontroerend onnozele vlucht onttrokken; terwijl hij zich echter, vredig onder een boom slapende, veilig en beschermd waande, was reeds als een voor-

gevoel het bewustzijn van zijn mannelijkheid in hem ontwaakt.

Uit het voorgevoel ontstaat echter de nieuwsgierigheid, uit de vrees maakt zich de begeerte los, en de aandrift ontketent de gehele scheppingsdrift van de natuur.

Van dat alles wist hij echter niets, de jonge dromer, en dat was goed zo. Want uit deze en menige andere onwetendheid ontstond de bewonderenswaardige natuurlijkheid, de primitieve verbondenheid met het lot van die eenvoudig gevormde maar duizendvoudig naar buiten stralende, begenadigde kunstenaarsziel.

Middernacht was lang voorbij toen hij thuis kwam. Behoedzaam ging hij binnen. Nochtans hoorde zijn hospita de voetstappen waarmee hij op de tast de trap trachtte te vinden.

Zij opende haar slaapkamerdeur op een kier:

„Ik zou me in uw plaats schamen; zo jong en dan al geschiedenissen met vrouwen! En mijn Franzl geef ik ook nooit meer voor zo iets! Nu ja, 't is dan ook een comediant!"

Dreunend vloog de deur weer in het slot.

„Ieder het zijne, maar die nijdas kan voor mijn part naar de maan lopen!" zeide de aldus uitgescholdene halfluid onder het weggaan. Boem, hij sloot de deur van zijn kamertje dat het bijna leek of de oude uil, die met zijn stoffige veren trilde, weer tot leven was ontwaakt.

Hij ging aan de tafel zitten en haalde postpapier, inkt en pen uit de schuiflade. Langzaam en voorzichtig schreef hij regel voor regel neer; nu en dan moest hij een poos ophouden om de schrijfwijze van dit of dat woord te bedenken, maar eindelijk was de brief met moeite ten einde geschreven. Hij luidde:

ROHITSCH-SAUERBRUNN, 17 Aug. 1869.

Mijn lieve oude moedertje!

U moet niet verwonderd zijn dat ik mij zo uitsloof, maar ik wil dat deze brief morgenochtend dadelijk weggaat. Blijf gezond, huil niet te veel, bedenk dat Onze Lieve Heer

mij niet verlaat, omdat ik nog geen schooier ben en er ook geen zal worden!

Wat dat ene punt betreft kunt u helemaal gerust zijn! Ik ben nog zo onschuldig als ooit tevoren.

Groet L., Sch. en Ha. — trouwens iedereen allerhartelijkst!

Uzelf kust in gedachten uw u liefhebbende

zoon XANDL.

Hij schoof de netjes toegevouwen brief in de omslag, stak zijn tong uit en bevochtigde daarmee zorgvuldig de gegomde rand.

Dat men dit proces op betamelijke wijze behoorde te voltrekken door de vinger nat te maken en daarmee de couvertrand te bestrijken, leerde de toneelspeler Alexander Girardi eerst vele jaren later.

En ook toen — nog ongaarne...

Men kon den handelaar in koloniale waren Lang te Rohitsch geenszins kunstenaarseerzucht ontzeggen.

Zijn koopmanseerzucht duurde slechts tot het sluiten van de winkel. Had de laatste klant, vriendelijk bediend, de heldere en nette zaak verlaten, dan nam hij de kas benevens het kasboek mee, liet het opruimen en sluiten aan den bediende over en ging naar zijn particuliere woning, die op de bovenverdieping lag. In zijn huiskamer wachtte hem reeds de keurig gedekte koffietafel; met het vaste voornemen in de volgende uren zijn gedachten niet meer met thee, rijst, rozijnen, ansjovis en sardines te bezwaren, ging hij vergenoegd zitten.

Zijn blik gleed met welgevallen over de ordelijk op een rij geplaatste boeken op de grote plank boven zijn schrijftafel — zijn „bibliotheek", zoals hij dikwijls hoogdravend opmerkte — en bleef dan toeven bij de mooi omlijste gekleurde gravures aan de muur daarnaast, allemaal portretten van Nestroy in zijn rollen, die hij in de loop der jaren in het bureau van de „Theaterzeitung" te Weenen, in de Rauhensteingasse, eigenhandig had uitgezocht en gekocht. Er hingen gravures naar Schöller, Ranftl en

Gaul, en wel alleen die, welke den dichter-toneelspeler weergaven in rollen waarin hij, de heer Lang uit Rohitsch, den overledene bij diens jaarlijkse reizen naar Weenen had gezien en bewonderd. Half ontroerd en half geërgerd herdacht hij die onvergetelijke theateravonden, geërgerd omdat de indruk die hij ervan had behouden hem sedert Nestroys dood elk schouwburgbezoek en het genoegen daarin geheel en al had vergald.

„Dat komt zo gauw niet nog eens, misschien nooit meer," sprak hij overtuigd en beslissend tot zichzelf; daarna ledigde hij zijn kop en stond op om zijn lievelingsportret, naar de aquarel van Franz Gaul, Nestroy als Tratschmiedel voorstellend, nogmaals nauwkeurig van vlakbij te bekijken. Dit portret had hem twee maanden geleden bewogen de voorstelling van „Tritsch-tratsch" in het zomertheater bij te wonen, ofschoon hij alle reden had gehad te vrezen dat hij bij die gelegenheid een artistieke lijkenschennis van zijn vereerden Nestroy zou bijwonen.

Merkwaardig genoeg was dat niet het geval geweest.

De nog zeer jonge speler van Tratschmiedel, Girandi of Giraldi heette de vent, week toen wel bij elke zin meer en meer van het grote voorbeeld van zijn rol af, maar, en dat was hoogst verwonderlijk, hij bleef nochtans niet als een onbeantwoord vraagteken tussen de overvloed der uitdrukkingsmiddelen en de leegheid van het tekst-opzeggen hangen, maar kwam na enig rondtasten wel niet terecht op een hoogte, doch in elk geval op een vlakte waarop hij die figuur met een volkomen waarschijnlijke vertolking — wel wat willekeurig, maar dan toch persoonlijk — had weten te verantwoorden.

En dat was iets wat men zeer prijzen moest in den jongen kunstenaar, zo overdacht de heer Lang, want het overige publiek was blijkbaar teleurgesteld geweest. Die idioten, peinsde de winkelier verder, willen tot elke prijs in de schouwburg lachen en kunnen de overgang van Jan Klaassen tot toneelspeler nog altijd niet begrijpen...!

Andere rollen had Girardi daarna niet meer te spelen

gekregen, zo stelde de heer Lang na enig nadenken vast; de oude Böhm, die ignorant, was natuurlijk weer eens helemaal blind geweest toen hij het nodig had gevonden dien beginner na zulk een bewijs van talent aan de dijk te zetten.

De heer Lang was een man van snelle besluiten.

Hij haalde een opschrijfboekje uit zijn zaak en maakte een aantekening.

Ik zal informaties nemen naar dien kerel, zo nam hij zich voor, want ten slotte wilde je dan toch weten wien men van plan was te protegeren, en wanneer de jonge man geen smeerlap en geen deugniet bleek te zijn, zou hij misschien met den directeur te Krems via zijn zwager, die hier in de stad een zaak van geweven stoffen had, in nadere verbinding kunnen treden.

In Krems was een behoorlijk en goed theater, en daar viel voor een beginner wat te leren.

Met deze opmerking eindigde hij zijn welwillende overpeinzing en hij klapte zijn opschrijfboekje dicht.

Voor zijn benefice had Girardi de klucht: „De melk der ezelin" uitgezocht; ijverig studeerde hij zijn komische rol daarin. Het einde van het seizoen kwam bedenkelijk nader; nog wist de jonge toneelspeler niet waar hij voor het winterseizoen een engagement zou vinden. Wel had zijn beschermer, de meester schoorsteenveger Rauch, in zijn laatste brief uit Graz beloofd alles in het werk te stellen om een schouwburgdirecteur voor hem te interesseren, maar die zekerheid alleen was niet sterk genoeg om de angst van den jongen man volledig te verjagen. Door bemiddeling van een collega had hij bovendien een voorstel ontvangen om zich in October bij een reizend gezelschap aan te sluiten; ofschoon hij voorzichtig genoeg was geweest deze kans niet door een directe weigering te verliezen, dacht hij met een rilling aan dat vooruitzicht, hoofdzakelijk daarom, wijl hij wist hoezeer zijn moeder zich die onwaardige voortzetting van zijn nauwelijks

begonnen loopbaan als toneelspeler zou aantrekken.

Zijn beneficevoorstelling was voor het midden van September bepaald; de laatste September zou de zomerschouwburg zijn poorten sluiten. Volgens het toenmalige gebruik moest hij de programma's der beneficevoorstelling, gedrukt in de vorm van een beleefde uitnodiging, waarin „de onderdanige ondergetekende beneficiant de welwillende gunst en een talrijk bezoek" verzocht, zelf rondbrengen en ze in de woningen en zaken met een paar vriendelijke woorden persoonlijk afgeven.

Toen hij tijdens een van die bedeltochten Lang's winkel van koloniale waren binnenging en beleefd-bescheiden naar den chef vroeg, werd hem zeer uit de hoogte de inlichting gegeven dat de heer Lang al acht dagen geleden naar een zwager in Krems was gereisd en vandaar zelfs nog naar Weenen zou doorreizen.

Met een „dank u zeer; ik heb de eer!" beval hij zich in de welwillendheid van den eersten bediende aan en ging naar de volgende winkel.

Weer in het theater aangekomen, vond hij een brief liggen die als adres van afzending de stempel „Stadsschouwburg Krems aan de Donau" droeg. —

Van opwinding bevend opende hij de omslag en hield een contract in zijn handen dat „den jongen comicus Alexander Girardi voor de speeltijd October 1869 tot Mei 1870 aan het stadstheater te Krems verbond. Gage vijftig gulden — contractuele boete tien gulden..." zo was hij nog in staat te lezen; daarna dreven de letters en cijfers weg voor zijn vochtig geworden, wijd opengesperde ogen.

Krems...!

Een heuse schouwburg met een goede naam...!

Onze Lieve Heer had hem geholpen! Ten diepste aangegrepen ging hij naar een hoek van de donkere voorkamer en bad uit een dankbaar hart een Onze-Vader.

Daarna snelde hij naar buiten en bleef opgelucht voor de schouwburg staan. Wat zou zijn moeder zich verheugen, dacht hij ontroerd.

Krems —!

Erg trots werd hij bij die gedachte.

De winkelier in koloniale waren viel hem in.

„— De chef is naar Krems gegaan...," hoorde hij weer den bediende uit de hoogte zeggen.

De jonge Girardi glimlachte gelukkig en wierp het hoofd in de nek.

„Ik ga ook naar Krems, niet alleen die ansjovisкoning!" zeide hij hardop tot zichzelf; bedacht zich kort wien hij deze blijde boodschap het eerst zou meedelen; nam zich daarna voor „ze den ouden Böhm bij gelegenheid onder de neus te wrijven" en verdween, van top tot teen een overwinnaar, in de toneelingang.

In Rohitsch-Sauerbrunn had de herfst zijn intocht gehouden, sneller schemerden de dagen weg in de koelere, reeds enigszins gure avonden. De bossen in de omgeving schitterden in de tooi van hun donkere kleuren; over het gehele landschap lagen de ijle nevelsluiers van het eeuwige vergaan en het geluidloze wegsterven van al de pracht der vermoeide natuur.

Korter werden de wandelingen en stiller het luide rumoer der nog toevende zomerbezoekers; de ingezetenen namen het gewone afscheid van de zomer en van de hogere inkomsten, van allebei met leedwezen, en borgen hun vreugden en verwachtingen zorgvuldig weg voor het volgende jaar.

De schouwburg was uitverkocht.

De directeur Böhm dacht treurig aan de komende winter, aan de lijdenstijd van het armzalige wachten en volhouden, en becijferde zijn inkomsten.

De toneelspelers dachten aan het dreigende spookbeeld, zonder engagement te zijn of aan de moeilijkheden van de reizende-toneelwerkzaamheid.

Alexander Girardi dacht aan Krems...

In Weenen, in het „Bureau der Theaterzeitung" in de Rauhensteingasse nummer 926, stond op een van die

herfstdagen een vriendelijk uitziende, joviale man, aan wiens kledij men zonder twijfel het kleinsteedse kon zien, en liet zich alle naar aquarellen van schilders uit die tijd vervaardigde gekleurde gravures tonen.

Na een zorgvuldige, toegewijde keuring deed hij vervolgens, tevreden glimlachend, een beperkte keuze.

HOOFDSTUK IV.

....Er zijn stations waar treinen zonder te stoppen doorheen zullen r. den. De reiziger bespeurt daarbij alleen, dat de trein zijn snelheid vermindert — de naam van een plaats flitst voorbij, een landschap, een, twee huizen, — en voort gaat het, naar het eindstation.

Zo snelt ook het leven stations voorbij die in de latere herinnering nauwelijks meer oplichten, — hun aanblik leek verheugend, hun naam klonk vertrouwd, — maar hun betekenis was gering.

Ze lagen slechts aan de weg naar het doel....

Aan het einde van de Linzergasse, daar waar de groene Salzach opmerkelijk breed langs de Mönchsberg stroomt; waar de nauwe stratenwarreling opeens de blik vrijlaat op de geweldige vesting Hohensalzburg, stond op een Septembermiddag de twintigjarige Girardi en keek peinzend naar het ongewoon bekorende beeld dat zich, door een milde herfstzon beschenen, zijn verbaasde ogen aanbood. Door de zware vesting als met een beschermende hand bewaakt, lagen kakelbont door elkaar geworpen de huizen, huisjes, paleizen en kerken van de stad Salzburg op een groen tapijt tussen berg en rivier voor hem uitgespreid. Met hun kleurige talrijke gevels stonden de aaneengebouwde kleine huizen het dichtst bij de oever; de grote kerken met hun ronde koepels zochten tussen de grotere gebouwen met waardigheid een vaste en vlakke bodem; als een geweldige coulisse verhief zich de steile wand van de Mönchsberg met het metalen grijs van zijn rotsgesteente.

Dit door-elkander en bij-elkander leek in al zijn verheven schoonheid zo gezellig en zo welgemoed, dat het den jongen man een geheel onbekend gevoel van levensvreugde, een blijmoedige, wonderbaarlijke gave van aanschouwing

schonk; hij zag zich in den vreemde plotseling nader bij zijn geboorteland gekomen. Het was of er zich tussen deze aanblik en de herinnering aan zijn vaderstad banden van verwantschap knoopten, alsof zijn levensweg met dit landschap was samengeweven in een geheime, met het lot verbonden harmonie.

Vervuld van een stille gelukzaligheid betrad hij de brug; keek de heldere bergstroom in het glinsterende gelaat; liet hem dan op zich toestromen en boog zich over de brugleuning om de kleine krachtige golven te beschouwen. Toornig ruisend braken zij tegen de brugpijlers, door de menselijke begeerte tot dwang als hindernis in hun loop geplaatst; verzoend verenigden zij zich dan weer, effenden hun witgekrulde kammen en verbonden zich opnieuw, als deel van het geheel, tot een blauwgroen, rustig voortglijdend waterlint.

De jonge Girardi had zich omgekeerd. Geen wilde stroom scheen er meer in deze gelijkmatige vloed te zijn, wanneer men hem in de rug keek. Dat was nog slechts voortglijden, kalm door de oevers beschermd heenvloeien, en er lag rust in, de bedriegelijke rust van bedwongen kracht.

In Graz was er de Mur, in de winter te Krems had hij ook de Donau gezien. Zijn gedachten dwaalden terug...

Veel werk had hij aan de stadsschouwburg van Krems gevonden, ernstig werk — een breidel was aan zijn wilde kunstenaarstemperament gelegd, en een belangrijk inzicht had hij daar verkregen, dat hij zich dan ook na enig verzet eigen had gemaakt: het inzicht van de beheersing der middelen van het toneelspel. — „Niet overdrijven!" deze vermaning was hem de eerste weken steeds weer toegeroepen, maar eerst na lange tijd had hij vanzelf ingezien dat hij bezig was, uit een onuitputtelijke bron scheppend, zijn uitdrukkingsmiddelen, gebaren, mimiek, het gesproken en gezongen woord, in overmaat te verkwisten.

Niets was hem onderwezen, noch in Rohitsch, noch in Krems of in Karlsbad; hij had alles eenvoudig maar aangeleerd...

En daarin ligt een geweldig onderscheid. Want wat men ons onderwijst, staat altijd weer gelijk met een dwang waarin we ons schikken; in het beste geval kan het een eerbiedige buiging betekenen voor de meerderheid van den leraar, voor de apodictische grondstelling. Wij hebben die kennis nodig en moeten ze ons eigen maken als een grondslag waarop we onze bekwaamheden moeten opbouwen. De algemene ontwikkeling verschaft ons de lijst waarbinnen zich onze scheppende of andere werkzaamheid voltrekt; wij hebben wegwijzer, weg, woning en einddoel nodig om onze geestelijke levenstaak te vervullen.

Met het genie is het anders.

Met explosieve kracht doet het de lijst en het opgedrongen fundament springen; zonder zich om weg en doel te bekommeren stormt het voorwaarts. Zijn evolutie haalt de barricaden van alle conventie omver. Onafhankelijk van leer en school put het inzicht en diepere wijsheid uit de eenzaamheid der innerlijke aanschouwing, met zeker instinct het waarachtige en juiste radend, waar het de elementen voor een logische overweging zou missen. Door waarnemen komt het tot vergelijken; uit het vergelijking komt waardeschatting en critiek voort, en uit beide ontstaat voor hem de volmaking, de eenzame hoogte der eigen meerderheid...

Nog steeds stond de jonge toneelspeler op de brug, zijn nieuwe indrukken van deze heldere bergstroom met de vroegere vergelijkend. Als een geweldige stroom was de Donau, door vele schepen bevaren, breed en machtig de kleine stad Krems voorbijgeruist, een eentonig beeld van voortdurende regelmaat opleverend. Hoe anders, hoeveel blijder en aan afwisseling rijker leek daarentegen deze rivier te zijn. — Langzaam maakte zich zijn blik van de glinsterende watervlakte los en omving de berghoogten rondom de stad.

De bergen ontbraken mij... zo viel het hem plotseling in, toen hij aan Krems en Karlsbad dacht; het bekende

berglandschap van zijn geboorteland rees hier opeens weer op in zijn weemoedige herinnering.

Want hij had heimwee, Xandl...

Heimwee naar Graz, naar de Leonhardgasse, en vooral naar zijn moeder!

„Hoe lang zal ik nog nodig hebben eer ik haar bij mij kan nemen," vroeg hij zich bezorgd af.

Zo lang was dus de weg naar Weenen, naar het begeerde doel van zijn kunstenaarswerkzaamheid en de gedroomde burgerlijke gezetenheid? Dit rondzwerven van Rohitsch naar Krems, van Krems naar het zomertheater van Karlsbad, en vandaar naar hier in Salzburg, — was dat de rechte weg naar Weenen...?

„Van Krems zou het een klein sprongetje zijn geweest; nu ben ik weer veel verder weg, en God weet waarheen ik hiervandaan weer word gedreven," zo overdacht hij mismoedig; vervolgens ging hij, blind voor zijn omgeving, voor de kleine nauwe stegen en de brede schone pleinen, ontstemd naar zijn woning.

Krems was ergens goed voor geweest, dacht hij onder het gaan, maar Karlsbad had hij zich kunnen besparen als niet de noodzaak van het geldverdienen er was geweest...

En Salzburg?

De schouwburg had een goede naam, en hij was voor het eerste emplooi geëngageerd, als eerste jeugdige komische zanger. Misschien was toch hier de springplank — misschien...

Hij keerde zich nog eenmaal om.

De zon was aan het ondergaan; met tere pastelkleuren glansden stad en landschap. —

Verrukt nam hij de prachtige aanblik in zich op.

Hier zal het gelukken — zo gevoelde hij plotseling de zekerheid in zijn binnenste opstijgen, en hier moet het gelukken, zo voegde op hetzelfde ogenblik zijn ijzeren wil eraan toe. Daarna zag hij af van het voorgenomen bezoek aan zijn huismensen en sloeg nadenkend de weg naar de schouwburg in.

In een gestadige volgorde rees en daalde het doek van de stadsschouwburg te Salzburg bij toneelstukken, operetten en kluchten. Het verborg mislukking en teleurstelling, het gaf succes en voldoening aan de openbaarheid prijs. De kloof van tientallen jaren die nu en dan tussen de tonelen der comedies lagen overbrugde zijn neergang; zijn opgang liet golven van gejubel over de planken ruisen. Het scheidde twee werelden van elkaar, zoals elk toneelscherm dat steeds en altijd had gedaan. De herfst werd winter, de winter werd voorjaar; de toneelspelers bemerkten het nauwelijks. Zij kwamen bij de repetities, leerden en oefenden, schminkten en costumeerden zich; zij zongen en dansten; zij oogstten bijval en mislukten. Op en neder was het eeuwige lot van den comediant, wiens leven zijn verrukking zocht in het wisselende spel van dalen en stijgen en vergeefs naar innerlijke vrede streefde terwijl het zich inspande de gunst der menigte af te dwingen.

De jonge Girardi had in Salzburg zijn emplooi gevonden en het ook naar buiten toe nauwkeurig begrensd. Zijn werkzaamheid hier werd door succes gevolgd. Een moeilijk verkregen succès was het, dat wist hij nu wel, maar het gold hem alleen, het nieuwe en het persoonlijke van zijn spel.

Reeds hier begon hij zich van de gangbare opvatting van een „komiek" duidelijk te onderscheiden. Het was voorlopig slechts een bescheiden begin, nu en dan door een onzeker zoeken afgebroken, maar het ontwikkelde zich reeds langzaam tot een stijl, tot een uitdaging aan de traditie van zijn voorgangers. —

Met de eenvoud en de grootste soberheid in het gebruik der spelmiddelen begon het. „Niet overdrijven!" klonk het nog uit Krems in zijn oren; deze intussen door hem aanvaarde vermaning bewoog hem zijn rollen aan te pakken met een natuurlijkheid die wel in staat leek de toen nog zichtbaar getrokken grens tussen het werkelijke leven en de voor te stellen gebeurtenis op het toneel bijna uit te wissen.

Hij overdreef niet meer, hij „onderdreef" bijna...

Het publiek meende hem gade te slaan — en werd door hem gadegeslagen.

Hij had zich aangewend het refrein en de muziek tussen de coupletten in volkomen rust, onbewegelijk op zijn plaats bij het voetlicht staande, af te wachten. Tot nog toe waren die maten tussen de verzen steeds met gebaren, danspassen en op en neer lopen aangevuld geworden, om de toehoorders onder de indruk van het couplet, in de stemming te houden.

De twintigjarige Girardi was de eerste die van deze hulpmiddelen afzag.

Hij hield de stemming met zijn ogen vast.

Dromerig of listig, zwaarmoedig of vrolijk, steeds in de geest van het voorgedragen lied blijvend, zweefde de warme boeiende blik van zijn grote donkere ogen over het parket heen, omhoog naar de galerijen en daar bovenuit in de grenzenloze verte der magische fantasie.

Zijn manier van dansen bleef vrij van lichaamsverdraaiingen. De vorm van zijn dansbewegingen had een natuurlijke aangeboren gratie, zonder daarom van de lijn der komische parodie af te wijken.

Hij beproefde alles en behield er slechts weinig van zodra hij zijn keuze voor goed had gemaakt. Dat weinige verdedigde hij hardnekkig tegen alle verlokkingen die de gebruikelijke goedkope middelen tot het bereiken van een komische uitwerking hem aan de hand deden. Met de hem eigen trots die soms aan koppigheid deed denken verbond zich een instinctief gevoel voor de juistheid van zijn opvatting. Zijn ongelooflijke energie om zijn eigen, doeltreffend bevonden methode door te zetten, dwong hem vanzelf naar een hoger plan van zijn vak. De taak, opvoedend op het publiek te werken — die uiterste consequentie van een waarlijk kunstenaarschap —, vervulde hij zonder er zich voorlopig nog bewust van te zijn.

In Rohitsch, Krems en Karlsbad was hij alleen aangewezen op de eerste indrukken, de stemming en de voor-

beelden; hier in Salzburg begon zijn wijze van spelen vorm en gedaante aan te nemen. Zijn rollen, voortaan losgemaakt van het schematische, toonden een scherp omlijnd profiel; achter het masker was reeds de groei van een sterke, zelfstandige persoonlijkheid te bespeuren.

Elk succes, dat tot nog toe als een geschenk of een ontfutselde genade werd verkregen, met de deemoedigheid van den toneelspeler die optreedt om het publiek te behagen, geleek nu een buit, een loon voor den overwinnaar, dat bevochten en veroverd moest worden.

Uit die strijd, uit die met alle taaiheid steeds opnieuw in het werk gestelde inspanning om zijn eigen opvatting door te zetten, ontwikkelde zich in het vervolg het geheimzinnige middel dat hem in zijn gehele toekomst in staat zou stellen met de bescheidenste en eenvoudigste mogelijkheden de grootste en menselijkste uitwerking te verkrijgen, — de suggestieve kracht!

In het voorjaar, de speeltijd liep op zijn eind, kwam de beroemde en succesvolle kluchtspelschrijver O. F. Berg naar Salzburg en bezocht op een avond de voorstelling in de stadsschouwburg.

Men gaf een van zijn eigen kluchten.

Met de geoefende en gescherpte blik van den toneeldeskundige had hij terstond aandacht voor Girardi en zag hij het eerste de nog onvermoede kansen welke zich mettertijd voor den jongen speler aan het toneel van een grote stad moesten aanbieden. Wel vond hij nog veel op den beginner aan te merken, maar de artistieke zelfstandigheid en de rijke gaven bleven hem evenmin verborgen als de natuurlijke meerderheid die in elk woord en in elk gebaar met grote duidelijkheid tot uitdrukking kwamen.

Ditmaal wist Girardi waar het op stond.

De directeur had vóór de voorstelling op het toneel laten verluiden dat de schrijver uit Weenen persoonlijk de opvoering zou bijwonen. Deze aankondiging was wel geschikt geweest om den jongen acteur en ook zijn andere collega's hun onbevangenheid te ontnemen, maar gaf daarentegen

een aansporing tot een algemene wil om het hoogste te bereiken.

Erg door plankenkoorts aangegrepen, wachtte hij in de coulissen op zijn beurt. Met bijna bovenmenselijke inspanning deed hij zijn best zijn angstgevoel te verdringen, opdat hij geen gedwongen indruk zou maken. Toen hij onder de inleidende maten van zijn eerste lied het toneel opkwam, gevoelde hij zijn hart in zijn keel kloppen. De enkele stappen tot aan het voetlicht gaven hem zijn zekerheid terug. Zuiver en rustig klonk zijn warme stem toen hij begon te zingen. De plankenkoorts was verdwenen.

In de schouwburg heerste die avond een uitstekende stemming. Gewillig volgde het publiek het spel; toen de jonge acteur na enkele scènes het toneel verliet, begeleidde zelfs een vriendelijk handgeklap zijn heengaan.

„Applaus bij open doek — en Berg hoort het —," zo flitste het door zijn hersens toen hij de zweetdroppels van zijn voorhoofd veegde en zich voor zijn volgende opkomst gereedmaakte.

Na het slot der voorstelling kwam de kluchtspeldichter op het toneel.

Hij nam den verlegen Girardi mee naar een stil hoekje en keek glimlachend in diens angstig geopende ogen.

„Al ergens geëngageerd voor het volgende seizoen?" vroeg hij toen.

„Voor de zomerspeeltijd ben ik aan het Kurtheater te Bad Ischl geëngageerd; voor het winterseizoen ben ik nog vrij!"

„Bravo! Ik breng u naar Weenen! Neem geen aanbieding meer aan en wacht tot u van mij hoort!"

De beroemde auteur gaf den jongen man de hand en verliet het theater.

Veertien dagen waren sedert die gedenkwaardige avond voorbijgegaan. Girardi bewaarde het geheim angstvallig; zijn bijgelovigheid verbood hem van een vooruitzicht te spreken vóór het een feit was geworden.

Toen hij op een middag, na een stil gebed te hebben

gedaan, uit de Dom op het grote plein kwam, zag hij een schoorsteenveger en enkele passen verder een brievenbesteller.

„Dat moet geluk brengen," fluisterde hij opgewonden en verhaastte zijn schreden. Het laatste stukje van de weg naar de schouwburg begon hij hard te lopen.

Bij den schouwburgportier lag een brief.

„K. u. K. privilegiertes Theater an der Wien" luidde het hoofd boven het vel papier dat hij met nerveuse haast openvouwde.

...„op aandringen en warme aanbeveling van den heer O. F. Berg..." las hij verblijd in de eerste regels, — door het geluk verblind, moest hij een poos zijn ogen sluiten.

Het Theater an der Wien...!

Het heiligdom van de classieke operette...!

Franz von Suppé — Johann Strauss...!

De ene naam na de andere dwarrelde door zijn hoofd toen hij laat in de nacht, niet in staat tot slapen, in zijn bed lag.

Marie Geistinger, de grote, gevierde operettezangeres, was de ster van het theater. Felix Schweighofer, de onovertreffelijke komiek, beheerste dit toneel, en zo vielen hem meer namen in, tot in de kleinste emplooien, namen die hij telkens weer in de krant had gelezen; die in de toneelwereld met een nimbus van grootheid en verering werden omgeven.

En onder deze giganten zou hij zich handhaven?

Daar zou men hem opmerken?

Hem rollen toevertrouwen?

Van alle kanten overwoog hij de kansen die zich in het gunstigste geval voor hem zouden opdoen. Hij kwam niet aan een eind met zijn elkaar weerleggende overdenkingen; barmhartig overviel hem de zo lang ontbeerde slaap en leidde zijn zorgen en vrezen met behoedzame tederheid naar het land der dromen.

De volgende morgen ontwaakte hij bij heldere zonneschijn.

Hij ging naar het geopende venster en keek de lente in, die de vele vruchtbomen aan de wand van de Mönchsberg in sneeuwwitte en teer rose kleuren had gedoopt. Vergeten waren de vrees en de twijfel van de afgelopen nacht.

Na de repetitie zou hij de brief beantwoorden en zijn instemming onderdanig berichten, zo nam hij zich voor. De gage leek hem een klein vermogen te betekenen; een vrijbiljet werd hem ook beloofd; zwart op wit stond het in de brief te lezen, en wat het overige aanging, wat drommel, hij kon toch wat, en Onze Lieve Heer, die hem tot dusver niet had verlaten, zou er wel het Zijne toe bijdragen.

„Toe, help hem voort, Uw Xandl!" sprak hij zacht en vroom, naar het crucifix gekeerd dat boven zijn ledikant hing. Daarna verliet hij, een vrolijk lied neuriënd, zijn kamer en begaf zich op weg naar de schouwburg.

„Om die Girardi vecht nu al de halve stad Weenen!" vertelde intussen de oude schouwburgportier aan de afgunstig en ongelovig opkijkende toneelspelers, die voor de toneelingang op het bankje zaten en hun rollen voor de aanstonds beginnende repetitie instudeerden.

Hoofdschuddend liet hij een brief zien: „Gisteren is er een brief van het Theater an der Wien gekomen en al vandaag weer een brief van het Strampfertheater — niet te geloven, zo iets; eenvoudig niet te geloven!"

„Protectie, mijn waarde man, listig verkregen protectie!" merkte honend de karakterkomiek op, wien Girardi reeds lang een doorn in het oog was geweest.

„Protectie heeft Girardi helemaal niet!" antwoordde de portier, en er lag een beslistheid in die weloverdachte verzekering, die haar indruk nauwelijks kon missen.

„Iets kunnen doet hij ook, in elk geval meer dan zekere lieden zich misschien verbeelden!" voegde hij er nog boosaardig aan toe, en — „Hallo, meneer Xandl!" riep hij den plotseling uit een zijstraat opduikenden jongen kunstenaar toe, terwijl hij de brief als een vlag met opgestoken hand heen en weer zwaaide.

Met een beleefd „Grüss Gott, allemaal!" ging Girardi de portiersloge binnen. Toen hij de briefomslag nader had bekeken, kon hij zijn ogen nauwelijks geloven.

„Strampfer-Theater, Unter den Tuchlauben, Wien" stond er met grote letters. „De heer O. F. Berg heeft een bijzonder gunstig oordeel over u gegeven, en ik ben bereid..."

Ongelovig bekeek hij de brief.

„Iets onaangenaams?" zo verbrak de portier deelnemend zijn betovering.

„Wat...? — O ja! — Neen! Maar iets ongelooflijks!" gaf de jonge kunstenaar ten antwoord. „Ik heb twee aanbiedingen voor Weenen! Twee! Om uit te zoeken!"

Hij verdiepte zich nogmaals in de brief.

„Girardi, opkomen!!" brulde plotseling de regisseur van het toneel af, terwijl hij wanhopige gebaren met het regieboek maakte, om het dringende van zijn uitnodiging kracht bij te zetten.

„Jawel, meneer Berg — dadelijk!" Girardi, ruw uit zijn overdenkingen opgeschrikt, snelde de trap op.

„Ik heet Winkler, sufferd, niet Berg!" riep de regisseur hem nog na, toen hij ademloos naar de voorgrond snelde.

— Wat moet ik nu beginnen — wat zal ik nu doen?

Voor de honderdste maal stelde Girardi zich op die middag deze vraag. In zijn kamer was het bijna donker geworden; hij vermeed het, licht aan te steken, om zich beter te kunnen concentreren.

Het Theater an der Wien is natuurlijk het belangrijkste, overdacht hij, maar in het Strampfertheater zou ik eerder een rol krijgen en gemakkelijker de aandacht trekken dan in dat grote huis, waar hij, de onbekende Niemand uit de provincie, te midden van een uitgelezen schaar kunstenaars natuurlijk maar de laatste viool zou moeten spelen!

Meer en meer kreeg dit inzicht plaats in zijn hoofd.

Bij het Strampfertheater was Gallmeyer de grote attractie; daaromtrent was hij goed door een collega in Karlsbad ingelicht. —

Vol bezorgdheid dat hij in zijn besluit nogmaals zou gaan wankelen, haastte hij zich den directeur beleefd te schrijven dat hij het aannam.

Tevens schreef hij aan het Theater an der Wien, met alle betuigingen van eerlijke spijt, „dat hij reeds met het Strampfertheater een contract had afgesloten."

De derde brief was vol trots en vreugde aan zijn moeder gericht.

Na beëindiging van deze voor hem uiterst moeilijke en tijdrovende correspondentie ging hij naar de avondvoorstelling in de stadsschouwburg.

„Met twintig gulden meer gage had ik An der Wien ook gekregen," zeide hij tot zichzelf, en een vage spijt begon in hem wakker te worden.

„De aanbieding van het Strampfertheater luidt echter voor drie jaar!" zo troostte hij zich vervolgens en stapte wat harder voort, want de klok wees al kwart over zeven.

„...En het Theater an der Wien loopt niet van me weg!" zeide hij ten slotte halfluid tot zichzelf, toen hij de toneelingang had bereikt, waarna hij enigszins gerustgesteld en opgelucht in de herenkleedkamer verdween.

Hij wist toen ter tijde stellig niet, hoezeer hij eens gelijk zou krijgen, de kleine provinciale toneelspeler Alexander Girardi, toen hij in de zachte voorjaarswind deze enkele woorden sprak, slechts aan eigen rechtvaardiging en geruststelling gewijd. Maar dit briesje, dronken van de geur der bloesems en der bloemknoppen, droeg zijn woorden speels de stad Salzburg uit, om de Mönchsberg heen, over de hoge bergen, recht de hemel in, waar zij tot Gods oor doordrongen.

En — het liep inderdaad niet van hem weg, het „K. u. K. privilegierte Theater an der Wien"...

HOOFDSTUK V.

....Lang vóór Ibsen, reeds in zijn vroegste begin, heeft Girardi zijn Hjalmar Ekdal gedicht. Voor zijn door en door naar het volk geaarde natuur is het eenvoudige woord der hoogduitse taal reeds iets vreemds, kluchtigs. De levensadem van zijn comische kracht — althans van zijn taalkracht — is de bespotting van alle pathetische verhevenheid. Maar ook het naastbijzijnde, altijd gereedstaande prikkelt hem.

Uit de grappige kunst zijner groteske woordvormingen loert een diepe ernst: de twijfel aan het woord. Aan de redelijkheid van het woord....

In zijn woordverdraaiing en woordverwringing steekt een wijze ironische taalkracht....

(Uit de beschouwing van een tijdgenoot).

Elke dag, precies te tien uur serveerde de lijfkamerdienaar van zijne Keizerlijke en Koninklijke Hoogheid den aartshertog Ludwig Victor zijn doorluchtigen heer een pas gebakken tulband en een fles witte wijn als ontbijt.

De aartshertog, met zijn keizerlijken broeder Franz Joseph I bijna in onmin; door zijn hoge schoonzuster keizerin Elisabeth aan de dijk gezet en gemeden, bracht het grootste deel van het jaar eenzaam en verbitterd door op zijn zomerverblijf te Ischl.

„Hier heb ik rust," placht hij te zeggen, waarbij hij grootmoedig het feit voorbijging dat hij het juist was die door zijn eeuwige babbelzucht, boosheden en intrigen de eigenlijke onruststichter aan het hof moest heten.

Op een stralende Junimorgen klom de oude Fink al enigszins moeilijk, maar onberispelijk van houding, de trap op, het blad met de wijn en de tulband keurig op de linkerhand balancerend en ging er toe over met zijn vrije hand aan de allerdoorluchtigste slaapkamerdeur, in afwachting van de dagelijkse afsnauwerij, discreet aan te kloppen. Na

een nauwelijks verneembaar geknor, dat volgens de ervaring voor verlof tot binnenkomen moest doorgaan, betrad hij het aartshertogelijke slaapvertrek.

Zijn devote eerbiedige morgengroet werd als gewoonlijk niet beantwoord. Lange tijd geleden had de oude Fink eens beproefd uit te rekenen hoe dikwijls zijn hoge meester in al die vele jaren geneigd was geweest van zijn morgengroet notitie te nemen. Hij was destijds na een lange en nauwkeurig bijgehouden statistiek op een gemiddelde 's jaars van tweeëntwintig dagen gekomen, waarna hij die lastige boekhouding weer had opgegeven.

Deze morgen althans scheen het doorluchtigste humeur niet op storm te staan.

De aartshertog knipte met de ogen tegen het schelle daglicht dat na het ophalen van de jalousieën de kamer binnenstroomde; rekte zich breedvoerig, gaapte twee- tot driemaal op hoogst onbetamelijke wijze en richtte zich dan met een halve wending in bed op.

„Zeg, Fink, ik heb me gisteravond weer zeer goed vermaakt!" zo opende hij het gesprek.

„Ja zeker, Keizerlijke Hoogheid," mompelde de oude man en schoof zorgvuldig een tafeltje bij het bed.

„In de schouwburg is nu een komiek, een jonge knappe kerel, daar kan ik me bij doodlachen! — Wacht eens — wat zei hij gisteren? Nu...?" De aartshertog trok zijn voorhoofd in plooien, wat bij hem een onbedriegelijk teken van ingespannen nadenken moest betekenen. „Ja, ik heb het al! M e t t c h e n zei hij in plaats van Mädchen! Das Mettchen ligt met mij overhoop! Wil je geloven, Fink, hoe komisch dat was? Mettchen..."

De hoge heer beproefde de stemval te copieëren, hetgeen hem echter blijkbaar mislukte, want na het achtentwintigste „Mettchen" gaf hij de poging berustend op.

Met een slaperig gebaar nam hij het enige, voor hem afgesneden stuk tulband van de schotel en greep naar het wijnglas.

Midden in het kauwen hield hij plotseling op.

„Zeg, Fink, wat gebeurt er eigenlijk altijd met de tulband en de wijn?" vroeg hij belangstellend aan zijn kamerdienaar.

Voor den ouden Fink kwam die vraag zo verrassend, dat hij ze werkelijk eerst niet begreep.

„Hoe bedoelt u, Keizerlijke Hoogheid?"

„Ik bedoel, wat er met de tulband en de wijn gebeurt, jij ezel! Elke dag eet ik er maar een stuk van, en van de wijn drink ik ook maar een glas; wat gebeurt er met de rest?"

De kamerdienaar verstijfde. Hij gevoelde deze vraag rechtstreeks als een persoonlijke belediging. Eenentwintig jaren lang was de wijnfles dagelijks naar zijn kamer verhuisd en had hij ze vóór zijn middagslaapje geledigd. De tulband had de Mamsell eenentwintig jaar lang voor de „Jause", het Kaffee-und-Kuchen-uur bewaard en bij de gezamenlijk gedronken koffie opnieuw voorgediend. Eenentwintig jaar lang was het den aartshertog niet ingevallen te vragen waar de resten van dit dagelijks ontbijt bleven — en nu, opeens...! Waren er dan niet eens meer gewoonterechten op deze snode wereld? De oude Fink nam een waardige en deftige houding aan.

„De resten van het ontbijt van uwe Keizerlijke Hoogheid worden in Hoogstderzelver huishouding doeltreffend productief gemaakt!" gaf hij op een ijzig beleefde toon ten antwoord.

De aartshertog kreeg een rood hoofd.

„Wil je me wijsmaken dat van de tulband koekjes worden gemaakt en van de wijn griesmeelsoep? Waarschijnlijk vreet je die zelf op, om van de wijn helemaal niet te spreken!" snauwde hij den ouden man toe.

„Ik vraag uwe Keizerlijke Hoogheid onderdanigst verlof om te mogen opmerken dat ik niet vreet, en dat eenentwintig jaar lang nooit rekenschap van me werd gevraagd van het verblijf dier resten," antwoordde de kamerdienaar gekrenkt en ging met ingehouden adem aan de klerenkast staan scharrelen.

„Gooi me niet altijd die eenentwintig jaren voor de voeten! Kom hier en luister!"

Beledigd kwam Fink naar zijn heer toe.

„Van heden af," vervolgde de aartshertog, „wordt de tulband benevens de wijn uit mijn kamer hier direct in het kabinet van dien jongen toneelspeler gebracht, en wel zolang als het theaterseizoen duurt! Begrepen? Daarna mag je allebei weer eenentwintig jaar lang voor jezelf houden!"

„Zoals uw Keizerlijke Hoogheid beveelt. Wenst uwe Keizerlijke Hoogheid dat ik persoonlijk die dingen naar dien comedi —— naar dien heer toebreng...?"

„Niet noodzakelijk! Alleen vandaag, de eerste maal! Daarna kan je den lijfjager sturen. Er moet bijgezegd worden dat ik smakelijk eten wens en den jongen toneelspeler welgezind ben. Dank wordt niet gewenst! Is het bad klaar?"

„Ja, Keizerlijke Hoogheid!"

De oude man ging naar de badkamerdeur. Voor hij binnentrad keerde hij zich nog eens om.

„Mag ik uwe Keizerlijke Hoogheid onderdanigst naam en adres van den kunstenaar verzoeken?"

„Houd je mij voor een adresboek, Fink?"

De aartshertog stapte uit bed.

„Vraag het aan de schouwburg!"

De oude Fink waagde nog een vraag: „Mag ik uwe Keizerlijke Hoogheid dan ten minste verzoeken mij allergenadigst te zeggen naar wien ik aan de schouwburg moet vragen?"

„Here God, wat ben je omslachtig," bromde de hoge heer, „de kerel heeft een italiaans klinkende naam; het beste is dat je vraagt naar den komiek die ‚Mettchen' in plaats van ‚Mädchen' zegt! — En nu — eruit!"

„Ja zeker, Keizerlijke Hoogheid!"

Tot in zijn binnenste ontdaan, voelde Fink nog automatisch naar de temperatuur van het water in de badkuip; vervolgens begaf hij zich, zo snel als zijn oude benen hem

droegen, naar de Mamsell, om haar zijn nood te klagen en troost en begrip te zoeken.

Twee uren later liep een bejaarde heer, netjes gekleed, de Traunbrug over en sloeg voor de Esplanade de Pfarrgasse in.

Boven Ischl prijkte een heerlijke zomerdag; de Siriuskogel, de Hoisenradalm, de Jainzen, zelfs de Salzburgse bergen waren vrij van wolken en nevel, duidelijk en helder te zien, en de Traun bracht lichtend groen bergwater naar haar plaats van bestemming, de Traunsee, toe.

De oude heer was de Pfarrgasse doorgelopen en ging de kerk voorbij door de Postgasse naar het Kurtheater. In zijn ene hand droeg hij voorzichtig een groot, in wit vloeipapier gewikkeld pak.

Op de Kreuzplatz bleef hij staan en bekeek besluiteloos de toneelingang. Hij zag verscheidene „comedianten", die erg ongegeneerd en naar zijn mening veel te luidruchtig voor de ingang deden wat ze wilden. Aarzelend kwam hij naderbij en wendde zich beleefd tot een bejaarde dame.

„Mag ik u vragen, ik zoek een komiek met een italiaanse naam," zo vertrouwde hij haar toe.

„U bedoelt zeker Girardi," zeide de dame vriendelijk en wees hem een jongen man aan die alleen onder de oude linde stond en in zijn rol bladerde.

De oude Fink nam dankend zijn hoed af. Daarna trad hij op den toneelspeler toe:

„Mijnheer Girardi...?"

De jonge man keek op:

„Ja zeker, alstublieft; waarmee kan ik u van dienst zijn?"

„Bent u de komiek?"

„Ja, maar ik heb al een engagement voor de herfst, aan het Strampfertheater te Weenen!"

De oude Fink trok een scheve mond:

„Dat interesseert me niet! Bent u de heer die ‚Mädchen' met een e en zes t's pleegt uit te spreken?"

Girardi kreeg een kleur:

„Ja, soms! Is dat misschien verkeerd? Heeft iemand er aanmerking op gemaakt?"

„Integendeel," antwoordde de oude man, „er zijn zelfs mensen die er schik in hebben! Maar dat is een quaestie van smaak!"

Dan ging hij in de houding staan:

„Ik moet u in opdracht van zijne Keizerlijke Hoogheid den aartshertog Ludwig Victor, de resten van hoogstdeszelfs ontbijt overbrengen. Zijne Keizerlijke Hoogheid laat u smakelijk eten wensen en mededelen dat hij u welgezind is. Ik verzoek u mij uw adres te geven waar die dingen dagelijks kunnen worden afgegeven!"

Girradi vernam verbaasd en gevleid de wonderlijke boodschap: „God vergelde het! En wanneer ik zo vrij mag zijn, dan verzoek ik u het maar altijd hier aan de schouwburg af te geven, opdat de collega's kunnen meedoen!"

Voorzichtig nam hij het pak van den ouden man over.

„Dank wordt niet gewenst!" sprak Fink nog ingevolge zijn opdracht en nam vormelijk zijn hoed af.

Girardi antwoordde met een diepe buiging.

De kamerdienaar talmde nog, want hij had nog een vraag op het hart: „Zoudt u mij kunnen zeggen, het gaat mij natuurlijk niets aan, maar ik zou graag willen weten waarom u inplaats van ‚Mädchen' ‚Mettchen' zegt?"

Glimlachend keek de jonge toneelspeler hem aan:

„Bij mijn ziel — dat weet ik zelf niet precies! Ik maak me alleen maar dikwijls razend op dat deftige gepraat, omdat het zo leugenachtig klinkt! Maar de mensen lachen erom —," zo voegde hij er dan nog quasi als verontschuldiging bij.

„Zo," zeide Fink, „dank voor de inlichting — en Grüss Gott!"

„De dank is aan mij; breng mijn verzekering van eerbied over!" riep Girardi hem na, toen hij langzaam over de Kreuzplatz wegging.

De oude kamerdienaar begon op de terugweg met zijn lot in het gericht te treden. Eenentwintig jaren trouwe

dienst waren dus niet eens voldoende om een zo bescheiden privilegie als die vanzelf sprekende toeëigening der ontbijtresten van de tafel zijns meesters te beveiligen en te handhaven... Zo een windbuil, zo een niemand behoefde maar één keer ‚Mettchen' in plaats van ‚Mädchen' te zeggen en in een wip kreeg hij daarvoor zijn tulband en zijn wijn beloofd! En ik moet het hem nog brengen ook... zo eindigde Fink zijn overdenking; vervolgens wierp hij een aanklagende blik naar de hemel en draafde, twijfelend aan God en de wereld, over de Traunbrücke naar huis terug.

Girardi had intussen het pak geopend. Verheugd bekeek hij de inhoud. Vervolgens ging hij naar zijn collega's.

„Trek handschoenen aan en neem dan ieder een stuk," zeide hij goedgehumeurd en bood hun de tulband aan — „maar voorzichtig — dat is een adellijke tulband uit een k. en k. keuken! In plaats van rozijnen zijn er louter keizerskronen in!"

Vrolijk gingen voor den jongen acteur de dagen en weken in Ischl voorbij. Zijn moeder had hem overgelukkig geschreven op zijn mededeling over het Weense engagement; telkens weer had hij die brief vol liefde en trots doorgelezen. Zo dicht bij het doel kon hij nauwelijks meer het tijdstip afwachten dat hem met zijn moeder zou verenigen. Voor deze gedachte leefde hij; naar deze wens regelde zich zijn zuinigheid; met dit verlangen sliep hij 's nachts in, en elke van zijn dagen begon ermee.

Des Zondags een glas bier, dat was uit en terna de enige luxe die hij zich vergunde. Nog altijd konden vermaken en meisjes hem niet van zijn werk weglokken; met gulden na gulden legde hij zijn bespaard geld opzij; driemaal keerde hij elke kreuzer om vóór hij besloot hem uit te geven.

Met zijn collega's ging hij weinig om.

Reeds toen wende hij zich de gelukkige gewoonte aan, met het afschminken ook de laatste rest der toneelatmosfeer van zijn gezicht te vegen. Hij verliet de schouwburg steeds als particulier persoon; noch zijn kleding noch zijn gedrag vertoonden ook maar een schijn van het comedian-

tenachtige. Simpel en eenvoudig keerde hij na het laatste zakken van het doek tot zijn natuurlijke vrije menszijn terug.

Steeds kwam de dag van vertrek nader.

Tussen vreugde en vrees zag hij het begin in Weenen tegemoet. Steeds meer zocht hij in die dagen rust en vertrouwen in de kleine kerk die hij in stilte en alleen placht te bezoeken. Zijn zelfvertrouwen had nog niet genoeg kracht vergaard om hem het gevoel van zekerheid te geven. Slechts een onduidelijk vermoeden van zijn bekwaamheid en zijn wilskracht was bij wijlen in staat zijn angst te verminderen; al het andere moest door het godsvertrouwen worden vervangen.

Nog lag de toekomst in een diepe sluier gehuld; nog moest de laatste beproeving worden ondergaan; maar de eerste schreden waren gedaan, het eerste doel was bereikt, tussen begin en vervolg lag reeds de eerste gedroomde vervulling.

Te Weenen wachtte hem aan het Strampfer-Theater het eerste engagement in een grote stad.

In het herfstige Ischl liep de speeltijd naar zijn einde...

De zwaarste taak stond nog voor hem, maar tot nog toe had hij zijn lot aangedurfd, en de toneelloopbaan zou hij nooit meer behoeven op te geven, dat was nu een zekerheid voor hem geworden toen hij zich gereedmaakte de reis naar de hoofdstad te aanvaarden.

Te Graz stond een aanbeeld voorgoed verlaten...

HOOFDSTUK VI.

Bella gerrant alii, tu, felix Austria nube....!
(Laat de anderen oorlogvoeren, gij gelukkig, vrij Oostenrijk!)

Het Weenen van de jaren na zeventig was langzamerhand begonnen de vriendelijke herinnering aan het bekoorlijke Biedermeier en ook de minder aangename herinnering aan de tijd der revolutie in vergetelheid te laten geraken; op alle gebieden van het openbare leven waren nieuwe, natuurlijke krachten aan het werk voor een grondig herstel.

Had reeds het stadsbeeld, van het centrum der binnenstad uitgaande, door bijtrekking van de voormalige voorsteden tussen de oude stadsmuur en de nieuwe grenzen, de zogenaamde Linie, een grootsteeds karakter, ook het leven en de bedrijvigheid namen reeds mondaine, internationale vormen aan. Franse, lichte gratie, aan de metropool Parijs ontleend, vermengde zich met de inheemse, goedhartige humor en de klagende sentimentaliteit, die de hoofdtrekken zijn van de Weense aard. Deze aard, in de nauwere betekenis al tot een levensvorm verheven, vond zijn uitdrukking in hartelijkheid, gezelligheid, goedhartigheid, muzikaliteit en slagvaardigheid. Zijn schaduwzijden bestonden in het gevaar weg te zinken in gemakzucht, in genot en in onverschilligheid tegenover de wereldgeschiedenis.

Vijf jaren waren sedert de laatste oorlog voorbijgegaan; langzaamaan hadden zich nu ook de tegenstellingen in de binnenlandse politiek met Hongarije laten in orde brengen; het verlies van Lombardije en Venetië kon sinds lang als te boven gekomen worden beschouwd, — opgelucht keerde

men dus de politiek de rug toe en wendde de blik naar verheugender en rustiger dingen.

Het maatschappelijke leven der k. en k. hoofd- en residentiestad ontving zijn impulsen van de allerhoogste plaats.

Wanneer Hare Majesteit Keizerin Elisabeth juist weer eens op haar terugreis van Hongarije of Ierland in Weenen vertoefde, waren er prachtige feesten, hoffeesten, jachten in Laxenburg, tentoonstellingen — Vorstin Pauline Metternich arrangeerde haar beroemde bloemencorso's in het schone Prater —, de hoge aristocratie en het volk wedijverden erin de geliefde monarche het verblijf te Weenen zo prettig mogelijk te maken.

„De vreemde vrouw," zoals de volksmond haar noemde, bleef nooit lang. Rusteloos, vol van grondeloos verlangen, begon zij nieuwe reizen, en de teleurgestelde Weeners moesten de overige talrijke keizerfamilie voor lief nemen.

De kunst, en daarbij ook het toneel, trok aller belangstelling wederom tot zich. —

Van een voorbeeldeloze geestdrift voor kunst vervuld, waren de Weeners sedert Stranitzky en Prehauser over Raimund, Nestroy, Scholz en dergelijke sterke persoonlijkheden van de echt Weense volkstoneelspeelkunst getuigen geweest van een theaterperiode die humor, sarcasme en gevoel tot een toonaangevende drieklank had weten te verenigen. Met een plaatselijk patriotisme zonder weerga verzorgden zij de kunsttempels der vrolijke Muze. De voormalige voorstadtheaters, reeds door Nestroy tot een begrip verheven, smolten samen met de schouwburgen van de binnenstad tot grootsteedse theaters van de eerste rang.

Hof en hoge adel begonnen behalve de voorstellingen in de k. en k. hofschouwburgen weer de kluchtspelen, vaudevilles en in de laatste tijd ook de operettes te bezoeken.

In het Theater an der Wien, aan de linker Wienoever, en in het Carltheater beheersten Franz von Suppé en Johann Strauss het veld. De operette, aanvankelijk door de muziekcritici nog met geringschatting afgehandeld, streef-

de op een ernstige grondslag naar invloed en erkenning. Echter waren de kluchtspelen in populaire aankleding, van muzikale intermezzo's voorzien, meer in trek; de uitstekende bezetting met gevierde lievelingen der stad Weenen verzekerde ze van lachsucces en herhaling.

Op de eenzame hoogte van zijn classieke kunst troonde boven al dat lichte, lustige en toch bekorend lieflijke spel der volksmuze het k. en k. Hofburgtheater onder de directie van Heinrich Laube. Ver over de grenzen der monarchie heen drong de roep van dit toneel; zijn stijl, zijn waardigheid en zijn wereldnaam op het gebied der toneelspeelkunst rustten op de schouders van een tonelistengeneratie, welke in die volmaaktheid, in dat harmonisch samengaan van haar individualiteiten nooit meer haars gelijke zou vinden. Deze dragende zuilen van een ensemble, dat de rijkste bekwaamheid en de grootste tragische kracht bezat, rezen boven de middelmaat der Duitse dramatische kunst omhoog.

De populairste actrice van de vrolijke Muze echter heette Josephine Gallmeyer.

Terwijl in het Theater an der Wien Marie Geistinger als operettenzangeres triomfen vierde, bleef „Pepi" voorlopig nog in de lichtere sferen van het kluchtspel als onbestreden heerseres werkzaam. Het volksstuk en het kluchtspel leefden in die tijd bijna uitsluitend van haar gevoelig, natuurlijk kunstenaarschap. Haar Weense, nooit grove humor adelde de onnozelste dialogen en bewaarde met de kracht van haar geniale persoonlijkheid het reeds sterk dalende niveau van die kunstsoort voor algehele vervlakking. Het Strampfertheater, Unter den Tuchlauben, stond als haar particulier toneel bekend. De directeur verzorgde alleen de commerciële ceremonieën — repertoire, rolverdeling —; de gezamenlijke artistieke leiding verenigde zich in haar handen.

Een vleug van de poëzie van Raimund lag over haar spel. Zij had de erfenis van Therese Krones aanvaard, de tedere, op jeugdige leeftijd weggekwijnde lievelingsactrice

van Ferdinand Raimund, die als „Jeugd" in „De Boer als Millionair" de mensen tot tranen had kunnen ontroeren, en die voor de Weeners onvergetelijk was geworden.

In haar particuliere leven door liefdesmart en ongeluk vervolgd, was Josephine Gallmeyer een toneelspeelster van de gevoelsaandoeningen geworden. Gewoon als zij was zichzelf te verkwisten, lagen in haar spel alle hartstocht, alle onvervulde verlangen van haar gebroken hart. „Verkoop mijn kleren — ik vaar ten hemel!" dit Weense gezegde gaf aan haar verschijning symbolische verwezenlijking, en het publiek juichte haar toe. De deftige kringen zo goed als de eenvoudige lieden.

Zoals in Weenen dan ook de bovenste en de onderste lagen een gemeenschappelijke eigenschap aangeboren scheen te zijn: de eigenschap, zich te vermaken. De kostelijke gave, bescheiden alledaagse en Zondagse vreugden als een godsgeschenk met zekere plechtigheid te kunnen genieten, moest den vreemdeling evenzeer betoveren als de beminnelijke berusting of het humoristische gemopper die tegenover de teleurstellingen en ergernissen werden geplaatst. Deze harmonische levenshouding, „een beetje vrolijk en een beetje treurig"; dit vriendelijk aandoende evenwicht tusschen tragiek en comiek, niet filosofisch genoeg om op geestelijk overwicht aanspraak te kunnen maken, maar in het gevoel geworteld, meer doorleefd dan gedacht, stond gelijk aan een „levenswijsheid in hemdsmouwen", die natuurlijk, trouwhartig en ook diepzinnig genoeg was om critiek en waardeschatting te kunnen verdragen.

Het leven werd gedeeltelijk ontdaan van zijn raadsels; de zonzijden van het bestaan werden overwogen; de gehele wereld scheen vriendelijker wanneer het Weense gemoed, een weinig vrolijk en een weinig weemoedig, in lied en melodie tussen de tonen door meeklonk.

In die tijd was het leven vol vreugden.

Men wandelde 's middags in de Kärtner Strasse; dronk bij Demel koffie; reed naar het Prater of naar de jonge wijn, „den Heurigen"; danste bij de walsmuziek van Lanner

of luisterde naar de volkswijzen van Schrammel. In Hietzing en Rodaun, in Lainz en Mauer — reed men tussen de wielen of te paard of ging men overdag wandelen, en het was alles gezellig, amusant en vlot.

Die stemming, die gevleugelde, gelukzalige luchthartigheid deelde zich aan alle volkslagen op dezelfde wijze mede.

In de huurkoets of in de omnibus, in de restaurant of in de kroeg, in de villa of in het tuinhuisje, bij het hofbal of bij het dansen in Drehers zalen, zij waren allen vrolijk en uitgelaten, de graven en de bankiers, de burgers en de kleine burgers, de soldaten en de arbeiders, de huisbewaarster en het wasmeisje.

Ja, en dan waren er nog de Kahlenberg en Nussdorf, Grinzing en Dornbach, Mariahilf, Schönbrunn en het Prater, de Belvedere en de oude Steffel, resten van het bolwerk en de Michaeler Kirche, de Graben en de Seilerstätte — en nog zoveel schoonheid, pracht en lieflijkheid, dat men eigenlijk niet goed wist waar men met het opnoemen moest beginnen...

In dit Weenen, in deze toverwereld van zingende, klinkende vrolijkheid en levenslust kwam op een herfstavond van het jaar 1871 de jonge provincie-acteur Alexander Girardi binnen.

Zijn inkomst als zodanig kon nogal prozaïsch worden genoemd.

Afgemat door de lange reis en de prachtige indrukken van het gedeelte van Ischl over Traunkirchen, Gmunden en Launbach naar Linz aan de Donau, haastte de jonge toneelspeler zich aan het station de weg te weten te komen die leiden zou naar „Die Drei Kronen", het hem zeer warm aanbevolen logement op de Wiede, in de Hauptstrasse nummer 13.

Een vriendelijke besteller voor de Westbahnhof gaf bereidwillig inlichtingen, nadat hij zich vergeefs had aangeboden van den „genadigen heer" zijn bagage, een reiskoffer en een tamelijk omvangrijke, met veel touw om-

wonden cartonnen doos, over te nemen en daarmee voorop te lopen.

Met een „maar waar denk je aan, vader, die bagage is veel te zwaar voor je!" ontliep Girardi de lokkende verzoeking een drager en een gids tegelijk te verkrijgen. Hij had het ene sprookje na het andere van de grootsteedse prijzen en ook raadgevingen genoeg gehoord, en zo een besteller was zelfs in staat een draagloon te verlangen dat een gevoelig gat in zijn spaargeld zou kunnen maken. Dus haalde hij een middenqualiteit sigaar, een reisgeschenk van den waard Lechner te Ischl, uit zijn vestzak en vereerde die met een vriendelijk gebaar den licht teleurgestelden ouden man.

Daarvoor kreeg hij een zo uitvoerige en omslachtige beschrijving van de weg voorgediend, die met ontelbare „weet u" 's, „en dans", met „omheenlopen", „oversteken", „rechts", „links" en „rechtuit" dermate was gelardeerd, dat hij in stilte besloot den naastbijzijnden agent, die geen twintig passen verwijderd op het tegenover liggende trottoir — God weet wat bewaakte, — om een nauwkeuriger inlichting te verzoeken.

Voorzichtig en angstvallig stak hij de straat over.

Een verkeer is dat hier, eenvoudig letterlijk levensgevaarlijk, dacht hij ontsteld, toen hij, ternauwernood een rijtuig, een groentewagen en een in „razend" tempo voorbijschietende huurkoets ontsnapt, ietwat ontredderd eindelijk aan de andere zijde van de straat was aangeland.

De hoge overheid, de politieagent, imposant om te zien in zijn keurige uniform met de maansikkelvormige plaat om zijn hals en de martiale helm op zijn hoofd, gaf hem in minder bloemrijke en gemakkelijker te begrijpen ambtstaal de schuchter verzochte inlichting.

Bezorgd ging Girardi op weg. Tot de Alcegasse wist hij het nu ongeveer te vinden. Daar zou hij dan door vragen verder moeten zien te komen.

Wat verward door de vele straten, het gebel van de omnibussen en de ongewone drukte der voorbijgangers,

bereikte hij eindelijk uitgeput en doodmoe de „Drei Kronen".

Negentien mensen heb ik naar de weg gevraagd, en het logement is niet eens zo ver weg, zo peinsde hij diepzinnig. Wanneer ik er de eerste dagen altijd zo met vragen komen moet, dan ben ik in een week zo schor als een kraai...

De waard uit de Kronen maakte een rechtschapen, vriendelijke indruk. Zorgvuldig las hij de aanbevelingsbrief van zijn vriend Lechner uit Ischl, om daarna den jongen gast persoonlijk naar zijn kleine kamer te geleiden.

„Terwijl u zich een beetje opknapt, zal mijn vrouw u een avondmaaltijd klaarmaken, en wanneer u zekere plaats zoekt, die is achter op de binnenplaats!" deelde hij nog goedhartig mee en sloot de deur achter zich.

„Maria en Josef, wat dat kosten zal?" vroeg de jonge man zich bezorgd af en hij nam zich voor de volgende dag dadelijk ergens een billijk onderdak te zoeken.

Het logementsechtpaar wachtte hem in de gelagkamer.

„Dus meneer is toneelspeler!" zei de vrouw en bekeek met welgevallen den jongen man, die tamelijk verlegen plaats nam en met gezonde eetlust de reusachtige wienerschnitzel te lijf ging.

„Ja, om u te dienen, aan het Strampfertheater!" merkte Girardi beleefd op en viste een half kropje sla uit de uitnodigend bijgeschoven schotel.

„En waar was u vóór Ischl?" vroeg na een poos de waard en schonk het intussen geleegde wijnglas weer vol.

„In Rohitsch, Krems, Karlsbad en Salzburg! Daar heeft O. F. Berg me toen gezien, en die heeft me in Weenen aanbevolen!" vertelde zijn gast, nog steeds ijverig met de schnitzel bezig, trots.

„En wat voor een landsman is meneer?" zo wilde nu de waardin weten.

„Ik ben een Stiermarker, uit Graz!" gaf Girardi ten antwoord en overdacht in stilte of nu nog de vragen naar zijn lichaamsgewicht en zijn halsomtrek zouden volgen.

„Zo, een Grazer!" zeide de waardin; „in Graz ben ik ook

al eens geweest; het is een lief stadje, Graz!" voegde zij er een weinig neerbuigend aan toe.

„Stadje," dacht Girardi, „wat een brutaliteit!" Maar hier in de reuzenstad gelden natuurlijk heel andere maatstaven, zo stelde hij zichzelf weer gerust en liet zich de chocoladetaart met geslagen room smaken, ofschoon hij weinige minuten geleden nog de vaste overtuiging had dat hij die pompeuse toespijs nauwelijks meer zou kunnen meester worden.

„Hebt u nog ouders, en broers en zusters?" zo vervolgde de waard de ondervraging.

„Alleen mijn moeder!"

Girardi's ogen kregen een vochtige glans.

„En, weet u," ging hij dan met al te ruim vertrouwen voort, „mijn moeder moet zo gauw als het maar gaat bij me in Weenen komen; dat is mijn enige gedachte!"

De waardin keek in zijn stralende, trouwhartige ogen.

„Dat zal ook gelukken!" zo sprak ze hem hartelijk moed in; „op goede voornemens rust altijd Gods zegen!"

Daarna ruimde zij de tafel af.

Toen Girardi met den waard alleen was, bracht hij er stotterend de vraag uit die de enige alsemdroppel bij dit vorstelijke maal was: „Wat ben ik schuldig voor het avondeten, alstublieft, en wat moet de kamer kosten?"

„Op het avondeten was u uitgenodigd, omdat mijn vriend Lechner u heeft aanbevolen! Nu, en wat de kamer betreft zullen we niet naar den rechter behoeven te lopen...!" zo stelde de waard hem glimlachend gerust en hij verheugde zich over de uitdrukking van opluchting die daarop het gezicht van den jongen man bijna verheerlijkte.

Beleefd stond Girardi op en stak een compliment af.

„God vergelde het u duizendmaal, en wanneer ik u misschien eens schouwburgbiljetten mag bezorgen, dan zou me dat een eer zijn!" sprak hij hoffelijk en bedacht er snel bij, dat hij in het ergste geval de biljetten eenvoudig zou betalen, wanneer het Strampfertheater niet toegankelijk zou zijn voor een verzoek om vrijkaarten.

„Als u morgen naar de schouwburg wilt gaan, om u voor te stellen, zou het verstandig zijn dat u nu ging slapen," zo ried de waard bezorgd aan en stond op.

„Als het veroorloofd is; ik ben dan ook doodmoe!" zo nam zijn gast het voorstel dankbaar aan en begaf zich naar het buffet om de waardin goede nacht te wensen.

Met een brandende kaars in de hand ging hij de trap op en zijn kamer binnen.

Hij haalde zijn nachtgoed uit zijn koffer; daarna zette hij zijn heiligenbeeld en de fotografie van zijn moeder op het nachttafeltje.

Weenen... dacht hij —— Weenen...!

En zulk een vriendelijke ontvangst!

En die heerlijke schnitzel!

En alles voor niets gekregen!

En de kamer...? Wat had de waard gezegd? „We zullen niet naar den rechter behoeven te lopen!" Waarschijnlijk een echt Weense plaatselijke uitdrukking, dacht hij, maar het zou me liever zijn geweest als hij de prijs had genoemd, zo liet zich opeens zijn practische aard bemerken, die hem rekenen, spaarzaamheid en het vermijden van verrassingen had geleerd.

„Nu, goed, dat zal me de kop niet kosten!" zo troostte hij zich royaal en ging naar het venster om vóór het slapengaan nog een blik op de sluimerende wereldstad te werpen.

Met het grootse gebaar van een overwinnend veldheer, die trots wil neerzien op het veroverde land, opende hij een van de venstervleugels.

Snel gewende zijn oog zich aan de duisternis.

Hij onderscheidde een binnenplaats, daarin twee afdaken, een pomp en, karig verlicht door een petroleumpitje, de „zekere plaats".

„Nu, dat kan ik in Graz ook zien!" dacht hij teleurgesteld, wierp nog een blik naar het kleine stukje hemel dat de dicht op elkaar gepakte daken vrijlieten, en sloot het venster.

Droomloos en diep was zijn slaap in die eerste nacht, want de tijd van de droom was voorbij.

Die had in Rohitsch, in Krems, in Karlsbad en in Salzburg zijn slaap met bekorende beelden begeleid, en alleen in zijn droom was toen de wens om naar Weenen te gaan vervuld geworden. Uit dergelijke dromen ontwakend had hij zich gedurende die drie zwerfjaren talloze malen naar de repetities aan de kleine provincie-schouwburgen gehaast, om te werken en te leren, opdat hij des nachts weer met het goede geweten van de volbrachte plicht zou mogen voortdromen.

Nu had de werkelijkheid de droom vervangen. —

Daar was hij nu in Weenen, de voormalige slotenmakersleerling; nu kwam het er echter op aan er ook te blijven!

Voorlopig sliep hij de gezonde slaap van zijn robuste jeugd, de slaap van de wederkeer der vermoeide krachten. De golven der beweging in zijn binnenste, de spanningen zijner wilskracht kwamen daarbij tot een weldadige, opluchtende rust...

De Weenerstad om hem heen bracht intussen een van haar vele slapeloze nachten door.

De wijntuintjes in de voorsteden droomden bij de tere muziek der citerspelers hun lichtzinnige dromen van liefde en wijn; in het Prater, in de Hauptallee, ritselden de struiken, vol verborgen minnende paren; gedempt klonk de muziek der dameskapellen en der draaiorgels uit het Wurstlprater; de Donau stroomde als een breed zilveren lint, door het bleke maanlicht van die luwe herfstnacht beschenen, door de velden van Lobau langs de Klosternenburg, naar de verre landen langs haar majestueuze loop; de Kahlenberg knipoogde slaperig naar Nussdorf aan zijn voet, en niets en niemand dacht nog aan rusten.

De balzalen van de binnenstad hielden uitnodigend hun deuren geopend. Zigeunermelodieën losten walswijzen af.

Equipages en fietsers reden voor aan de verlichte portalen; portiers in livrei openden de rijtuigdeuren; dames met glinsterende sieraden en kostbare gewaden zetten hun

sierlijke voeten op de wankelige treeplank; cavaliers in rok en met een hoge hoed, hun ebbenhouten wandelstok met ivoren knop in de hand, hielpen hen galant uit het rijtuig. Bloemenverkoopsters met rode hoofddoeken boden lachend hun geurende koopwaren op straat uit reusachtige manden aan...

Luchthartigheid, luxe, muziek en vrolijkheid fonkelden als de vonkenregen van een stralend vuurwerk uit alle hoeken en gaten dier stad van blijmoedigheid en levensvreugde. —

Rustig en gelijkmatig deed intussen de adem Girardi's borst rijzen en dalen, toen hij in het logement „Zu den drei Kronen", op de Wiede, slapende zijn ongelooflijke verheffing tegemoetging.

Nog wist de stad niets van den jongen kunstenaar, wiens spel eenmaal haar bezielde uitdrukking, het zinnebeeld van haar levenslust en haar hartelijkheid zou worden; — nog wist Girardi niets van die stad, welke uitverkoren was aan zijn kunstenaarschap inhoud en verbondenheid met zijn geboortegrond te geven.

En — onsterfelijkheid...

Onsterfelijkheid, door de waarachtige, haar levensadem, haar harteklop en haar tijd kenschetsende uitbeelding midden in een Oostenrijks cultuurtijdperk, waarvan de scheppende rijkdom aan melodieën, aan gevoel en humor nog tientallen jaren later geheel een wereld zou verheugen en gelukkig maken.

HOOFDSTUK VII.

....Wanneer de koetsier maar goed zien kan, dan wordt ook met blinde paarden het doel bereikt....

JOHANN NEPOMUK NESTROY.

De dag van het eerste optreden in Weenen kwam nader.

Girardi had niet ver van het logement huisvesting gevonden; op de nog vrije avonden bezocht hij het vriendelijke paar in de Drei Kronen en vertelde van zijn indrukken bij de repetities.

Zoals Gallmeyer een rol opvatte, zoals zij met de natuurlijkste middelen, zonder overdrijving, steeds puttend uit de diepte van haar gevoel, comisch en weemoedig wist te werken, dat was geheel naar zijn smaak. Dat was de volmaaktheid, de overwinning van de eenvoudige volksaard in de weergave der personen, die hem voor de geest zweefde en naar welker toepassing hij tot nu toe alleen en onbegrepen had gestreefd.

Zonder afgunst erkende hij de meerderheid der comische kracht van zijn groten antipode Schweighofer. Een virtuoos van de berekende uitwerking was de gevierde toneelspeler, een eminente vakman. Meesterlijk werk was dat, de vrucht van een langjarige ervaring en beheersing van het métier!

Maar — het hart — was er niet bij...

Gallmeyer daarentegen speelde veel onbewuster. Hoe dikwijls had hij kunnen opmerken dat zij van de ene repetitie op de andere een toonval veranderde, een gebaar geheel verschillend toepaste. Het was duidelijk aan haar te bemerken wanneer zij in de stemming was en wanneer niet.

Schweighofer vormde zijn rol naar nauwkeurig over-

dachte beginselen. Met de stiptheid van een machine liep de tekst van zijn rol af; daarin was geen teveel en geen teweinig; dagelijks werd er gevijld en geslepen aan de tonelen tot ze, rijp bevonden, het hoogtepunt van hun uitwerking, de uiterste volmaaktheid hadden bereikt.

Dat zou ik nooit tot stand kunnen brengen, dacht Girardi telkens weer, wanneer hij die methode uit een hoek van het toneel enigszins bezorgd bestudeerde. Kwam echter Pepi op, dan overviel hem elke keer een warm gevoel van geruststelling, verkregen uit het inzicht dat het „zo ook" ging, met de eenvoud, met de ingeving van het ogenblik, zonder berekening en aartsvernuftig overleg.

„Twee glaasjes maar" heette het kluchtspel dat zijn debuut zou omlijsten. De hoofdrollen lagen in beproefde handen. Hijzelf speelde een lakei, die in het tweede bedrijf een korte scène van lichte dronkenschap had te geven en dan verdween om niet wedergezien te worden. Aanvankelijk was hij erg teleurgesteld door dit belachelijk kleine rolletje. Als O. F. Berg hem daarvoor naar Weenen had gebracht, zo dacht hij bezorgd, dan kon hij alle moeite om hier in het oog te vallen, te voren als nutteloos nalaten.

„Gallmeyer; bovendien Schweighofer als gast, ieder in een reuzenrol; ieder beroemd, erkend en geliefd, en ik met dien knul van een bediende; dat is toch waanzin...!" jammerde hij voor de zo- en zoveelstemaal tegen den houder van de kleine restauratie in de Berggasse, bij wien hij na de repetities zijn dagelijks middagmaal placht te gebruiken.

De waard, die meer opging in zijn toneelhartstocht dan in zijn kookkunst — „taai als een schoenzool, dat rundvlees", mompelde Girardi elke middag stilletjes —, wist den jongen debutant steeds weer te troosten.

„Ziet u, ik schrijf zelf gedichten en verhalen, zo maar, natuurlijk voor mijn pleizier," zo vertrouwde hij zijn gast toe, „maar ik begrijp er wat van; die scène met de dronkenschap, zo kort als ze dan mag zijn, als u daar wat inlegt, dan moet ze opvallen...!"

Wrevelig stak Girardi zijn rol weer bij zich.

„Inleggen...! In die vijf minuten...! Terwijl de mensen toch al alleen aandacht hebben voor Gallmeyer en Schweighofer! Was ik maar liever in Salzburg gebleven," zuchtte hij bedroefd; daarna betaalde hij zijn kleine vertering en ging op weg naar de Wiede.

Bij de Schottentor aangekomen, zag hij een fruitvrouw woedend tegen een licht beschonken waterdrager uitvaren. De waterdrager, die de fiakerpaarden op hun standplaats van water moest voorzien, hield in zijn ene hand de emmer en beproefde vriendelijk en beleefd aan het woord te komen. Hoe luider de fruitvrouw keef, des te zachter werden de woorden van den beschonkene, waarbij hij telkens weer een blik op zijn wateremmer wierp, die hij ondanks alle moeite niet recht kon houden, zodat elke keer iets van het water gemorst werd.

Die tussen zijn scheldende tegenstandster en de listen van het voorwerp, de wateremmer, verdeelde opmerkzaamheid van den vriendelijk vrolijk beschonkene was zo gemoedelijk en beminnelijk comisch, dat Girardi, die het voorval opmerkzaam gadesloeg, in een schaterend gelach uitbarstte.

Als een ingeving kwam de idee in hem die gebeurtenis over te brengen op zijn roes-scène. Hij moest immers volgens het voorgeschrevene een champagnefles in zijn hand houden, terwijl hij, met een lichte roes, tegenover het kamermeisje zijn voorgewende nuchterheid moest verdedigen. Als hij nu gedurende die dialoog de fles ook nu en dan zo kon doen overhellen als de waterdrager zijn emmer, en met zijn ogen dit spel verduidelijken?

Opgewonden zette hij zich in beweging om snel thuis te komen. Nog met zijn jas aan, zijn hoed op het hoofd, greep hij thuis een haarwaterfles en repeteerde de scène.

Discreet moet het gebeuren en niet te dikwijls, zo bleek hem daarbij; gedurende de repetities zal ik die toevoeging evenwel weglaten, anders neemt een ander ze misschien over, of men verbiedt ze me zelfs — zo overdacht hij nog wijselijk, waarna hij hoogst vergenoegd zijn heimelijke proefneming beëindigde.

De avond van de première was gekomen.

Trillend van plankenkoorts stond de jonge acteur geschminkt en gecostumeerd klaar op het achtertoneel om het eerste bedrijf te zien spelen. Knorrig riep de regisseur hem, voorbijsnellend, toe: „U hebt toch nog tijd genoeg tot het tweede bedrijf; sta dan niet in de weg!" vervolgens rende hij naar de andere kant van het toneel om het teken tot beginnen te geven. Reeds wilde Girardi wrevelig aan het bevel gevolg geven, toen Gallmeyer, gereed om op te treden, uit haar kleedkamer kwam. Glimlachend liep zij naar haar jongen collega toe; vriendelijk spuwde zij volgens oud toneelgebruik driemaal op zijn mouw. „Toi, toi, toi — hals- en beenbreuk!" zei ze hartelijk en bleef naast hem staan.

Girardi bracht er eerst geen woord uit. Het bijgeloof verbood ten strengste, voor zulk een wens te bedanken. Eindelijk nam hij een aanloop.

„Mag ik hier staan te kijken, gnä Frau?" vroeg hij schuchter.

„Zeker wel," antwoordde de kunstenares, „en wanneer iemand het wil verbieden, dan zegt u hem maar dat Pepi het u heeft toegestaan."

Dan ging het scherm op.

De eerste tonelen liepen af.

Uit het orkest klonk muziek.

Het entréelied van Gallmeyer...

Rustig nam zij haar rok bijeen, sloeg met de vrije hand driemaal een kruis en ging het toneel op. Door donderend applaus bij haar opkomst ontvangen, kwam zij glimlachende naar het voetlicht.

Gespannen volgde Girardi haar zang. Ja, daarin lagen hart en gevoel; die stem, die warme, hartelijke toon, die moesten het publiek stormenderhand veroveren, dacht hij gelukkig, want hij vereerde de grote collega van de eerste dag af.

Enkele minuten later rende Schweighofer het toneel op.

De mensen jubelden.

De lachsalvo's drongen door tot achter het toneel.

Ellendig en geslagen stond Girardi in zijn hoek. Vergeten waren de waterdrager en zijn emmer, verloren alle hoop en vertrouwen.

„Daartegen kan niemand op," mompelde hij wanhopig, toen Schweighofer onder frenetisch applaus het toneel verliet.

Bedrukt sloop hij, zonder het einde van het bedrijf af te wachten, naar zijn kleedkamer.

„Laat maar; het is toch allemaal voor niets!" zeide hij tot den garderobier die zijn mouwopslagen wilde afborstelen. Voor zijn spiegel liet hij zich treurig in zijn stoel vallen.

Niet één lacher zal ik hebben; niet eens glimlachen zal er iemand, zo redeneerde hij gelaten wanneer hij aan zijn korte scène in het tweede bedrijf dacht...

Een half uur later stond een jonge lakei, knap en keurig om te zien, in het décor van het tweede bedrijf. In zijn linker, witgeschoeide hand had hij een champagnefles. Met onzekere stappen, tussen nuchter en aangeschoten zijn — meer gracieus huppelend dan onbeholpen strompelend — ging hij naar de tafel toe waaraan het kamermeisje haar werk deed. Toen zij met afstoffen ophield om den lakei, zoals haar rol het voorschreef, verontwaardigd te verwijten dat hij dronken was, verwachtte men een vrolijk opgewonden woordenwisseling.

Men vergiste zich.

Met een charmante uitdrukking van kinderlijk beleefde verbazing keek de bediende met grote glanzende ogen naar het kamermeisje. Kalm en vriendelijk trachtte hij zich te verdedigen. Daarbij dwaalden zijn blikken van de fles, waaruit nu en dan de wijn op het tapijt vloeide, naar het meisje en weer terug. Was zijn blik naar het meisje telkens schelms en ontroerend bescheiden, hij kon toorn, wanhoop en haat uitstralen wanneer hij weer afdwaalde en op die vermaledijde fles kwam te rusten, die steeds weer wilde overhellen...

Zijn scène werd driemaal door luid gelach vergezeld. Ze

was ook zeer comisch om te zien, die hulpeloosheid, heen en weer wankelend tussen de betuiging van onschuld en het corpus delicti.

Nadat de lakei van het toneel was gegaan, ritselden in de zaal de programma's. Men wilde weten hoe de nieuwe acteur heette, maar toen kwam Schweighofer juist weer op, en de nasporingen moesten voorlopig afgebroken worden.

Voor haar kleedkamer stond Gallmeyer en keek den jongen debutant met heel andere ogen aan.

„Bravo! Dat was heel goed!" zeide zij hartelijk. „Wie heeft u die nuance met de fles gewezen? bij de repetities hebt u dat toch niet gedaan?" vroeg zij vervolgens.

„Niemand, gnä Frau, dat is me plotseling ingevallen, vanzelf..." stamelde Girardi verlegen en haastte zich na een hoffelijk „küss die Hand, gnä Frau!" naar zijn kleedkamer.

Dit eerste succes, nog te onbetekenend om bij het publiek een bijzondere indruk achter te laten, werd in toneelkringen echter reeds opgemerkt. De directeur van het Theater an der Wien zocht reeds lang een jeugdig comisch acteur van bekwaamheid, die zich naast zijn grootheden met ere zou kunnen handhaven. Hij nam voor de tweede maal de moeite Girardi over te halen en deed hem een aanbieding. Daarbij liet hij doorschemeren dat hij de boete die de contractbreuk met het Strampfertheater, naar te voorzien was, zou meebrengen, gedeeltelijk wilde betalen.

Girardi bedankte voor dit aanbod.

Het was strijdig met zijn eerlijke gevoel, contractbreuk te begaan. Bovendien speelde hij aan het Stampfertheater reeds aardige rollen; Gallmeyer liet hem gevoelen dat hij in haar bijzondere gunst stond; zelfs zijn gage was door de directie vrijwillig verhoogd geworden.

Met inspannende repetities en dagelijkse voorstellingen waren de volgende weken en maanden gevuld.

De kluchtspelen, met afwisselend succes opgevoerd, gaven hem echter geen bijzondere vreugde meer; de rollen

waren goedkoop maakwerk, zonder vlees en bloed; hij deed eerlijk zijn best, uit die marionetten levende wezens te vormen, hetgeen hem ten dele ook scheen te gelukken. „Keizer Joseph en de Schoenmakersdochter", „De Afrikaanse", „Pensionaat" en hoe ze heten mochten, die stukken, — hij vond ze vervelend en zonder inhoud. Het publiek scheen zijn mening te delen, want telkens vaker moest het repertoire worden veranderd. Men keerde tot oude stukken terug. „De melk der ezelin" bracht hem een aardig succes, „Tritsch-tratsch" verscheen op het speelplan en korte tijd later ook Nestroy's „Hij wil er ons tussen nemen". —

Zijn particuliere leven was even eenvoudig gebleven als vroeger. Zijn behoeften waren uiterst bescheiden. Tot zijn enige afleiding speelde hij, reeds sinds zijn vroege jeugd een geestdriftig biljartspeler, nu en dan een partij biljart in het café Dobner op de Getreidemarkt, het vaste café van de toneelmensen. Op zijn kleding was hij uiterst zorgvuldig. De zin voor orde, waarin zijn moeder hem had opgevoed, ontwikkelde zich tot een omslachtige pedanterie, zoals ze in kunstenaarskringen zelden werd aangetroffen. Geregeld schreef hij zijn moeder brieven vol kinderlijke dankbaarheid en oprechte verslagen van zijn werk en zijn leven.

En weder gingen maanden voorbij...

Gallmeyer had met een geldman de directie van het Strampfertheater zelf op zich genomen en gaf zich alle moeite de inkomsten te vergroten en goede stukken te spelen. Een gelukkig toeval bracht haar het kluchtspel „Haar korporaal". Met een schitterende bezetting had het van de eerste opvoering af een groot, aanhoudend succes.

Haar blijdschap daarover was wel is waar door een ongelukkige liefde, die zij wederom in haar hart droeg, zeer getemperd.

De jonge Girardi had haar betoverd...

Ontroerd was zij een begrijpende toehoorster geweest bij zijn verhalen van Graz, van zijn moeder en van zijn slotenmakerstijd; met stille vreugde nam zij nu het rijpen

van zijn kunstenaarschap waar. Als een beschermengel waakte zij over zijn schreden op de toneelloopbaan; vol vreugde en hoop keek zij elke avond in die grote stralende ogen, welker blik haar had betoverd; teleurgesteld keerde zij elke nacht alleen in haar eenzame woning terug.

Bemerkte hij niets, of wilde hij niets bemerken...?

Zij liet in het geheim onderzoek doen naar zijn particuliere leven. Het was zonder blaam en niets wees naar het bestaan van een mededingster. Aan haar tegenslag in liefdeszaken gewoon, droeg zij ook dit leed stil in haar hart gesloten. Haar naaste omgeving in de schouwburg had sinds lang haar gevoelens voor den jongen collega opgemerkt. Bijna allen kenden haar genegenheid — enig en alleen Girardi zelf vermoedde niets...

Met dankbare verering hechtte hij zich aan de grote vrouw; haar vriendelijke aard maakte hem steeds weer gelukkig, maar nooit zou hij op de vermetele gedachte zijn gekomen dat de gevierde kunstenares in hem meer dan een beschermeling, dan een bescheiden beginner kon zien.

Voor zoveel kinderlijke onschuld en argeloze naïveteit legde Pepi dan ook op een dag gelaten de wapens neer.

Ter gelegenheid van een première bood ze hem nog „Bruderschaft" aan en ontving daarbij glimlachend de eerste, schuchter haar wang voorbijgeademde kus van haar onhandigen afgod. Van die tijd af veranderden zich haar gevoelens in een stille, moederlijke tederheid voor den jongen man, en eerst tientallen jaren later, na een mislukte tournee door Amerika, kort voor haar dood, bekende zij Girardi haar hartstocht van die tijd. —

Karl Hiebaum, Girardi's jeugdvriend uit Graz, was bij de grootmeesters van de Duitse Orde te Korneuburg in militaire dienst getreden. Zijn eerste vrije Zondag gebruikte hij om zijn vriend in het Strampfertheater op te zoeken.

Gezellig zaten de twee na de voorstelling bij een glas bier in een restaurant bij elkaar en wisselden hun ervarin-

gen uit. Van vreugde stralend vertelde Girardi dat hij enkele maanden geleden zijn moeder uit Graz bij zich in huis had genomen. Samen met haar woonde hij nu in de Drie Kronen op de Wiede, om al gauw naar een woning in de Paniglgasse te verhuizen. Trots vertelde hij zijn vriend dat hij reeds de enorme som van drieduizend had overgespaard en weer voor een grote beslissing was gesteld. Het Theater an der Wien had zich wederom bereid verklaard hem te engageren en was zelfs bereid de helft der contractuele boete voor hem te betalen. Nog steeds had hij zich niet tot een besluit kunnen dwingen en hij was op het punt voor een derde maal te weigeren.

Hiebaum moest van Graz, van Pepi Fellinger en van de andere bekenden vertellen. Glimlachend herdachten ze de opvoeringen der vereniging in het Thalia; namen en gebeurtenissen doken in hun gesprekken op en zonken weer weg, door nieuwe indrukken ingehaald en verdrongen.

Nadat zij hun volgende ontmoeting hadden afgesproken, scheidden zij, en Girardi haastte zich naar huis naar zijn moeder.

„Mijn moedertje is al echt trots op me," zeide hij gelukkig glimlachend tot zichzelf, toen hij op de weg naar huis aan haar dacht. In vele verschillende rollen had zij hem al gezien; sprakeloos was zij hem telkens na de voorstelling om de hals gevallen.

„Je komt dadelijk na Schweighofer!" had zij nog onlangs tegen hem gezegd. Girardi trok zijn mondhoeken omlaag. „Dadelijk na" beviel hem niet. Dat was hem te weinig. Evenaren moest hij hem...!

Of hij toch niet liever het aanbod had moeten aannemen, zo overwoog hij peinzend. Ten slotte was het Theater an der Wien toch heel iets anders dan het kleine Strampfertheater.

Hij kwam van die gedachten in de volgende tijd niet meer los. —

Op een van zijn eerste vrije middagen deed hij met zijn moeder een uitstapje naar Schönbrunn. Arm in arm ging

hij met haar in het prachtige park wandelen; vol zorg bracht hij haar iets later naar een vrij tafeltje in een naburige koffiehuistuin en liet koffie en koek komen.

„Je verwent me, Xandl!" zeide de arme vrouw geroerd en keek haar zoon met tedere trots in de ogen.

„Voor u is mij niets goed genoeg!" antwoordde Girardi overmoedig en stak ter viering van de dag een sigaar op.

„...Moedertje —," zo begon hij na een poos van rustig nadenken te spreken, — „moedertje, ik heb een raad van u nodig; ik weet niet goed wat ik doen zal...!"

„Maar jongen, wat heb ik nu voor verstand van het toneel...?" zo weerde zijn moeder bescheiden af.

„Neen, dat heeft niets met het toneel te maken; het betreft een contractbreuk!" antwoordde haar zoon en keek haar vragend aan.

„Nu, wat dan, Xandl ?"

„Kijk eens, moeder, gisteren heb ik van het Theater an der Wien het vierde aanbod ontvangen! Met een prachtig mooie gage! Ik moet dan het contract met het Strampfertheater verbreken. Ze betalen de hele boete voor me. Kan ik dat doen? Tegenover Gallmeyer...? Meent u dat zo een contractbreuk iets oneervols is!"

Bezorgd en verwachtend keek hij zijn moeder aan.

De oude vrouw streek zich een vlok grijs haar van het voorhoofd. Daarna zeide ze bedachtzaam:

„Gallmeyer is je immers goed gezind, Xandl?"

„Dat is het nu juist," zuchtte Girardi, „omdat ze vriendelijk voor me is, weet ik niet wat ik doen zal!"

Zijn moeder glimlachte.

„Maar waarom wil je het contract verbreken, Xandl? Kan je het dan niet heel eenvoudig ongedaan maken?" vroeg zij rustig.

„Moeder! Ik heb het wel geweten dat u de juiste weg zoudt vinden!"

Opgelucht greep hij de vingerwijzing aan: „Zeker! Ik ga naar Gallmeyer en vraag haar of ze me wil vrijlaten! Wanneer ze dan neen zegt, kan ik gerust het contract ver-

breken, want dan heb ik het haar van te voren gevraagd, zoals het behoort!"

„Zoals ik Gallmeyer ken, zal ze je vrijlaten," zeide zijn moeder vol vertrouwen en dacht aan het vriendschappelijke bezoek dat de beroemde actrice haar in de Drie Kronen had gebracht. Ongedwongen en eenvoudig had zij toen met haar koffie gedronken en ze had niet opgehouden naar haar verhalen uit Xandl's kindertijd te luisteren.

Moeder en zoon gingen op weg naar huis. Xandl bracht zijn moeder in het logement; daarna haastte hij zich naar de schouwburg. Hij had nog tijd vóór de avondvoorstelling, en wanneer hij geluk had, kon hij Gallmeyer op het directiebureau aantreffen.

Toen hij aan de schouwburg kwam, zag hij inderdaad licht in het bureau branden. Iets langzamer ging hij de trap op, bedacht onderwijl hoe hij zijn verzoek zou inkleden en werd zienderogen moedelozer hoe meer hij het bureau naderde.

Gallmeyer zat alleen in het kleine bureau aan haar schrijftafel. Hopeloos door elkaar lagen de kasbriefjes van de laatste weken voor haar op de schrijfmap. Treurig en in gedachten verdiept was haar blik op de openstaande geldkast gericht.

„Jij onnozele gans!" zo begon haar gesprek met zichzelf, „dat had je weer nodig! Weer je opgespaarde, zuurverdiende geld verloren! En nu moet je weer eens van voren af beginnen! Voor de hoeveelste maal wel?" zo vroeg ze zich vervolgens nog verbitterd af. Wat bewoog haar dan eigenlijk, steeds opnieuw een directie op zich te nemen? Hoe zorgeloos zou zij als hoog betaald lid van het een of andere theater rustig en gemakkelijk kunnen leven!

„Nu ja, goed," mompelde zij ten slotte, „dat is nu eenmaal mijn tegenslag in alles en alles!"

Daarna „ordende" zij de afrekeningen en sloot ze in haar schrijftafel.

Voorzichtig opende iets later haar oude factotum de deur:

„Als ik u verzoeken mag, Frau Direktorin, meneer Girardi zou u graag spreken!"

„Girardi? Laat hem binnenkomen!" beval Gallmeyer, verheugd over de afwisseling na dat onpleizierige gedoe met die kasrommel.

Verlegen kwam Girardi het bureau binnen.

„Küss die Hand, gnä Frau, hoe is het met de gezondheid?" aldus begroette hij zijn grote collega, als steeds er op uit het vertrouwelijke „je", dat hem nog altijd moeilijk viel, zo mogelijk te vermijden.

Gallmeyer glimlachte: „Dank je wel, Xandl, hoe gaat het mevrouw je moeder?"

„Het gaat haar goed en ik moest u haar vriendelijke groeten doen!"

„Eveneens! Nu, ga zitten, Xandl; wat wil je van me hebben?"

Girardi sloeg de ogen neer. Het duurde een lange poos voor hij, nog steeds met naar de grond gerichte blik, stamelend zijn verzoek eruitbracht:

„Het Theater an der Wien heeft me een aanbieding gedaan, de vierde maar eventjes, en ik wil niet ondankbaar zijn; mijn leven lang zal ik alle goedheid niet vergeten, maar, als het mogelijk zou zijn, zou ik het deze keer toch wel willen aannemen, omdat... namelijk... ik..."

Verward hield hij op. Daarna sloeg hij zijn ogen smekend naar de directrice op.

Onbewegelijk zat Gallmeyer in haar leunstoel.

Een nauwelijks waarneembare, bittere glimlach speelde om haar mondhoeken. „Dat ook nog," dacht ze gekrenkt, „dat behoort er waarschijnlijk nog bij, bij al mijn pech, als toegift..."

Daarna keek ze den jongen acteur lang en ernstig in de ogen. Met haar teleurgestelde liefde had zij moeten afrekenen, maar als mens en collega was de jonge man haar in de laatste tijd meer en meer dierbaar geworden. Hij was haar zonneschijn geweest in de eentonigheid der repetities en der voorstellingen. Wanneer zij 's avonds uit

haar kleedkamer kwam, keek ze altijd, volgens een lief geworden gewoonte, het eerst rond naar hem; blij en opgewekt ontving ze elken dag zijn beleefde, schuchtere groet...

Aan haar eenzaamheid getoetst, was dat weinig — en toch veel geweest.

En nu zou ook dat, die karige rest van vroegere verwachtingen plotseling een einde nemen!

Afstand doen! Altijd weer afstand doen! zo ging het haar door het hoofd; gedurende een kort ogenblik verzette zich iets in haar tegen deze eis. Snel overwon echter weer haar goedhartigheid. Wat zachter klonk haar stem, en een weinig onzeker plaatste ze haar woorden, toen ze den jongen kunstenaar ten antwoord gaf:

„Mij spijt het, Xandl, ik verlies je niet graag! Maar ik wil je carrière niet in de weg staan! Je bent hierbij van je verplichting aan mij ontslagen, je bent vrij!"

Met tranen in de ogen boog Girardi zich ontroerd over haar hand.

„God vergelde het u!" sprak hij zacht.

„Hals- en beenbreuk," zeide Gallmeyer na een stilte; „wie weet, misschien spelen we ‚an der Wien' gauw samen; ik zal het hier ook niet lang uithouden! Maar dan neem ik geen directie meer op me!" voegde ze er glimlachend aan toe.

Girardi zweeg.

Nu de directrice zo spoedig zijn wens had vervuld, deed hem plotseling de gedachte, afscheid te moeten nemen, pijn. Nu eerst gevoelde hij duidelijk hoezeer dit kleine theater hem een tehuis, die goedhartige vrouw hem een beschermengel was geworden.

Gallmeyer gevoelde zijn leed.

Na een korte blik op de hangklok stond ze op en sloot de schrijftafel. Zacht ging ze naar den jongen collega, die nog altijd, in gedachten verzonken, stom op zijn plaats zat. Met een liefderijk, moederlijk gebaar streek ze over zijn dichte haren.

„Xandl, het wordt tijd; we moeten ons gaan grimeren!" sprak ze aanmoedigend en ging naar de deur.

Girardi stond snel op. Voor zij de deur kon openen, stond hij bij haar. Alle schuchterheid was ditmaal van hem afgevallen, toen hij onstuimig haar hand greep en die aan zijn lippen drukte:

„Pepi, dat zal ik nooit van je vergeten, mijn leven lang niet...!"

Als een plechtige gelofte, zo zweefden die woorden enkele ogenblikken in de kleine kamer.

Met geweld rukte Gallmeyer zich uit haar treurige stemming los.

„Wel, kijk er eens aan," zeide ze met geforceerde vrolijkheid, „op eens heb je geleerd ‚je' te zeggen en me met ‚Pepi' aan te spreken; nu, houd je daar nu ook aan; je directrice ben ik immers al gauw ook niet meer; dan zal het je vanzelf gemakkelijker vallen...!"

Daarna begaven ze zich samen naar het toneel en zochten zwijgend hun kleedkamers op.

Drie dagen later ondertekende Alexander Girardi de overeenkomst met het k. u. k. priv. Theater an der Wien. Het engagement moest reeds over vier weken worden begonnen. De gage mocht voor een jong acteur aanzienlijk heten. Van de Wien-oever haastte hij zich rechtstreeks naar zijn moeder. Jubelend viel hij haar om de hals en liet haar zijn exemplaar van het contract zien. Dan vroeg hij haar zich gauw aan te kleden om uit te gaan, want hij wilde een boodschap doen waarbij hij haar hulp nodig had.

Met een omnibus reden ze naar de binnenstad.

Voor de duurste en elegantste bloemenwinkel in de Führichgasse stond hij stil.

Galant liet hij zijn moeder het eerst binnengaan.

De verkoopster haastte zich voorkomend naar hen toe.

„Wat wenst u, als ik vragen mag?" zeide zij vriendelijk en haalde enige anjers uit een vaas in de uitstalling.

Langzaam keek Girardi in de winkel rond. Zijn dromerige blik zweefde over de boeketten en sierplanten, tot hij ten slotte op een reusachtige mand vol prachtige Maréchal-Nielrozen viel.

„Die mand daar moet het zijn!" zeide hij met verheffing van stem en strekte zijn arm uit in de richting ervan.

Medelijdend keek de verkoopster naar de eenvoudige vrouw en den jongen man. Die zijn waarschijnlijk uit St. Pölten, die twee, en hebben geen vermoeden van bloemenprijzen in deze tijd van het jaar, dacht ze in stilte.

„Die mand met rozen kost vijfendertig gulden!" zeide ze vervolgens, en het klonk bijna als een waarschuwing.

„Dat is hij ook waard!" klonk bedaard het antwoord uit de mond van den jongen man, die zich vol liefde naar zijn moeder keerde.

„Bevallen u die rozen, moeder?" vroeg hij haar vleiend.

„Prachtig zijn ze, en ze passen ook bij haar, omdat ze er zo treurig uitzien!" antwoordde zijn moeder rustig, want zij begreep haar jongen maar al te goed.

Aanmoedigend knikte ze hem toe.

Girardi haalde zijn portefeuille tevoorschijn.

Langzaam telde hij de vijfendertig gulden op de tafel.

Daarna wierp hij nog een blik vol innigheid op de mand rozen.

„Vanavond in het Strampfertheater afgeven — voor mevrouw Josephine Gallmeyer!" zeide hij tot de verkoopster.

Daarna bood hij zijn moeder de arm en wendde zich naar de uitgang.

„Zeker, meneer de baron, om u te dienen!" stamelde het verblufte meisje en haastte zich de deur te openen.

In diepe stilte, ieder met zijn gedachten bezig, gingen moeder en zoon naar de Spiegelgasse.

Na een poos bleef Girardi staan.

„Weet u, moeder, wat dat was?" vroeg hij schuchter.

„Wel, Xandl?"

„Dat was mijn contractuele boete aan Pepi!" klonk het zacht en innig van zijn lippen.

HOOFDSTUK VIII.

JOHANN STRAUSS.

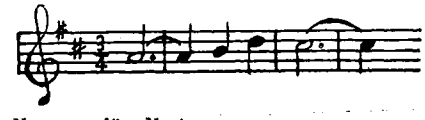

Nur.... für Na-tur....
Hegte sie
Sympathie —
Unter Bäumen,
Süsses Träumen
Liebte Gräfin Melanie....

Dus hier, in dit eerwaardige Theater an der Wien, met zijn in warme rood-gouden kleuren geschilderde zaal had Mozart's Zauberflöte geklonken; hier had Schikaneder voor bijna honderd jaren de directiescepter gezwaaid en terloops nog zijn operetteteksten geschreven.

Uit alle hoeken van dit gebouw scheen geestenmuziek te klinken, tedere, zachte tonen van menuetten en gavottes, te vergelijken met de gedempte klank van eierschaaldun oud porselein.

Het leek Girardi de eerste dagen of hij in een kerk was. Aarzelend bewoog hij zich met een vroom gevoel op deze gewijde plaats, waarvan de tradities, als een lieflijke herinnering, een vriendelijk woord uit het verleden, niets kouds, strengs, historisch op de voorgrond stellend, aan de kunstprestatie grenzen voorschreef, richting gaf en hoge verplichtingen oplegde.

Met vurige ijver kwam de jonge toneelspeler de hem gestelde eisen na. Zonder moeite werd hij de zangpartijen van zijn comische rollen meester; een rijk materiaal lag ten grondslag aan zijn warme tenor met de treffend zuiver en schoon klinkende falset. Een prachtige natuurstem ver-

bruikte en verkwistte hij; geen zangstudie en generlei scholing bewaarden die godsgave voor vroegtijdig slijten en voor het gevaar van plotseling op te raken.

Niet eens notenlezen had hij geleerd. Slechts steunend op zijn goed vertrouwbaar gehoor, studeerde hij de zware partijen met het verraderlijke invallen bij ensembles; nooit verliet hem daarbij zijn eminente muzikaliteit. Feilloos vervulde hij zijn opdrachten.

Nog stond hij in de tweede rij.

Marie Geistinger en Felix Schweighofer, de stralende zonnen van die operawereld, stelden hem en anderen diep in de schaduw.

Hij trachtte het uiterste van zijn rollen te maken. Wat hielp hem echter alle moeite, wat gaven hem zijn vlijt en zijn talent, wanneer alle grote nummers, alle indruk makende partijen tussen Geistinger en Schweighofer werden verdeeld...

Een pover duet, een paar inzetten, dat was zijn gebied. Als stoplap voor de twee sterren stond hij aan de buitenkant van het spel op een verloren post; niet eens comische scènes, zoals in de kluchten van het Strampfertheater, werden hem gegeven. Diep teleurgesteld verdroeg hij een tijdlang zijn zelfgekozen lot. Met kiesheid trachtte hij zijn leed voor zijn moeder te verbergen; wijselijk wachtte de fijngevoelige, verstandige vrouw zich ervoor hem nog meer te ontmoedigen. De oude repetitor van het theater, bij wien hij nu en dan zijn hart placht uit te storten, troostte hem telkens weer.

„Je moet wachten, Xandl; je tijd komt wel; die komt heel zeker! Je legt hart en ziel in je stem als zo gauw geen ander, en eens zal dat ook gehoord worden, en dan ben je er bovenop!" aldus sprak hij hem vriendelijk moed toe.

Wachten was Girardi's zaak niet.

Zijn enorme energie, zijn onstuimige drang naar daden verlangden naar verwezenlijking.

Hij was gewoon te handelen.

De lijdzaamheid van het afwachten paste noch bij zijn

temperament noch bij zijn natuur. Langzaam, telkens meer veranderden zijn moedeloosheid, zijn leed, zijn onderdrukte teleurstelling in toorn.

In felle, laaiende toorn. —

De opgestapelde, met moeite bedwongen verbittering drong naar ontspanning.

Zijn rol in de operette Giroflé-Girofla — „natuurlijk weer een snertrol" — had hij grimmig opgemerkt — gaf de welkome stoot.

„Nu is mijn klomp gebroken!" zo vertrouwde hij op een dag woedend den repetitor toe; „wanneer de volgende rol in de nieuwe operette van Strauss ook zo een ding van niks is, dan maak ik herrie!"

De oude theaterkapelmeester trachtte hem te kalmeren.

„Vooral niet overhaasten! Met geweld bereikt men aan het toneel niets!" zo luidde zijn welgemeende raad.

Korte tijd daarna begonnen de repetities voor de volgende operette. Het was Der lustige Krieg, de juist voltooide jongste schepping van den walskoning Johann Strauss. Na de rolverdeling zakte Girardi's ontstemming een weinig, want de comische rol was den librettoschrijver in elk geval iets beter gelukt dan de vorige strooien poppen. Met eerbiedige bewondering keek hij naar Johann Strauss, die op de muzikale instudering van zijn werk persoonlijk het oog hield. Na de tiende of twaalfde repetitie verkreeg hij langzaam een overzicht. Natuurlijk — alle grote liederen, de beste nummers waren weer Geistinger en Schweighofer op het lijf gecomponeerd... Zijn enige, aardige duet was ongunstig geplaatst en moest verzanden, zo stelde hij na nauwkeurig overleg vast, en —

— „Verduiveld, het is weer dezelfde zwijnenboel!" vloekte hij in toorn ontstoken, toen hij met den ouden repetitor alleen in de pianokamer zijn partij instudeerde.

„Ik wil niet meer!" schreeuwde hij opgewonden en smeet de partituur op de grond; „ik ga naar den directeur en gooi hem de hele rommel voor zijn voeten!"

„Jesus Maria," mompelde de oude man ontsteld, „je

kan toch niet vlak voor een première moeilijkheden maken, ben je nou gek geworden...?"

Woedend verliet Girardi de kamer.

Op weg naar huis, in de Paniglgasse — hij had intussen met zijn moeder hun nieuwe woning betrokken — begon hij te overleggen.

„Je kan toch niet vlak voor de première moeilijkheden maken," zo klonk hem de zin van den ouden man in de oren.

„Eigenlijk een prachtig idee!" fluisterde hij met een grimmige glimlach tot zichzelf, om dan monoloog peinzend te vervolgen: „Nu zou het nog te vroeg zijn; nu kunnen ze de rollen nog anders bezetten; maar zo een dag of acht voor de première zou ik het misschien kunnen wagen... En dan zal ik het eerst in der minne proberen, bij Strauss persoonlijk! Ik zal om een lied, om een extra vragen..." zo nam hij zich kalm voor, en blij vertrouwen drukte zijn gezicht uit toen hij enkele minuten later tegenover zijn moeder aan het eenvoudige middagmaal zat.

De repetities gingen voort.

Achter het toneel beloerde Girardi elke liedervoordracht en elk stuk dialoog van de beide hoofdrollen. Met bijzondere belangstelling luisterde hij juist naar de melodieën waaraan een groot succes was voorspeld. Vergiste hij zich? Zou misschien de wens de vader der gedachte zijn, of was die hele operette inderdaad zwakker, muzikaal en naar de tekst kleurlozer dan al de vorige...? Natuurlijk, ondanks alles nog een meesterwerk, torenhoog boven al het andere staande, zo vond hij terecht, maar, de duivel mag het weten, de „schlager" klonken voor zijn oren niet effectvol genoeg van klank. En vooral leken de beide grote walsen ditmaal zwakker uitgevallen dan men van Strauss tot nog toe gewend was geweest. Daar hij veel te bescheiden was zich een oordeel aan te matigen, waren deze overdenkingen slechts zwakke, door het gevoel ingegeven indrukken van zijn stellig onbedriegelijk toneelinstinct. In elk geval versterkten zij hem in zijn voornemen, Johann

Strauss een extra te vragen en gaven zij zijn hoop op vervulling van dit verzoek steeds meer voedsel.

Tien dagen voor het tijdstip der eerste opvoering ging hij aan het slot van een repetitie naar de aan het voetlicht staande vleugel, waaraan Johann Strauss, in een druk gesprek met den tekstdichter gewikkeld, was blijven zitten.

Het gesprek was ten einde; de tekstschrijver was heengegaan. — De walskoning keek zwijgend voor zich uit, terwijl hij, in gedachten verzonken, nu en dan een toets aansloeg.

Toen hij opstond, trad Girardi op hem toe.

Op het slecht verlichte toneel, dicht bij het voetlicht, op de grenslijn tussen het auditorium en de planken, tussen wereld en schijnwereld, met halverwege op hun plaats gezette linnen coulissen en sierlijke rococomeubelen voor hen en het gapende zwarte gat van de lege zaal in hun rug, stonden ze tegenover elkaar...

De beroemde walskoning, de k. u. k. Hofballmusikdirektor, de grote gevierde componist, de negenenveertigjarige Johann Strauss — en de kleine comische zanger van het Theater an der Wien, de vierentwintigjarige Alexander Girardi...

Zwijgend keek Strauss enkele seconden naar den jongen toneelspeler.

Het waren seconden waarin de wereldnaam van de Weense operette, de triomftocht van de Oostenrijkse theatermuziek rijp werden voor een beslissende gebeurtenis. — Zeven jaren geleden had, door de Weense mannenzangvereniging gezongen, voor het eerst de heerlijke wals „An der schönen blauen Donau" weerklonken. Wals na wals was sindsdien zijn wereldreis begonnen; de naam Johann Strauss was op ieders lippen, maar vooral als die van den walskoning, want nog waren den genialen componist grote, beslissende en duurzame successen op het gebied der operette ontzegd gebleven.

Daar stonden ze nu tegenover elkaar, die twee, in het halve donker van het onopgeruimde repetitietoneel, en geen van hen kon vermoeden hoe onverbrekelijk eenmaal

hun kunstenaarslot voor alle tijden aan dat van den anderen zou worden verbonden...

„Wat wilt u?" vroeg Johann Strauss na een poos en sloeg het klavieruittreksel dicht.

Girardi poogde zich tot rust en beheersing te dwingen. Het gelukte hem niet.

„Ik wil een wals, als extra...!"

Bijna onbeschaamd, als een eis klinkend, stiet hij die enkele woorden eruit.

Het geluid ervan klonk spookachtig uit de lege zaal terug. Enkele ogenblikken heerste een ijzig zwijgen.

Daarna zeide Strauss, en zijn stem klonk wrevelig en boos over die enorme aanmatiging, met ontstemd opgetrokken wenkbrauwen:

„Bent u misschien gek geworden? Maak dat u wegkomt!"

Woedend greep hij naar zijn grote zwarte flambard, sloeg korzelig de pianoklep dicht en verliet zonder groeten het toneel.

Dezelfde Johann Strauss die zo even met een beledigd gezicht, verontwaardigd zijn karakteristieke kunstenaarshoofd schuddend, de toneeldeur van het Theater an der Wien verliet, schreef geen zes jaren later aan denzelfden Alexander Girardi, die zo even nog als een natte poedel, ellendig en teleurgesteld, naast de vleugel stond, een van zijn vele brieven, die onder anderen de volgende zinnen bevatte:

> .....het is 2 uur 's nachts — Ischl slaapt reeds, alleen ik zit over de partituur van „Jabuka" gebogen. ...Ik hoop dat het appellied uw lof en uw instemming zal vinden!..... Ik geef me de grootste moeite, want ik weet wat het betekent voor u een operette te componeren!
>
> Wat zouden wij allen zonder u zijn.....?
>
> In uw handen rust niet alleen het bestaan van het Theater an der Wien, — maar geheel het lot van de Oostenrijkse operette! U alleen beslist over haar zijn of niet zijn..... Alleen aan uw kunst hebben wij alles te danken...!

En dezelfde Johann Strauss, die een uur na die korte woordenwisseling zijn vrouw in zijn villa te Hietzing van de grootheidswaan en de brutaliteit van zekere jonge operet-

tenzangers wist te vertellen, liet dienzelfden zekeren Alexander Girardi — eveneens enkele jaren later, — een zilveren middenstuk van monumentale grootte, zwaar verguld, een oud kunstwerk van onmetelijke waarde, plechtig op hetzelfde toneel aanbieden waarop hij zijn verzoek als onbeschaamd had afgeslagen. Op het voetstuk van dat kunstwerk waren de woorden gegraveerd:

„Met oprechte bewondering en dankbaarheid den diep vereerden kunstenaar en geliefden vriend — zijn Johann Strauss."

Voorlopig sloop de „diep vereerde kunstenaar" en „geliefde vriend" verpletterd en bijna in tranen de schouwburg uit.

Op straat herwon hij allengs zijn beheersing.

„Nu juist — en toch!" stiet hij er grimmig uit, keek rond naar een besteller, wien hij de boodschap gaf naar de Paniglgasse te gaan en daar zijn moeder te laten weten dat hij niet kwam eten; daarna ging hij naar de dichtstbijzijnde halte en wachtte op een omnibus richting Hietzing.

Een uur later trok hij aan de bel van de tuindeur van Johann Strauss' villa. Aan het meisje dat hem opendeed, verklaarde hij kort en bondig dat hij verwacht werd, waarna zij hem naar de voorkamer bracht. Op de vraag wien zij mocht aandienen, antwoordde hij alleen: „Het is voldoende wanneer u zegt dat de heer er is die verwacht wordt; dan weet de meester het wel..."

Het meisje ging naar de woonkamer:

„Neem me niet kwalijk, mijnheer, de heer die verwacht wordt is hiernaast...?"

Strauss keek van zijn krant op:

„De heer die verwacht wordt...? Ik verwacht geen mens! Vraag eens aan mijn vrouw!"

Het meisje knikte en ging naar mevrouw in de andere kamer.

Na een poos verscheen mevrouw Strauss zelf bij haar man.

„Ik verwacht beslist niemand; je zult het wel weer eens vergeten hebben; het zal wel goed zijn!" zeide zij glimlachend en gaf het meisje een wenk den bezoeker binnen te laten komen.

„Zou je denken... nu, ja, — dat kan wel zijn!" vond Strauss en stond tegen zijn zin op, terwijl zijn vrouw, nog steeds glimlachend, de kamer uitging.

Toen Johann Strauss de blik naar de deur richtte, meende hij spoken te zien...

Daar stond, met opgerichten hoofde, die brutale kerel dien hij nauwelijks drie uren geleden in de schouwburg erdoorgehaald had, doodkalm op de drempel. En evenals drie uren geleden klonken opnieuw de onbeschaamde woorden:

„Ik zou graag een wals hebben, als extra...!"

De walskoning kreeg een rood hoofd.

„E r u i t...!" brulde hij woedend en greep naar een foliant.

Ontzet stormde zijn vrouw de kamer binnen:

„Om Godswil, Schani, wat is er?"

„Zo'n brutaliteit, om mijn huis binnen te vallen! Zo'n impertinentie...!" raasde haar man.

Nieuwsgierig keek mevrouw Strauss naar den jongen man, die nog altijd onbewegelijk op zijn plaats bij de deur bleef staan.

„Ik zou u om een wals als inleg willen vragen...!"

Bijna automatisch kwam het weer van zijn lippen.

„Nu ja, maar wanneer mijn man niet wil, kunt u hem daartoe toch niet dwingen!" zeide zij vermanend en complimenteerde den bezoeker beleefd maar beslist de deur uit.

Girardi stond weer op straat. Maar treurig scheen hij niet meer te zijn.

„Twee mogelijkheden heb ik: of hij geeft toe, of hij wurgt me...; in elk geval ga ik er nu elke dag heen," zo sprak hij zich vastbesloten moed toe. Daarna ging hij op huis aan.

Voor zijn moeder verborg hij wijselijk de hele kwestie.

Met gemengde gevoelens verscheen hij de volgende morgen bij de repetitie in de schouwburg. Johann Strauss verwaardigde hem met geen blik. Toen de directeur voor een korte poos op het toneel kwam, begon Girardi angstig te worden. Wanneer Strauss zich over hem zou beklagen, zag het er met zijn vooruitzichten slecht uit, zo bedacht hij snel. Maar blijkbaar had de meester andere dingen aan het hoofd, want de „ouwe" ging na een tijdje tevreden glimlachend heen.

Des middags om vier uur stond Girardi al weer voor de tuindeur in Hietzing. Voorzichtig beproefde hij de klink neer te drukken, — hij scheen door het geluk te worden begunstigd, want ze week voor zijn druk. Opgelucht bleef hij een ogenblik staan; daarna haastte hij zich met snelle schreden naar de huisdeur. Op zijn bellen opende ditmaal gelukkig het keukenmeisje.

„Ik moet een brief afgeven, maar persoonlijk!" zeide hij vriendelijk en ging snel de voorkamer binnen.

Johann Strauss kwam juist de trap af.

Op de laatste trede aangekomen, kreeg hij Girardi in het oog.

„Ik laat de politie halen!" riep hij woedend en verdween in de aangrenzende kamer.

Wederom was het zijn vrouw, die na enkele seconden de voorkamer binnenkwam.

„Ik zou een wals willen hebben, alstublieft, als extra!" zo zeide Girardi zijn lesje op.

Half ontroerd, half geërgerd antwoordde zij hem:

„U zult mijn man ernstig boos maken! Laat ons toch eindelijk met rust met uw wals!"

„Trouwhartig sloeg Girardi zijn ogen naar haar op.

„Gnä Frau," sprak hij met trillende stem, „aan die wals hangt mijn leven...!"

„Nu, nu, dat zal zo erg niet zijn!" meende mevrouw Strauss en deed de huisdeur voor hem open.

Peinzend liep Girardi naar de halte.

Morgen is het Zondag, zo viel hem in. Geen repetitie

— over zes dagen is de première; morgen moet ik al vroeg erheen gaan, zo nam hij zich voor en stapte in de juist aankomende omnibus.

Op die Zondagmorgen ging hij naar de dicht bij zijn woning liggende Paulanerkirche en smeekte innig Gods hulp af eer hij op weg ging naar Hietzing.

Bij de villa aangekomen, trok hij vastbesloten aan de bel, maar verborg zich dadelijk daarop achter de muur. Het meisje opende de deur en ging de straat op. Toen ze hem zag, wilde ze hem volgens haar opdracht beletten binnen te komen. Hij schoof haar zacht maar dringend opzij en kwam onder haar woordenrijk protest behouden in de voorkamer aan.

Mevrouw Strauss, door het rumoer opmerkzaam geworden, verscheen in de deur van de huiskamer.

„Wanneer mijn man u hier nog eens ziet, gebeurt er een ongeluk!" riep zij den indringer verontwaardigd toe, en haar ogen fonkelden boos.

De wanhoop gaf Girardi moed en kracht om haar blik te doorstaan.

Zijn gehele ziel, zijn kinderlijk, aandoenlijk gemoed lagen in het zacht, smekend gestameld verzoek:

„Gnä Frau, bitt schön, ik moet een wals als extra krijgen... ik moet, — alstublieft...!"

Iets hartroerends, aangrijpends klonk in die woorden door. En meer dan die woorden bedelden zijn donkere, zwaarmoedige ogen om toestemming en vervulling.

De echtgenote van den meester gevoelde plotseling haar toorn wegsmelten. De jonge man wekte haar medelijden. De fanatieke, heilige ernst die op het jonge gezicht lag, greep haar in het hart. Een raadselachtige dwang gehoorzamend, ging ze langzaam naar de deur van de muziekkamer. Voor ze naar binnen ging, keerde ze zich nog eens om.

„Wacht eens!' zeide zij zacht en verdween in de kamer.

Onbewegelijk bleef Girardi staan en hield zijn adem in. Naast hem stond het kamermeisje en keek schuchter naar den zonderlingen bezoeker.

Uit de muziekkamer klonk plotseling een woedend, tierend geschreeuw.

Na een poos trad rust in.

Eindelijk ging de deur open en mevrouw Strauss verzocht den bezoeker zonder woorden binnen te gaan.

Langzaam liep Girardi haar voorbij de kamer in.

De meester zat aan het klavier, in een pianopartij verdiept.

Zwijgend boog Girardi en wachtte...

Na een poos keek Strauss op.

„U laat me dus niet met rust?" bromde hij boos en greep, zonder er naar te kijken, met de linkerhand een pak muziekpapier dat naast het klavier op een kleine stelling lag.

Ontstemd wierp hij het pak op de vleugel.

„Zoek iets voor u uit!" zeide hij daarna onvriendelijk en keerde zich weer naar zijn werk.

Aarzelend kwam Girardi naderbij. Voorzichtig nam hij het bovenste blad en draaide het verlegen in zijn handen om.

„Neem het me niet kwalijk, meester, maar ik kan geen noten lezen...!" fluisterde hij dan beschaamd en hield Strauss hulpeloos het papier onder de neus.

„Wel heb ik ooit van mijn leven!" raasde deze. „Kunt u niet eens noten lezen? Maar brutaal en onbeschaamd een extra vragen, dat geeft u geen moeilijkheden, wat?"

Wrevelig bekeek hij zijn ongenoden gast van top tot teen.

„Misschien moet ik den groten kunstenaar de stukken ook nog ter keuze voorspelen?" vroeg hij dan ironisch.

„Als ik u verzoeken mag, dat zou wel het verstandigste zijn!" vond Girardi onverstoord en kwam een stap dichter bij hem.

Strauss besloot berustend zich groot te houden: „Gauw dan maar! Er zijn alleen oude dingen in dat pak; er is niets bijzonders bij! Wat zal ik spelen?"

„Wat u wilt, als het maar een wals is, alstublieft! Dit hier misschien!"

Beleefd gaf hij den meester het blad muziek aan, dat hij die gehele tijd in zijn hand had gehouden.

Johann Strauss wierp nauwelijks een blik op het papier. Dan sloeg hij een walsmelodie aan.

Getroffen luisterde Girardi naar de tonen.

Toen het laatste accoord was weggestorven, nam hij van geluk stralende het papier weer naar zich toe.

„Vergelts Gott!" sprak hij met ingehouden stem en keek Strauss daarbij zo warm, zo innig in de ogen, dat deze bijna verlegen begon te worden.

„En hoe is het met de tekst...?" zo klonk schuchter Girardi's volgende vraag.

Nu verloor de walskoning echter zijn laatste geduld.

„Ja, maar gelooft u dan dat ik de tekstdichters hier tot uw beschikking in de muziekkast heb gesloten?" vroeg hij woedend; „laat bij die wals tekst schrijven door wien u maar wilt, voor mijn part door een groentevrouw van de Naschmarkt!" voegde hij er snuivend van woede bij en verliet de kamer.

Girardi, het kostbare stuk muziek als een schat van hoge waarde in zijn borstzak bergende, ging naar de voorkamer. Voorzichtig keek hij uit naar de huisvrouw; hij had haar zo graag voor haar goedheid bedankt. Zij was niet te zien.

Hij verliet de villa en rende naar de halte.

Eerst in de omnibus begon hij alles precies te overdenken. Waar zou hij zo gauw — over zes dagen was de première — een tekst vandaan halen? Plotseling viel hem de logementhouder in de Berggasse in. Die had immers dikwijls van zijn gedichten en eigengemaakte verhalen gesproken als hij 's middags van het Strampfertheater bij hem was komen eten.

Dadelijk nam hij een overstapkaartje en zat twee uren later al met den poëtischen logementhouder in diens woning.

„De grootste eer zou het zijn die u te beurt kan vallen, als u tekst zou schrijven bij een wals van Johann Strauss!" zo trachtte hij zijn man aan de haak te slaan.

„Ik zal de tekst voor u maken, maar anoniem; wat denkt u wel dat mijn familie zou zeggen wanneer ik voor het toneel zou schrijven!" verklaarde de logementhouder na langdurige overweging.

Verheugd beloofde Girardi te zullen zwijgen.

„Maar toe," zo verzocht hij nog bij het afscheid nemen, „morgenochtend moet de tekst klaar zijn, en iets echt vriendelijks moet het worden, alstublieft — vooral niets hoogdravends! — Zo natuurlijk mogelijk!" voegde hij er nog nadrukkelijk waarschuwend bij.

De logementhouder beloofde zijn best te doen.

Op straat dacht Girardi erover of hij zijn moeder zou verrassen, of dat het verstandiger zou zijn haar de grote sensatie nu al mede te delen. Zes dagen lang houd ik dat toch niet uit, dacht hij dan met oordeel, en hij besloot voor zijn moeder nog diezelfde avond zijn hart uit te storten.

„Ik heb de eer u goede nacht te wensen!"

Omstandig sloot de logementhouder in de Berggasse de deur achter den laatsten bezoeker.

„Maltschi, morgen rekenen we wel af!" riep hij nog de keuken in; daarna ging hij naar zijn huiskamer, trok de gemakkelijke vilten pantoffels aan zijn van het vele staan vermoeide voeten en nam behagelijk plaats aan de ronde tafel naast de tegelkachel. Voorzichtig trok hij de petroleumlamp wat lager, haalde uit zijn jaszak het muziekstuk en begon zacht de walsmelodie te neuriën...

Na een poos ernstig te hebben nagedacht, haalde hij, eveneens uit zijn jaszak, een spijskaart van de afgelopen dag, las gedachteloos de eerste regel: „Beuschl mit Knödel = 30 Kreuzer" en legde ze met de onbeschreven kant naar boven, voor zich op de tafel.

„Iets natuurlijks moet het zijn!" zo herhaalde hij de afscheidswoorden van den jongen kunstenaar.

Iets natuurlijks...

Hij schoof het muziekpapier wat dichterbij en zocht het refrein. Op zijn vingers de maten aftellend, begon hij te scanderen.

Langzaam en peinzend schreef hij na een poos zijn eerste inval op:

„...Nur —— für Na —— tur..."

Steil rechtop, in een stijf handschrift stonden die woorden op het papier. Een toverspreuk, een „Sesam open u" voor mensenharten ontstond daarmede in dit nachtelijk uur. In de eenzame stilte van een kamer in de Berggasse, bij het licht van een petroleumlamp paste woord na woord, lettergreep na lettergreep van de tekst zich aan bij de noten van die onsterfelijke melodie in driekwartsmaat.

„Nur —— für Na —— tur..."

Geestdriftig las Girardi de dag daarna de tekst. In de schouwburg gekomen, gaf hij het muziekstuk stralend van geluk aan den ouden repetitor. Deze wenste hem vol eerlijke vreugde geluk, speelde de melodie enige malen op het klavier en vond ze mooier dan alle andere nummers van de nieuwe operette. Hij beloofde, de wals dadelijk te laten instrumenteren en met Strauss de plaats van de inlassing zelf te bespreken.

Op de volgende repetitie zong Girardi de wals, enigszins benepen voor de eerste maal. Angstvallig zochten zijn ogen gedurende het zingen Johann Strauss. De meester luisterde geheel niet; hij was met correctiewerk bezig. Alleen de regisseur trachtte Girradi enkele gebaren op te dringen die de tekst moesten illustreren.

Ook op de generale repetitie scheen niemand zich om zijn gezang te bekommeren. Wel luisterde Johann Strauss een korte poos, maar liet niets horen.

Bederven kan de kerel niets met die wals, dacht hij onverschillig en wachtte met spanning op het grote lied van Geistinger.

Girardi bracht de nacht voor de première slapeloos door. Onophoudelijk hielden zijn gedachten zich met de wals bezig. Die gebaren, dat onnatuurlijke geroei met zijn handen, zou hij natuurlijk bij de opvoering weglaten; daarover was hij het al lang met zichzelf eens. Maar waar zou hij zijn handen laten gedurende die beide lange strophen; het rococostuum was hem ook vreemd en onaangenaam, zo dacht hij steeds weer en kwam niet tot een bevredigende oplossing. Tegen de morgen sliep hij eindelijk in. —

„Johann-Strauss-Première" in het Theater an der Wien...!

Marie Geistinger!

Felix Schweighofer!

In eindeloze rijen stuwden de equipages en de fiakers elkaar op voor het schouwburgportaal.

Aartshertogen, vorsten, graven, de officieren der k. u. k. Armee, de hoge ambtenaren, de vertegenwoordigers van de geldwereld, de grote industriëlen vulden de loges en het parket.

Avondjaponnen en rok — daartussen schitterende uniformen...

Op de galerijen de eenvoudige lieden in Zondagskleren...

Een zee van licht en feestelijkheid, in verkwistende hoeveelheid over de roodgouden zaal uitgestort...

Op aller gezichten, van de hofloge tot de achterste bank van de galerij, blijde, ongeduldige verwachting...

Onder bruisend applaus verschijnt de walskoning aan de dirigentenlessenaar.

Het licht gaat uit.

Johann Strauss houdt de maatstok omhoog.

In de ademloze stilte van het auditorium weerklinkt de ouverture.

Daarna gaat het doek op; het spel neemt zijn loop...

Na de eerste acte volgt levendig handgeklap. Reeds nu

moet Strauss, tussen Geistinger en Schweighofer staande, voor het applaus bedanken.

Gedurende de pauze loopt hij in gedachten in de artistenfoyer op en neer. Een succes — zeker — een succes van den componist van de „Schönen blauen Donau", denkt hij nuchter. Maar het applaus kan hem niet over het feit heenhelpen dat tot nog toe geen da capo werd verlangd, geen nummer een herhaling beleefde...

Misschien in het tweede bedrijf, zo troost hij zich vervolgens en begeeft zich op het juist weerklinkende belsignaal weer naar de bak.

Het tweede bedrijf...

Het grote duet brengt een zwak applaus. Een succès d'estime, zo gevoelt Strauss duidelijk en stelt al zijn hoop op het volgende nummer van Schweighofer.

Tweemaal mag Schweighofer voor het applaus bedanken; voor een herhaling is de bijval echter niet voldoende.

Stralend zingt Geistinger kort daarna haar grote lied. Het publiek juicht haar toe. Strauss maakt zich gereed tot een da capo.

Dat was voor haar bedoeld, niet voor mijn muziek, denkt hij, nadat het applaus is bedaard. De nummers zijn allemaal te zwaar, te droog, zo overweegt hij snel en richt zijn opmerkzaamheid weer op het orkest...

Meer dood dan levend staat Girardi voor zijn opkomen op het achtertoneel. Geluidloos bewegen zich zijn lippen: „Nu komt mijn wals; Onze Lieve Heer zij mij genadig; het mag geen blamage worden, mijn moeder zit in het parket...!" mompelt hij.

De inspicient komt met het boek naast hem staan.

„Opgelet, dadelijk komt je wachtwoord!" fluistert hij hem toe.

Op het laatste ogenblik komt de requisiteur zacht op hem af.

„Uw requisiet!" fluistert hij en drukt Girardi een waaier in de hand...

De spanning in de zaal is iets verminderd. Noch Geistin-

ger noch Schweighofer zijn op het toneel, alleen een aardige jongeman met een rococopruik, in een met kant omzoomd en met goud doorwerkt costuum, voert met zijn vrouwelijke partner een weinig betekenend gesprek.

Daarna staat de jonge man echter plotseling alleen op het toneel...

Johann Strauss heft de dirigeerstok op.

Een walsthema weerklinkt...

Een warme, vleiende, tot het hart sprekende stem doordringt de zaal...

En het publiek spitst de oren.

Langzaam gaat de melodie over in het hoofdmotief, in het walsrefrein.

Bewegingloos, zijn grote ogen dromend in de verte gericht, staat de jonge zanger bij het voetlicht. Rustig ontplooit hij met zijn rechterhand de waaier; discreet, met onnavolgbare gratie waait hij zich zonder gebaar en zonder mimiek op het regelmatige walsrhythme lucht toe...

Hartverheugend natuurlijk, bovendien ongelooflijk ingetogen en niet in het minste theatraal, zo doet dat waaieren aan, zo maakt daarbij uit de beweging de melodie zich los, of is het omgekeerd...? men kan het niet onderscheiden. Het ene versmelt met het andere tot een harmonisch, boeiend effect.

En dan, die stem...

„Nur —— für Na —— tur..."

Innig, als een liefdesverklaring, zweven de gezongen woorden boven het verduisterde parket en brengen in bijna elk hart een lang vergeten snaar wederom tot trillen.

Geheel vooraan, het dichtst bij den zanger, staat aan de dirigentenlessenaar de walskoning. Aangegrepen luistert hij naar die onvergelijkelijke voordracht van zijn melodie. Zo heeft nog niemand zijn wals gezongen, dat gevoelt hij diep in zijn binnenste; een golf van innige bewondering, een jubelende vreugde dreigen hem het hart te doen breken...

Girardi heeft het lied geëindigd.

Seconden lang heerst er een dodelijke stilte en niemand verroert een hand. Eerst wanneer hij het toneel gaat verlaten, breekt een storm van applaus los.

Dat is echter geen handgeklap meer.

Op een orkaan gelijkt dit applaus dat nu de schouwburg van boven tot beneden vervult. De mensen staan van hun plaatsen op, met zakdoeken wordt gewuifd, handen zwaaien uit de loges, het publiek raast...

Driemaal moet de wals worden herhaald. Strauss moet aan zijn lessenaar buigend dank zeggen. De voorstelling schijnt te zijn afgebroken. Steeds weer moet Girardi voor het voetlicht komen; steeds weer buigt hij dankend het hoofd.

Aan het einde van het bedrijf verschijnen Geistinger en Schweighofer in een zee van bloemen vóór het doek. Als de walskoning zich bij hen voegt, neemt de bijval merkbaar toe.

Na enige terugroepingen gelukt het Johann Strauss Girardi uit de coulissen tevoorschijn te trekken.

Met juichkreten en daverend applaus beantwoordt het publiek dat gebaar. —

Na het einde van het derde bedrijf ging Strauss naar de kleedkamers, om den jongen zanger op te zoeken. Maar Girardi had de schouwburg reeds verlaten. Aan de hoek van de Schikanedergasse wachtte hij op zijn moeder. Toen hij haar zag, haastte hij zich snel naar haar toe. Zonder woorden drukte zij zijn hand.

Thuis aangekomen, ging hij aanstonds naar bed; als een bewusteloosheid omving hem de slaap; zijn zenuwen eisten hun rechten op.

In de keuken zat intussen nog lang zijn moeder. Hier hield zij zich het liefste op. Zij kon zich niet zo gauw aan de andere vertrekken gewennen, die wel zeer bescheiden maar bij de kamers te Graz vergeleken bepaald „deftig" waren.

Onophoudelijk vloeiden de slotenmakersvrouw de tranen over de wangen...

Tranen van onmetelijke, aangrijpende dankbaarheid en vreugde. —

Gedurende de volgende weken floot, zong en neuriede geheel Weenen maar één melodie: de wals „Nur für Natur." —

De kamerdienaar in het paleis, de fiakerkoetsier op de bok, de hofrat in zijn bureau, de keukenmeid aan de haard, de ritmeester in de manege, de concierge bij het trappenvegen, de besteller op straat, de strijkster aan de strijkplank, de wasvrouw aan de kuip, de kamenier en haar meesteres, de koopvrouwen van de Naschmarkt en de schoorsteenvegers, de friseurs, de omnibusconducteurs, de schoenmakersleerlingen, de bakkerjongens, de boeven en de politieagenten — in alle toonsoorten zongen zij de nieuwe schlager in driekwartsmaat...

Met zijn betoverende, uit het hart komende tonen veroverde Girardi zich met het voordragen van die wals de gunst van het Weense publiek.

Met de onopgesmukte, eenvoudige wedergave ervan bezorgde hij zich de sympathie van een gehele stad.

Van heden op morgen werd hij beroemd en populair; met een enkele stap trad hij uit het halfduister van zijn toenmalige toneelwerkzaamheid in het stralende licht van een onbetwist meesterschap.

Zijn begin stond toen reeds gelijk met een hoogtepunt...

HOOFDSTUK IX.

Relata refero....:
Ik vertel wat verteld werd....
Horodotus 7, 152.

„...Mijneheren, ik wil natuurlijk niets gezegd hebben, maar denkt eraan waar dat moet heenleiden," zo liet de k. u. k. Ministerialrat zich horen en keek veelzeggend zijn vriend, den advocaat bij het hof en de rechtbank aan, die door ijverig knikken zijn goedkeuring en zijn instemming trachtte te uiten.

In gedachten verzonken zat de ronde der vaste gasten die zich sedert geruime tijd onder de naam „de Vinken" in de Kanalgasse had nedergelaten. De beschouwingen van den ministerialrat waren stellig het overdenken waard; bovendien kwamen zij van deskundige zijde, want een beambte van het k. en k. ministerie had ten slotte dikwijls gelegenheid dingen te vernemen die niet altijd voor de openbaarheid waren bestemd en om zo te zeggen een halfambtelijk karakter droegen.

„Nu, het is wel zo, maar zo zwart zie ik dat alles toch niet!" zo verbrak de bekende beeldhouwer eindelijk het verlegen zwijgen en keek met zijn vrolijke ogen opmonterend de kring rond. De heer ministerialrat gevoelde deze opmerking natuurlijk als een oneerbiedige geringschatting van zijn autoritaire verklaringen; hij kuchte dan ook hoorbaar en nam nog eens het woord:

„Mijneheren, ik recapituleer: de keizerin reist naar Normandië, precies onder zeer bedenkelijke republikeinse omstandigheden; tegelijkertijd sterft Deák in Budapest; graaf Grünne wordt als opperstalmeester afgezet — merkt u

het op, mijneheren —, de voormalige machtige generaal-adjudant niet eens meer opperstalmeester? Dan beginnen de Servisch-Turkse schermutselingen; Andrássy blijft die gehele tijd in Schönbrunn; de Griekse majesteiten en de Koningin van België zeggen hun bezoek af, en dadelijk daarop begeeft de keizerin zich weer naar Engeland, en waarom, met uw verlof — om de jachtritten...! Mijneheren," de stem van den ministerialrat nam een donker omsluierde orakelklank aan. „Mijneheren, wien dat niets te denken geeft, dien beklaag ik..."

Den oberkellner Franz gaven deze argumenten in elk geval weinig te denken. De hele zaak bederft hij met zijn idiote somberheden, was de enige gedachte die zijn kellnersbrein vervulde, toen hij met een schattende blik het geringe bierverbruik van de avond overzag.

In dit gezelschap van dokters, advocaten, industriëlen, hoge ambtenaren, mannen der wetenschap, schilders, beeldhouwers en componisten was na zijn jongste succes ook Girardi opgenomen. Hij gevoelde zich zeer vereerd, daar hij voor alle „gestudeerden" een soort heilige schroom en verborgen vrees gevoelde. Zijn gebrekkige schoolopleiding kwam hem bij zulke gelegheden onaangenaam in het bewustzijn. Aandachtig kon hij luisteren naar voordrachten en discussies over hem volkomen vreemde thema's; begerig trachtte hij daardoor zijn bescheiden kennis uit te breiden, waar zich maar de gelegenheid ertoe aanbood. Gesprekken in de kringen van collega's, het voortdurende opdreunen van toneelpraatjes en beroepssensaties waren niet naar zijn smaak. Afkerig van het drinken, bleef hij ook van gelagen en nachtelijke feesten zo ver mogelijk weg; bijna zonder uitzondering bracht hij de tijd na de voorstelling thuis bij zijn moeder door.

De vaste Donderdag bij de „Vinken" was zijn liefste en aangenaamste afleiding geworden. De eerste avonden had hij zich verlegen tot toeluisteren beperkt. Gewoonlijk leidden politieke debatten de avond in. Verbaasd had hij naar een koffiehuisstrategie geluisterd, waarvan de vakuitdruk-

kingen en de superieure kennis van de gebeurtenissen in de wereld, in de diplomatie en in het staatsraderwerk zijn eerbiedige bewondering opwekten.

„Kolossaal knappe lui moeten dat zijn; eigenlijk ongelooflijk dat ze niet in het parlement zitten," sprak hij overtuigd tot zichzelf, toen hij op een dag met het ternederdrukkende inzicht naar huis ging dat de gezamenlijke k. en k. ministers volkomen ongeschikt waren om het schip van staat uit de van alle zijden dreigende gevaren te sturen. En trouwens, de nieuwe monopolierechten waren onzin; de voorgenomen belastinghervorming een catastrophe; de concessies aan de agrariërspartij een hopeloos ding; op de Balkan bereidden zich lelijke dingen voor; de Hongaren waren ook niet te vertrouwen... zo wentelden de juist vernomen feiten door zijn hoofd. Bedrukt bleef hij korte tijd voor het huis in de Paniglgasse staan, eer hij besloot zijn niets vermoedende moeder onder de ogen te komen.

„Wij zijn verloren wanneer er niet gauw iets gebeurt," zo vertrouwde hij iets later de verbaasd opkijkende vrouw toe en begon peinzend de kamer op en neer te gaan.

„Het parlement moet ontbonden worden, ja, dat is de oplossing!" zeide hij plotseling en kwam weer bij de tafel terug.

„Maar waarom dan, Xandl?" bezorgd keek zijn moeder van haar handwerk op.

„Omdat namelijk die annexatiebegeerten, dat wil zeggen de monopolierechten, ik bedoel de fiscale noodzaak het nu eenmaal verlangt!" antwoordde hij bezorgd; „dat begrijpt u niet, moedertje, maar dat zullen we bij de Vinken wel in orde brengen!" voegde hij er geruststellend bij en verdiepte zich opnieuw in de moeilijke materie. En daar heb ik nu die hele tijd gedachteloos voortgeleefd, operetten gezongen en me om niets anders bekommerd, terwijl het staatsgebouw aan het wankelen was, dacht hij beschaamd en nam zich vast voor in het vervolg een bijzonder oogje op de politiek te houden.

Maar na de vierde bij de Vinken doorgebrachte Donderdag daagde langzaam het inzicht bij hem dat de Europese toestand misschien toch niet zo erg duister was als hij had aangenomen. Verrast merkte hij op, dat aan het vaste tafeltje bijna alles wat er in de wereld gebeurde aan een afkeurende critiek werd onderworpen, en dat iedereen vervuld was van zijn roeping dit of dat beter te doen „wanneer men hem maar liet begaan..." Na korte tijd gevoelde hij zich zelfs zeer gerustgesteld dat men niet geneigd was de gegadigden hun gang te laten gaan. Langzamerhand waren hem de hoogdravende verbeteringsvoorstellen toch wel al te bar geworden. Toen hij eenmaal de gewichtigdoenerij, de eigenwijsheid en de babbelzucht als volkomen onschadelijke Weense karaktertrekken had erkend, verloor hij ook zijn schuchterheid en trachtte hij de tirades door een hier en daar eringestrooide grappige opmerking belachelijk te maken. Aanvankelijk werd hem die oneerbiedigheid zeer kwalijk genomen; langzamerhand kreeg hij echter de lachers aan zijn zijde; zijn spottende tegenwerpingen kregen waarde en het politiseren nam dragelijker vormen aan.

De jaren tussen zeventig en tachtig liepen ten einde.

Johann Strauss had den geestverwanten vertolker van zijn liederen gevonden. Met Geistinger als partner bezorgde Girardi de volgende operettes succes — „Das Spitzentuch der Königin", „Cagliostro" („könnte ich mit Ihnen schweben durchs Leben") —, steeds meer werd de jonge kunstenaar naar het vak van den tenor toegedrongen. Nog handhaafde zich de stralende natuurstem met haar gemakkelijke hoogte zich in de meest veeleisende zangpartijen; verrukt luisterden de Weners naar zijn achter de schermen gevoelig en vol gloed gezongen entréelied „Fahr hin, Matrose..." als Grenicheux in de operette „Die Glocken von Corneville" (Les Cloches de Corneville); zijn gage was met sprongen gestegen; sinds lang stond hij als de voornaamste speler van het Theater an der Wien op de eerste

plaats; zijn geliefdheid groeide van het ene succes en het ene jaar op het andere.

In de gegoede patriciërskringen werd men op de nieuwe ster aan de Weense toneelhemel eveneens opmerkzaam. Zijn verleden als slotenmaker had de ronde gedaan; zijn eenvoudige particuliere leven, zijn bescheidenheid verzekerden hem de sympathieën zelfs van die kringen welke gewoonlijk een persoonlijk contact met tonelisten niet bijzonder gewenst vonden. Hij ontving uitnodigingen en vriendelijke aanmaningen van verscheidene geziene burgerfamilies die anders als bijzonder exclusief en conservatief bekend waren, en werd daardoor maatschappelijk als huns gelijke erkend.

Deze uitnodigingen bereidden zijn moeder weinig vreugde. Zij had zich wel mettertijd aan Weenen gewend; zij begon er zich zelfs langzaamaan in te schikken dat haar Xandl een geliefd en welgesteld toneelkunstenaar was; maar van die vele uitgangen had zij „een grondige afkeer", zoals zij het dikwijls tegen een oude bekende schuchter uitte. Natuurlijk was zij trots op de successen van haar zoon, gelukkig over zijn opkomst en zijn verdere vooruitzichten; het dik eropgelegde smeer der plompe vleierijen daarentegen mishaagde haar slechts; bovendien vreesde zij ook een slechte invloed van deze soort kunstenaarsverering op de eenvoudige aard van haar zoon. Deze zorg was wel is waar ongegrond. Een ongelooflijke bescheidenheid bewaarde haar Xandl ervoor door lofredenen en complimenten te worden bedorven; zijn naïeve vrolijkheid verborg een bewonderenswaardige instinctieve bekwaamheid tot oordelen, die hem in staat stelde echt van onecht te onderscheiden.

Toen hij bemerkte dat zijn moeder geen genoegen vond in die uitnodigingen, beperkte hij ze tot een minimum. Nu en dan ontvingen moeder en zoon een kring van goede vrienden bij zich in de Paniglgasse. Viktor Tilgner, de beroemde beeldhouwer, de schilder Hans Makart, de dichter Ludwig Anzengruber, enige literatoren en hogere beamb-

ten kwamen dikwijls op een eenvoudige maaltijd bij „moeder Girardi"; deze kleine tafelronde op zelfgekookte Stiermarkense gerechten te onthalen, bereidde de goedhartige oude vrouw eerlijke vreugde en bijzonder genoegen. Haar werkzaamheid als huisvrouw was immers door de aanwezigheid van dienstboden onlangs geheel overbodig geworden. Haar zoon, door de wens bezield haar het leven gemakkelijk en mooi te maken, greep echter nu en dan mis in de keuze zijner middelen. Dat nieuwe keukenmeisje bij voorbeeld! Een leven lang eraan gewend huishouding en keuken alleen te verzorgen, gevoelde zij zich door die uit liefde opgedrongen werkverlichting als het ware onttroond. Haar mooiste dag bleef de Zondag. Nauwelijks hadden de dienstboden voor de wekelijkse uitgang het huis verlaten, of zij haastte zich naar de keuken en zette de namiddagkoffie. Twee koppen met een gekleurde afbeelding en een spreuk eronder werden uit de servieskast tevoorschijn gehaald, en wanneer dan haar Xandl verscheen, zaten ze samen stil vergenoegd aan de keukentafel, doopten hun broodjes in de dampende koffie en verheugden zich overmoedig omdat ze die malle deftigdoenerij aan de kant hadden gezet...

„Wel, Xandl, wanneer zal je nu eens aan trouwen denken?" vroeg bij zulk een namiddagkoffie zijn moeder eens en keek lachend in het plotseling rood wordende gezicht van haar verlegen zoon.

„Wat hebt u toch soms voor ideeën, moeder!" mompelde Girardi en hield zich druk met zijn koffiekop bezig.

„Het zou niet gek zijn, Xandl; waarom zou je niet trouwen? het ligt toch voor de hand! Heb je misschien al stiekem een meisje?" vroeg zijn moeder onaandoenlijk en nam het kopje uit zijn handen.

„Niks heb ik — en zolang u bij me bent, trouw ik helemaal niet," zeide haar zoon bijna wrevelig; „dan moest ik wel idioot zijn!" voegde hij er nog op overtuigende toon aan toe en stond op om naar de schouwburg te gaan.

Zijn moeder ging niet voort hem nog verder door haar

vragen in verwarring te brengen. Na een blik op de klok bemerkte zij met spijt dat het tijd was de sporen van hun gezellig samenzijn in de keuken spoedig te verwijderen. Met haar vlugge handen maakte zij de haard en de tafel schoon, borg de beide koppen in de achterste hoek van de keukenkast en keek dan nog eens onderzoekend om voor ze de keuken verliet en naar de grote huiskamer ging. Zuchtend zette zij zich in haar leunstoel, greep naar het Zondagsbijvoegsel van haar krant, zette haar bril recht en begon te lezen. Toen ze iets later de huisdeur hoorde opengaan, keek ze een ogenblik luisterend op. Ach, die dienstboden; voor die gansjes moet ik nu de mevrouw spelen en me hier vervelen in plaats van daarginds in de keuken te zitten, te babbelen of iets dergelijks te doen, dacht zij ootmoedig en begon voor de derde maal het artikel over de onlusten in Triëst te lezen, dat haar, bij haar ziel en haar God, nu ook helemaal niet interesseerde.

Of moeder iets heeft gemerkt? dacht Girardi onrustig, toen hij gemakkelijk slenterend naar de schouwburg ging. Die vrijerij met dat modistetje uit Dornbach kost me meer zenuwen dan pleizier, zo ergerde hij zich plotseling; niets dan voorwendsels, geheimpjes, tijdverlies en onaangenaamheden heb ik ervan, bedacht hij wrevelig, om dadelijk daarna te mompelen: „maar lief is ze toch wel".

Tot de Schleifmühlgasse had hij het volhandig genoeg met de stille opsomming van haar deugden. Lief, aardig, zacht, bescheiden, aanhankelijk, gezellig, trouw als goud en, wat het aandoenlijkste is, ze weet nog altijd niet wie ik ben; ze houdt me nog altijd voor een kappersbediende, zo glimlachte hij tevreden en herdacht de eerste ontmoeting met haar in de overvolle omnibus op de Ottakringerstrasse. „Wat is meneer van zijn beroep?" had ze hem bij de huisdeur schuchter gevraagd; zijn blik was op de koperen plaat van een kapperswinkel aan de overzijde van de straat gevallen — en — „kappersbediende ben ik, juffrouw," had hij haar om onverklaarbare redenen geantwoord. Later had hem dat heel wijs en voordelig toege-

schenen, want het begunstigde buitengewoon zijn voornemen, die vrijage voor zijn collega's en bekenden geheim te houden. En deze Zondag heb ik haar weer laten zitten, het arme meisje, dacht hij rouwmoedig en nam zich voor haar nog na de voorstelling een paar regels te schrijven.

Enkele dagen later ging hij dadelijk na het middageten op weg om zijn vriendinnetje te verrassen. Eerst ging hij onopvallend de winkel voorbij, om vast te stellen of zij nog met haar werk bezig was. Daar hij haar niet zag, sloeg hij vrolijk glimlachend de kleine zijstraat in waar ze bij haar halfdove tante woonde. Onder het venster bleef hij staan en floot het afgesproken signaal. Hij moest het driemaal doen eer daarboven het raam openging. In plaats van het verwachte liefelijke meisjeshoofd verscheen echter in de vensteropening een opgeprikt mannengezicht, waaruit twee boosaardige ogen honend op den in verwarring gebrachten minnaar neerkeken. „Juffrouw Greta laat weten dat ze vandaag al gekapt is, omdat ze vanavond naar de schouwburg gaat, naar het Theater an der Wien, om een zekeren Girardi te zien spelen," zo hoorde hij een aanstellerige mannestem zeggen, en een spottend gegichel klonk bovendien nog uit de kamer tot hem door. „— Neen maar, kijk er eens aan, zo'n loeder!" stamelde hij verward en haastte zich uit het straatje weg te komen. Het komt me werkelijk voor dat ze mij al die tijd al voor den gek heeft gehouden, zo viel het hem later in, en dat is mijn gerechte straf, omdat ik het eerste tegen haar heb gelogen! aldus besloot hij rechtvaardig en grootmoedig zijn fatale gedachtengang, om dan wat weemoedig maar zeer opgelucht zijn eerste liefdeleed met een diepe zucht te begraven...

Voor lange overpeinzingen bleef hem ook weinig tijd.

Repetities en voorstellingen vulden die eerste jaren in Weenen. Nooit verlamden zijn ernst en zijn ijver; elk succes was een aansporing en een belofte voor hem. Aan geen applaus en geen critiek kende hij een beslissende

waarde toe; onstuimig werd hij voortgedrongen, naar onvoorstelbare maar niet onbereikbare doeleinden.

De jongeling was tot man gerijpt.

Uit den man ontstond in het bewustzijn van ernstige plichtsvervulling en grote verantwoordelijkheid een meerderheid, die ook buiten de wereld van het toneel waardering en achting wilde veroveren voor de maatschappelijke betekenis en de sociale waarde van zijn burgerlijk al gauw bedenkelijk geoordeelde afkomst.

Op een Donderdag verscheen na een lange tussenpoos de componist Karl Millöcker bij de Vinken.

Met vreugde werd zijn gezellige echt Weense conversatie als een welkome afwisseling door de leden van de kletstafel begroet. Na een uur van vrolijk gebabbel stond hij op, gaf Girardi een onopgemerkte wenk om hem te volgen en ging naar de kleine feestzaal van het logement, waarin een ontstemde vleugel placht te sluimeren totdat hij een zeldzame keer zou gebruikt worden.

„Ga daar binnen, jongen; ik heb extra voor jou een nieuwe operette geschreven," zeide hij tot Girardi en nam een omvangrijke partituur uit zijn actentas.

„Der Bettelstudent," zo kon Girardi nog juist de titel op de omslag ontcijferen, voor Millöcker de partituur opensloeg.

De oude vleugel moest zich beschikbaar stellen voor het voorspelen der nummers. Ontsteld volgde Girardi de ongewoon hoog geschreven zangstem van de hem toegedachte rol van Symon Rymanovicz; reeds toen hij het mannenduet van het eerste bedrijf had gehoord, kreeg hij angst en vrees voor de verwachting dat hij die partij meester zou worden. Toen Millöcker met het voorspelen klaar was en vragend naar hem opkeek, zeide hij op een toon van vaste overtuiging:

„Meester, wanneer ik dat zou kunnen, dan zou ik dadelijk als Lohengrin willen optreden...!"

„Je zult het kunnen en je zult doen wat men je voorzet," antwoordde de componist half schertsend, half beslissend,

stak de partituur met een gezicht dat geschikt was om elke verdere tegenspraak in de kiem te verstikken weer bij zich en keerde met den bedrukt uitzienden Girardi naar het tafeltje terug.

„Der Bettelstudent" met Alexander Girardi als Symon Rymanovicz werd in October van het jaar 1832 in het Theater an der Wien voor het eerst opgevoerd en verwierf succes over de gehele wereld.

„Ich knüpfte manche zarte Bande...," zo klonk nu elke avond Girardi's entréelied in de schouwburg. Stormen van geestdrift begroetten de finale van het tweede bedrijf, die hij met een stralende stem en de ontketende hartstocht van zijn spel tot een hoogtepunt van ernstige, dramatische kracht wist te brengen.

In de volgende jaren zong hij avond aan avond in de meest verschillende operetten zware tenorpartijen. Zonder zich om de gevolgen te bekommeren, vergde hij van zijn materiaal enorme prestaties, tot op een dag zijn geniaal geschapen maar ongeschoolde stem het plotseling opgaf.

Buiten zichzelf kwam hij thuis.

Op de bezorgde vragen van zijn moeder, die dadelijk zijn ontsteld uiterlijk had opgemerkt, gaf hij het korte antwoord: „Ik heb mijn stemband verstuikt!"

Toen hij alleen in zijn kamer was, greep een nameloze angst hem aan. Telkens weer beproefde hij de hoogste noten te zingen; steeds weer mislukte de poging; boven een bescheiden hoogte bracht hij het niet meer. „Ik ben geruïneerd," mompelde hij wanhopig en gaf zijn krampachtige pogingen eindelijk op.

Deze wending van het lot in zijn kunstenaarsloopbaan, die hij als een tragiek zonder weerga gevoelde, veranderde zich voor hem in een zegen. Het plotselinge weigeren van zijn stem bereidde zijn geniale toneelspelerskracht reeds in zijn jeugdjaren de weg voor tot het uitbeelden van mensen; de dwang der omstandigheden maakte van den tenor een karakterspeler.

Als een der eersten kwam hem nu Karl Millöcker te hulp.

In een bijna onafgebroken reeks volgden in de loop der eerstkomende jaren de voor hem gecomponeerde operetten, waarvan de libretto's reeds rekening hielden met zijn comische begaafdheid, terwijl de muziek, fijngevoelig aangepast bij zijn stemvermogen, afzag van al te tenorale versieringen. „Gasparone", „Der Feldprediger", „Die sieben Schwaben", „Apajune, der Wassermann", „Das verzauberte Schloss" (met Josephine Gallmeyer als partnerin) „Die Jungfrau von Belleville", „Rip-Rip", „Der Vizeadmiral", „Der arme Jonathan"... onuitputtelijk aan invallen, van de ene operette naar de andere steeds weer berekend op de artistieke geestesgesteldheid van den vertolker, ontwikkelde zich de muzikale rijkdom tot een verkwistende overvloed, tot een zegevierende samensmelting van de melodie met het wezen, met de geniale voordrachtskunst van haar weergever.

En steeds opnieuw weerklonk uit die muziek de bezielde uitdrukking van een Weensheid waarop nu reeds het allereigenste persoonlijke karakter van Alexander Girardi was gestempeld.

...Buiten de Weense stad, daar waar de oude kruittorens uit de brokstukken van de voormalige vestingmuur oprijzen, ligt tussen Semmering en Schwechat een van de grootste begraafplaatsen van Europa uitgebreid, — de Weense centrale begraafplaats. Vernieuwing, uitbreiding en waardige inrichting dankt deze godsakker aan den grootsten burgemeester van de stad Weenen, Dr Karl Lueger.

Vervuld van een gevoel van vergane grootheid, gaat de stille toeschouwer langs de eregraven die de namen Beethoven, Schubert, Lanner, Strauss, Nestroy, Gallmeyer, Geistinger, Wolter en nog vele anderen vertonen.

Op een witte marmeren steen, die op zijn voetstuk in kunstig bewerkt relief een scène uit een toneelstuk ver-

toont, gespeeld door gecostumeerde figuren, blijft de blik verbaasd hechten. Een weinig ongewoon doet deze grafversiering aan. Te midden der vele kruisen en engelenfiguren die de gewijde plaatsen sieren, maakt die herinnering aan het al te wereldse, deze plastisch nadrukkelijke voorstelling van een operettescène een letterlijk ontheiligende indruk.

Want van een operettescène is hier sprake.

De finale van de tweede acte der operette „Der Bettelstudent" stelt dit relief voor — „Karl Millöcker, 1842—1899", zo vermeldt de marmeren steen de naam van den groten dode —, en slechts een eenvoudig kruis doet zijn best de hemel om vergeving te vragen dat deze laatste rustplaats voor eeuwige tijden aangeraakt schijnt door een adem van sprankelende, lichtzinnige, sinds lang weggestorven operettemuziek.

Het was een Oostenrijkse inval welke die operettescène op de grafsteen deed houwen, want het was de wens van Millöcker zelf.

Vele van zijn operetten dankten aan zijn vriend Girardi hun triomftocht door de wereld van het toneel. Geen succes was echter in staat geweest de indruk van die scène in hem te verdringen waarin deze als Symon Rymanovicz aan het einde der tweede acte van den Bettelstudent, met getrokken sabel op de traptreden staande, als een juichkreet de grote finale had gezongen.

„Ik wil geen grafschrift als het eenmaal met me gedaan zal zijn; wanneer ze willen, moeten de mensen me zingen, maar niet lezen..." had de toondichter steeds weer in zijn vriendenkring gezegd. — „Het mooiste zou zijn dat men Xandl als Bettelstudent voor me op mijn grafsteen zou kunnen uitbeelden...!"

Een meesterlijke beeldhouwershand vervulde na zijn overlijden die wens.

En zo kon het gebeuren dat de sombere rouw, de monumentale plechtigheid en de verheven grootheid der pralende eregraven van de Weense centrale begraafplaats nog

heden door een glans van lang gedoofd voetlicht worden beschenen.

Wanneer de reusachtige taxushagen, die de brede allee omzomen, hun tragisch klaaglied in de wind laten ruisen, klinkt zacht en teder — voor de tijdgenoten nauwelijks meer begrijpelijk, door de nakomelingschap waarschijnlijk niet gehoord — een vrolijke, levenslustige, opgewekte wijze tussen de graven.

Een operettemelodie...

HOOFDSTUK X.

Het begrip „De goede oude tijd" mag de meest tijdeloze van alle tijdsbepalingen heten, — de bewijsvoering aangaande zijn oorzaken klinkt meestal weinig overtuigend, het dogmatische in de opsomming belet logische tegenspraak en navraag, — de geliefde uitdrukking brengt de sprookjeswoorden „er was eens" dichter uit het verleden tot ons en veronderstelt het geloof der jongere generatie eenvoudig als gegeven. — Niets is relatiever dan de verhouding tussen de tijd en het beleven van de tijd door de tijdgenoten....

„Wel, Herrboth, wat wil je?"

„Uw buik passen, meneer Von Girardi!"

„Mijn — wat?"

„Die gordel daar, om u te dienen, met de wattenvulling; de kleermaker heeft de maat nodig voor de broekwijdte!"

„Wacht een ogenblik!"

„Alstublieft, meneer Von Girardi!" nu komt er reuzenherrie — dacht de garderobier, terwijl hij angstig den kunstenaar nakeek, die met snelle schreden naar het toneel ging... „Wer uns getraut..." zo repeteerde de tenor Karl Streitmann juist met zijn partnerin het grote duet van de tweede acte; door de melodie geboeid, toefde Girardi afwachtend tussen de coulissen tot het nummer ten einde was gezongen; daarna betrad hij het toneel.

„Wat is er, beste Girardi?" — vriendelijk glimlachend keek Johann Strauss van de dirigentenlessenaar op.

„Het betreft een buik; men wil hier een aap van me maken," zei Girardi, terwijl hij in de donkere zaal naar den tekstdichter zocht. „Een varkensfokker moet toch een buik hebben, mijn waarde!" liet deze hem bedenken, „en bovendien verhoogt dat de comische indruk...!"

Boos kwam Girardi naar het voetlicht toe: „Maar ga

nu toch door; wat zegt u al niet! Zeer interessant! Zsupán vreet dus zijn varkens allemaal zelf op, volgens uw opvatting! Dat is een kluchtspelidee; dat behoort niet in een fatsoenlijke operette thuis! En om comisch te zijn, heb ik geen wattenopvulling nodig, maar een goede tekst," voegde hij er nog boosaardig aan toe.

„Maar meester," — de tekstschrijver ging tot verzoeken over — „probeer het ten minste eens, dan kunnen we nog zien wat we doen!"

„Ik ben geen meester," bromde Girardi; „verder dan gezel heb ik het in de slotenmakerij niet gebracht, — op mijn vijfendertigste jaar moet ik me een buik omgespen, een grime maken als de heilige Nicolaas in het zwart; een entréelied laat men me zingen waarin om het andere woord op „varken" en „spek" rijmt; bij mijn ziel, als de muziek er niet was," — met een bewonderende blik keek hij even naar Strauss — „dan zou ik het liefste de rol teruggeven!"

Opgewonden kwam de librettoschrijver op het toneel. Glimlachend volgden de anderen het debat.

„De grote Hongaarse dichter Jókai heeft den Zigeunerbaron geschreven; zijn roman is de aanleiding tot mijn tekstboek!" voerde Schnitzer driftig aan.

„Allerlei respect voor Jókai," viel Girardi in; „misschien wijst u mij de plaats waar dat van die buik in de roman geschreven staat! Die buik is uw uitvinding, en..."

„Maar Girardi," glimlachend sneed Strauss de dreigende uitbarsting van woede af, „wanneer men een zo slanke, gracieuse figuur heeft als u, kan men een varkensfokker niet zonder hulpmiddelen aannemelijk maken; op zijn minst een embonpoint zou Zsupán toch moeten hebben!"

„Een wat, alstublieft?"

„Een embonpoint; dat is de franse uitdrukking voor een klein begin van een buik, voor een buikje."

„Aha! dankuwel! Goed dan! Gracieuse figuur hebt u gezegd! Om u te dienen, een kleine puntbuik wordt toegestaan!"

„Verduiveld moeilijk is de Hongaarse taal," verklaarde Girardi aan zijn moeder bij het middageten en bekrachtigde die opmerking met een diepe zucht. Sedert weken deed hij nu al moeite het accent en enkele weinige in de tekst gestrooide Hongaarse woorden nauwkeurig te leren. Zijn gevoelige muzikale gehoor bewees hem daarbij de beste diensten. Met een, twee „kérem" en „hát" was dat bij hem niet voldoende. Met schoolmeesterachtige nauwgezetheid lette hij erop elk woord — klinkers en medeklinkers — zuiver magyaars uit te spreken. De gevaarlijke k gaf hem de grootste moeite; slechts aan zijn enorme ijver, zijn ernstige oefeningen had hij het te danken dat zijn Szupán toen en later geen operette-Hongaars sprak en zong, maar dat de volmaakte, geheel natuurlijke illusie ontstond van een Hongaarsen landman die het Duits radbraakt.

Deze schijnbaar niet bijzonder gewichtige detailarbeid, de volkomenheid in de beheersing van het dialect, gaf aan de waarachtige en menselijke uitbeelding van de op zichzelf comisch geaarde figuur eerst de overweldigend natuurlijke omlijsting.

De uitdrukking „in medias res" zou het opkomen, de entrée van Girardi het treffendste kunnen illustreren. Zijn greep naar de deurknop, zijn eerste stap naar het voetlicht, zijn oogopslag, zijn eerste geluid, dat alles waren reeds persoonlijke, nauwkeurig bij de aard en de gewoonten der uitgebeelde figuur behorende reacties. Zelfs de dankzeggende buiging die het opkomstapplaus placht te volgen, scheen iedere keer aan de karakteristiek van de desbetreffende rol te zijn ontsprongen; nog eer er een woord was gevallen ontstond uit onaanzienlijke bijkomstigheden, uit het totaal van zijn optreden, uit blik, gebaar en beweging de overtuigende, soms primitief aandoende indruk van de figuur. Die indruk miste nooit zijn suggestieve uitwerking. Wel toonde de uitbeelding girardeske trekken, maar de figuur zelf had een allereigenst, persoonlijk leven, de meest waarschijnlijke menselijkheid, vlees en bloed.

Met de genialiteit alleen was zulk een uitwerking in meer dan honderd verschillende rollen niet te bereiken. Die schijnbaar speelse, rake karakteristiek had een ontzaglijke mate van arbeid en zelftucht tot grondslag. Voor het grootste deel verkwist aan opdrachten die zulke middelen en zulke gaven alles eerder dan waard waren. De overvloed van speelbekwaamheid, de opmerkingsgave, de scheppende ideeën, besteed aan de rol van een varkensfokker in het Banaat, zouden in andere sferen de figuur van een koning Lear tot haar recht hebben kunnen brengen.

> ‚Das Schreiben und das Lesen / ist nie mein Fall gewesen, / Denn schon von Kindesbeinen / befasst ich mich mit Schweinen /';

‚Dat 'k schreef of dat ik las, / Dat kwam mij nooit te pas, / Want 'k heb van kindsbeen aan / Met varkens omgegaan /'. Er ging geen repetitie voorbij waarbij Girardi niet wanhopig was geworden door de tekst van dit openingslied. Schijnbaar onbewust van de uitwerking zijner voordracht, die met deze tekst een levensbeschrijving, een naieve, bescheiden bekentenis van zijn onkunde en tegelijkertijd de blufferige trots van zijn stand uitdrukte, bereidden hem de uitdrukkingen „borstelig vee" en „varkensspek" letterlijk een lichamelijke weerzin. Zijn afkeer nam gestadig toe. Kort voor de generale repetitie weigerde hij met alle beslistheid dit lied, dat later het grootste succes van de hele rol zou brengen, te zingen. Het kostte veel moeite hem de belofte af te persen het ten minste bij de première niet weg te laten. Daartoe verklaarde hij zich dan eindelijk zeer onwillig en ontstemd bereid.

Bij de laatste repetities was onverwacht de grote Hongaarse dichter Maurus Jókai uit Boedapest naar Weenen gekomen. Met argeloze vreugde volgde hij de loop van het spel, waaraan zijn beroemde roman Aczigánybáro ten grondslag lag. Toen Girardi, reeds gegrimeerd en gecostumeerd bij zulk een repetitie met de inzet „Daar ben ik — en wat moet ik hier" het toneel opkwam, om kort daarna zijn entréelied te beginnen, kon de dichter zijn geestdrift

niet meer bedwingen. Midden in de zang riep hij uit het parket met het sterkste Hongaarse accent: „dos is auhsgezaihchnet!", „dat is uitstekend!" naar het toneel.

Girardi had de woorden gehoord. Aan het einde van de eerste acte nam hij den tekstdichter terzijde.

„Hebt u gehoord wat Jókai zo even geroepen heeft?" vroeg hij hem opgewonden.

„Natuurlijk, dat weten we immers allemaal!" antwoordde Schnitzer met blijdschap.

„Denkt u dat Jókai me dat nog een paar maal zou willen zeggen wanneer ik hem erom vroeg?"

De librettoschrijver glimlachte tersluiks. De ijdelheid blijft toch altijd hetzelfde, dacht hij vermaakt. Daarna bracht hij Girardi naar den dichter.

Van vreugde stralend drukte Jókai den verlegen kunstenaar de hand.

„Onze beste Girardi is nu als altijd angstig; uw aanmoedigende uitroep zo even heeft wonderen gedaan, meneer Jókai! De lof die wij allen reeds sinds lang hebben uitgesproken, zou, door u herhaald, er misschien toe bijdragen hem gerust te stellen," zeide de tekstschrijver, waarbij hij zijn woorden door een oogknipje vol betekenis nadruk gaf.

Jókai meende hem te begrijpen. Levendig keerde hij zich naar Girardi: „Wel, inderdaad dus, hoe zegt men dat, barátom, dus rechtuit bewonderenswaardig! En zo natuurlijk; wel, ik ben, zoals men zegt, helemaal wèg...!"

„Dat kan ik allemaal niet gebruiken; dat is te lang en maakt geen indruk!" zeide Girardi bedaard en schudde het hoofd.

Verbluft keek de dichter hem aan. Pijnlijk getroffen blikte Schnitzer naar de vloer. Er ontstond een onaangename pauze.

„Meneer Jókai," begon Girardi, „zo even hebt u iets naar het toneel geroepen; wanneer u dat misschien nog eens zou willen doen..."

Jókai dacht even na. Een weinig ontstemd zei hij dan: „Ik weet het! ‚Dos is auhsgezaihchnet', heb ik gezegd!"

„Ja!" jubelde Girardi, „dat was het! Misschien zegt u dat nog twee- of driemaal, wanneer u zo vriendelijk zou willen zijn, maar luider, zoals daareven!"

Vóór een première zijn de meeste toneelspelers gek; dat heeft men me dikwijls verteld, dacht de met het toneel onbekende dichter; daarna dwong hij zich tot een vriendelijke glimlach.

„Dos is auhsgezaihchnet, dos is auhsgezaihchnet...!" zeide hij met luider stem en nam zich vast voor, nooit weer een toneelrepetitie te bezoeken.

„Danku, dat is genoeg," zeide Girardi en ging naar het toneel voor het begin van de tweede acte.

...De zigeuners leggen de gestolen zakken goud weer berouwvol aan Zsupán's voeten. Met een stralend gezicht neemt deze zijn eigendom in ontvangst. Kort daarna legt graaf Homonay met den aanwervingscommissaris beslag op het goud voor het oorlogvoerende vaderland. Half woedend, half verbluft ziet Zsupán zijn schatten weer verdwijnen...

Glimlachend keek Jókai uit de zaal naar de kostelijke gelaatsuitdrukking van Girardi, die plotseling met een woedend gebaar zijn snor opdraaide, om dan op een onnavolgbaar comische toon zijn teleurstelling, zijn verontwaardiging en zijn machteloosheid lucht te geven in de éne zin:

„Dos is auhsgezaihchnet...!"

Nog enkele malen klonk die zin, telkens op een andere toon, nu eens met verborgen ironie, dan weer met eerlijke geestdrift gebruikt, tussen de regels van de tekst door. Nog jaren later riepen de Weeners elkaar die zin als een slagwoord toe wanneer van Girardi of van den Zigeunerbaron sprake was.

En: — „Dit zegt alles — Girardi vindt mij hier auhsgezaihchnet!" — zo schreef de grote noordse dichter Henrik Ibsen onder een portretschets die een bekende Weense schilder vervaardigde gedurende het banket dat Ibsen met Girardi na het bezoek aan een voorstelling van den Zigeunerbaron in het jaar 1885 had samengebracht...

In dit leven, dat bestemd was bijna geheel in zijn kunstenaarszending op te gaan, trad het persoonlijke, huiselijke ver op de achtergrond. De belangensfeer van deze bewegelijke, intuïtief zelfs scherpzinnige geest werd door de wereld van het toneel, en wel in de ruimste betekenis, begrensd. Elke stof tot gesprek leidde onwillekeurig naar het toneel terug; elke prikkel werd slechts onderzocht en gewaardeerd op de mogelijkheid van zijn bruikbaarheid voor het toneel. Alomvattend, onbegrensd in het vinden van spelmiddelen, bewoog Girardi's fantasie zich in een gestadige kringloop om zijn roeping, toneelspeler te zijn.

De gedroomde gang omhoog was voor hem nooit een middel tot het doel geweest. Zijn eerzucht had nooit gestreefd naar rijkdommen, naar de vervulling van enigerlei hartstochten; zijn bescheiden aard was practisch slechts op volstrekt burgerlijke welstand gericht. Zo bescheiden als echter zijn persoonlijke wensen waren, zo mateloos was zijn aandrift om als kunstenaar tot zijn recht te komen. Niets was het leven voor hem — alles zijn kunst. Steeds bereid zich op elk ander gebied voor een meerderheid te buigen; altijd gereed prestaties van de wetenschap, de techniek, het handwerk met eerbiedige bewondering te erkennen, verteerde hem in zijn wereld, in de wereld van het toneel, een fanatieke zucht om te heersen en te beheersen. De voormalige slotenmakersleerling, uit een bescheiden omgeving voortkomend, zag zich plotseling door mensen gevierd, bewonderd en geacht die ver verheven waren boven zijn mate van ontwikkeling, zijn sociale en maatschappelijke stand. Mensen, wier nederbuigende bewondering hij in verering en geestdrift zag overgaan, zochten zijn persoonlijke omgang. Meester van elke kunst om op het toneel anders dan zichzelf te zijn; een toneelspeler die zelfs vorsten en prinsen met indrukwekkende voornaamheid en grandezza geloofwaardig vermocht voor te stellen, bleef hij toch in nog zo uitgezochte maatschappelijke kringen steeds de eenvoudige, simpele, in het volk gewortelde mens die hij van afkomst was. Een vleug van

trots, een glans van fier verzet blonk in zijn ogen wanneer hij van zijn verleden als slotenmaker sprak of van de verfijnde manieren die hij beweerde niet te kunnen leren. Deze eigenaardigheden geleken een toetsing van zijn macht. Van een lenige volgzaamheid in zaken van etiquette onthief hem zijn dominerende persoonlijkheid. Docerende, langademige, met vreemde woorden en gelijkenissen overladen redeneringen loste hij op in een zin, in een geestigheid, welker bijtende achtergrond de kern ervan onbarmhartig blootlegde. Zijn welsprekend zwijgen als toehoorder placht spottende terechtwijzing uit te drukken wanneer de eenvoudige betekenis van een ding tot een vraagstuk werd opgeschroefd.

Het volk en de eenvoudige lieden gevoelden die weerzin, dat verzet tegen al het conventionele in zijn toneelspel. In de ogen der galerijbezoekers was hij de machtige sociale revolutionair met de eenvoud van een man uit het volk, die de maatschappelijke leugenachtigheid en aanmatiging van de hogere kringen hoonde en aan de belachelijkheid uitleverde.

Zijn uitbeelding daarentegen van figuren uit het volk dwong het parket en de loges tot nadenken en tot achting voor den „kleinen man".

Hij werd middelaar tussen hoog en laag. Zijn uitbeeldingskracht maakte den besteller familiaar met den graaf en den aartshertog met den kamerdienaar. Hij bracht een vriendelijke, Weense uitwisseling tot stand tussen de tegenstellingen die de adel der geboorte en de adel der prestatie in het leven doen ontstaan. Zijn humor werkte niet slechts op de lachspieren van zijn toehoorders, hij bleef ook in de hoofden achter als een ernstige, onverbiddelijke aanmaning tot zelfkennis en gevoel van verantwoording.

Eigenmachtig en onafhankelijk had hij zich ook zijn eigen taal geschapen. Zijn Weens werd een voorbeeld; het matigde de al te vulgaire uitspraak van de voorstad, deed zijn goedhartige spot te beter uitkomen, en maakte krasse uitdrukkingen geschikt voor de salon.

Hij ontketende in Weenen een Girardi-cultus.

Het stijve hoofddeksel van gevlochten stro, dat hij het eerste had gedragen in de operette De arme Jonathan, kreeg in de gehele wereld de naam „Girardi-hoed". Zijn eenvoudige maar elegante wijze van zich te kleden, zijn loop, zijn stemklank werden nagebootst; in de beste zin van het woord werd hij een origineel. Een origineel, op wiens discrete navolging de feodale aristocraat zich evenzeer toelegde als de eenvoudige man uit het volk.

Nog terwijl de Zigeunerbaron het Theater an der Wien een onafgebroken reeks successen opleverde, maakte zich het Weenen van het jaar 1885 gereed tot een zeldzaam, voor de Weeners hoogst belangrijk feest.

De dag van het honderdjarig bestaan van het fiakersgilde stond voor de deur.

Graaf Hans Wilczek, de zeer verdienstelijke president van de Weense Vrijwillige Reddingmaatschappij nam dit jubileum tot aanleiding om zijn menslievend levenswerk door een schitterend feest nieuwe middelen en gaven te bezorgen. In vereniging met vorstin Pauline Metternich, die in het Weense gezelschapsleven ervoor bekend was de toon aan te geven en op de voorgrond te staan, werd een comité in het leven geroepen dat de taak had het jubileum voor te bereiden en een waardige vorm te geven. De eerste Mei zou het feest plaatsvinden. Als terrein werd het weelderige gebouw van de Rotonde in het Prater gekozen, dat eerst ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling in 1873 was gebouwd. Een bloemencorso; een rit van de gezamenlijke Weense fiakerkoetsiers met hun bespanningen, muzikale en artistieke uitvoeringen; tombola's; bazars en andere vermaken waren op een reusachtige schaal voorbereid. Wie in de Weense kunstwereld rang en naam bezat, zegde zijn medewerking toe. Het comité trof koortsachtig zijn toebereidselen.

„Ik heb een prachtig idee, Uwe Doorluchtigheid," zo wendde zich op een dag een lid van het comité, van beroep

raadsheer in het gerechtshof, tot vorstin Metternich; „Girardi moet als een fiakerkoetsier, met een pepitabroek, een fluwelen jas en een koetsiershoed, met een wagentje naar de tribunes komen rijden en voor de hofloge stilhouden!"

„Niet kwaad," vond de vorstin; „dat wordt een geweldige opschudding!"

„Alles goed en wel, maar wat doet hij daarna? Zonder een woord weer wegrijden?" zo gaf graaf Wilczek te overdenken.

„Ik heb me veroorloofd," verlegen haalde de raadsheer een vel papier uit zijn zak, „zo maar, helemaal dilettantisch, een lied te maken, een fiakerlied, als ik het zo mag noemen."

Schuchter begaf hij zich naar de vleugel.

„De tekst is heus charmant," vond een weinig later de vorstin; „ook de muziek bevalt me; u bent een kunstenaar, meneer de raadsheer; werkelijk waar!"

„Mij bevalt het ook zeer goed," zo stemde graaf Wilczek met haar in; „maar of Girardi het zingen zal, dat is een andere vraag," aldus drukte hij zijn lichte twijfel uit.

„Laten we het in elk geval proberen!" De vorstin stond op. „Zeg aan Girardi dat ik hem zeer vriendelijk laat verzoeken het lied te zingen," sprak zij tot den raadsheer en eindigde de bijeenkomst.

Bloemen...

In honderdsoortige kleurschakeringen — een bedwelmende symphonie van de lente — bloemen...

Een stralende Meidag, uitgespannen boven het tere groen van de Praterweiden...

Vlammend, als een vuurstraal, blinkt de gouden keizerskroon aan de koepel der Rotonde in het felle zonlicht...

Eindeloze rijen voertuigen, kalessen, equipages.

Militaire kapellen in vrolijk kleurige uniformen.

Een onafzienbare mensenmenigte in feestkleren.

De tribunes, overladen met lachende, vrolijke, babbelende toeschouwers. Uniformen en helmen blinken — wit, rose, lila glanzen de luchtige kanten japonnen der dames.

Plotseling verstomt het rumoer.

Alles staat van zijn plaatsen op.

Het volkslied weerklinkt.

Met een prachtige zwenking rijden de lippizaners van de keizerlijke equipage bij de hoofdtribune voor. Rijtuig volgt na rijtuig, waaruit de aartshertogen en de andere leden van de keizerlijke familie stappen.

Vriendelijk saluerend begeeft zich Franz Joseph naar zijn plaats. Met een glimlachende, welwillende blik kijkt hij vluchtig naar de eretribune voor de oudste vertegenwoordigers van het Weense fiakergilde.

Het feest begint...

...Schiradi — Schiradi...!

Van de tribunes tot de eenvoudige houten banken en nog verder tot achter bij de buitenleden aan de Allee plant zich de kreet voort; handen wuiven met gekleurde doeken en bloemen, als een kwiek wagentje, door twee prachtige zwarte paarden getrokken, in vlotte draf tot aan de hofloge komt rijden, om daar na een deskundig „brrrr" van zijn bestuurder met een ruk stil te houden.

Glimlachend stemt de keizer met het jubelende applaus van zijn Weeners in, waarvoor Girardi met een natuurlijk nagebootst koetsiersgebaar dankzegt door met twee vingers aan zijn hoed te tikken.

En dan...

De hand met de losjes bijeengehouden teugels op de heup gesteund, het bovenlijf iets voorovergebogen, zo zingt hij, op de bok zittend, voor de eerste maal het fiakerlied:

„I führ zwa harba Rappen..."; „ik men twee vlotte zwarten..."

Sinds lang rusten de stoffelijke overblijfselen van keizer Franz Joseph I in de Kapuzinergruft.

De Rotonde is jaren geleden aan een brand ten offer gevallen.

De zorgeloze tijd van het Weenen tussen tachtig en negentig is vergaan en verdaan; ernstige, voor het leven

noodwendige krachten zijn bezig aan het nieuw opbouwen van een wereld die de wereldoorlog in puin heeft geslagen.

En ook Girardi is niet meer.

Maar waar ook een draaiorgel de melodie van het fiakerlied speelt, daar klinkt de herinnering aan hem als een zachte, weemoedige aansporing door het oostenrijkse landschap...

HOOFDSTUK XI.

„Jeder ist seines Glückes Schlosser!" [1])
(Alexander Girardi in een poëzie-album).

De critische toestand op de Balkan, de kletstafelstrategie van de Vinken lang tebovengekomen, begon van nu af de leidende kringen met ernstige bezorgdheid te vervullen. De toestanden die het Berlijnse congres in deze zorgenhoek van Europa had geschapen, vroegen dringend om ontspanning en opheldering. Argwanend en ontevreden volgde het machtige Rusland de onzekerheid van een k. u. k. politiek die heen en weer schommelde tussen aggressieve plannen voor een actief optreden der monarchie op de Balkan en voorzichtige adviezen ten gunste van een vreedzame bemiddelende oplossing. Andrássy, wiens invloed reeds sterk begon af te nemen, kon zijn hartstochtelijk verdedigde standpunt van een militaire tussenkomst niet meer doorzetten. Daarentegen vond het plan van graaf Kálnoky om de gespannen verhouding tot Rusland door een samenkomst van monarchen met den Czaar losser te maken, de allerhoogste instemming. Er werd overeengekomen die ontmoeting aan het einde van Augustus te Kremsier in Bohemen te laten plaatsvinden. Om de nadruk te leggen op het persoonlijke, vriendschappelijke karakter van deze bespreking, besloot Keizerin Elisabeth zelfs Franz Joseph op zijn reis te begeleiden. De keizer, zeer ontstemd door de storing van zijn zomerverblijf in het geliefde Ischl, nam dit aanbod van zijn gemalin dankbaar aan. Na polsing van den Czaar

1) Ieder is de slotenmaker van zijn eigen geluk (een variatie van Girardi op het bekende „Jeder ist seines Glückes Schmied").

werden als tijdstip van de bijeenkomst de 25e en de 26e Augustus bepaald.

Het Kurtheater te Ischl had in die tijd Ferdinand Raimund's Der Verschwender op het speelplan genomen. Het gastspel van de Burg-actrice Katharina Schratt als Rosl en Alexander Girardi als Valentin bracht juist het internationale publiek van de keizerlijke zomerresidentie in verrukking en vormde de gebeurtenis en het hoogtepunt van het sociale leven in het seizoen.

Er was enige tijd geleden hardnekkige overreding nodig geweest om Girardi te bewegen de rol van Valentin voor het eerst te spelen bij gelegenheid van een feestvoorstelling der journalistenvereniging Concordia te Weenen. Zijn angst om die populair-classieke rol te spelen kende geen grenzen. De herinnering aan de nog steeds geprezen prestatie van den dichter-acteur Raimund als Valentin had een eerbiedige schroom in hem doen ontstaan voor deze taak. De weg van de rumoerige operettenwereld naar die stille sferen van eenvoudige, populaire mensenweergave; de overgang van de voordracht der melodieënrijke, zwevende walsen naar de eenvoudige, ongekunstelde volkswijze van het „Hobellied", het lied van de schaafbank, scheen hem roekeloos en gevaarlijk toe. Eerst het voorbeeldeloze succes na de feestvoorstelling te Weenen had zijn twijfelingen vermogen weg te nemen. Wanneer hij in een achteloze houding, bijna bewegingloos, bij het voetlicht staande, de eenvoudige wijsheid van het Hobellied over het gedempt spelende orkest heen als biddend in de harten der toehoorders zong, verdwenen om hem heen coulissen en toneel — een adem van eeuwigheid zweefde boven de half gezongen, half gesproken woorden. Het lot zelf hield een samenspraak met de mensenharten. Niet meer de geniale toneelspeler alleen boeide de aandacht der menigte van toehoorders — in de geluidloze stilte der vroom bewogen harten schoof een genie het gordijn tussen deze en gene zijde voorzichtig een kier breed open...

De politiek volgt wonderlijke paden wanneer zij de brede,

veelbegane landweg der officiële verstandhouding verlaat en zich van zijwegen bedient die soms gemakkelijker naar het doel leiden dan men denken zou.

„Cum grano salis", zou Hare Majesteit keizerin Elisabeth kunnen hebben gedacht toen zij kortweg bevel gaf dat het ensemble van de Ischler schouwburg zich evenals de beide gasten, Katharina Schratt en Alexander Girardi moest gereedhouden het keizerlijke paar naar Kremsier te begeleiden, om daar voor den heerser aller Russen, vadertje Czaar, de toegejuichte voorstelling van Der Verschwender te herhalen.

„Kunt u zich nog herinneren, moeder, hoe ik jaren geleden de Staat heb willen redden — in die tijd toen ze mij bij de Vinken met de politiek het hoofd op hol hadden gemaakt?" vroeg Girardi op een morgen goedgehumeurd aan zijn moeder, die zorgvuldig een kleine koffer voor de korte reis pakte en gelukkig glimlachend naar haar groten zoon keek, die met jongensachtige eetlust het ene broodje na het andere bij zijn koffie verorberde.

„Zeker, Xandl, je hebt het Parlement willen ontbinden!" zo herinnerde zij zich lachend en hield even met pakken op, want het bukken was haar de laatste tijd al wat bezwaarlijk geworden.

„Nu," zeide haar zoon, tevreden dooretend, „en nu ga ik dus met een politieke zending naar den Czaar...!"

„Ach wat, kwajongen, ons keizerspaar wil zich een beetje vermaken; daarom mag jij meereizen!"

„Mis, moeder! Hunne Majesteiten zouden hier de voorstelling veel gemakkelijker kunnen zien! Neen, neen, het is wel zo, de heren ministers hebben weer eens een dwaasheid gedaan, en dat moeten wij goedmaken! Of de Czaar mij een orde zal verlenen...?"

„Domme jongen!" zorgvuldig sloot zijn moeder de koffer en ging eveneens aan tafel zitten.

Iets later vroeg haar zoon ernstig en peinzend: „Gelooft u, moeder, dat gekroonde hoofden ook humor hebben?"

„Hoe kan ik dat nu weten, Xandl? Ik denk zo dat die

met het regeren zoveel zorgen hebben dat de lust tot lachen hun daarbij vergaat!"

„Dat geloof ik niet, moeder! Franz Joseph kan stellig lachen! En waarom dan ook eigenlijk niet? Hij is ook maar een mens!"

„Jessas Maria, Xandl," erg verschrikt staarde de oude vrouw hem aan; „hoe kan je nu zo iets zeggen...? De keizer...!"

„Nu ja," zo handhaafde haar zoon zijn standpunt, „maar een mens is hij toch maar!"

In verband met de voorstelling van Der Verschwender werden Katharina Schratt en Alexander Girardi voor het eerst aan het keizerspaar voorgesteld.

Spoedig daarna vond Katharina Schratt de weg naar haar onzelfzuchtige, onaantastbaar eerlijke en diepe vriendschappelijke relatie met den monarch, wiens tragische menselijke eenzaamheid zij na de zware noodlotsslagen van latere jaren tot aan zijn overlijden vol liefde, goedheid en tederheid wist te verzachten...

Om Girardi straalde van deze Augustusdagen in Kremsier af gedurende bijna vier jaren de keizerlijke gunst en bevoorrechting, met anecdoten doorweven, die behalve de attributen van openbare eerbetuigingen en de hoogste onderscheidingen talrijke menselijke, van het hofceremonieel ontdane ontmoetingen en gesprekken op eenzame Ischlse boswegen ten gevolge zou hebben.

En de Czaar was ook ten halve tevredengesteld geworden.

In de vulkaan — de Balkan genaamd — pruttelde het gezellig voort. Voorlopig wel is waar nog onder het oppervlak.

De acteurs van deze beminnelijk Oostenrijkse Staatshandeling, het keizerpaar, het gevolg, de diplomaten en de andere toneelspelers keerden welgemoed naar Ischl terug.

Enkele dagen later legde Girardi stilletjes een fluwelen étui naast zijn moeders koffiekop. Toen de oude vrouw het

voorzichtig opende, blonk haar op een vergulde orde de keizerlijk Russische adelaar tegen.

„Jessas...! — Xandl...!"

Op een verregende nazomerdag stond Girardi op het spoorwegperron te Ischl en wachtte met kinderlijk ongeduld op de aankomst van de sneltrein uit Selztal. Sedert weken had hij zich op deze dag verheugd; talrijke brieven waren gewisseld, voor zijn jeugdvriend Josef Fellinger hem de definitieve datum had kunnen melden van het verlof, hem door het schoolbestuur te Graz toegestaan.

Eindelijk was het nu zo ver. Hoe zou Pepi, meneer de leraar, er nu wel uitzien, dacht Girardi, want aan dit wederzien waren verscheidene jaren van scheiding voorafgegaan.

Een slanke, eenvoudige man met een keizersbaard stapte iets later uit de coupé.

„Pepi!"

„Xandl!" De vrienden omarmden elkaar. Verrukt hoorde Girardi het onvervalste Stiermarkense dialect van den speelgenoot zijner jeugd; de herinnering aan hun gezamenlijke doorleefde kindertijd vervulde hem met een diepe ontroering. Schuchter volgde Fellinger zijn beroemden vriend, die een rijtuig aanriep om den dierbaren gast snel naar zijn moeder te brengen.

Nog dezelfde avond woonde Fellinger een voorstelling van Der Verschwender in het Kurtheater bij.

„Xandl," fluisterde hij zijn vriend ontroerd toe bij het afschminken in de kleedkamer, „je moet als gast in Graz Valentin spelen — dat ben je je vaderstad verschuldigd!"

„Goed, Pepi, ik zal zien dat ik vóór de eerste repetities van de nieuwe operette in Weenen een sprongetje naar Graz kan maken," beloofde Girardi en nam zich voor de gastvoorstelling te doen voorbereiden.

De volgende dag bracht stralende zonneschijn. Verheugd besloten de beide vrienden een wandeling naar de Hoisenradalm te maken; overmoedig vroegen ze aan moeder ruime proviand en eindelijk, tegen de middag — naar Girardi's tijdbegrip „nog midden in de nacht" — begonnen

ze hun tocht. Gezellig babbelend staken ze de smalle vlonder boven de bruisende en schuimende bergstroom van de Rettenbach over; langzaam klommen ze door donkere dennebossen bergopwaarts. In sappig groen lagen eindelijk de bergweiden voor hen; uitnodigend stond de berghut op een kleine hoogte. Verheven rust en de kruidige, heldere lucht der berghoogten deden de vrienden een wijle zwijgend verpozen eer zij hun schreden naar het houten huisje richtten.

„Ehre sei Gott in der Höhe / Er hat die Berge so hoch gemacht / Und hat das auch sehr wohl bedacht / Damit nicht jeder erbärmliche Wicht / Mit denen die Täler so reichlich gesegnet / Dem fröhlichen Wanderer hier oben begegnet / — Ehre sei Gott in der Höhe..."

„Ere zij God in den hogen / Hij heeft de bergen zo hoog gemaakt / En heeft er zodoende voor gewaakt / Dat niet ieder erbarmelijk wezen / Waar de dalen van vol zijn in overvloed / Den vrolijken wand'laar hierboven ontmoet / — Ere zij God in den hogen..."

las Girardi halfluid de woorden die op een houten schild boven de toegangsdeur waren ingebrand.

„De spreuk is mooi, Pepi," zeide hij dan peinzend, „maar mij is het bergen beklimmen toch geen genoegen; ik bekijk de bergen liever van beneden af!"

Nadat zij zich wat hadden gesterkt, verlieten zij de hut, om aan de bosrand in het zachte, geurende gras te gaan liggen.

„...Erbarmelijke wezens" — zeide Girardi kort daarna — „ja, daarvan zijn er een hoop! Je zou het eenvoudig niet willen geloven, Pepi, hoeveel allerbeste vrienden je opeens krijgt als je succes hebt en populair wordt! Ik hoor maar altijd die vriendschapsverzekeringen rustig aan, omdat ik het grappig vind wanneer de mensen geloven dat ik me geëerd voel, maar ik denk er altijd het mijne bij."

„Nu, Xandl, er zullen er toch ook veel bij zijn die het

eerlijk menen, die je van harte genegen zijn!" antwoordde Fellinger overtuigd.

Peinzend keek Girardi een poos voor zich.

„Ja, Pepi," zei hij daarna langzaam, „Tilgner, Gallmeyer, zeker, en nog een paar misschien... Maar de anderen? Ik ben namelijk tegenwoordig een mode geworden," voegde hij er met een ironische glimlach aan toe, „de vriendschap met mij wordt tegenwoordig ‚gedragen' — zoals men een nieuwe snit van een jasrevers draagt! Wanneer ik er goed over nadenk, dan blijft toch eigenlijk alleen moeder over, en jij natuurlijk, Pepi, en misschien nog Hiebaum..., maar jullie tweeën bent er nooit," voegde hij er met een zucht bij.

„Xandl, ik zou immers zo graag bij je in Weenen zijn, maar dat gaat nu eenmaal niet! De school..."

„Ben je graag leraar, Pepi?"

„Ja, Xandl, heel graag! Kinderen, weet je, dat is heus iets prachtig moois; hun domme lieve vragen te beantwoorden; in hun verwonderd opengesperde ogen te kijken; alles wat je ze leert lijkt hun een wonder; ze geloven aan je, en ze mogen je ook graag... Denk maar aan Rosegger, aan onzen groten ‚Waldschulmeister'!"

„Zijn boeken lees ik altijd," zeide Girardi; „die zijn mijn sterkste band met mijn geboortegrond! Weet je, Pepi, van buiten ben ik nu als Weener uitgedost, maar innerlijk, daar ben en blijf ik de Stiermarker! Maar dat behoeft niemand te weten behalve moeder en jij," zei hij geheimzinnig en drukte Fellingers hand.

Daarna zwegen ze een poos, ieder met zijn gedachten bezig.

„Pepi..."

„Ja, ja!"

„Slaap je?"

„Neen, ik denk na..."

„Ik kom beslist als gast naar Graz, Pepi, en van nu af elk jaar, in de herfst of in de lente," beloofde Girardi zacht.

„Je moeder breng je natuurlijk mee!"

„Stellig, ze is al een paar maal bezoeken in Graz gaan brengen!"

Daarna volgden ze beiden een poos gespannen de vlucht van een havik, die in de diepblauwe lucht zijn steeds nauwer wordende kringen trok, totdat hij plotseling, als een pijl, loodrecht de diepte inschoot en voor hun oog verdwenen was.

„Moord!" zeide Girardi.

„Voedselopneming," verbeterde Fellinger en stond op, want het begon koel te worden. Langzaam begonnen ze de afdaling. Halfweegs, bij een kleine bron, bleef Girardi staan.

„Hoe vind je mijn moeder?" vroeg hij opeens. Ernstige bezorgdheid klonk uit zijn vraag; Fellinger meende zelfs een heimelijke angst uit zijn woorden te horen.

„Goed, Xandl; flink en gezond!"

„Ze wordt gauw eenenzeventig," ontroerd greep Girardi de arm van zijn vriend; „zeg, Pepi — als ik mijn moeder eenmaal verlies, is het uit met me, volkomen uit!"

Geruststellend drukte Fellinger hem de hand: „Xandl, sterven moet ieder eens, ook je moeder; daarom mag men toch zijn leven niet opgeven!"

„Ik heb immers niemand anders, Pepi, geen mens! Ik leef immers alleen voor haar! Ik kan het me helemaal niet voorstellen wat ik zonder haar zou moeten beginnen! Ik kan het niet...!"

De laatste woorden werden meer gesnikt dan gesproken; met gebogen hoofd stond hij hulpeloos voor zijn vriend. Geroerd legde Fellinger een arm om zijn schouders: „Je bent echt kinderachtig, Xandl; Onze Lieve Heer zal je je moeder nog heel lang laten behouden, en wanneer hij haar eenmaal tot zich neemt, dan zal ze daarna in gedachten toch altijd bij je zijn en je beschermen!"

„Geloof je, Pepi?"

„Ja, Xandl!"

Zwijgend zetten ze hun weg voort. Terwijl Girardi zich in gedachten moed en hoop insprak, ontstond in zijn bin-

nenste een moeilijk onderdrukt maar voortdurend aangroeiend, onverklaarbaar angstgevoel. De voormalige slotenmakersleerling, tot man gerijpt, ondervond bij de gedachte dat zijn moeder van hem kon heengaan, de nameloze, onzekere vrees van een verlaten kind.

De vrees voor het leven...

Gastvoorstelling in Graz.

Thuis!

Gejuich — eerbetoon — liefde —.

Dadelijk daarop in Weenen de ene repetitie na de andere. Vervolgens de eerste opvoering, „première met Girardi".

Succes, geestdrift, verering...

En jaar na jaar hetzelfde leven. Overdag bij moeder thuis; buitenshuis met moeder bij vrienden, op wandelingen, in het koffiehuis. 's Avonds de voorstellingen. In gestadige, onveranderlijke volgorde — herfst, winter, voorjaar, nu en dan afgebroken door een korte gastspelreis in een provinciestad...

Bij die kou ook nog reservedienst doen — zo ergerde zich de beambte bij de tractie Karl Hiebaum, toen hij na een haastig verorberd middagmaal door de diepe sneeuw naar het kleine stationsgebouw van Vöcklabruch stapte.

„De sneltrein uit Weenen over Linz, Wels, Vöcklabruch, Seekirchen naar Salzburg..." hoorde hij den portier roepen, die zijn rede met een overdreven klokgelui begeleidde, waarvan de luide klank de enkele schuchtere boeren op het perron de macht en de waardigheid van de k. e. k. spoorwegen op schrikwekkende wijze tot het bewustzijn bracht.

Huiverig ging Karl Hiebaum het stationsbureau binnen.

„IJskoud hier," zeide hij tot de werkster, die met de kleine potkachel bezig was.

„De kachel gloeit toch al," merkte zij op.

„Misschien is de kachel warm; ik heb het in elk geval

koud," bromde Hiebaum, haalde een krant uit zijn jaszak en maakte het zich gemakkelijk aan zijn schrijftafel. Nu en dan stoorde het geraas van het telegraaftoestel hem bij zijn lectuur. Laat maar rinkelen; gaat mij niets aan, dacht hij kalm, want de bediening van het apparaat behoorde niet tot zijn verplichtingen. Na een poos was de krant uitgelezen. Verlate aankomsten van treinen werden niet gemeld. Voor een korte wandeling op het perron was het bepaald te koud.

„Wat een verveling," zuchtte de beambte en begon de kamer rond te kijken. Zijn onderzoekende blik ontdekte twee spinnewebben in een hoek. De wandkalender met de kleurige theereclame vond hij smakeloos en zijn ambt onwaardig. De inktpot kon ook wel eens schoongemaakt worden, zo vond hij ontstemd; vervolgens stond hij op en begon de kamer op en neer te lopen.

„Wat een geratel...," dacht hij hoofdschuddend, toen hij naast de tafel kwam te staan waarop de kleine telegraaf zijn automatische werkzaamheid verrichtte. Verveeld boog Hiebaum zich over de papierstrook...

Een daarop voorkomende naam in verband met een ongeluksbericht deed hem plotseling verstijven. Met trillende handen greep hij de strook en las halfluid de eerste woorden: „Girardi — Salzburg — Stadsschouwburg — Moeder heden vredig gestorven..."

„Die arme Xandl!" bewogen dacht hij aan zijn vriend en diens roerende liefde en aanhankelijkheid voor zijn moeder. Kort daarna herinnerde hij zich ook, enkele dagen geleden in de krant de aankondiging te hebben gelezen van een kort gastspel met Girardi in Salzburg. Snel keek hij naar de dienstregeling. Over vier uren moest de sneltrein uit Salzburg het station passeren...

's Avonds laat reed een sneltrein waarvan de wagons met sneeuw waren bedekt het station Vöcklabruch binnen. De stationsbeambte snelde naar den conducteur, die volgens het voorschrift was uitgestapt en voor de open coupédeur op het teken tot vertrek wachtte.

„Is Girardi in de trein?" ademloos stiet Hiebaum de woorden uit.

„Ja, in de tweede wagen!"

Met twee sprongen was Hiebaum bij de aangegeven wagen. Haastig snelde hij naar de coupé waarin hij zijn vriend vermoedde.

„Xandl, mijn innigste deelneming!"

Met zijn door tranen overstroomde ogen keek Girardi verrast op en herkende zijn jeugdvriend.

„Karl! Je weet wat ik verloren heb!" Snikkende boog hij het hoofd.

„God zij met je, Xandl, Gode bevolen!" met een vaste druk omklemde Hiebaum de hand van zijn ontdanen vriend. Daarna haastte hij zich de coupé uit, sprong van de treeplank, sloeg de wagondeur toe en gaf het teken tot vertrek.

Nog lang stond hij op het perron en keek de wegrijdende trein na. Eerst toen de rode achterlichten in het nachtelijke winterlandschap niet meer herkenbaar waren heengeglansd, ging hij met een diepe zucht naar het stationsgebouw...

Talloze zoons op deze wereld hebben hun moeder verloren.

Velen hebben haar beweend, betreurd en smartelijk gemist.

Girardi had met het sterven van zijn moeder meer verloren.

Zijn wereld...

De kracht en de zekerheid voor zijn onwaarschijnlijke gang omhoog en de daarmee verbonden uiterlijke aanpassing bij mensen en maatschappelijke kringen die hem vreemd waren en steeds vreemd zouden blijven, had hij slechts uit het innige samenleven met zijn moeder geput. Zijn morele ruggesteun was uitsluitend in die eenvoudige gemeenschap, in die eerbiedige liefde verankerd geweest. Haar woorden, haar gebaren, haar gewoonheden, haar in-

zichten — zij vormden de onwrikbare grondslagen waarop zijn wereld gebouwd was.

Die wereld ten minste als herinnering verder in stand te houden, werd voor zijn leven een noodzakelijkheid. Wat het leven hem ook nog zou brengen, elke vreugde, elke smart zou hij met de ogen zijner geliefde moeder moeten doorleven. Zijn dagelijks gebed moest een samenspraak met de vereeuwigde worden.

Want in zijn hart en in zijn herinnering leefde zij onveranderd voort, als een heilig begrip van aansporing, van trots, van liefde en van dankbaarheid...

HOOFDSTUK XII.

„Hoe wordt men toneelspeler....?"

(Rondvraag van een Weens dagblad in de jaren tussen tachtig en negentig).

....„Men lere eerst zeven jaar lang het eerzame slotenmakershandwerk, krijge daarvan genoeg, ga daarom de 1e Juni naar Rohitsch-Sauerbrunn, maar niet voor de badkuur, doch betrede de 10e Juni — zij het ook slechts om zich aan te melden — de planken die daar de wereld betekenen, reize over Krems, Karlsbad, Salzburg, Ischl direct naar Weenen en werke daar onverstoord verder, zoals uw onderdanige

ALEXANDER GIRARDI."

Huiverend sloeg Girardi zijn jaskraag op; onopgemerkt verliet hij de schouwburg door een zijdeur, die de oude suppoost dienstvaardig en begrijpend voor hem had geopend. De koude wind zweepte hem de regendroppels in het gezicht; ongestadig flikkerden de smeulende vlammetjes der straatverlichting; een, twee nachtelijke wandelaars liepen dicht langs de huizen, om onder de gevels een schamele bescherming tegen de natheid te zoeken.

Onbekommerd om regen en wind stapte hij langzaam in het midden van het trottoir naar zijn woning. Nog meende hij het applaus te horen; nog schitterde voor zijn ogen de kleurige overvloed van kransen en bloemen; het van geluk stralende gezicht van den componist Zeller scheen in het nachtelijke duister voor hem uit te zweven, en de melodieën klonken na in zijn oren. Ook zijn opgezweepte zenuwen trilden voort eer de weldadige slaap ze zou verlossen uit de omklemming van een duizendvoudige prikkelbaarheid.

„Grüss euch Gott, alle miteinander!" zo meende hij uit het paardegetrappel van een in snelle draf voorbijrijdende

fiaker het rhythme van zijn entréelied te horen, en — „noch amal, no amal, no amal..." zo scheen het in de roosters van het kanaal druppelende regenwater de melodie van zijn grote nummer te klokken, terwijl hij de Schleifmühlgasse doorliep, om kort daarna de Paniglgasse in te slaan.

Hoe is dat mogelijk? — piekerde hij iets later in zijn werkkamer —, hoe kan een mens dat klaarspelen, zich schminken, costumeren, een vogelkooi omhangen, zingen, spreken, gebaren, de lui aan het lachen maken, en daarbij zo doodongelukkig, zo onuitsprekelijk treurig en zo jammerlijk verlaten zijn dat hij het liefste dag en nacht in een hoek zou kruipen en grienen...?

„Moeder, ik wil niet meer; ik kan immers zonder u niet leven..." fluisterde hij wanhopig en nam het geliefde portret van de schrijftafel, om het lang met brandende ogen aan te staren, als zou hij daardoor de fotografie tot leven kunnen wekken.

Nu zitten ze allemaal bij „Weingarth" en blazen uit, dacht hij vervolgens en nam een sigaar uit het halfvolle kistje. Na enkele trekken gevoelde hij een pijnigend gevoel van honger. Natuurlijk, eten moet de mens immers ook, zo bedacht hij zich mismoedig en ging zacht naar de keuken. Met weerzin scharrelde hij in de provisiekast rond; elk bord, elk kopje herinnerde hem smartelijk aan zijn moeder. Dat is het laatste wat ze gebroken heeft... viel hem in, toen hij de kaasschotel, waarvan een hoek was afgesplinterd, uit de kast nam. Met een beweging van afkeer liet hij er de smakelijke schijf Emmenthaler van afkantelen; daarna ging hij naar de waterkraan en maakte omslachtig het glazen schaaltje schoon. Zorgvuldig wikkelde hij het in een stuk vloeipapier en nam het mee naar zijn werkkamer, waar hij het voorzichtig in zijn schrijftafel wegsloot. „Eten kan ik morgen ook nog," zeide hij tot zichzelf, toen hem op weg naar zijn slaapkamer inviel dat hij verzuimd had in de keuken zijn honger te stillen.

Na een poos sliep hij in, vermoeid door de opwindingen

van die avond. In zijn droom verscheen zijn moeder hem. „Je mag niet wanhopen, jongen; je moet je weg vervolgen, opdat ik hierboven trots op je kan zijn..." zo klonk als uit hemelse sferen de geliefde stem. Tot aan zijn ontwaken zag hij het goedhartige gebenedijde gelaat voor zich; eerst toen hij de ogen opsloeg, loste het droombeeld zich op in vervloeiende vlakken.

„Hoe kan iemand nu toch zo onhandig en zo bang zijn?" riep de fabrikantszoon Gustav Stubinger en keek handenwringend den heen en weer zwaaienden Girardi na, die met zijn rijwiel slangelijnen beschreef op de sportbaan van de Wiener Bycicle Club. „Ik verkies dat niet te horen!" riep zijn leerling woedend en zwaaide vol angst verder. Toen hij eindelijk de ronde achter de rug had en den lachenden hem tegemoetsnellenden Stubinger bij het afstappen juist in de armen viel, keek hij boos den jongen man aan, die op een manier met hem placht te spreken, hemelsbreed verschillend van de eerbiedige toon welke hij anders overal kreeg te horen.

„Wanneer ik Europees kampioen in het kunstwielrijden was zooals u, dan zou ik ook beter kunnen rijden," zei hij scherp en zette zijn rijwiel tegen een boom.

„Ik ben ook eenmaal moeten beginnen," antwoordde Stubinger lachende, „en hoe ik mijn vader in de fabriek de tijd om te oefenen heb afgestolen, dat is me nu nog een raadsel!"

„Alles goed en wel," zo ergerde de kunstenaar zich nog altijd, „maar uw toon bevalt me niet!"

Een rode vleug trok over het frisse gezicht van den jongen sportsman toen hij kalm antwoordde: „Als mijn toon u niet bevalt, en wanneer u geen grap kunt velen, dan moet u zich een wielrij-instructeur aanschaffen; ik bemoei me hier met u voor mijn genoegen, en Europees kampioen ben ik als amateur, op mijn eigen kosten, uit pleizier in de sport..." Met een korte buiging liet hij zijn verbluften leerling staan en verdween in het clubgebouw.

Een brutale kerel, dacht Girardi; waarom moet ik eigenlijk aan die nieuwe mode meedoen? Maar tegenwoordig wielrijdt iedereen, omdat het chic is, en ten slotte kan het 's zomers in Ischl zelfs buitengewoon heerlijk zijn, aldus sprak hij zich moed in. Daarna ging hij kreunend weer aan het werk. Met moeite steeg hij op en telkens weer reed hij de baan rond. Toen hij na een poos bij het terras stilhield, stond Stubinger op de treden.

„Tevreden, Uwe Genade?" vroeg hij hem ironisch.

„Beter! Maar eerst moet u leren vallen, dan krijgt u het zelfvertrouwen," antwoordde Stubinger bedaard en ging op een bank zitten. Vermoeid nam Girardi naast hem plaats. Een tijdlang heerste er een kil stilzwijgen. Vervolgens vroeg de kunstenaar op vriendelijke toon: „Zoudt u vanavond naar de schouwburg willen?"

„Ja, graag; ik heb het stuk waarin u speelt wel al driemaal gezien, maar ik ga toch graag!"

„Hebt u mij vroeger ook al gezien?"

„Stellig; sedert mijn schooljaren, in elke rol!"

Merkwaardig, dacht Girardi, die heeft al de drukte die men om me heen maakt, al jaren lang bijgewoond, en toch heeft hij nog geen enkele keer „Meister" of „Hochverehrtester" tegen me gezegd; integendeel, hij snauwt me af... Hoofdschuddend overdacht hij dit nieuwe feit, waarbij hij tersluiks naar zijn buurman keek, die met een zorgeloze glimlach naar een grafelijken beginner keek, bezig met vurige ijver het wielrijden te leren.

„Was ik naar uw zin?" Schuchter stelde de kunstenaar die vraag en keek daarbij naar de grond.

Langzaam keerde Stubinger zich naar hem toe.

„U bent de grootste gebeurtenis die een mens door het toneel kan beleven," zei hij hartelijk, „maar het gaat me niet af u dat elke vijf minuten mede te delen; buitendien weet u het immers," voegde hij er met nadruk aan toe.

„Heeft meneer uw vader een fabriek?" zo veranderde Girardi het onderwerp van het gesprek.

„Ja, een fabriek van fluwelen lint in de Halbgasse."

„Meneer Stubinger," Girardi stond op, „het zal me niet een eer en een onderscheiding zijn, zoals dat zo keurig heet — maar een genoegen zal het me doen wanneer u na de voorstelling bij me in de kleedkamer wilt komen," zei hij hartelijk.

„Meneer Girardi," verheugd sprong de jongeman op, „voor mij zal het allebeide zijn, en mijn ouders zullen op hun hoofd gaan staan wanneer ik ze dat vertel," zei hij blij en greep met een stevige druk de vriendelijk aangeboden hand.

Na de voorstelling keerde Girardi zich gedurende het afschminken in de kleedkamer vriendelijk naar zijn gast om.

„Gaat u met me mee avondeten?"

„Avondeten heb ik al gehad, danku, maar een glas bier drink ik graag met u mee," gaf deze ten antwoord, terwijl hij belangstellend naar de schmink keek die in de grote doos naast de spiegel zat.

Gezamenlijk gingen ze naar het restaurant.

„We zouden nog bij mij thuis een schnaps kunnen drinken," stelde Girardi voor, toen zij beiden na het avondeten weer op straat stonden.

„Alstublieft..."

Peinzend stak even daarna Girardi de sleutel in het slot van zijn huisdeur: „U bent de eerste die sedert de dood van mijn moeder als gast deze woning betreedt," zeide hij in gedachten verdiept en liet Stubinger binnengaan.

„Neem plaats — daar zijn sigaren!"

„Danku!"

Daarna rookten ze een poos, waren met hun gedachten bezig en trachtten aanraking met elkaar te krijgen. Die aanraking, welke het beste uit het zwijgen ontstaat, uit de innerlijke concentratie van twee gelijkgezinde naturen, welker fijn gehoor en gevoel voor een weerklank in de ziel soms slechts enkele minuten nodig heeft, maar de jaren overleven kan.

„Ik kan in dit huis niet meer ademhalen sedert mijn moeder dood is," vertrouwde Girardi plotseling zijn gast toe; zijn opmerking was als een schuchtere vraag, een onuitgesproken verzoek.

„Verhuizen moet u, naar een andere woning," ried Stubinger hem ernstig en keek den tegenover hem zittende onderzoekend aan.

„Maar ik vraag u: wat een overlast," zo weerde Girardi het voorstel triestig af.

Vervolgens begon hij van zijn moeder te vertellen. Haperend, met grote tussenpozen, meest tot zichzelf sprekend, kwamen de woorden van zijn lippen. Langzamerhand sprak hij zich warm. De moeilijke onderdrukte zorg brak zich in zijn verhaal baan; de ironie om zijn roeping, vol verborgen weemoed, de mensen op te vrolijken, klonk als een aanklacht uit zijn woorden. De verlatenheid en de eenzaamheid van zijn innerlijke mens overschaduwden somber zijn simpele en eenvoudige bekentenis.

Jij arme, treurige grappenmaker, dacht Stubinger bewogen, en broederlijk medelijden ontroerde hem, toen hij die aandoenlijke, bijna kinderlijke biecht van den ouderen man aanhoorde, want niets maakt zulk een aangrijpende indruk als de bittere ironie en de diepe rouw van het hart dat zij vervult.

De ochtend schemerde reeds toen zij van elkaar gingen.

„Laat mij een poos voor u denken en beslissen," verzocht Stubinger in de voorkamer; „ik ben practisch als het er op aankomt, en ik zou u het leven een beetje gemakkelijker willen maken, een beetje, ten minste," voegde hij er warm bij.

„God vergelde het u; wel thuis, groet uw mij onbekende ouders van mij en laat u gauw weer eens zien," aldus nam Girardi vriendelijk afscheid; daarna sloot hij zuchtend de huisdeur achter hem.

Acht dagen later verscheen Stubinger na de voorstelling in de kleedkamer van de schouwburg.

„Ik moet u vriendelijk groeten van mijn ouders en zij

verheugen er zich al zeer op," zeide hij zeer terloops en ging op de sofa zitten.

„Danku! Maar waar verheugen zij zich op?"

„Dat u morgen voor vier dagen bij hen komt, totdat de verhuizing is afgelopen," antwoordde Stubinger vrolijk, terwijl hij vol aandacht de binnennaden van een pruik aan een grondig onderzoek onderwierp.

„Wie verhuist er?"

„U; dat wil zeggen: ik!"

„Waarheen?"

„Naar de Nibelungengasse!"

„...?"

„Ik laat me geen geweld aandoen, ik ben mijn eigen baas," zo viel Girardi uit en stond driftig op. Toen zag hij Stubinger in de sofahoek zitten, met de pruik diep over zijn voorhoofd getrokken. Tegen zijn wil tot lachen gedwongen, gooide hij hem een handdoek naar zijn hoofd: „Dwaze knul!"

Bedaard ging de jonge man naar de schminktafel.

„Dus, afgesproken?"

„Voor mijn part, maar ik ga in een hotel!"

„Ach, wat zullen mijn ouders bedroefd zijn!"

„Onzin!"

„Ze zullen er bepaald om huilen!"

„Goed dan, in Godsnaam!"

Later, in een stille hoek van het restaurant, nam Girardi langzaam zijn glas op.

„Gustav — heet je?"

„Servus, Gustl — op het je-en-jij!"

„Servus, Xandl!"

Girardi had een werkelijken vriend gevonden. Eenvoudig en bescheiden van aard, paste hij in zijn wereld als geen ander.

Toen eindelijk de zomer naderbij kwam, had hij ook wielrijden geleerd. Uit Cleveland in Amerika werden rijwielen besteld; plannen voor toeren in het Salzkammergut werden ontworpen; een vonk van nieuwe levensmoed, de

gezonde vreugde om het bestaan begonnen zich weer in het gewonde hart te roeren.

De „Oberste Forst- und Wirtschaftsdirektor" van de keizerlijke domeinen te Ischl bevond zich in een toestand van begrijpelijke opwinding. Hare Keizerlijke Hoogheid aartshertogin Valerie had het behaagd geruime tijd geleden de opdracht te geven buiten de stad een grote villa voor haar te bouwen. Het smartelijke verlies dat haar keizerlijke vader had geleden door de dood van kroonprins Rudolf, maakte haar aanhoudend verblijf gedurende het zomerséjour een kinderplicht, en de villa van den keizer was alles behalve ruim. De logeerkamers waren wel voldoende voor een kort bezoek, voor een langer verblijf met gevolg waren ze echter stellig te ongemakkelijk.

„Een eenvoudige, ruime villa, zo enigszins mogelijk in het bos gelegen, niet te dicht bij en niet te ver van de keizerlijke villa!" had zij bevolen, en aan den perplexen Forst- und Wirtschafsdirektor was het overgelaten de grond zelf uit te zoeken en de bouw te beginnen.

En vandaag zouden de Keizerlijke Hoogheden met de middagsneltrein aankomen ter bezichtiging ervan...

De opwinding van den verantwoordelijken man was dus meer dan begrijpelijk. De villa, uiterlijk in landelijke stijl gehouden, van binnen versierd met verguld chinees lederen behangsel, stond kant en klaar gereed om betrokken te worden. Aan de andere zijde van de Traunbrücke, in het zogenaamde Steinfeld, tussen het keizerlijke houtwed in de Rettenbach en de rustig stromende Traun verhief ze zich uit een dicht, omheind dennebos. Het uitzicht op de bergen was naar alle vier de windstreken vrij; de villa van den keizer kon men in tien minuten gemakkelijk met de équipage bereiken — „dus meer kan men heus niet van mij verlangen" — zuchtte de Forstdirektor en zond een smekende blik omhoog naar de hemel, opdat om Godswil geen regen het eerste bezoek zou komen verstoren.

De hemel van Ischl pleegt zelden het juiste begrip te

hebben; toen de keizerlijke trein des middags het station binnenreed, regende het in stromen...

De burgemeester en de gemeenteraadsleden, die voor de ontvangst op het perron waren bijeengekomen, keken onder hun van water druipende hoedranden triestig naar het hoge gezelschap.

„Dadelijk naar de nieuwe villa," beval de aartshertogin en stapte snel in de gereedstaande équipage.

Het toneel dat zich haar een weinig later aanbood, toen het rijtuig voor de tuindeur stilhield, was meer dan bedroevend. In stromen vloeide de regen van de bomen af; de lichte kleur van de buitenmuur liet grote watervlekken zien; de villa zelf, door druipende takken omgeven, scheen in een zee van vocht en nevel weg te zinken.

De aartshertogin zag terstond van elke verdere bezichtiging af. „Hier haalt men zich de dood op het lijf; hier moet men immers ziek worden," sprak zij mismoedig tot den verpletterden directeur van de houtvesterij.

„Keizerlijke Hoogheid, als echter de zon schijnt...," zo beproefde hij een schuchtere bedenking.

„Wanneer schijnt hier dan ooit de zon? Uw pijpestelenregen is immers wereldberoemd," gaf de aartshertogin ten antwoord en liet den koetsier het hofrijtuig keren.

„Keizerlijke Hoogheid, ik verzoek u onderdanig, wat moet er met de villa gebeuren?" stamelde de ongelukkige Forstdirektor en kwam bij het portier staan.

„Verkopen!"

Uiterst terneergeslagen kwam de afgewezen hofbeambte 's avonds bij zijn biljartpartij in het café Ramsauer. De eerbiedige woorden van begroeting van den kellner nauwelijks beantwoordend, begon hij zwijgend zijn gewone spel.

Na een poos merkte Girardi, die mee van de partij was, spottend op: „Wanneer u bij het schieten ook zo slecht mikt, zou ik graag een ree bij u zijn!"

„Ik kan vandaag niet spelen," antwoordde de Forstdirektor en ging aan een lege tafel zitten. Na een poos kwam Girardi bij hem:

„Wat hindert u?"
„Niets!"
„Zoals u wilt!" Girardi greep naar een krant.
Even daarna begon zijn tafelgenoot het gesprek:
„Hebt u geld?"
„Waarom? Wilt u bij me lenen?"
„Onzin! Ik wil u iets bezorgen! Ga met me mee!"
„Waarheen? Het is al donker en regenen doet het ook," bracht Girardi er tegenin.
„Doe mij een genoegen en praat niet van regen," verzocht hij nadrukkelijk en greep naar zijn overjas.
„Gustl, kom!" riep Girardi Stubinger toe, die in een ernstig gesprek was met de aardige kassierster aan het buffet. Buiten het café wachtte hen de hofbeambte met een huurrijtuig. Zwijgend verzocht hij hen beiden in te stappen. Na een poos hield het rijtuig stil voor de villa in het Steinfeld. De Forstdirektor beval den concierge een petroleumlamp te nemen; vervolgens leidde hij de beide verbaasde vrienden door de kamers. Trap op, trap af gingen ze en bekeken elke hoek van het huis. Weer bij de deur aangekomen, zeide hun gids: „Morgen overdag bekijkt u het bos en de tuin; tot overmorgen hebt u tijd om er over te denken of u de villa kopen wilt of niet!"
Dan stapte hij, zonder een antwoord af te wachten, brommend in het rijtuig.
„Moet *ik* die villa kopen?" vroeg Girardi na een poos in het nauwe voertuig en schudde zijn hoofd zonder te begrijpen.
„Ja," bromde de Forstdirektor.
„En Valerie dan?"
„Ziet er van af!"
„Wat moet het kosten?"
„Vijfendertigduizend gulden."
„J e s s a s m a r a n d j o s e f ...!"

Een eigen huis.
Het toonbeeld van de welgesteldheid, innig begeerd doel

van elk bestaan. Tijd en ruimte omvattend rustpunt van elk bewogen leven.

Steen, hout of klei geworden uitdrukking van de band met de geboortegrond; binnen vier muren vervatte uitdrukking van de begeerte naar een vaste woonplaats.

Teruggetrokkenheid. — Isolement. — Duidelijk teken van verrichte arbeid en naar erkenning strevende waardigheid...

Een eigen huis...

In gedachten verzonken zat Girardi op een gevelde boomstam en overlegde, terwijl Stubinger dichtbij zwijgend heen en weer liep. In hun nabijheid stak de gevel van de villa boven het oude dennebos uit. In de lichte zonneschijn gleden de schaduwen der boomtakken, door de wind bewogen, over het witte muurvlak; verleidelijk lokten de glinsterende vensters, door donkergroen geschilderde kozijnen omgeven; zelfs de vergulde punt van de bliksemafleider scheen, als een opgeheven vinger, aan te manen: „Neem een besluit — de tijd gaat voorbij!"

„Gustl!"

„Ja;" langzaam kwam zijn vriend naderbij.

„Als moeder er nog was, dan dadelijk; maar zo, voor mij alleen, heeft het geen zin," zeide Girardi besluiteloos.

„Je zult immers niet altijd alleen blijven, Xandl; je zult toch eenmaal trouwen en kinderen hebben," zo trachtte zijn vriend hem te verzekeren.

„Denk je?" twijfelend hief hij het hoofd op; „maar die reuzenvilla, en vijfendertigduizend gulden!" zeide hij bijna ontzet.

Stilletjes glimlachend keerde Stubinger zich af. De zuinigheid van zijn vriend was algemeen bekend; het was begrijpelijk dat die som hem ondanks zijn hoge inkomsten en zijn bespaard aanzienlijk vermogen veel hoofdbrekens moest kosten.

Wederom verzonk Girardi in nadenken. Zijn grootvader had een huis in Tirol gehad; zijn vader had er een in Graz gekocht; waarom zou ik er geen hebben? aldus poogde

hij zich met de gedachte vertrouwd te maken. Maar niet zulk een huis, vond hij dan en keek nog eens bewonderend naar de villa.

„Het zou hoogmoed zijn wanneer ik die villa voor zo'n grote som kocht," zei hij eindelijk tot zijn vriend en stond op van de boomstam om weer naar de stad te gaan.

„Je veroorlooft je immers anders niets, Xandl," zei Stubinger na een poos en keek met spijt naar de villa om. Zijn vriend gaf hem geen antwoord meer. Hij scheen het plan voor goed te hebben verworpen.

Des avonds kwamen ze allen weer in het café bij elkaar.

„Ik heb er over nagedacht; dank voor uw vriendelijke bedoeling; ik koop de villa niet!" verklaarde Girardi den Forstdirektor nog vóór de biljartpartij.

„Nu ja, ik heb het dadelijk wel gedacht dat de prijs u te hoog zou zijn," antwoordde deze en ging naar het biljart.

„Dat is ook niets voor u," zo mengde zich plotseling de apotheker in het gesprek; „dat is een villa voor een graaf of voor een bankier," voegde hij erbij en knipoogde daarbij listig langs den kunstenaar heen tegen den Forstinspektor.

„Hoezo?" Met uitdagend samengetrokken wenkbrauwen stond Girardi bij de tafel.

„Hemel," de apotheker roerde bedaard de suiker rond in zijn koffiekop, „u bent een eenvoudig mens, en aan zo'n villa moet men gewend zijn, van de geboorte af, om zo te zeggen..." zeide hij peinzend, om dan de gevolgen van zijn woorden in spanning af te wachten.

„Ja, meent u dat ik in een hondenhok ben opgegroeid?" zo stoof Girardi op en kwam woedend naderbij.

„Maar wat nu, ik weet het immers, in de slotenmakerswerkplaats te Graz, dat is toch bekend!" zeide de apotheker schijnheilig.

„Nu, en...? Die villa is zeker voor een voormalige slotenmakersgezel te chic — niet?" zo klonk zijn toornige vraag. Daarna keerde de kunstenaar zich met een ruk naar den Forstdirektor.

„De villa is gekocht; misschien maakt u maar dadelijk

het contract op!" zeide hij op besliste toon, een verachtelijke blik naar den apotheker werpend.

Toen de beide vrienden na de biljartpartij weer naar hun hotel gingen, vroeg Girardi, nog altijd vertoornd:

„Wat zeg je van dien giftmenger? Zo'n lompheid!"

„Xandl," zei Stubinger bedaard, „je moet beter opletten; de apotheker mag je heel graag en hij heeft het niet anders dan goed met je gemeend; hij heeft je namelijk met opzet boos willen maken!"

„Denk je dat...?" — onzeker keek hij zijn vriend in de ogen.

„Ik weet het; ik heb hem er namelijk toe opgestookt!"

„Kwajongen, rakker...!" De schertsend bedoelde oorveeg kwam in het ledige terecht; met grote sprongen rende Stubinger luid lachende het plein over.

Een met sterren bezaaide hemel glinsterde boven de Ischlse bergwereld; het zachte ruisen alleen van de Traun verbrak de nachtelijke stilte van het vreedzaam rustende dal, toen een eenzame man met een teder gebaar van inbezitneming over de planken van de houten heining in de Steinfeldstrasse streek en met een gelukkig gevoel van opluchting tegen een van de naar verse hars riekende palen leunde. Zijn blik dwaalde van het silhouet der woning naar de sterrenhemel omhoog; nauwelijks hoorbaar ademde zijn mond deze twee woorden de nacht in: „Vergelts Gott..."

HOOFDSTUK XIII.

„....ik ben liever een goede „Zsupán" dan een slechte „Koning Lear" — en bij het toneel is er van acht tot elf uur geen protectie...."

ALEXANDER GIRARDI,
in een gesprek met Josef Kainz.

„Ik heb nooit geweten dat de personen in de classieke stukken ook mensen kunnen zijn," zeide Girardi diepzinnig, toen hij na een voorstelling van Hamlet de zaal van het Burgtheater verliet en Stubinger, die hem opwachtte, de hand drukte.

„Was het mooi?"

„Dat kan je je eenvoudig niet voorstellen! Ik geloof dat ik Shakespeare niet heb begrepen; dat kan men van mij ook niet verlangen; maar Kainz...! Wat een acteur; wat een hart en een natuurlijkheid; ik had het bijna uitgeschreeuwd! Bovendien moet die arme kerel drie uren lang in verzen spreken," — geestdriftig bleef Girardi staan —, „in louter jamben, of hoe dat heet; weet je wat hij doet? Weet je wat Kainz doet? Hij maalt er wat om, om de classieken! Hij zegt de verzen zo als wij ‚goedenavond' zeggen! Helemaal natuurlijk! Op het laatst heeft hij een doodshoofd in zijn hand en vertelt daar wat aan. Meen je dat het griezelig was? Neen! Aangrijpend was het! En dat orgaan... Die ogen... Ik ben nog helemaal weg!"

„Wel, en de anderen?" vroeg zijn vriend nieuwsgierig.

„Allemaal niets bij hem vergeleken!" zeide Girardi met een geringschattend gebaar van afwijzing; „ze zeggen gedichtjes op, declameren, helemaal op z'n classieks!"

„Maar kom, Xandl, dat zijn toch grote dramatische

toneelspelers," zo poogde Stubinger zijn oordeel te verzachten.

„Mogelijk," gaf Girardi na een poos van rustig nadenken toe; „misschien behoort het zo — maar daar" — vol temperament sloeg hij zich op de borst — „daar laat me dat koud! Waarschijnlijk ben ik daarvoor te onontwikkeld," meende hij verontschuldigend....

Toen ze kort daarna gezellig tegenover elkaar zaten, dronk Josef Kainz zijn collega van de vrolijke faculteit vriendelijk toe.

„Eigenlijk ongelooflijk, hoeveel we op elkaar gelijken, Alexander," zeide hij glimlachend en wierp een blik in de hoge muurspiegel van de zaal.

„Als Hamlet kan ik echter nochtans niet voor je inspringen, Josef, in geval je eens verhinderd mocht zijn," antwoordde Girardi en dronk hem eveneens toe.

„Wanneer u niet vroegtijdig in de vangarmen der operette was geraakt, zou het classieke toneel een meesterlijken uitbeelder in u gevonden kunnen hebben; wat u aan speeltalent aan de operettefiguren verkwist, zou een betere zaak waardig zijn," zeide de oude kunsthistoricus peinzend en keek den kleurenden kunstenaar ernstig aan.

„Nu, houd nu maar op, Herr Hofrat!" stiet Girardi er pijnlijk getroffen uit.

Daarna nam de hoofdredacteur van een groot Weens dagblad het woord: „U hebt ons immers beiden uw medewerking aan de Concordia-matinee beloofd," zo wendde hij zich tot Kainz en Girardi; „er valt mij daar iets in! We zullen een kluchtspel in één bedrijf laten schrijven, een comedie van vergissingen, waarin u, door de gelijkenis begunstigd, dubbele rollen zoudt kunnen spelen...!"

„Dat doen we," — zo verklaarde Kainz er zich vrolijk ééns mee.

„Maar, zeg, niet in jamben alstublieft," verzocht Girardi en keek zijn collega van de dramatische kunst veelbetekenend aan...

„Zo heer, zo knecht," zo lazen de uitgezochte toeschou-

wers de titel van het kluchtspel in het programma. Vol verwachting zagen zij het einde der nummers tegemoet, want de gebeurtenis, enig in haar soort, van het gelijktijdige optreden van Kainz en Girardi was als laatste nummer van de uitvoering geplaatst. Armzalige, vlug samengeflanste nonsens diende als omlijsting van dat enige voorval. Met vermaak zag men de twee grote kunstenaars om beurten als heren en als knechts optreden. In een loge zat de oude kunsthistoricus en volgde het spel opmerkzaam. Nu maakt men narren van allebei — dacht hij ontstemd en keek medelijdend neder op het lachende en juichende publiek in het donkere parket.

De deskundige oude toneelkenner zou in de toekomst met zijn oordeel geenszins alleen blijven staan.

De tweede acte van de operette Der Hofnarr bood Girardi gelegenheid tot een toneel in proza, tot een ernstige monoloog, die de hongervertelling werd genoemd. Met die pakkende en aangrijpende scène, voorgedragen in het bonte narrenpak, hief hij die rol boven de vlakten van de operettenonzin uit en verplantte ze met het geweldige speeltalent van zijn genie naar de regionen der classieke narrenfiguren in Shakespeare's trant. Onder het publiek en uit de Pers gingen plotseling stemmen op, die een eind wilden maken aan de exploitatie van dezen acteur door goedkope operetteteksten. Had men tot nog toe in Girardi behalve zijn komische gave ook wel de ontroerende menselijke tragiek weten op te merken waarmede hij het publiek van het ene ogenblik op het andere van lachen tot huilen kon brengen, thans ontdekte men voor de eerste maal de tot nu toe verborgen, grootse dramatische kracht van zijn spel. Zijn prestatie als hofnar begon ernstige literaire kringen bezig te houden...

Intussen was het tijdstip van zijn vijfentwintig jarig toneeljubileum naderbij gekomen. Het Theater an der Wien maakte zich gereed tot een feestvoorstelling die deze gebeurtenis volkomen waardig zou zijn. Reeds weken te voren was de schouwburg uitverkocht. De bezoekers van de

staanplaatsen betrokken in de ochtenduren van de veelbetekenende dag, van klapstoeltjes voorzien, hun posten op straat, bij de schouwburgingangen; de kranten gaven kolommenlange berichten — heel Weenen stond klaar om zijn onbetwisten lievelingsacteur op die feestdag de hartstochtelijke tol van zijn liefde en zijn verering te betalen, — vervuld van een geestdrift waartoe geen schouwburgpubliek ter wereld meer in staat is.

Onbeschrijfelijke stormen van applaus begroetten den jubilaris, toen hij onder de inleidende tonen van zijn entréelied op het toneel kwam. Zijn blik zweefde over de hofloge heen naar de galerijen, waar zijn trouwste aanhangers, de eenvoudige mensen uit het volk, in spreekkoren zijn naam riepen, — vervolgens boog hij dankend het hoofd, deed vergeefs moeite zijn ontroering meester te worden en begon na vele vergeefse pogingen eindelijk met een door tranen verstikte stem zijn lied.

Later werd het toneel in een bloemveld veranderd. De burgemeester van de stad Weenen; een afvaardiging uit Graz; de vertegenwoordigers van het Weense fiakergilde; de voorname componisten, door Johann Strauss persoonlijk aangevoerd, verschenen ten tonele om hun gelukwensen in het openbaar uit te spreken. In de kleedkamer hoopten zich de geschenken op. Tussen zwaar gouden dozen, met juwelen bezet, zilveren pronkvoorwerpen, bustes en schilderijen lagen met de hand vervaardigde, vol liefde versierde kleedjes, houten étuis, borduurwerken — eenvoudige, met moeite ontstane geschenken uit de armste volkslagen —, en overal bloemen, laurierbomen en kransen zonder tal. Keizer Franz Joseph had Girardi met zijn eredag een hoge orde verleend, bestemd voor verdienste ten aanzien van kunst en wetenschap, — een onderscheiding die tot nu toe slechts hoftoneelspelers ten deel was gevallen. De gemeenteraad der stad Weenen eerde hem door hem de Salvatormedaille aan te bieden, en de Weeners uit de voorstad en de binnenstad verleenden hem het meest

eervolle en hartelijkste wat zij hem nog konden geven — het predicaat „onze".

Onze keizer — onze Stefansdom — en — onze Girardi, zo ontstond er een drieklank uit de dankbare harten van de bewoners der oude keizerstad en alle tonen van liefde, van geestdrift voor de kunst en van trots klonken daarin mede in de driekwartsmaat der levensvreugde...

Enige jaren waren voorbijgegaan.

Jaren, die met werk en successen waren gevuld, door hartverheugende vacantieweken in Ischl werden afgebroken, en die hij doorleefde zonder een indruk ervan te behouden, zonder opmerkelijke veranderingen in zijn bescheiden persoonlijke leven.

Eerst het jaar 1896 zou een ingrijpende betekenis voor hem krijgen.

Het Deutsche Volkstheater had een kasstuk gevonden dat de directie voor de eerstvolgende maanden van alle zorgen scheen te zullen ontheffen. „Madame Sans Gêne" heette die comedie, waarin een wasvrouw in een vrolijk-ernstige relatie met den groten keizer der Fransen, met Napoleon wordt gebracht. Met die rol verkreeg de geliefde en gevierde toneelspeelster Helene Odilon behalve ieders bewondering ook nog een veelomvattende en gestadig aangroeiende populariteit.

Op een avond was de schone, druk omzwermde kunstenares met enkele begeleiders aan de tafel van de Vinken verschenen. Een gemeenschappelijke bekende stelde haar Girardi voor, die eveneens aanwezig was. Zwijgzaam zat hij naast haar; zijn verlegenheid tegenover vrouwen scheen ditmaal zeer bijzonder sterk te zijn. Met moeite beproefde Odilon een gesprek met hem aan te knopen; meer dan een „ja, bitte" of „nein, bitte" kwam ze niet van hem te horen.

Die indruk van hulpeloze verlegenheid was natuurlijk het meest geschikt om de kunstenares op haar groten collega bijzonder opmerkzaam te maken. Dit onhandige gedrag van den beroemden Weensen lievelingsacteur gaf haar, gewoon de geestige, gemakkelijke gesprekken van

haar aanbidders te horen, oververzadigd van het tempo en de wellevendheid van amusante en voorname gezelschapskringen, als iets zeer ongewoons reden tot nadenken. Zij meende de verlegenheid van Girardi als onverschilligheid of als verzet tegenover haar gewendheid aan overwinningen te moeten beschouwen; het gevoel van gekwetste ijdelheid bewoog haar, juist in dit geval haar macht als vrouw te beproeven.

Als eerste maatregelen drong zij er bij haar collega op aan, de voorstelling in het Volkstheater te bezoeken. Girardi beloofde een middagvoorstelling te zullen bijwonen, maar stelde dit bezoek steeds weer uit.

De indruk die de kunstenares in zijn onschuldig gemoed had achtergelaten, was overweldigend en onweerstaanbaar. Zijn leven had zich tot nu toe bijna uitsluitend om zijn beroep en zijn moeder bewogen; een ongelooflijke schuchterheid in de omgang met het schone geslacht had als een eeuwige scheidsmuur tussen hem en de vrouwen gestaan; slechts verborgen, korte, oppervlakkige vrijages waren hem vergund geweest. De weldra vijfenveertigjarige kon nauwelijks op de liefdeservaring en de avonturen van een jongen student wijzen.

Nu had zijn uur geslagen. Dit prachtige voorbeeld van verleidelijke en verblindende vrouwelijkheid rukte hem plotseling los uit zijn bijna reeds gewoonte geworden onverschilligheid; alle onvervulde liefdesverlangen doorstroomde zijn hart; geluk en leed van de eerste grote liefde vervulden zijn gehele ziel.

Toen hij eindelijk besluiten kon een voorstelling in het Deutsche Volkstheater te bezoeken, was hij reeds reddeloos aan de bekoring van deze vrouw overgeleverd. Tweemaal had hij haar intussen bij de Vinken teruggezien; steeds hartelijker en warmer had haar stem aan zijn oor geklonken; haar handdruk bij het afscheid scheen hem toe tegelijk belofte en begrip te hebben uitgedrukt.

Na afloop van de voorstelling klopte hij zacht aan haar kleedkamerdeur. Schuchter trad hij op haar vriendelijke

„binnen" de kamer in; zwijgend boorde hij zijn blikken diep in de hare.

„Ik moet u iets zeggen" — stamelde hij eindelijk zacht en keerde zich verlegen af.

„Wij zouden elkaar morgen in de Krieau kunnen ontmoeten, om vier uur," hoorde hij haar nog zeggen; daarna snelde hij met een onduidelijk gemompeld „küss die Hand" de kleedkamer uit.

Laat in de nacht zat hij nog in zijn werkkamer en maakte plannen, zoals iedere verliefde met de volle vermetelheid van zijn gelukkig egoisme eenmaal pleegt te maken: — — het toneelspelen zal zij opgeven; voor het huishouden zal zij zorgen; wanneer ik na de voorstelling thuiskom zal zij mij opwachten, zoals indertijd mijn moeder; in Ischl zal zij de mooie villa bewonen; kinderen zullen we hebben; er zal een gezin Girardi zijn — zo schilderde hij zich de toekomst in schitterende kleuren. Hoe goed dat ik zo vlijtig heb gespaard, dacht hij verder; nu heb ik weldra een vrouw te onderhouden en niets zal zij ontberen, geheel niets... zo beloofde hij zich in stilte; een tevreden glimlach speelde daarbij om zijn mondhoeken.

Arme, goede, met de wereld onbekende dwaas!

Slotenmakersleerling; moederszoontje; goedgelovig, naief genie...

Het hoongelach van geheel Weenen zou u uit uw droom niet meer in de werkelijkheid kunnen terugroepen, nu uw kinderlijke fantasie een van de meest begeerde en verwende weeldeschepsels dier stad aan uw keukenfornuis droomt en haar met ringen gesierde, aan kussen gewende handen in staat acht de moederlijke potlepel te hanteren als symbool van simpele huisvrouwenplicht...

Nu uw hart voor de eerste maal spreekt, valt de zware mantel uwer heerserszucht in het rijk van het toneel van uw schouders; wat zijn brocaat, glinsterend van roem, geweven uit vlijt en talent, tot nog toe bedekte, staat naakt en eenzaam prijsgegeven aan alle blikken — een eerzame, eenvoudige slotenmaker die een huisgezin wil stichten...

Hoort gij ze niet, de waarschuwende stemmen van uw voorouders? Verschijnen u in uw dagdromen niet als een zwijgende vermaning de boerenhand, ruw van het werken, van uw grootvader, het smidsgezicht, zwart van roet, van uw vader? Hebt gij de povere, dierbare keukenlucht nooit meer geroken, die eenmaal uit de halfgeopende deur der kleine woonkeuken tot uw wieg doordrong en jarenlang uw jeugd begeleidde?

Arme, goede, met de wereld onbekende dwaas!

Ga u een vrouw halen uit de rijen der vrouwen.

Laat met uw eerzame slotenmakershanden af van een wereld welker bedriegelijke schijn uw gezonde natuur steeds vermocht te doorzien; ga, slotenmaker, red uw eenvoudige, natuurlijke, eenvoudige kindergeloof...

Langs de eenzame zijlaan dicht bij de Krieau liep een paar langzaam naar het prieel.

„Lentscherl, wanneer mijn moeder dat nog had beleefd!" zeide de man telkens weer en bracht de slanke hand der vrouw aan zijn lippen.

„De Weeners zullen juichen om het bericht," sprak zijn begeleidster vrolijk, terwijl zij haar hand uit de bijna pijnlijke omklemming poogde te bevrijden.

„Ja, dat moeten ze ook!" Mateloze trots klonk in die woorden, stralend geluk lachte uit de ogen van den man, die na een blik op zijn horloge een rijtuig met gummibanden wenkte en zijn dame galant hielp instappen.

„Eerst naar het Volkstheater, toneelingang — en dan..."

„...Dan naar het Theater an der Wien, meneer Von Schiradi," zo voltooide de fiakerkoetsier glimlachend de zin en sloeg met een klak van zijn tong de hoofdallee in.

Voor de toneelingang van het Theater an der Wien wachtte een net geklede, waardige heer op Girardi.

„Ministerialrat Dr. Wehner," zo stelde hij zich correct voor en nam zijn hoed af.

„Misschien komt u liever in mijn kleedkamer;" beleefd liet de kunstenaar den bezoeker voorgaan.

„Wat verschaft mij de eer?" vroeg hij, nadat zij beiden waren gaan zitten.

„Ik kom met een halfambtelijke zending, geëerde meester," verklaarde de bezoeker; „de directeur van het Burgtheater, Paul Schlenther, heeft mij opgedragen contact met u te zoeken. De directie is na grondige overweging bereid u bij het Burgtheater aan te stellen; ook de k. e. k. Hoftheater-intendantuur heeft reeds haar toestemming te kennen gegeven; men wil nu uw principiële standpunt ten opzichte van dit voorstel leren kennen..."

Enigszins verward hoorde Girardi de verrassende mededeling aan; daarna sprak hij zijn eerste bedenkingen uit: „Wat moet ik dan aan het Burgtheater spelen, als ik vragen mag?"

„Volksstukken! Men is van plan die kunstsoort in het vervolg bijzonder te verzorgen."

„Zo — maar er zijn er geen! Raimund, Nestroy, Anzengruber, en dan...?"

„Er zullen nieuwe volksstukken ontstaan," zo stelde hem de ministerialrat gerust, „en ook in de classieke blijspelen zal zich een arbeidsveld voor u openen!"

„Neemt u het mij niet kwalijk, dat kan ik niet geloven," zo bracht Girardi zijn twijfel tot uitdrukking en vertrok een weinig spottend zijn gezicht, „en wat ik zo van Kainz heb gehoord, zijn de k. e. k. gages ook een beetje mager...," voegde hij er vragend bij.

„Veroorloof mij, meester," bijna ontsteld wees de ministerialrat deze opmerking af, „wij betalen als hoogste gage een waarlijk vorstelijk bedrag, met aanspraak op verlof en pensioen!"

„Misschien fluistert u mij dat vorstelijke bedrag in het oor," verzocht Girardi vermaakt en stak hem het hoofd toe. „Dat is kolossaal...," vond hij ironisch, toen hij de som had vernomen; een schalkse glimlach overtoog zijn gezicht.

„Niet waar?" bevestigde de ministerialrat trots.

„Ja, maar luister eens: precies het dubbele verdien ik als

operetteknul in acht maanden," zeide Girardi goedgehumeurd en greep naar de schminkstift.

„Maar de eer, vergeet de eer niet...," zo vermaande hem de verblufte bezoeker.

„Voor de eer kan ik geen aardappels kopen, meneer de ministerialrat; ik dank u zeer vriendelijk; ik weet de onderscheiding werkelijk te waarderen, maar helaas, ze is me een beetje te duur! Ziet u, wanneer men vrouw en kinderen moet onderhouden, kan men niet genoeg verdienen," antwoordde Girardi hoffelijk en haastte zich zijn grime te voltooien.

De ministerialrat stond op.

„Het is misschien ook beter zo," vond hij peinzend, „uw kunst adelt de operette, — waar u ook optreedt, daar is het Burgtheater der vrolijke muze!"

Verlegen bedankte Girardi voor het grote compliment.

„Maar" — de ministerialrat bleef een ogenblik bij de deur staan — „daar valt me in: u bent immers helemaal niet getrouwd?"

„Nog niet, waarde heer," verbeterde de kunstenaar met een veelzeggende glimlach, „nog niet — maar, wie weet...?"

„Zeg dan toch iets" — vertoornd schudde Girardi zijn vriend bij de schouders.

„Ja, Xandl, ik ben zo verrast, ik moet dat eerst een beetje verwerken," zo trachtte Stubinger zijn ontsteltenis over het bericht te verbergen.

„Hoezo verwerken? Gun je mij het geluk misschien niet? Je hebt toch zelf in Ischl geprofeteerd dat ik gauw vrouw en kinderen zal hebben... Is er dan iets heerlijkers op de wereld dan die vrouw?" zo klonk zijn jubelende vraag door de kamer.

— Om Godswil, hij rent blind in zijn verderf — — dacht zijn vriend vol angst, toen hij zich de vele achterklap herinnerde die over het particuliere leven van Odilon in omloop was — die eenvoudige, bescheiden man en die

verwende, moderne vrouw, hoe kan dat nu goed aflopen... dacht hij wanhopig, doch zette plotseling een vrolijk gezicht op toen hij de onderzoekende blik van zijn vriend op zich gericht zag: „Xandl, ik wens je van harte alle geluk en Gods zegen," fluisterde hij bewogen en greep zijn hand.

„Dankjewel, Gustl, ik geloof je, ofschoon de toon beter bij een lijkrede zou passen," antwoordde Girardi en keek beledigd uit het venster.

„En wanneer is het bruiloft?" vroeg zijn vriend en deed zijn best het wat vrolijker te vragen.

„Gauw! We gaan eerst naar de Wallfahrtskirche in Mariazell, daarna trouwen we," verklaarde de gelukkige bruidegom en verzonk weer in zijn dromerijen.

„Merkwaardig, de mensen waren allemaal zo wonderlijk bij het feestmaal, toen ze mij gelukgewenst hebben..." zo herinnerde hij zich peinzend en keek onzeker naar zijn vriend.

„Omdat ze je allemaal benijden, Xandl; maar ik wens je van harte geluk...!"

Met moeite had zijn vriend zich die leugen afgedwongen.

Die enkele woorden hingen zwaar en onheilspellend in de kamer. Het gebrek aan waarachtigheid verleende hen niet de lichtheid om vlug weg te sterven; hun weerklank bleef mat en zonder hartelijke bijklank. Veroordeeld om aan de eerste leugen van een vriend de uitdrukking der geveinsdheid te verlenen, gehoorzaamden zij louter aan acoustische wetten; zij bleven zielloze geluidsvoortbrengselen, waarvan de klank niet in staat was tot de diepte van het bewustzijn door te dringen.

Enkele weken later was Weenen een sensatie rijker geworden. Het voor en tegen der meningen omtrent dit kunstenaarshuwelijk bracht de gemoederen nog lang in beweging, maar de vrees scheen de vreugde over de gebeurtenis te willen verduisteren. In de eerste zomerdagen begaf het echtpaar Girardi-Odilon zich naar de badplaats Scheveningen waar het internationale badseizoen was begonnen. In Ischl stond voor het eerst de villa leeg.

De openbare discussies namen langzaamaan een einde.

Alleen de oude, norse besteller, die aan de hoek van de Wienzeile op zijn bankje zat en het bericht over die reis in zijn kleine krant las, schudde bedenkelijk en mismoedig het hoofd.

Het maakte de indruk of hij in naam van de volksaard tegen dat mondaîn reisdoel protest wilde aantekenen...

HOOFDSTUK XIV.

Wanneer twee klimop-zielen zich aan elkaar vastklampen, dan is dat zo alsof twee beschonkenen elkaar naar huis willen brengen....

JOHAN NEPOMUK NESTROY.

Uit de vensters van het Hôtel d'Orange te Scheveningen scheen een lichtglans de sterrenloze nacht in. Zachte dansmuziek mengde zich met het ruisen der branding; de onduidelijke schaduwbeelden van dansparen, zwevend op het rhythme van de wals, trokken over het brede vlak van de venstergordijnen der feestzaal.

Nieuwsgierig beproefden enkele vissers en nettenboeters een blik op de pracht en de drukte te werpen die de badgasten uit de gehele wereld in de feestelijk versierde zalen van het luxehotel hadden veroorzaakt. Geduldig wachtten zij, de brede ruggen naar de ongeduldig grommende zee gekeerd, toeschouwers bij de overladen tafel van den rijkdom, in nacht en wind op de schaarse blikken in het licht, die nu en dan een welwillende luchtstroom hun verbaasde ogen toestond, wanneer hij de gordijnen een kier breed ter zijde drong. Onzichtbaar stond onder hen de afgunst en trachtte hun gelijkmoedigheid aan het wankelen te brengen.

De eenzame man die, moe en van walging vervuld, tegen een zuil geleund uit een zaalhoek de dansende paren met een bijna verachtelijke uitdrukking beschouwde, was echter stellig niet te benijden...

Nerveus gleden zijn handen van tijd tot tijd over zijn rokopslagen; met moeite dwong hij zijn verbitterd gelaat tot een glimlach wanneer de schoonheidskoningin van deze

avond aan de arm van haar cavalier zijn plaats voorbijzweefde en haar hand voor een schertsend overmoedige groet een ogenblik uit de omvatting losmaakte. Vriendelijk, maar — zo scheen het hem — bijna wat neerbuigend knikte hem dan ook telkens haar danser toe.

En waarheen hij ook keek, zijn blik stiet bijna zonder uitzondering op de uitdrukking van vreugde en van levenslust in de verhitte gezichten. Die mensen schijnen zich werkelijk te vermaken, zo merkte hij verwonderd op en schudde niet begrijpend het hoofd, als zou hij zodoende zijn persoonlijke standpunt, trots een overmacht, kunnen handhaven.

— En dit stralende schepsel, prachtig om aan te zien in haar kostbare kleding; die betoverende verschijning met haar coquette oogopslag, met haar edel gewelfde lippen; die elegante, omstuwde grande dame, die was nu dus zijn vrouw... Zijn wettig met hem getrouwde echtgenote, Helene Odilon-Girardi...

Hoe? dacht hij verward.

— Hoe was dat ooit mogelijk geweest...?

Hij trachtte zich het verloop nog eens in zijn herinnering terug te roepen. — Zo snel, zo voorbeschikt was alles gebeurd, dat er nauwelijks tijd en gelegenheid overgebleven waren voor rustig overleg. Wel waren er in de vriendenkring waarschuwende stemmen opgegaan, aan beide zijden waarschijnlijk, dacht hij nu oordeelkundig, maar hij had elke ook nog zo zwak geuite twijfel heftig van de hand gewezen. En toen, na de eerste zes weken reeds van zijn huwelijk, waren die pijnigende gedachten in hem opgekomen, de twijfel aan de liefde, en — bij de gedachte alleen schoot hem het bloed naar het hoofd — de twijfel aan de trouw van zijn vrouw. Met de onschuldig lijkende leugen omtrent de afkomst van de grote mand rozen was het begonnen, zo bedacht hij zich plotseling; toen was zijn wantrouwen voor het eerst ontwaakt. Op zijn driftige vertogen had zij hem uit de hoogte, met die impertinente glimlach waarover hij elk ogenblik in woede kon geraken,

te bedenken gegeven dat zij zich het recht op haar vrijheid als kunstenares wenste voor te behouden. „Aan de achting die men mij als kunstenares bewijst laat ik geen grens stellen!" had het hoogdravend van haar lippen geklonken, en hij had toen ter tijde veel moeite gehad om haar vergiffenis te verkrijgen en weer vrede te stichten. Bedroefd was hij toen naar zijn vriend Stubinger gesneld, om zich de druk van zijn ziel weg te praten.

Waarom speelt zij eigenlijk nog toneel? daarover brak hij zich steeds weer het hoofd. Hij verdiende immers geld genoeg om haar eisen te bevredigen. Beroemd was hij ook; waarom was het voor haar niet genoeg, in zijn roem te delen, als zijn vrouw, als zijn begeleidster op zijn weg? — Op het antwoord dat zij van dezelfde hartstocht voor het toneel zou vervuld kunnen zijn als hij zelf, op die gedachte was hij nog niet gekomen. Jaloers zwijgend nam hij de complimenten in ontvangst die hem van alle kanten over haar successen werden gemaakt. Zou hij thans gedwongen worden zijn moeilijk verkregen roem, zijn unieke kunstenaarsmeerderheid te delen? Steeds opnieuw verzette zich zijn gevoel van eigenwaarde tegen deze eis. Was het dan niet genoeg dat haar schoonheid triomfen kon vieren; dat haar bekorende verschijning de mensen boeide: moest ze zich dan avond aan avond op de planken van het Deutsche Volkstheater aan een beroep wijden waarvan hij de morele losheid ten opzichte der vrouwelijke leden kende en haatte?

Ontstemd verliet hij zijn plaats bij de pilaar, ontweek handig een van verre op hem toe komende bankiersvrouw, en ging door een zijdeur naar de hal van het hotel. In een afgelegen hoek liet hij zich in een leunstoel vallen en greep naar een sigaar. Peinzend volgden zijn ogen de rookkringetjes, die langzaam naar de zoldering stegen; daarna steunde hij moe zijn hoofd met zijn hand en gaf zich weer aan zijn gedachtengang over. Dat hij op die vrouw verliefd was geworden, leek hem vanzelf te spreken. Blij herdacht hij gedurende enkele ogenblikken hun eerste ontmoeting en de daarop gevolgde afspraak. Dadelijk daarna

verzonk hij echter weer in zijn tobbende zelfkwelling. Had zij hem lief? En wanneer dat zo was, wat had ze dan in hem lief? zo stelde hij zich de fatale vraag. Zijn ongedwongen natuurlijkheid, zijn menigmaal krasse woorden van scherts waren haar een gruwel; dat was hem duidelijk. Zijn vroomheid en de verafgoding voor zijn moeder brachten haar ten hoogste tot een spottend schouderophalen. Zijn onhandige tederheden had zij een tijdlang slechts geduld — dit inzicht werd smartelijk in hem levend —, wat kon haar dus hebben bewogen de zijne te worden? Gezelschap, feesten, uitnodigingen, bezoeken, bijna nooit een huiselijk samenzijn, waren hem de laatste weken in Weenen een kwelling geworden. Kinderlijk had hij zich verheugd op zijn vacantie te Ischl in zijn villa, en nu had zij hem ten slotte ook nog gedwongen naar deze wereldse badplaats met haar te trekken en die weerzinwekkende comedie door te maken van verkleden, dineren, nog eens verkleden en souperen, het aanhoren van hol gepraat en het doen van vervelende strandwandelingen in plaats van rijwieltochten door zijn geliefde Ischlse bergen.

„Midden in de zomer moet ik een rok aantrekken," mompelde hij boos en wierp achteloos zijn sigaar op het tapijt. „Naar de zee moet ik, terwijl ik waterschuw ben," voegde hij er woedend aan toe en stond op om zijn opwinding door een wandelingetje te bedaren. —

In de zaal was intussen een pauze in het dansen begonnen.

In de rooksalon, waarvan de glazen deur op het terras uitkwam, stonden in het halfdonker een man en een vrouw dicht aaneengevlijd. De deur was half geopend; de zeewind streek verkoelend over het verhitte gezicht der slanke vrouw, die zwijgend naar buiten keek in de nacht en naar het eentonige geruis van de golven scheen te luisteren. Na een poos sprak zij zacht, zonder haar blik af te wenden, enkele woorden zonder belang. Haar melodieuse, de zinnen prikkelende stem deed den man naast haar huiveren.

Met een bijna gebiedend gebaar greep hij haar hand en bracht die aan zijn lippen.

„U moet voorzichtig zijn, baron; hoe dikwijls zal ik u dat nog moeten verzoeken," zeide zij ontstemd en ging verder de kamer in...

Toen zij even daarna in de hal kwamen, vonden zij Girardi in een levendig gesprek met den nachtportier.

„Hij heeft heus geen manieren," fluisterde zijn vrouw wrevelig tot haar begeleider; vervolgens ging zij op haar man toe.

„Je schijnt je uitstekend te amuseren," zo sprak ze hem aan.

„Dat klopt! Het was het eerste verstandige gesprek sedert ik hier ben," gaf hij uitdagend ten antwoord en monsterde haar van boven tot beneden.

„Maar Girardi, waarom moet je dadelijk zo geprikkeld zijn?" zo poogde haar begeleider te bemiddelen.

„Jou heeft niemand wat gevraagd," antwoordde Girardi en zijn ogen schoten bliksems.

„Wil je herrie maken en in een Scheveningse hotelhal opzien verwekken?" vroeg de baron en tastte naar zijn sigarettenkoker.

Onverwacht kwam Girardi een stap dichter bij hem. Die korte beweging leek op een aanval — met een verlegen glimlach week de baron daarom terug en keek waar de uitgang was.

„Wanneer ik lust heb herrie te maken — zoek ik de plaats ervoor alleen uit" — siste Girardi halfluid — „en wanneer ik er eens op wil slaan, dan vraag ik ook niet eerst om vergunning" — voegde hij er dreigend bij.

„Kom mee," honend keerde zijn vrouw zich om — „mijn man heeft vandaag weer zijn slotenmakersmanieren; dan is het beter hem uit de weg te gaan!"

Toen zij glimlachend de arm van haar cavalier wilde grijpen, dwong een enkel woord haar die handeling na te laten.

„H i e r b l ij v e n!"

Deze aanmaning, bijna klankloos uitgeademd, maar van een grenzeloze woede vervuld, trof haar als een zweepslag. Toen zij bovendien de woest flikkerende blik van haar man ontmoette, gevoelde zij plotselinge angst in zich opkomen; huiverend trok zij haar avondmantel dichter om haar schouders; alle kleur week langzaam uit haar gezicht.

Girardi stond onbewegelijk en keek zijn vrouw aan.

— Dit dreigende zwijgen is erger dan elke uitbarsting — schoot den baron door het hoofd; hij zal toch om Godswil geen schandaal maken, dacht hij ontsteld en keek angstig naar zijn starre gelaatsuitdrukking.

Verachting, diep als een afgrond, en hartverscheurend leed lagen in Girardi's blik; met een beangstigende kalmte kwamen de woorden van zijn lippen: „Dat ik niet pas in jouw voorname kringen, weet ik, en jij hebt het al lang geweten. Dat ik slotenmaker ben geweest, heb ik ook nooit verborgen! Nu je mij echter zo even eraan hebt herinnerd, zal je den slotenmaker leren kennen! Maar: alleen —" voegde hij erbij met een blik op zijn gewaanden vriend.

„Meneer de baron, alstublieft: af door het midden..." luidde zijn met grimmige humor uitgesproken aanmaning.

Met een afgemeten buiging verliet de aangesprokene zichtbaar verlicht de gevaarlijke omgeving en ging naar de danszaal terug.

„Zo," zeide Girardi, „dat is er één; van meneer den geldmagnaat zijn we af! En jij, dierbare gade," zo beval hij zijn vrouw honend, „jij gaat nu naar onze kamer en pakt onze boel in. Morgen gaan we weg, naar Ischl. Je kunt er dan over denken wat er moet gebeuren. Maar voorlopig" — dreigend verhief hij zijn stem een weinig — „voorlopig ben je nog mijn vrouw, en bij slotenmakersvolk heeft nog altijd de man het laatste woord gehad...!"

„Ga je niet mee naar boven?" de vraag klonk plotseling heel schuchter.

„Neen, mijn beste, nog niet! Jullie hebt me gestoord in een levendig gesprek; de nachtportier was juist bezig me van zijn zeven kinderen te vertellen; we zijn al bij het

vijfde; dat heeft juist mazelen gekregen, en met de twee laatste zullen we over twee of drie uren klaar zijn..."

Zonder haar antwoord af te wachten ging hij naar de portiersloge terug. — „Wel, wat zei de dokter?" hoorde ze hem nog geforceerd vrolijk vragen; daarna keerde zij zich om en ging beledigd de trap op.

De schaduwen van een onbemerkt naderende tragiek daalden in de volgende weken te Ischl zwaar op Girardi's gemoed neder. Instinctief bespeurde hij een vaag gevaar, waarvan hij de oorzaken echter niet kon verklaren. Iets was er om hem heen gaande, dat gevoelde hij zeer duidelijk; maar hij kon niet raden wat het was. De verhouding tussen de echtelieden was hier in Ischl weer dragelijker geworden. Ook de baron had kans gezien de omgang met hem weer aan te knopen; maar het wantrouwen in zijn borst was niet meer tot zwijgen te brengen.

Zijn grote, wat ruwe, overigens steeds door humor, geest en de indrukken van zijn snelle opkomst omspeelde mond had nu de harde uitdrukking van mateloze verbittering aangenomen; zijn goedhartige glimlach was verdwenen.

Was zijn weg tot nog toe door het geluk gezegend, thans begon hij zijn noodlot te doorleven. Het leven zelf had hem een rol opgelegd, de enige rol misschien die hij zelfs op het toneel niet had kunnen spelen. Zijn eenvoudige aard, geneigd tot de behagelijkheid van het burgerlijke leven en laten leven, gevoelde zich in de mondaine wereld van zijn vrouw niet meer thuis...

Ook de met verlangen verwachte komst van zijn vriend Stubinger was niet in staat in zijn leed iets te veranderen.

Enkele dagen later vond hij naast het bed van zijn vrouw een zakdoek die met een R en daarboven de jonkheerskroon was geborduurd...

Stubinger's snelle besluit, ogenblikkelijk en heimelijk met hem naar Weenen te vertrekken, kon nog een catastrophe voorkomen, en toch betekende dat slechts een uitstel, samengaande met een povere poging om zijn ver-

denking te ontzenuwen en de vergeten zakdoek als „geleend" bij de onschadelijke toevallige gebeurtenissen in te delen.

De aangrijpende indruk van een nameloos leed die Stubinger gedurende de treinreis naar Weenen uit de ogen van zijn vriend las, liet het opmonterende lachje op zijn lippen wegsterven. — Hij gaat eraan te gronde... dacht hij ontzet en hulde zich in zwijgen. Als hij maar wilde spreken; tersluiks keek hij in de lege coupé naar zijn vriend tegenover hem.

Girardi zweeg.

Bij elke gebeurtenis, bij elke gelegenheid had hij steeds woorden weten te vinden, treffende, vrolijke, geestige, troostende, ernstige, het hart rakende woorden; nu zijn eigen hart gebroken was, weigerde zijn spraak plotseling; zijn rijkdom aan invallen liet hem in de steek.

Met gebogen hoofd, met half gesloten ogen, luisterde hij naar wat er in hem omging.

— Waarom slaat mijn hart eigenlijk nog? scheen hij te denken; een lege glimlach trilde als verloren om zijn mondhoeken...

HOOFDSTUK XV.

Si tacuisses — philosophus mansisses....
(Wanneer gij hadt gezwegen, waart gij een filosoof gebleven....).

Met grote stappen liep Girardi door de werkkamer van zijn woning in de Nibelungengasse te Weenen. De première was lang voorbij; onverschillig had hij na de opvoering de kranten met de gebruikelijke lofzangen terzijdegeschoven — wat gaf hij nog om successen, wat ging zijn beroep hem aan, nu intussen zijn geluk in scherven was gevallen.....?

Peinzend ging hij naar het venster, schoof het gordijn weg en keek naar de sneeuwjacht. Een huivering deed hem naar de tegelkachel gaan om moede met zijn rug tegen de warme stenen te leunen.

Waarvoor was die verzoening goed geweest? dacht hij verbitterd — waarom had hij aan het aandringen van zijn gezamenlijke vrienden toegegeven en de verzekeringen zijner vrouw aangaande haar schuldeloosheid geloofd? Kon men dat nog een huwelijk noemen, die gespannen verhouding, dat door wantrouwen verscheurde langs elkaar heen leven dat zij nu leidden? Had hij zijn vrouw nog lief?

„Ik kan er niet meer uitkomen" — mompelde hij wanhopig en keek in gedachten verzonken naar het marmeren relief van zijn gestorven moeder dat de beeldhouwer Viktor Tilgner hem enkele jaren geleden ten geschenke had gegeven. „Moeder," fluisterde hij treurig, „je kunt me ook niet helpen, wel?"

— Waar of ze nu weer zou uithangen? dacht hij een poos later ontstemd en keek naar de wandklok. Hij las de tijd af: halfvijf; daarna greep hij snel besloten naar de bel op het rooktafeltje.

„Mevrouw al thuis?" vroeg hij het binnentredende meisje knorrig, ofschoon hij te voren wist dat zij zou ontkennen.

„Neen, meneer," hoorde hij haar, zoals hij verwachtte, antwoorden.

„De koffie!" beval hij daarna en leunde weer tegen de tegelkachel.

Ik moet dat portret voor Stubinger opzoeken, zo viel hem in — eigenlijk ontroerend zoals hij elke dag uit zijn fabriek wegloopt om me te komen opmonteren — dacht hij dankbaar, toen hij zich aan zijn schrijftafel zette en een schuiflade opende. Hij nam een pen en schreef een opdracht op de fotografie. Natuurlijk is er weer niet voor vloei gezorgd, merkte hij geërgerd op, toen hij zijn schrijfmap opende; vervolgens snelde hij met het portret in zijn hand naar het boudoir van zijn vrouw, om aan haar schrijftafel de inktspat te laten opzuigen die hij bij het schrijven had gemaakt.

Toen hij de sierlijke map van zijn vrouw opensloeg, bleven zijn ogen betoverd op de nog verse afdruk van een brief rusten, die het weinig gebruikte vloei in volle duidelijkheid vertoonde. Achteloos legde hij het portret terzijde, greep de vloeimap en ging naar zijn kleedkamer om een handspiegel te halen.

In die tussentijd had het kamermeisje de koffie neergezet en de lamp in zijn werkkamer gebracht.

Trillend van opwinding ging hij met het vel vloei naar de lamp en hield de spiegel in een scheve hoek boven het papier. In het spiegelschrift las hij zonder moeite de enkele regels.

Zij bevatten een belofte voor een samenkomst met den baron.

Geheel overstuur hield hij het beslissende bewijs in de hand — hij had zijn vrouw bij de nagedachtenis van zijn moeder laten zweren — zelfs tot een meineed was zij dus in staat geweest...

Buiten zichzelf riep hij om den knecht.

„Ga dadelijk naar den schouwburg en zeg af voor me — ik kan vandaag niet optreden!" beval hij met van woede bevende stem en hield zich met moeite staande totdat de knecht de kamer had verlaten. Daarna zonk hij als vernietigd op de sofa neer. Bewegingloos bleef hij in die houding; alleen nu en dan verbrak een huiveringwekkend gekreun de stilte der kamer. Uur na uur ging voorbij — hij verroerde zich niet. — Hij wachtte...

Kort na elf uur 's avonds hoorde hij dat de huisdeur werd geopend. Met een ruk stond hij van de sofa op.

In de eetkamer ging hij zijn vrouw tegemoet...

Enkele minuten na middernacht reed bij het hotel Sacher een gesloten fiaker voor. De portier opende de rijtuigdeur en hielp een gesluierde dame uitstappen. Een kamenier met een klein koffertje in de hand steeg na haar uit. „De andere bagage komt morgen," merkte zij snibbig op en volgde haar meesteres in het hotel.

Na een poos kwam een kellner buiten bij den portier.

„Weet je wie die dame was?" vroeg hij hem opgewonden.

„Wel...?"

„Odilon!"

„Zo...!"

„Maar vind je daar dan niet iets bijzonders aan? Midden in de nacht! Ze is immers met Girardi getrouwd..."

„Nou, en?"

„Nou, en! Dan moet er toch wat gebeurd zijn! We hebben toch al allerlei geruchten gehoord! Ze moet het met dien baron houden, met dien geldmagnaat!"

„Mij ook goed," vond de portier onverschillig en keerde zich naar een fiakerkoetsier die juist van de overkant der straat naar hem toegekomen was.

De gebeurtenissen der volgende achtenveertig uren volgden elkaar bliksemsnel op. Hun zwaarwegende tragische achtergrond vertoonde in het zoeklicht der openbaarheid verwonderlijke details, waarvan het onwaarschijnlijke en toevallige samentreffen op de sensationele inkleding van een goedkope detectiveroman geleken.

De eenvoudige persoonlijkheid van Girardi werd in een schandaal verstrikt; zijn bescheiden figuur zonk gedurende enige tijd weg in een stroom van waardeloze en leugenachtige geruchten.

De geldbaron deed alle pogingen om de openbare mening te zijnen gunste te bewerken, — ook de latere misdadige aanslag op de vrijheid van den kunstenaar moest uitsluitend tot zijn rechtvaardiging dienen.

Reeds op de dag na Helene Odilon's verhuizing naar het hotel Sacher verscheen de huisdokter van het echtpaar in Girardi's woning, begeleid door een gezien psychiater. Stubinger, toevallig aanwezig, belette hun — een toen nog onverklaarbare ingeving volgende — de toegang. Zonder den kunstenaar te hebben gezien, overhandigde deze specialist, die een autoriteit in zijn vak was, het Weense politiepresidium een attest, dat Girardi krankzinnig en gevaarlijk voor de gemeenschap verklaarde en zijn onmiddellijke overbrenging naar een krankzinnigengesticht voorstelde. In die tussentijd was van het gesticht Svetlin een ziekenwagen met twee stevige oppassers naar de Nibelungengasse gezonden — Stubingers tegenwoordigheid van geest en een inderdaad theatraal gelijkend toeval verhinderden echter dat men Girardi meenam. Zijn vriend, door het bezoek der dokters opmerkzaam geworden, had den ontdanen en geheel apathischen kunstenaar bewogen, met hem naar zijn ouders in de Halbgasse te rijden. Nog terwijl hij zich aankleedde, merkte Stubinger uit een venster de ziekenwagen op en verliet snel met zijn vriend diens kamers, om zich in de verdieping daarboven te verbergen. Een in hetzelfde huis wonende staatsambtenaar, die zijn verering voor Girardi placht uit te drukken door een in het oog vallende nabootsing van diens kleding, werd voor de huisdeur, toen hij in de bekende houding, met hoge hoed, pelsjas, stok, de onvermijdelijke sigaar in een wit papieren pijpje tussen de lippen, de straat op wilde gaan, door de beide oppassers overvallen en gegrepen en ondanks elke weerstand in de ziekenwagen geladen. Deze

gelegenheid gebruikte Stubinger om met zijn vriend snel het huis te verlaten; een trouwe fiakerkoetsier, die in de buurt zijn standplaats had, bracht hen naar de ouderlijke woning in de Halbgasse.

Enkele uren later gaf de politiepresident aan alle posten en afdelingen een opsporingsbevel uit met de opdracht „den toneelspeler Alexander Girardi, waar hij ook zou worden aangetroffen, als gevaarlijk voor de gemeenschap te arresteren." —

Twee politiebeambten die zich volgens deze opdracht aan de woning van de familie Stubinger vervoegden, moesten onverrichter zake weder heengaan; opnieuw was het Stubinger gelukt zijn vriend te verbergen, in een hoek van de fabriekslokalen. Bij zijn inzicht dat deze schuilplaats op den duur niet voldoende zou zijn, kwam nu de gerechtvaardigde vrees dat Girardi, wiens zenuwen intussen geheel ontredderd waren, onder de vreselijke invloed van deze gebeurtenissen inderdaad zijn verstand zou verliezen. Toen hij zich wanhopig het hoofd brak over een uitweg, kwam hem als een ingeving de naam Katharina Schratt te binnen.

— Naar Schratt moesten ze, naar haar villa in Hietzing — daarin zag hij het laatste reddingsanker. Schratt zal den keizer inlichten, en dan is Xandl buiten alle gevaar, zo juichte hij in zijn binnenste; snel trok hij het gordijn opzij en keek de straat op. „Natuurlijk, daar staan de twee agenten en houden het huis in het oog," fluisterde hij moedeloos. Daarna besloot hij de duisternis af te wachten en hij begaf zich naar de huiskamer om naar zijn vriend te kijken.

Ontdaan zat Girardi in een hoek; zonder uitdrukking was zijn blik op de muur gericht. Het angstzweet brak op Stubingers voorhoofd uit. — Wanneer ze hem zo vinden — dacht hij ontsteld, dan houden ze hem bepaald voor krankzinnig.

„Xandl," zei hij met moeilijk beheerste stem, „je mag de moed niet verliezen; de goede God zal je beschermen; het zal alles weer goed worden..."

„Wat willen ze dan toch van me?" vroeg Girardi en hief het hoofd op.

Blij getroffen hoorde zijn vriend die vraag. Godlof, hij vindt de weg terug, dacht hij een weinig gerustgesteld.

„Een zwijnenboel; intriges" — antwoordde hij — „later op de dag rijden we naar Schratt in Hietzing; daar is het rustiger..."

„Alsjeblieft," hoorde hij de stem van zijn vriend zeggen, en hij meende een zacht opflikkeren van de gewone ironie uit de klank ervan te kunnen horen.

Des avonds laat zou een hevige sneeuwval hem te hulp komen. Door de zijdeur verliet hij met zijn vriend onbemerkt het huis; aan de naastbijzijnde straathoek lichtte hij een koetsier snel omtrent zijn bedoeling in.

„Wij moeten naar Hietzing," zeide hij, „naar de villa van Schratt, maar vermijd de drukke straten en de grote kruispunten: Girardi wordt door de politie gezocht."

„Dat weet ik al," antwoordde de koetsier, „dat heeft hij aan dat vrouwmens te danken. Maar ze krijgen hem niet...," voegde hij er slim glimlachende aan toe en nam zijn paarden de waterdichte dekken van hun dampende lichamen. Zwijgend zaten de vrienden in het rijtuig. Angstig spiedde Stubinger uit het half bevroren venster. Meer dan twee uren duurde de rit al — „we rijden voor een goede zaak," — dacht hij glimlachend en leunde opgelucht achterover in de kussens.

Tegen tien uur 's avonds hield het rijtuig bij zijn doel stil. Eerst ging Stubinger alleen de villa binnen. Toen hij tegenover Katharina Schratt stond, dreigden zijn zenuwen het voor de eerste maal op te geven.

„— Xandl...," fluisterde hij hulpeloos en greep haar hand.

„Waar is hij toch?" — vroeg Schratt snel — „wat is er toch gebeurd? men hoort de waanzinnigste geruchten."

„— daarginds in het rijtuig..."

„Wat? Hebt u hem meegebracht?"

„Waar had ik dan met hem heen moeten gaan?"

„En — is hij gezond?"

„Natuurlijk, mevrouw; alleen met zijn zenuwen is het mis."

„En wat moet er nu gebeuren?"

„De keizer..... Zijne Majesteit.....?" vroeg Stubinger schuchter.

„Ik kan toch niet 's avonds om tien uur naar het slot te Schönbrunn rijden," lichtte Schratt hem bij; „morgenochtend, dat spreekt!"

„Waar moet Xandl overnachten?"

„In geen geval bij mij; dat is onmogelijk" — klonk haar weigerende antwoord.

„Mevrouw....." — met tranen in de ogen keek Stubinger haar aan — „in heel Weenen wordt Xandl gezocht; vervolgd wordt hij als een dolle hond; wanneer men hem in deze toestand snapt, komt elke redding te laat; alleen hier bij u zou hij veilig zijn! — Erbarm u over hem...!"

„U moet toch begrijpen dat ik hem in geen geval in mijn huis mag verbergen zolang hij door de politie wordt gezocht; juist ik niet," zeide Katharina Schratt peinzend; „maar hierachter in mijn tuin staat een klein paviljoen; daarin wordt oud kinderspeelgoed bewaard; als iemand zich daar 's nachts zou inkwartieren, behoefde ik er niets van te hebben gemerkt...," zo voltooide ze veelbetekenend haar zin en gaf den blij opgeluchten Stubinger haar hand ten afscheid.

In het flikkerende licht van een kaars zaten de beide vrienden kort daarna in het tuinhuisje op twee kisten tegenover elkaar. Een massa dekens hadden ze gevonden; een kistje sìgaren, kaarsen en verscheidene broodjes met wat erop lagen, als door een toverhand verzorgd, in de vensterbank.

„Wil je niet proberen een beetje te slapen?" vroeg Stubinger zijn vriend en maakte met enige dekens een ligplaats voor hem op de grond.

Gehoorzaam stond Girardi op. Daarna keek hij aandachtig tussen het speelgoed rond...

Een verlammende ontzetting greep Stubinger aan, toen hij bemerkte hoe hij plotseling in een doos vol tinnen soldaten grabbelde en kort daarna glimlachend een klein kanon in zijn hand had. Nu is alles voorbij, dacht hij ontsteld, nu is hij werkelijk krankzinnig geworden...

Nog altijd in zichzelf glimlachend, zette Girardi het kleine stuk geschut op de grond. Vervolgens knielde hij ernaast neer en richtte de kanonloop zorgvuldig naar de deur. „Voor als er eens iemand mocht komen — bange jongen...," zeide hij bedaard; daarna wikkelde hij zich in zijn dekens.

„Xandl...," onder tranen glimlachte Stubingen. Godlof, hij had zijn humor weergevonden, dacht hij ontroerd en betrok opgelucht zijn wachtpost op een kist bij de deur.

„— — hij moet zich onvoorwaardelijk door een commissie van artsen laten onderzoeken; wanneer deze dan constateert dat hij gezond is, laat ik de politieverordening onmiddellijk opheffen, eerder niet...!"

„Ja, Uwe Majesteit..."

Franz Joseph gaat naar het venster en kijkt peinzend het besneeuwde slotpark van Schönbrunn in. — Jammer zou het van Girardi zijn, denkt hij medelijdend en herinnert zich de vrolijke uren die hij hem zo dikwijls heeft verschaft. „Ik kan het mij ook niet voorstellen dat hij krankzinnig zou zijn geworden, maar ik moet correct handelen. Ik mag den politiepresident er niet zonder bewijs aan wagen," voegde hij er na een poos verklarend aan toe.

„Natuurlijk, Uwe Majesteit!"

„Maar wanneer er een schurkenstreek achter zou zitten, dan zullen ze me leren kennen, de heren..." — aldus eindigt de keizer de audiëntie en geleidt zijn bezoekster hoffelijk naar de deur.

— Hier hebben de muren ogen en oren — denkt Katharina Schratt — anders zou ik hem het liefste om zijn hals vallen.

Maar hardop zegt ze — en haar woorden zweven met zilveren klank door het praalvertrek —:
„Onderdanigste dank, Uwe Majesteit..."

„Een commissie die uit Weense artsen bestaat, zal natuurlijk het attest in elk geval bevestigen," zeide mevrouw Schratt kort daarna, toen zij met Stubinger over het allerhoogste verlangen sprak. — „Wat doen we nu?"

„Ik ken een ouden vereerder van Xandl, die als psychiater in Salzburg woont, een zeer knappe man..." — zo herinnerde Stubinger zich — „die is er stellig niet bang voor een gemene streek te onthullen" — voegde hij er met vertrouwen bij.

„Dadelijk naar Salzburg telefoneren," beschikte Schratt tevreden, maar merkte terstond daarna op: „Daardoor wordt echter het onderzoek een dag vertraagd, en het paviljoen is mij voor een tweede nacht te gevaarlijk. Ik zal den hoftoneelspeler Devrient op de hoogte brengen; die neemt Girardi stellig voor die ene nacht in zijn villa te Döbling op."

„Dank u zeer, mevrouw," antwoordde Stubinger bij de deur haastig; daarna snelde hij naar het naastbijgelegen telegraafkantoor...

Een man dien een ondoorgrondelijk noodlot een vuistslag in het gezicht had gegeven; een man die zich bedrogen zag in zijn geloof, vertrouwen en geluk, onderwierp zich op allerhoogst verlangen de 10e December 1896 in de villa van den hoftoneelspeler Devrient aan een onderzoek naar zijn geestestoestand door een commissie van artsen onder voorzitterschap van den psychiater regierungsrat Dr Hinterstoisser uit Mattsee bij Salzburg.

Als een schaduw van zichzelf stond hij in verlegen houding met onrustig heen en weer tastende handen voor de mannen der wetenschap, wier uitspraak over zijn leven zou beslissen.

Niets in zijn verschijning herinnerde aan den toegejuichten, aan successen gewenden acteur. Alleen de blik van zijn

grote treurige ogen was als altijd in staat over alles heen tot in de harten te dringen.

Zij spraken een onmiskenbare, eerlijke taal, die ogen — zelfs in deze bange ogenblikken —, want het waren de ogen van Alexander Girardi...

Hij werd geestelijk normaal bevonden...

Enkele weken later kreeg een middelmatig grote provinciestad een nieuwen politiechef. Hij was met de gewone sneltrein uit Weenen naar de plaats zijner bestemming gekomen, om daar zijn dienst te beginnen...

HOOFDSTUK XVI.

De wetenschap trekt strenge grenzen tussen de begrippen reactie en reflex — maar zij kan alleen causaal te werk gaan. Het hart werpt die empirische slotconclusies omver; het spreekt het eerste en het laatste woord, — en ook wat het daar tussendoor weet te zeggen, is op zichzelf voltooid, soms beslissend....

„Nu moet je eruittrekken, Xandl, uit de heksenketel, opknappen en rustiger worden," zo beproefde Stubinger zijn vriend op te monteren, die moe en overspannen op de sofa bij het venster lag en met treurige ogen voor zich uit keek.

„Waarheen?" hoorde hij hem na een poos moedeloos vragen, „waarheen? Overal vervolgen de krantenberichten me; overal staart men me medelijdend of nieuwsgierig aan; nergens heb ik rust!"

„Die krantenschrijverij zal ook gauw ophouden," troostte Stubinger hem overtuigd; „waar zou je wel het liefste heen willen, Xandl?"

„Naar Graz of naar Ischl, maar ook daar zou ik geen rust hebben," zeide Girardi zuchtend en schudde treurig het hoofd.

„Dat is waar" — gaf zijn vriend toe — „we zouden een plaats moeten vinden waar je niet zo bekend bent en waar weinig te doen is," zeide hij peinzend, maar hij kwam, hoezeer hij er ook moeite voor deed, niet tot een bevredigende uitkomst.

Zacht opende het nieuw aangenomen kamermeisje de deur: „Meneer Strauss is er en laat vragen of hij mag binnenkomen," zeide ze meer tot Stubinger, van wien ze wist dat hij in de laatste tijd de nodige beslissingen placht te nemen.

Met een vragende blik keerde deze zich naar zijn vriend.

„Alsjeblieft," zuchtte Girardi en stond van de sofa op.

Met een opwekkend „Wel, en hoe maken we het?" kwam de walskoning de kamer binnen. Tersluiks monsterde hij het bleke, afgetobde gezicht van zijn vriend. „Wat zou je van een reis vinden?" vroeg hij vervolgens en ging naast Stubinger zitten.

„We hebben daar juist over gesproken," zo viel deze hem bij, „maar we weten niet waarheen..."

„Nu, wacht eens," bedacht Strauss snel; „ik ben dikwijls daar in Abbazia, en wel in een heel prettig hotel; in deze tijd is er geen mens aan de Adriatische Zee; daar zoudt u het bepaald rustig hebben," stelde hij dringend voor.

„Wat mij betreft...," Girardi had nauwelijks geluisterd.

„Wilt u het hotel opschrijven?" vroeg Johann Strauss en verstond zich met Stubinger door een veelbetekenende oogknip...

En Girardi's vriend zorgde ervoor dat de reis doorging.

Toen Girardi na enige tijd een weinig opgeknapt uit Abbazia naar Weenen terugkeerde, was eindelijk ook de openbare mening rustiger geworden. Nog eenmaal flikkerde de tragische gebeurtenis in de Pers op, toen in de Duitsche Rijksdag een nieuw wetsontwerp werd ingediend en aangenomen, dat brengen van geesteszieken in een inrichting door familieleden zonder voorafgaand officieel geneeskundig onderzoek verbood. Dit ontwerp beriep zich in de toelichting op het geval Girardi-Odilon en dat van de prinses van Coburg-Gotha.

Het echtscheidingsproces werd, zoals te verwachten was, ten gunste van den kunstenaar beslist; de sympathieën der Weeners keerden zich na de openlijke bekendwording van het verpletterende bewijsmateriaal met afschuw van Helene Odilon af. —

In de omstandigheid dat de toneelspeelster korte tijd later een zware beroerte kreeg, die haar voor haar gehele leven zou verlammen en bovendien geestelijk zodanig storen dat de instelling van een curatele nodig werd, zag

Girardi een Nemesis, een door God gezonden vreselijke straf.

Zijn wederoptreden na het grote schandaal vond plaats bij gelegenheid van een feestvoorstelling door Concordia, als Valentin in Raimunds Verschwender.

Kon men reeds het applaus bij zijn optreden met een persoonlijke ovatie gelijkstellen, het spontane applaus van de feestelijke zaal steeg mateloos toen hij de derde regel van het tweede couplet van zijn entreelied: „Zweitens kann ich viel ertragen / Hab ein lämmerfrommen Sinn / Vom Verstand will ich nichts sagen / Weil ich zu bescheiden bin..." met een veelbetekenend gebaar en een oogopslag vol bedoeling van zijn rol losmaakte en de ongelukzalige aanslag op zijn particuliere leven ermee in onmiskenbaar verband bracht.

Naar buiten toe scheen alles weer in de beste orde te zijn — toneel, koffiehuis, een kleine vriendenkring — het leven nam zijn gewone loop.

In zijn binnenste kon hij echter de zware slag nooit meer geheel te boven komen. Slechts zelden sprak hij van deze bittere teleurstelling in zijn leven; diep gevoelde dankbaarheid liet zijn vriendschap voor Stubinger nog inniger en sterker worden; zijn humor straalde wel is waar uit zijn rollen op het toneel en zijn gesprekken in de vriendenkring, maar verborgen verbittering en weemoed droeg hij onder het masker zijner vrolijkheid steeds in het hart.

Als onvermijdelijk gevolg vertoonde zijn aard een sterkere prikkelbaarheid. Zijn eertijds gezonde en slechts zelden voorkomende opvliegendheid nam nu dikwijls de overhand. De geringste onvermijdelijke ergernis in zijn beroepsleven begon steeds in zware conflicten te ontaarden.

De directieschepter in het Theater an der Wien zwaaide nu Alexandrine von Schönerer, de zuster van den pangermanistischen voorvechter en afgevaardigde. Met rustige hand leidde zij de zaken van dat huis volgens een gelijkmatig kunstzinnige lijn. In Girardi stond haar de beste kasmagneet ter beschikking; de nalatenschap van Geistin-

ger had Ilka von Pálmay aanvaard; aan goede operettes was ook geen gebrek te bespeuren; enig en alleen de onverdraagzaamheid van haar bewonderden vriend Girardi maakte haar het werk en het leven elke dag moeilijker.

Zijn aanspraken op gage stegen mateloos.

De geringste bepaling gevoelde hij als een persoonlijke achteruitzetting. Een lied voor de soubrette in een nieuwe operette moest op zijn machtspreuk vóór de première eenvoudig geschrapt worden, omdat het een bijzonder succes scheen te beloven. Met een hem tot nog toe ongewone onverbiddelijkheid schroefde hij zijn heerszucht, door componisten, librettisten, directeuren en collega's toch al deels vrijwilllig, deels gedwongen erkend, tot een onverdragelijke tirannie op. Zijn gedrag begon in opspraak te komen. Een groot Weens humoristisch blad gaf onder anderen als zinspeling op zijn bijna onvervulbare eisen een tekening, die hem voorstelde tronend op een stapel geldzakken, en Alexandrine von Schönerer in lompen gehuld, met de bedelstaf in de hand aan zijn voeten liggende.

Toen de verhouding steeds meer gespannen werd en bijna elke avond aanleiding gaf tot nieuwe conflicten, liet de geplaagde directrice naar aanleiding van een opgewonden debat haar ster vrij om zijn contract op te zeggen en de band met het theater te verbreken. Buiten zichzelf van woede, dodelijk gekwetst in zijn ijdelheid, wierp Girardi haar het contract voor de voeten.

De directeuren der andere Weense schouwburgen stortten zich verheugd op de nu eindelijk ook voor hun doel vrijgekomen trekkracht. Zij boden met hun voorstellen tegen elkaar op; diep voldaan zag hij zijn waarde, zijn betekenis ook op dat gebied in de rijkste mate bevestigd worden. Hij zwoer zich nooit meer als vast lid tot een troep te behoren; zijn optreden zou van nu af alleen in gastrollen geschieden.

Zonder afscheid, beledigd en vertoornd verliet hij het gebouw dat bijna dertig jaren lang zijn artistieke tehuis had betekend...

Doch reeds na enkele dagen greep laat maar smartelijk berouw hem aan. Elke avond sloop hij stilletjes langs de donkere schouwburg, om enkele minuten bij de toneelingang op het oude houten bankje te vertoeven; een onweerstaanbare drang dreef hem steeds weer naar de plaats van zijn opkomst, zijn gelukkige succesjaren; te trots om zijn woord te herroepen betoonde hij het oude gebouw op zijn manier een soort vrome trouw. Zijn hand placht vol liefde en teder over de stenen pilaren te strijken, als hij er onbemerkt langskwam; duizendvoudige herinneringen bezwaarden daarbij zijn hart en zijn gedachten.

In de k. e. k. Hofopera bereidde men een feestvoorstelling van Strauss' operette Die Fledermaus voor. De hogere instanties meenden daarin een enorme krenking van de waardigheid en de traditie van het huis te zien; de brede massa van het Weense publiek daarentegen vernam met voldoening dit waardige eerbetoon aan den geliefden walskoning, wiens werk door deze enige voorstelling om zo te zeggen „hoffähig" zou worden gemaakt, geschikt om aan het hof ontvangen te worden.

De schitterende bezetting toonde de namen der grootste zangers en zangeressen van het Hofopera-ensemble. Als enige gast nam men Girardi voor de rol van den cipier Frosch uit de „lagere" sferen van de burgerlijke toneelwereld. Ook dit gebeurde echter slechts ten gevolge van een dwang, welke omstandigheid wel is waar aan de openbaarheid werd onthouden.

De kunstenaar, die Katharina Schratt, door hem als zijn beschermengel vereerd, dikwijls placht te bezoeken, vernam glimlachend de ware achtergrond van zijn uitnodiging. De keizer, die gedwongen was de voorgenomen voorstelling bij te wonen, had namelijk de wens te kennen gegeven tot zijn speciale opvrolijking Girardi uit te nodigen; — natuurlijk was deze in een gesprek geuite opmerking terstond aan de directie der Hofopera doorgegeven.

Met een geweldig vertoon van mensen en materiaal werd de inscènering op touw gezet. Men was nog de eerste twee

bedrijven aan het repeteren — de gevreesde directeur en beroemde dirigent leidde in hoogst eigen persoon het instuderen —, op de planken wemelde het van Kammersängern en Hofopernsängerinnen, Oberregierungsräten, Hofräten en andere hoogwaardigheidsbeklèders.

Toen men eindelijk aan de repetitie van de derde acte was gekomen, en Girardi eerbiedig het geheiligde kunstinstituut had betreden, keek hij zeer verbaasd in de voor hem geheel ongewone omgeving rond. Zelfs de toneelknechts waren in uniform en droegen beambtenpetten; een ijzige adem van waardigheid en etiquette scheen door het grote gebouw te waaien. Enigszins bedrukt trachtte hij op het achtertoneel te komen, waar hij in een stille hoek zijn opkomen afwachtte. Toen hij op het toneel kwam en de reusachtige inscènering zag, bleef hij ontstemd staan. Zo groot moesten ze dat nu niet opbouwen. Die Fledermaus is immers niet Die Götterdämmerung; hoe kan een mens nu in dit glazen huis bij die afstanden een komische werking verkrijgen, dacht hij mismoedig en keek naar beneden in het parket, waar de almachtige directeur, door een toegewijde en dienstvaardige staf van regie-assistenten, adviseurs, secretarissen en technische beambten omgeven, met een gewichtig uiterlijk aan de regietafel zat. „Als Radetsky vóór de slag..."; Girardi onderdrukte die opmerking met moeite en bekeek nogmaals de ver uiteen getrokken decors.

„Wel, meneer Girardi, wat is er; waarom begint u niet?" klonk plotseling de uitnodiging van den operaoppermachtige in zijn oren.

De kunstenaar kwam iets nader bij het voetlicht.

„Ik zou u om een paard willen verzoeken, meneer de directeur," zeide hij gedwongen vriendelijk, „opdat ik naar de andere zijde van het toneel kan rijden..." — voegde hij er verklarend aan toe en wachtte in een bescheiden houding de uitwerking van zijn woorden af.

Allereerst staarden hem een dozijn gebrilde en ongebrilde paren ogen ontzet en verontwaardigd uit het parket

aan. Vervolgens vernam hij een opgewonden gefluister; maar iets later hoorde hij tot zijn verrassing den almachtigen directeur zeggen: „Ik heb de wenk begrepen; u hebt gelijk, het décor wordt veranderd, het is inderdaad te groot!"

Nu, kijk er eens aan, dacht Girardi verzoend, met dien Radetzky valt te praten.

Na deze uitvoering liet Franz Joseph den kunstenaar als huldigend herinneringsteken en erkentelijkheid voor zijn medewerking een dasspeld overhandigen, waarop in kunstig miniatuur een kikvors (de cipier heette immers Frosch) van smaragden en briljanten was nagebootst.

„Schratt en ik hebben ons in het geheim verloofd — maar geen mens mag het voorlopig weten," vertrouwde Girardi op een dag geheimzinnig aan Stubinger toe.

Verheugd drukte deze zijn hand.

„Dat, Xandl, ja dat kan je geluk worden," zei hij blijde; hij hief zijn wijnglas op en dronk zijn vriend toe.

Zij zaten voor de restaurant op de Kahlenberg. De met wijnstokken begroeide hellingen strekten zich tot in de vlakte van Nussdorf uit; in de meizon glinsterden van verre de daken en de kerktorens van Weenen naar hem op; de wolkenloze hemel gaf zelfs een vrij uitzicht op de hoge bergen; de laatste sneeuw op de top van de Rax geleek een slaapmuts op het hoofd van een reus. Uit het Wiener Wald woei een kruidige, frisse lucht naar boven waar zij zaten; de stralende voorjaarsdag liet alle pracht en liefelijkheid van de omgeving in de helderste kleuren als nieuw ontstaan...

„Nu zouden we in Ischl moeten zijn," zeide Girardi peinzend en keek verlangend naar de bergen.

„Het duurt niet meer lang; binnen een paar weken ben je al in Graz bij Fellinger en dan gaan jullie samen naar Ischl," zo troostte zijn vriend hem.

„Maar ga je dan niet mee naar Graz?"

„Kijk eens, Xandl, vader is toch al nijdig op me; ik laat

inmmers voortdurend de fabriek in de steek; nu moet ik ten minste tot Augustus hier blijven!"

„Ben je mal? Wat moet ik dan alleen in Ischl beginnen?" Gekrenkt, bijna boos keek Girardi hem aan. Zijn vraag was eenvoudig en toch vol van een onbewust sterke zelfzucht. Hij was onweerstaanbaar hardnekkig wanneer het er op aankwam een in goed vertrouwen door hem geuite wens te vervullen. Zijn liefde, zijn vriendschap en zijn sympathie waren zuidelijk heftig; de overdaad zijner gevoelens eiste dat bij de beantwoording ervan hij alleen alles ontving. De schaalverdeling van zijn gevoelens miste alle tussen liefde of haat, vriendschap of vijandschap, neiging of afkeer vormden de onwrikbare uitersten van zijn gevoelswereld — verdraagzaamheid, toegevendheid, concessies en onverschilligheid waren onbekende begrippen voor hem.

„Erger je niet, ik ga mee naar Graz," zo haastte Stubinger zich dan ook te verzekeren, die zijn vriend nauwkeurig kende en alleen nu en dan in stilte verwonderd opmerkte dat zijn eigen leven, zijn eigen wensen nooit aandacht, laat staan begrip konden vinden. De kinderlijke vreugde en de roerende aanhankelijkheid die uit Girardi's ogen straalden toen hij deze belofte met zijn gewone: „Nu, zie je wel, bange jongen!" beantwoordde, moest wel is waar een ontwapenende invloed hebben en sloot aanvankelijk alle bittere gedachten buiten.

Over de stille verloving werd geen woord meer gesproken. — Of hij liefhad? overpeinsde Stubinger later, toen hij alleen naar zijn woning ging. Voorlopig is hij haar grenzeloos dankbaar; de liefde zal later wel komen; aldus trachtte hij zich met de gedachte te verzoenen, want het had hem getroffen dat zijn vriend, geheel tegen zijn gewoonte, over die gewichtige gebeurtenis verder niets had laten horen...

„Xandl, ik moet je iets vertellen," zeide Katharina Schratt; haar open, goedhartige blik gleed, door een stille glimlach begeleid, over Girardi's verwachtend ge-

spannen trekken. „Laten we de tuin ingaan," klonk dadelijk daarop haar vriendelijke verzoek; bereidwillig stond haar gast op en liep met haar de enkele treden van het terras af.

„Van onze verloving zal niets komen," verklaarde zij hem op rustige toon; „Zijne Majesteit wenst het niet...," voegde zij er zacht aan toe.

„Wat gaat hem dat dan aan?" stoof Girardi op.

„Veel, Xandl, — alles!" Katharina Schratt ging op een tuinbank zitten; „dat is niet zo eenvoudig uit te leggen," zeide zij peinzend, „maar dat wat ik als een heilige roeping in mijn hart gevoel, vraagt ook persoonlijke offers. Geloof je dat ik niet weet wat de mensen allemaal praten over mijn vriendschap met het keizerlijke paar?" vroeg ze daarna en keek langs hem heen naar de bloeiende seringestruiken.

Girardi zweeg.

„We zullen verder goede vrienden blijven, Xandl;" met een hartelijk gebaar reikte zij hem haar hand. „Zo heel ongelukkig schijn je me ook niet te zijn," merkte zij met een lichte glimlach op.

„Maar Kathi, ik..."

„Stil maar, Xandl, wind je niet op," zo weerde ze zijn poging tot een plechtige verzekering vriendelijk af. „Ik laat inspannen; je moet naar de schouwburg," zeide zij dan zakelijk en richtte haar schreden weer naar het huis.

Een eerbiedige handkus, een innige handdruk, een vriendelijke toeroep: „Tot weerziens in Ischl!" De tuindeur viel in het slot.

Glimlachend ging Schratt naar haar boudoir. „Een lieve, goeie, groene jongen...," fluisterde zij; daarna nam ze een boek en beproefde te lezen.

„Een koninklijke vrouw — zou veel te jammer van haar zijn geweest," sprak Girardi ontroerd tot zichzelf, toen hij kort daarna in zijn kleedkamer zat; vervolgens greep hij zuchtend naar zijn pruik en riep den kapper.

„Maar nu is het ook uit," zeide hij na een poos grimmig,

terwijl de friseur juist de kunstmatige lokken bij zijn slapen in orde bracht.

„Ja zeker, meester, ik ben al klaar," verzekerde de haarkunstenaar verschrikt en ging een stap achteruit.

„Ik bedoelde jou niet," zeide hij geruststellend en wierp een laatste onderzoekende blik in de spiegel...

„Ik zou eens langs het huis willen lopen waar ik geboren ben, elke keer, zo dikwijls als ik hier ben," klaagde Girardi de dag na het eerste gastspel tegenover zijn vriend Fellinger in Graz, „maar ik durf het niet..."

„Waarom niet?"

„Omdat de mensen me allemaal kennen; dan heet het dat ik met mijn slotemakersafkomst coquetteer!"

„Dat zal toch niemand je kwalijk nemen?"

„Zeg, Rosegger heeft een enorme indruk op me gemaakt, gisteren na de voorstelling," verzekerde Girardi kort daarna; „en stel je voor, hij heeft me uitgenodigd hem eens in Krieglach te bezoeken," voegde hij er trots bij.

„Maar jij bent hem gisteren ook geweldig bevallen," antwoordde Fellinger; „hij was in geestdrift over je!"

„Kom, een dichter als hij! Wat kan dien een onnozele operette interesseren," zeide zijn vriend ongelovig.

„Jij bent hem bevallen," zei Pepi; „van de operette werd niet gesproken," zo mengde zich Stubinger in het gesprek.

„Ja," viel Fellinger in, „en vanavond ziet hij je als Valentin; dan zal hij pas opkijken...!"

„Wat, komt Rosegger vandaag weer in de schouwburg?" de vraag klonk opgewonden; „weet je dat vast?"

„Stellig...!"

„Kijk eens naar die mand met gentiaan en edelweiss, Xandl," riep Stubinger bewonderend, toen hij na de voorstelling de bloemen in de kleedkamer bekeek.

„Laat zien!"

Opmerkzaam geworden, kwam nu ook Fellinger dichter bij de tafel.

„Prachtig," zeide Girardi verrukt; „zo eenvoudig en zo lief; dat mandje neem ik mee naar het hotel. Van wie komt het?"

Voorzichtig opende zijn vriend de briefomslag en las zwijgend de enkele regels op de kaart.

„Nu?" ongeduldig keerde Girardi zich om.

„Van Rosegger!" fluisterde Fellinger, die de kaart bij zich had gestoken.

„Lees voor," verzocht zijn vriend, die nog niet geheel klaar was met afschminken.

Met een natuurlijke innigheid klonk het gedicht uit de mond van den schuchteren volksschoolonderwijzer, toen hij geroerd de schriftuur van den groten volksdichter in het dialect van hun gemeenschappelijke geboortestreek tot woorden vormde.

De voormalige houthakkerszoon, de woudschoolmeester, de onsterfelijke vertolker van de eenvoudige volksziel, de begenadigde dichter van het groene Stiermarken, Peter Rosegger, bood zijn landsman, den vroegeren slotenmakersleerling Alexander Girardi, — evenals hij met het volk verworteld en verbonden, evenals hij uit eigen kracht tot roem en eer opgeklommen, zijn hartelijke groet uit hun geboorteland:

„Schlosser, der die Herzen aufmacht,
So dass alles fröhlich auflacht,
Oder dass es Tränen regnet,
Wenn das goldne Mitleid aufwacht —
Grosser Schlosser — sei gesegnet...!" [1])

1) Slotenmaker die de harten openmaakt / Zo dat ieder lacht en zich vermaakt / Of zo dat het tranen regent / Als het medelij ontwaakt / Grote slotenmaker — wees gezegend!

HOOFDSTUK XVII.

Les extrêmes se touchent....
(De uitersten raken elkaar..)

In de eenzaamheid der velden van het Prater, ver verwijderd van de verzorgde rijwegen, joeg een volbloed in gestrekte galop over de weiden. In een voortreffelijke houding, het zwaartepunt door een bijna onmerkbaar voorooverbuigen van de schouders met de gang in overeenstemming gebracht, zat een rijdster in het dameszadel. Haar lange zwarte rijcostuum en haar hoedsluier fladderden als vlaggedoek in de wind; geheel door het edele, bijna bewegingloze gelaat beheerst, bleven het lichaam en de handen die de teugels hielden in waardige rust.

Geen inspanning, geen bijzondere vreugde scheen de enigszins dromerige blik uit te drukken; de indruk die men ontving werd gevormd door dit voorbeeld van hoge rijkunst, door de natuurlijk aandoende adel van de grote slanke figuur, en deed een aan de oever staande Donauschipper tot zijn waterscheppenden helper zeggen: „Kijk, keizerin Elisabeth!", toen het zwarte paard hen voorbijstormde.

— Ik moet een beetje oefenen — dacht de jonge vrouw, toen zij kort daarna een gemaaide weide naderde, en hield met een korte handbeweging haar paard in. Waarschijnlijk heeft mevrouw Von Ferenczy Hare Majesteit op mijn rijden opmerkzaam gemaakt, bedacht zij peinzend, terwijl zij haar paard een poos liet stappen, om het af te koelen.

Vervolgens dwaalden haar gedachten naar het jongste verleden terug: de innig geliefde geboortegrond in de poesta; het slot in het Bouaat; de wilde eenzame ritten langs de

waterputten, de koppels paarden en de kudden runderen; de golvende korenvelden; de oever van de Theiss; de kleine keurige dorpen van het komitaat Borsód..., dat alles lag nu in een onbereikbare verte voor altijd achter haar. Haar geliefde broeder was haar vader onmiddellijk in de dood gevolgd, — het beeld van den doldriesten, vermetelen huzarenofficier rees voor enkele ogenblikken weer voor haar ogen op toen zij aan het laatste hofbal dacht; daarna verzonk zij weer in haar weemoedige herinneringen. Het majoraat, natuurlijk, daarmee had men rekening moeten houden; de weinige met haar geliefde moeder in de Hongaarse hoofdstad doorgebrachte jaren vielen haar in; het klavieronderwijs bij Liszt, den goedhartigen abbé; de schilderlessen aan de Academie; de drukte van het gezelschapsleven; daartussendoor de reizen naar de Riviera, — nooit hadden echter die liefderijke zorgen van haar moeder het eenzame buitenleven, de bekoring der poesta kunnen vergoeden. Daarna waren zij naar Weenen gegaan. Weg van de geboortegrond, die aan haar diepe, van generaties geerfde, treurig-innige liefde toebehoorde. Die arme, ontroerende mama, dacht zij; zij brengt het ene offer na het andere, en geen ervan treft doel. Waarom is zij eigenlijk weer getrouwd? — De bezuinigingen waren toch werkelijk te dragen; de apanage had bij enig overleg voor een leven overeenkomstig hun stand toereikend kunnen zijn; waarom was dat huwelijk met dien beroemden pianofabrikant gesloten? Zeker, hij verdiende alle hoogachting, de k. en k. hofklaviermaker, de kommerzienrat Ludwig Bösendorfer, een man die als gezel uit Ulm naar Weenen was gekomen en uit eigen kracht een van de grootste en bekendste pianofabrikanten was geworden. De vleugels van Bösendorfer hadden een wereldnaam, en de zaal van Bösendorf, die hij met vasthoudende geestdrift geschapen en gehandhaafd had, bleef nu evenals vroeger het middelpunt van het Oostenrijkse concertleven. De grote pianisten en musici van het buitenland waren dank zij zijn initiatief in deze zaal het eerst voor het Weense publiek opgetreden; zijn

verdiensten moesten zonder voorbehoud worden erkend... En dat worden ze ook, dacht de jonge paardrijdster, terwijl een bittere glimlach over haar ernstige trekken ging. Maar als echtgenoot van haar tere, als een mimosa gevoelige moeder betekende die man met zijn ruwe manieren, met zijn overdreven heerszucht een niet meer goed te maken vergissing, dat stond vast. Als een duldster trachtte haar moeder altijd weer te schikken, wanneer zijzelf met haar stiefvader een discussie had, die doorgaans door haar kwetsende kalmte met een uitbarsting van woede bij den ouden man placht te eindigen. Wat een scènes waren dat indertijd geweest, bedacht zij ten slotte, toen zij eens-voor-al met succes had geweigerd haar familienaam af te leggen om de naam Bösendorfer aan te nemen!

„Rajta fecske!" zo wendde zij zich eindelijk weer tot het paard en gaf het de kleine hulpen voor de eerste oefeningen van de hogeschool; haar gehele opmerkzaamheid aan zijn gehoorzame passen wijdend, vergat ze enige tijd haar melancholieke overdenkingen.

„Naar ik hoop blameert Léonie zich morgen niet," zeide Ludwig Bösendorfer, toen hij met zijn vrouw aan de koffietafel zat en aan de eervolle onderscheiding dacht die zijn stiefdochter voor de volgende dag stond te wachten.

„Je weet immers hoe buitengewoon zij rijdt," poogde zijn vrouw hem gerust te stellen; een trots lachje verhelderde bij die woorden haar fijne gezicht, dat anders slechts de uitdrukking van geduldig gedragen leed placht te weerspiegelen.

„Ja, rijden kan ze," gaf Bösendorfer mismoedig toe en bekrachtigde zijn opmerking met een heftig knikken van zijn markante, boers grove schedel. „Maar de keizerin zou ontstemd kunnen zijn over de inlichting," zei hij nadenkend; „die hofdame moet immers hebben gezegd dat Léonie de enige vrouw is die zich met haar rijkunst en haar houding te paard zou kunnen meten, — en daarom zal dat morgen een streng onderzoek te zien geven!" voegde hij er pessimistisch bij; daarna stond hij langzaam op om zich weer

naar zijn privé kantoor in de benedenverdieping te begeven.

In de lege Spanische Hofreitschule op de Michaeler Platz liet zich de volgende morgen de jonge Hangaarse Léonie Latinovics de Borsód met een lichte hartklopping door den hoffelijken pikeur in het zadel helpen. Na een, twee in stap gereden rondgangen hoorde zij boven op het balcon een deur opengaan en meende te bemerken dat enige dames achter in de grote loge plaats namen.

Rustig de teugels verkortend verzamelde zij daarop haar paard en galoppeerde op de rechterhand aan...

Zelfs de ongemakkelijke Bösendorfer kon een lachje van voldoening niet weerhouden, toen hij enkele dagen later de zilveren cassette bekeek die voor zijn stiefdochter aan hun woning was afgegeven. De E met keizerskroon erboven glinsterde op de deksel; aan de binnenzijde waren de vleiende woorden gegraveerd: „Baronesse Léonie Latinovics de Borsód — mijn mededingster te paard"...

Goed geluimd zeide hij na het middagmaal tot zijn stiefdochter: „om de dag te vieren zouden we naar een schouwburg kunnen gaan en daarna bij Sacher souperen."

„Graag, papa."

„Naar welke schouwburg wil je?"

„Naar de opera, alstublieft!"

„Dat begrijp ik niet! Altijd naar de opera! We gaan naar het Raimund-Theater, naar Girardi!"

„Goed, papa, als dat dan zo moet."

„Alweer beledigd!" zeide hij geërgerd, „en altijd die ironische commentaren; akelig is dat!"

„Maar Ludwig, je hebt haar toch laten kiezen," zeide zijn vrouw verzoenend en keek angstig naar haar dochter.

„Nu ja, maar daarom behoeft ze toch niet altijd naar de opera te willen," zo beet Bösendorfer zich in zijn ergernis vast. „Wat heb je trouwens tegen Girardi?" vroeg hij zijn stiefdochter al bijna woedend, die een sigaret rookte en onder de tafel de hand van haar bezorgde moeder streelde.

„Niets, papa," zeide ze vriendelijk en glimlachte den ouden man toe.

„Waarschijnlijk niet fijn genoeg, die Girardi, te veel een volksman voor een aristocrate!" zo ging Bösendorfer tot zijn lievelingsthema over, want hij stond zich wat voor op zijn eenvoudige afkomst en gevoelde de houding van zijn stiefdochter zonder reden bij elke gelegenheid als een aristocratische nederbuigendheid en een stille verachting van zijn openlijke burgerlijkheid. Het werd hem daarbij nooit bewust dat hij zijn stand met zijn persoon verwisselde, want alleen zijn persoonlijk ontoegankelijk karakter riep de onvriendelijke verhouding tussen hen op. Als een zonderling, die sinds lang gewoon was zijn eigen rechter te zijn, ontbraken hem de zelfcritiek en de goedhartige ingevingen om tot een verstandhouding te komen; uit een verdedigingstoestand die slechts in zijn verbeelding bestond, ontwikkelden zich zijn cholerische aanvallen en voortdurende harrewarrerijen.

Ook thans, nu hij den door hem hooggeschatten toneelspeler Girardi wilde „verdedigen", sprak hij voor zijn eigen zaak en trachtte de vermeende aanval op zijn persoon langs die omweg af te weren. Zijn borstelige witte haar, dat hij met een couponschaar van tijd tot tijd zelf placht te knippen, „ik wens geen vreemde poten aan mijn hoofd en mijn gezicht"... zijn dichte wenkbrauwen, waaronder de stekende blik van zijn kleine ogen flitste; zijn eveneens zelf onderhouden verwilderde bakkebaarden; zijn scherpe gelaatstrekken; zijn plompe, grote figuur; dat alles gaf de indruk van een energieke, sterke persoonlijkheid. De gehele man scheen uit verweer en opstand te bestaan, opstand tegen gebruik, zede, conventie en regel; zijn grote gespierde hand, als die van een krachtigen, gebiedenden en strijdlustigen reus, uit een heldensage naar een met zilver en porselein getooide eettafel verplant, speelde onhandig met de dunne steel van een moccalepeltje in plaats van de geweldige greep van een zwaard te omklemmen...

Hij ging in Weenen voor een origineel door, en hij ging er niet alleen voor door, hij was er ook een. Wanneer hij in zijn afgedragen, met vlekken bezaaide lichte overjas,

een ouderwetse „stösser" — een hoge cylinderhoed met een platte rand — jaar in jaar uit door de straten ging, ontmoette hij eerbiedige verwondering en genegen aandacht. Hij was populair en bekend, die geannexeerde „oude Weener"; hij gold voor de verpersoonlijking van de tedere heerlijke welluidendheid die aan de door hem gefabriceerde, wereldbekende vleugels ontvloeide.

Zijn klavieren verkocht hij in eigen persoon. Parvenu's, wier muziekkennis zijn proef niet konden doorstaan, wees hij ruw en beledigd de deur. Arme piano-leerlingen, die aan de voornamelijk door hem in het leven geroepen en hoog gesubsidieerde academie studeerden, liet hij elke ondersteuning genieten. De besten onder hen gebruikte hij in zijn verkoopszaal tegen een hoge schadeloosstelling om vóór te spelen. Geen klavier dat hij niet zelf nauwkeurig had gekeurd verliet zijn zaak. Hij zat over de toetsen van de geopende vleugel gebogen; met stugge vingers sloeg hij ze een voor een aan; de grove schedel iets terzijde geneigd keurde hij deskundig de klank; aan de hand van een reus, die voorzichtig een stuk speelgoed onderzoekt, deed zijn greep denken wanneer hij een verslapte snaar naar de regelen der kunst spande of de slag van een met vilt bekleed hamertje corrigeerde. — Aan uitvoeringen voor weldadigheid besteedde hij ongewoon hoge bedragen; zichzelf vergunde hij een enkele, wel is waar kostbare luxe, zijn stal. Zijn uitgezochte, prachtig onderhouden schimmels kende de gehele stad.

Deze Ludwig Bösendorfer scheen zo even zijn stiefdochter met de grimmige opmerking: „Girardi is de grootste toneelspeler van de wereld" tot een tweegevecht op leven en dood uit te dagen, want de eenvoudig geformuleerde opmerking klonk als een oorlogsverklaring; zijn loerende blik dorstte letterlijk naar tegenspraak; de houding van zijn hunnengestalte verried spanning en paraatheid. Gretig greep hij dan ook de hem achteloos als antwoord toegeworpen woorden: „wel mogelijk, papa," van zijn vermeende tegenstandster aan.

„Hoezo mogelijk? beslist!"

„Goed dan, beslist! maar ik geef weinig om operettes!"

„We hebben het niet over operettes, maar over Girardi!"

„Maar hij speelt toch operettefiguren."

„Neen!" stoof Bösendorfer op en vaagde zijn moccakopje met een wijd gebaar de tafel af — „hij speelt geen operette-figuren; hij speelt helemaal niet; hij beeldt uit; hij leeft — hij is...!"

„Ludwig," angstig keek zijn vrouw naar hem op, „niet zo luid, de dienstboden — alsjeblieft!"

„Wat gaan mij de dienstboden aan; ik kan in mijn huis doen wat ik wil!"

Met een stille zucht dacht zijn vrouw aan de verschrikkelijke scène van de vorige week, toen hij de grote porseleinen schotel met de iets te veel gezouten „nudeln" opgepakt en snuivend van woede de betegelde gang naar de keuken door had geslingerd. Met een schattende blik overzag zij het porseleinen vaatwerk dat zich op de tafel bevond; vervolgens wendde ze zich bemiddelend tot haar dochter: „Léonie, Girardi is heus fabelachtig," zeide ze schuchter en keek haar smekend aan.

„Ja, mama? Dan verheug ik me op vanavond," hoorde zij haar, opgelucht, rustig antwoorden en stond snel van tafel op.

„A bientôt," hoffelijk boog de jonge vrouw voor haar stiefvader het hoofd.

„Mahlzeit," bromde Bösendorfer en stond op. —

„Geloof je dat ze er zich werkelijk op verheugt?" vroeg hij wantrouwend, toen zijn stiefdochter de kamer had verlaten.

„Natuurlijk wel, Ludwig!"

„Zo — nu, dan is alles in orde!"

Langzaam ging hij naar de deur. Bij de scherven van het koffiekopje bleef hij een ogenblik staan. „Spijt me," mompelde hij; daarna verliet hij, zonder het vriendelijke „het is niet erg" te hebben gehoord, met zware stappen de kamer.

De jonge aristocrate zat intussen in haar kamer voor haar schrijftafel en bladerde in een tijdschrift. Plotseling viel haar blik op een foto van Alexander Girardi in zijn jongste rol. „Jou heb ik dat pleizierige halfuur te danken, akeligheid!" zeide ze boos en schoof ontstemd de aflevering terzijde.

Des avonds reden ze naar de schouwburg.

In de verlichte zaal keerde de jonge vrouw zich naar haar moeder, die met haar binocle discreet de loge-rijen afkeek.

„Kennissen, mama?"

„Ja; kijk niet en trek het je niet aan: in de derde parterreloge zit Imre..."

„Ach hemel, mama, meneer de minister..." glimlachend nam ze haar moeders hand en omsloot die met een innige druk. Imre, dacht ze; dat is immers lang voorbij. Was dat eigenlijk het zogenaamde geluk, of had het dat eenmaal kunnen worden? Die hele wereld van de hofadel; die benauwende eentonigheid van de maatschappelijke verplichtingen; dat gestadig vastgevroren glimlachje van beleefdheid op de lippen; de leugenachtige conventionele huichelarij in woorden en verzekeringen, hoezeer had ze van dat alles genoeg gekregen! Hoe verlangde zij naar afzondering en rust, naar de landelijke eenzaamheid van haar geboortegrond, naar een boers-ruwe oprechtheid die de dingen bij hun juiste naam noemt en waarvoor alle tirades en schijnheiligheden van haar voorname kringen als een boos spookbeeld moesten wegfladderen...

Zuchtend keek ze weer naar het toneel. Haar trekken namen daarbij automatisch de uitdrukking van beleefde opmerkzaamheid aan, en alleen de blik van haar zwaarmoedige ogen verried dat haar gedachten niet bij het spel en niet bij de mensen waren.

„Wel?"

De zachte, categorisch instemming eisende vraag van haar stiefvader en het daverende applaus na het lied van Girardi schrikten haar plotseling uit haar dromen op. Glim-

lachend knikte zij Bösendorfer toe en klapte dan hoffelijk mede in de handen. Belangstellend keek zij naar het publiek; de geestdriftige toejuiching deed het haar zelfs betreuren niet naar het lied geluisterd te hebben. Bij het voetlicht boog Girardi telkens weer het hoofd. Zijn beweging was natuurlijk en ongekunsteld. De jonge vrouw hield haar binocle voor de ogen. Toen de kunstenaar het da capo begon en het hoofd ophief, viel de straal van zijn blik in het gezichtsveld van haar kijker. Enkele seconden trof haar de sprekende uitdrukking van zijn grote, donkere ogen; daarna dwaalde zijn blik van haar af naar het parket. Zij bleef de kijker voor haar ogen houden. Voor het eerst vernam zij nu ook zijn stem, die bijna twee uren lang slechts aan haar oren voorbij was gegaan. Haar gevoelig gehoor, door haar eigen gesteldheid op een weemoedige klank afgestemd, liet haar in de eenvoudige melodie, in de door humor overstraalde voordracht de treurige hartsklanken van een zielseenzaamheid horen; een verholen, onbegrepen hulproep, een vraag, een kinderlijke klacht schenen in dit gezang mede te klinken, daar de warme, innige stem nu ook de weg naar haar hart had gevonden. Zij nam geen deel aan de hernieuwde bijval die den zanger dank bracht. Haar handen omvatten nog steeds de toneelkijker; diep onder de indruk keek zij naar het gezicht en het gebarenspel van den gevierde, wiens buigingen steeds deemoediger werden naarmate het handgeklap aanhield. — Dat behoeft hij toch niet te doen — dacht zij wat teleurgesteld en glimlachte plotseling verlicht toen zij een vage uitdrukking van mismoedige hoon in het karakteristieke gezicht meende op te merken. Hij lacht ze allemaal uit, en zij bemerken het niet, zo ging haar het inzicht door het hoofd; zijn lied was echt, zijn dank is toneel, dacht zij geamuseerd. Daarna keek zij de zaal in en had opeens het gevoel met dien man samen te zweren, die een verachter van alle vertoon moest zijn, ook een gevangene van de conventie, eenzaam, evenals zij, wetend als zijzelf... Wij lachen jullie uit, zo triomfeerde het in haar binnenste;

de vreugde over haar heimelijke opmerking bewoog haar de kijker eindelijk weg te leggen en ijverig mee te klappen.

De oude Bösendorfer liet achter uit de loge een tevreden gebrom horen toen hij zijn stille stiefdochter door de bijval zag meeslepen; daarna volgde hij opmerkzaam de verdere handeling op het toneel.

Toen zij na afloop van de voorstelling voor het schouwburgportaal stonden en een fiaker wilde voorrijden, wuifde hij afwijzend met de hand. „We rijden niet naar Sacher, we gaan naar het Weingartl," deelde hij zijn dames mede en zette zich in beweging zonder haar toestemming af te wachten.

„Ik heb de eer u goedenavond te wensen, Herr Kommerzienrat!" — De ober geleidde Bösendorfer buigend naar een hoektafel; in rij en gelid marcheerden bedienden met spijzen, kellners met dranken en piccolo's achter hem aan.

Nieuwsgierig keek Léonie von Latinovics in het bekende theaterrestaurant rond. Tussen de gasten uit het publiek trof hier en daar een markante kop; toneelspelers, schrijvers en hun trawanten bevolkten de zaal. Haar stiefvader fluisterde haar goedgehumeurd enige beroemde namen toe, terwijl hij verscheidene groeten, van naburige tafels tot hem gericht, met een beleefde hoofdknik beantwoordde. Toen even daarna een bekend schilder hem persoonlijk begroette, verzocht hij hem Girardi, die juist was binnengekomen en naar de voor hem gereserveerde tafel ging, uit te nodigen de avondmaaltijd in hun gezelschap te gebruiken.

Wat verlegen en, naar het scheen, niet zeer verheugd, voldeed de kunstenaar aan die uitnodiging. Geduldig hoorde hij de complimenten over zijn rol aan; daarna bestelde hij met een korte hoofdknik zijn maal.

„Houdt u ook van varkenshaas, gnä Fräulein?" vroeg hij na een poos aan zijn zwijgzame buurdame en greep naar zijn bierglas.

„Eerlijk gezegd niet," antwoordde Léonie von Latinovics vrolijk.

„Zo! Dat begrijp ik niet! Ik eet elke avond varkenshaas jaarin jaaruit!"

„Heus? Waarom wisselt u dan niet eens af?"

„Omdat ik het uitzoeken te vervelend vind — dus weet Franz wel wat hij moet brengen; hij vraagt niet, zet het eten neer, en klaar zijn we...!"

„Houdt u er geen eigen menage op na?"

„Geen wat? O — neen!" En vervolgens, iets zachter en met neergeslagen ogen: „Sedert mijn moeder dood is..."

Een seconde lang was ze in de verzoeking hem te vragen of hij veel van zijn moeder had gehouden; een korte blik naar zijn somber gezicht deed haar de overbodige vraag verzwijgen. Daarna kwam het gesprek op Ischl. Daarbij ontdooide Girardi wat; zijn woorden werden persoonlijker; zijn humor kreeg de overhand.

Op weg naar huis nam hij hoffelijk afscheid en aanvaardde verlegen een uitnodiging voor de koffiemaaltijd van de navolgende dag...

Peinzend verliet de acteur het oude paleis in de Herrengasse en richtte zijn schreden naar de schouwburg. De moeder moet een engel zijn — dacht hij, toen hij zich de rustige, goedhartige manier herinnerde waarop mevrouw Bösendorfer hem zijn koffie had ingeschonken en hem tot toetasten had uitgenodigd. De oude man moet een nijdas zijn — dacht hij dan verder, en de jonge vrouw, nu, die is fijn, heel fijn, maar niet onsympathiek en weldadig stil... Dat wil ik nog wel eens, zo'n koffieuur, aldus eindigde hij zijn gedachtengang, hield een rijtuig aan en liet zich naar de schouwburg rijden.

De koffieuren in de Herrengasse werden een prettige gewoonte. Voor beide partijen. Een vleug verfrissende natuurlijkheid woei telkens door de kille kamer wanneer de eenvoudige gast, met hartelijke beleefdheid eerst de moeder begroette, om zich daarna wat verlegen tot de vriendelijk glimlachende dochter te wenden. Hoe gaarne liet hij zich de koffie inschenken. Met aandachtige blikken volgde

hij de rustige bewegingen der deftige oude dame, — het jarenlang ontbeerde betoon van moederlijkheid werd hem duidelijk uit een deelnemende vraag, een uitnodiging, uit de verzorgde rust van het gezellige, ongehaaste koffiedrinken. Aarzelend sprak hij nu en dan van zijn jeugd, van zijn begintijd, van zijn leven, kortom. Het gordijn voor een geheel vreemde, minder eisen stellende wereld ging dan voor de verbaasde blik der beide vrouwen omhoog, die geroerd naar zijn verhalen luisterden en zich aan de bekoring van zijn kinderlijk eenvoudig gemoed overgaven. Telkens weer verzocht hij Léonie von Latinovics hem van haar land, van haar kindsheid te vertellen. Van paarden hoorde hij haar spreken, van de poesta, van huzaren, van sloten en riddergoederen en van de eenzaamheid van het buitenleven. De schaduw van een diepe treurigheid lag over haar trekken wanneer zij van die dingen sprak, — maar placht snel voor een hoffelijk glimlachje te wijken zodra zware stappen het naderen van haar stiefvader aankondigden, die nooit kon nalaten voor een korte poos uit zijn kantoor naar boven te komen om den gast te begroeten.

De weken gingen voorbij.

Met moeite daalde de lente over de wijnstokken der berghellingen heen tot in de voorsteden, leegde haar verfpotten over de oude knoestige vruchtbomen; nu snuivend, dan suizelend blies zij in de oude huizen, gierde over de binnenplaatsen en rukte de vensters open. Daarna hield zij haar intocht in de stad. Een — twee — drie ontstak zij de kaarsen der kastanjebomen in de alleeën. De plantsoenen gaven haar ook geen moeilijkheden; het weinige groen was gauw genoeg tevoorschijn getoverd, en helemaal aan het einde ging zij voor de kleinigheden zorgen die haar in het straatbeeld nog wachtten. Dat was al iets lastiger, al die kleine plekken grasveld in de Ringstrasse, die kleine behangsels langs de huismuren en rondom de lantarenpalen te zoeken en geen plekje over te slaan. Maar ook dat kreeg zij gedaan, de vriendelijke Weense lente; vervolgens be-

stelde zij zonneschijn en regen, stormde nog eenmaal keurend over stad, voorstad en omgeving, verbeterde, veranderde en gaf haar werk tevreden aan de blijdschap en de toejuiching der mensen...

Uit de koffieuren waren wandelingen geworden. Wandelingen met zijn drieën, waaruit langzamerhand de vertrouwelijkheid van een samenzijn met zijn tweeën ontstond. Onschadelijk verbabbelde, vrolijke afspraken, zonder enige andere hoop dan die ener voortzetting van een lief geworden gewoonte. Toen de zomer naderde, werden de gesprekken stiller en over beider houding lag een lichte bevangenheid.

Vroegtijdig vertrok Bösendorfer met zijn familie naar Ischl. Girardi had nog vier weken gastrollen te spelen. Toen hij na een hartelijk afscheid de Westbahnhof uitging, gevoelde hij zich plotseling eenzaam en verlaten. Wrevelig trachtte hij dit gevoel te boven te komen; het wilde hem niet gelukken. Van dag tot dag werd zijn mismoedigheid groter, tot eindelijk een kaart met een groet als een verlossing voor opmontering zorgde. Hij antwoordde met een onhandige brief. Ongeduldig wachtte hij op het volgende levensteken. Dat kwam enkele dagen later in de vorm van een kaart. Nerveus begon hij de dagen tot aan zijn vertrek te tellen. De laatste dag bezocht hij het graf van zijn moeder op de Zentralfriedhof. In gedachten verzonken stond hij lang voor de eenvoudige rustplaats. Wat hij niet meer voor mogelijk had gehouden, dat onwaarschijnlijke wonder had zich aan hem voltrokken: hij gevoelde zijn hart spreken... Dat teleurgestelde, verscheurde en gewonde hart sprak luider dan ooit zijn duidelijke, eisende, zijn wereldontredderende taal. Een nameloze pijn greep hem aan, daar hij zijn wensen en verwachtingen onvervulbaar achtte — die vrouw en jij; zij zal je niet eens aanhoren —, zo protesteerde zijn vernuft en poogde zijn hart tot zwijgen te brengen.

Het zweeg niet.

Bij elke klop doorstroomde de liefde zijn gehele wezen;

heen en weer geslingerd door de tweespalt van zijn verstand en zijn gevoel, verliet hij ontmoedigd en treurig de begraafplaats.

In zijn villa te Ischl aangekomen, kon hij nauwelijks de volgende dag afwachten, die hem de mogelijkheid van een wederzien zou schenken. Laat in de nacht stond hij op het balcon van zijn slaapkamer en keek naar het met sterren bezaaide firmament.

„Here God, ik zou toch ook eenmaal gelukkig willen zijn," baden zijn lippen zacht. Die woorden ademden alle verlangen en hoop van een eenzaam mensenhart geluidloos in de donkerblauwe zomernacht.

Met dit gebed maakte zich zijn ziel los uit de starre omklemming van een korte materialistische levensperiode, waarin hij de wereld slechts had gebruikt om te stralen, de mensen om gezien te worden en de dingen om ze te bezitten — om tot een geluk brengende hogere bevrediging te komen, tot een eigen leven.

Tot het eigen leven van zijn gevoelswereld...

HOOFDSTUK XVIII

Da trat'st du in den Garten,
In dem ich wehwund lag,
Da fiel durch Nacht und Warten
Ein lichter Streifen Tag!
Ik hab Dich nie gesehen,
Dir wurd ich nur genannt —
Mir müsst ein Leid geschehen,
Das ich Dich mein erkannt.

FERDINAND SAUTER.

De midzomer bracht de vrucht tot rijpheid.

Toen de aren op de weinige velden van het bergland hun met koren overvolle kopjes zwaar ter aarde bogen; de peren aan de latwerken der boerenhuizen, met een roodachtige glans overtogen, in de augustuszon wiegelden, door de knoestige, gekronkelde takken nog slechts met moeite gedragen; in dat met gaven gezegende seizoen, als de natuur zich gereedmaakt moeite, arbeid en vlijt verkwistend te belonen, rijpte ook het lot van Girardi naar een zegenrijke vervulling, een genadige vergelding van alle geleden onrecht.

Toen hij op een morgen voor het hotel Post in Ischl van zijn rijwiel was gesprongen om naar het twee verdiepingen hoog gelegen balcon te groeten, was de maat zijner zelfbeheersing overvol. Vele eenzame boswandelingen lagen achter hem; nooit had hij de moed gevonden zijn vraag uit te spreken; zwijgend, met ogen vochtig van tranen, een beeld van roerende hulpeloosheid, had hij naast de aangebedene gelopen, telkens met het vaste voornemen zijn vraag te wagen, en telkens zonder die ook maar aangeroerd te hebben. Thans, nu hij met de ene hand zijn rijwiel vasthoudend blootshoofd op het bijna lege plein onder het

balcon stond en verblind door het zonlicht met de ogen knipperend omhoogkeek, was zijn besluit de gewichtige vraag tot zijn wel of zijn wee uit te spreken, onwrikbaar en definitief geworden.

Léonie von Latinovics boog zich glimlachend over de balconleuning.

Toen hij haar aldus, in de geest van zijn verwachtingen, tussen hemel en aarde boven zich zag, vatte hij plotseling moed tot zijn voornemen. Een snelle blik overtuigde hem dat er niemand binnen het bereik van zijn stem was. Zijn vrije hand tot een trechter vormend riep hij haar schor van opgewondenheid de woorden toe: „Om 's Hemels wil — alstublieft, trouw met me...!"

Daarna sprong hij bliksemsnel op zijn rijwiel en rende, zonder een antwoord af te wachten, als door de furiën gezweept de straat uit.

Gelukkig glimlachend ging Léonie von Latinovicz de kamer in. Zij zocht haar moeder op, om van haar tedere handen de eerste zegen voor haar geluk te vragen. Voorzichtig bereidden ze Bösendorfer op de komende gebeurtenissen voor. Knorrig als steeds nam hij kennis van de mededeling.

Men wachtte op Girardi.

Zijn tafel in de eetzaal waaraan hij zijn middagmaal placht te gebruiken, bleef leeg. Laat in de middag zond Léonie, zeer ongerust, een bode naar de villa Girardi. Hij keerde na enige tijd met Girardi's vriend Gustav Stubinger terug. Eerst laat in de avond gelukte het dezen, zijn vriend in een nabijgelegen bos te ontdekken. Wanhopig, zeker van een afwijzend antwoord, weigerde Girardi mee naar huis te gaan. Eerst de herhaalde verzekering dat zijn bede vervuld zou worden bewoog hem beschaamd en woordeloos van geluk naar zijn villa terug te keren.

Enkele dagen later werkten de telegraafdraden naar alle windstreken. De Pers had weer haar sensatie gevonden. De verloving bracht onder het publiek vreugde en geestdriftige instemming te weeg; gelukwensen stroomden het

huis binnen; Weenen en Oostenrijk verheugden zich over de gelukkige keuze van haar gevierden lievelingsacteur.

In deze liefde kwamen alle zuivere gevoelens van zijn kindsheid en zijn jeugd tot een gelouterde opstanding. De vrouw van zijn verlangen was uitverkoren hem de toegevende en begrijpende goedheid van een wijs hart te schenken; de almacht van haar echte gevoel deed haar de tegenstellingen van haar uiterlijke wereld overbruggen. Uit eerbiedige achting voor de grootheid als mens en als kunstenaar van haar geliefde; uit het veelzeggende inzicht in zijn onbedorven kinderlijkheid ontstond haar moederlijk beschermende, vrouwelijk geleidende en menselijk gelukschenkende liefde.

Zij noemde hem, den achttien jaar ouderen, „mijn jongen".

Zijn liefde bestond uit de aanbidding van de hem nooit duidelijk geworden en toch bewuste geestelijke meerderheid dezer stille vrouw, uit dankbaarheid en uit trots op haar schoonheid.

„Mijn edelweiss" was de eerste naam die hij voor haar vond.

Met kinderlijk ongeduld drong hij op het huwelijk aan. Dat was nu in de k. e. k. monarchie zelfs voor een man die dank zij zijn populariteit en zijn roem buiten de wetten en verordeningen scheen te staan, niet heel eenvoudig. Het eerste huwelijk was wel gescheiden, doch naar de rooms-katholieke ritus onverbrekelijk. Het voorstel, door een smeekschrift van Zijne Heiligheid den Paus een huwelijksontbinding te verkrijgen, wees hij ongeduldig af. In plaats daarvan trad hij onverwacht uit de roomse kerk. Hij legde het geloof van zijn voorvaderen, dat zijn opgeschroefde godgelovigheid had omlijst, zonder enig overleg af. Met zijn God scheen hij daarbij een compromis te hebben gesloten, want ook voortaan zocht hij slechts roomse kerken op, de rozenkrans en de gebeden zijner jeugd bleven onveranderd de middelaars tussen hem en de hemel. Voor de wereld werd hij evangelisch; voor zijn God stond hij

buiten de geloofsbekentenis. Missen had hij ook vroeger nooit bezocht; van de biecht was hij zijn leven lang ver gebleven. Het Mariabeeld en de litanie waren slechts de aangeleerde uitdrukkingsmiddelen voor een verstandhouding met den Allerhoogste, de taal van de beleefdheid en de eerbied die het persoonlijke gebed moest inleiden. — Zijn verloofde volgde zijn voorbeeld. — Met deze wisseling van godsdienst was echter nog steeds niet aan de noodwendige formaliteiten voldaan. Girardi moest Hongaars staatsburger worden. De Weener uit Graz liet zich in Budapest door een grijzen beambte als zoon adopteren en werd zodoende „magyar királyi állampolgár". — Toen hij die drie woorden met pijnlijk juiste klank vloeiend kon uitspreken, reisde hij van vreugde stralend naar Weenen terug en bracht zijn aanstaande vrouw zijn verlovingsgeschenk, een getrouw naar de natuur uit briljanten en parelen nagebootste ruiker edelweiss. De verdere voorbereidingen voor het huwelijk werden onder hoge druk verricht. Reeds de 9e October 1898 kon het in de evangelische parochiekerk te Budapest gesloten worden. Ludwig Bösendorfer fungeerde voor den bruidegom als getuige, de afgevaardigde van het Hongaarse Hogerhuis, de magnaat graaf Johann von Schmiedegg als de naaste verwant voor de bruid. Voor een huwelijksreis bleef geen tijd meer over. Reeds begonnen in Weenen de repetities voor de volgende nieuwigheid.

Met vurige ijver wierp de jonge echtgenoot zich op zijn werk. Zijn leven had in de hoogste mate doel en oogmerk gevonden; het kwam er immers op aan zich in elk opzicht de geliefde en vereerde vrouw waardig te betonen. Sober in zijn eigen behoeften, waren geen weelde en geen geschenk hem voor zijn vrouw te kostbaar. De stille vrouw had grote moeite hem van haar gemis aan wensen ten opzichte van uiterlijke praal te overtuigen. De wetenschap van haar bescheidenheid vergrootte zijn verering tot in het onmetelijke. Haar tegenzin om in gezelschap te komen; haar verheugende gave zijn woning gezellig in te richten; de

fijne, stille behandeling van de huishoudelijke dingen, dit ontroerde hem steeds opnieuw. Zijn tot dan toe onvervuld gebleven verlangen naar huiselijkheid vond nu zijn hoogste bevrediging.

Toen Léonie bij de eerste première in haar loge verscheen, groette tot haar pijnlijke ontzetting het applaus van de gehele zaal haar. De voorstelling scheen een uitgesteld huwelijksfeest te betekenen. Trots en gelukkig met de tekenen van liefde en bewondering voor haar groten echtgenoot, besloot zij nochtans in het vervolg van premières-met-Girardi weg te blijven of ze ongezien op de achtergrond van een loge bij te wonen.

Het souper dat er op volgde gaf aanleiding tot een veelbetekenende weddenschap, die op aanstichten van een groten industrieel tussen dezen en den kunstenaar werd aangegaan. De vraag werd opgeworpen of Girardi nog in staat zou zijn een stuk slotenmakerswerk naar de regelen der kunst te vervaardigen.

„Ik heb zeven jaar leertijd gehad — het zou treurig zijn als ik dat niet kon" — zeide hij en keek zijn vrouw vol liefde aan.

„U moet echter bedenken, meester, dat sedert uw leertijd dertig jaren zijn voorbijgegaan," bracht de industrieel daartegen in.

„Wat ik eenmaal heb geleerd, dat kan ik," sprak de kunstenaar overtuigd.

„Willen we wedden dat u geen behoorlijke sleutel meer kunt maken?" Glimlachend stak de fabrikant hem over de tafel de hand toe.

„Die weddenschap neem ik aan! Goed gereedschap en twee uren de tijd!"

„Afgesproken! Wanneer?"

„Wanneer u wilt; dadelijk!" vragend keek Girardi naar zijn vrouw, die hem glimlachend toeknikte.

„Goed! We kunnen naar mijn fabriek rijden — de dames en heren willen me de eer aandoen mijn gasten te zijn —

Girardi wordt twee uren in de werkplaats opgesloten. Accoord?"

Met luid gelach werd het voorstel door de tafelronde aangenomen. Zes fiakers zetten zich om twee uur 's nachts in beweging naar de fabriek.

In het rijtuig bracht Girardi de hand van zijn vrouw naar zijn lippen.

„Geneer je je, Léonie?"

„Waarom?"

„Omdat ik aan het slotenmaken wil gaan..."

„Domme jongen, ik ben trots op je!"

„Vergeltsgott!"

„Zou het je gelukken, na dertig jaar?"

„Nou nog mooier! Dat zou me wat zijn; mijn beroepseer staat immers op het spel...!"

Twee uren later lag er een met de hand gesmede, pijnlijk nauwkeurig gevijlde en glanzend gepolijste sleutel voor de verbaasde gasten op de eettafel. Met een hand zwart van roet streek Girardi over zijn vochtige voorhoofd. Zijn blik ging ietwat geringschattend over het fijne gezelschap en bleef met een gelukkige fonkeling aan het stralende gelaat van zijn vrouw hechten.

„Geef mij die sleutel, meester, als herinnering," verzocht de gastheer.

„O neen," protesteerde Girardi, „de sleutel behoort aan mijn vrouw; een slotenmaker geeft zijn werk niet cadeau," voegde hij er glimlachend aan toe.

„Laat mij hem dan nog twee dagen houden; ik zou hem aan mijn bazen willen laten zien!"

„Met genoegen!"

Toen enkele dagen later een klein pakje werd bezorgd, gaf Girardi het ongeopend aan zijn vrouw. „De sleutel," zeide hij, toen hij de naam van den afzender had gelezen. Een sleutel kwam er inderdaad tevoorschijn, nadat het omhulsel verwijderd was; zelfs de afmetingen schenen uit te komen; maar het materiaal was verwisseld, want deze

sleutel was uit puur goud. „Der Meisterin" was op de hals gegraveerd en de datum stond erbij.

„Er gaat niets boven poenen," bromde Girardi en greep ontstemd naar zijn krant.

„Wat moet ik met die sleutel beginnen?" vroeg zijn vrouw kort daarna.

„Weet je wat, Léonie, schenk hem aan de vakvereniging voor arme slotenmakerswezen; je hebt geen herinnering nodig; hier staat al alles in..." Wrevelig stak hij haar de krant toe, waarin het geval met zijn gouden slotnoot uitvoerig werd beschreven.

In de stille vrede van een gelukkig samenzijn brachten zij hun dagen door. Geen wanklank werd vernomen in de harmonie van dit verschillend geaarde, in de dingen van ieders levenssfeer aan elkaar tegengesteld paar. Hun hart sloeg met hetzelfde rhythme; het verschil in belangen trad op de achtergrond; hun liefde leidde ook zonder geestelijke verdieping naar een begenadigde zielsbevrijding...

„Van morgen af rijd ik niet meer uit," verklaart Edelweiss op een dag en wacht gespannen op de uitwerking van haar woorden.

„Om Godswil, waarom nu? Wil je met dat lenteweer met je enige liefhebberij ophouden? Je bent toch niet ziek?" angstig en vol liefde komt Girardi bij haar leunstoel staan.

„Ik ben niet ziek; het rijden doet mij ook niets, maar, — misschien zou het iemand anders kunnen schaden..."

„Hoezo? Ik begrijp je niet!" Radeloos en onzeker kijkt hij zijn vrouw aan. Plotseling ziet hij het rood in haar gelaat opstijgen, bemerkt dat zij haar ogen neerslaat, en dan grijpt hij naar zijn hoofd; tranen van vreugde schieten in zijn ogen; enkele seconden lang meent hij zijn bezinning te zullen verliezen; daarna knielt hij aangedaan voor de geliefde vrouw neer en legt snikkende en stamelende zijn hoofd in haar schoot.

„Léonie — een kind — God in den hemel — een kind..."

En weder was het de midzomer die de vrucht tot rijpen bracht.

Toen in de laatste dagen van Augustus de aren in het dal van Ischl zich opnieuw naar de aarde bogen, strekte in de villa Girardi een klein mensenkind, een jongen, verlangend zijn armpjes naar de zoldering uit.

Zijn intrede in de wereld begon met een leugen, met een protest en met een grap. De leugen ontstond in de openbaarheid, toen een dagblad het bericht bracht dat „den gevierden Weensen lievelingsacteur Alexander Girardi op de zoveelste Augustus tweelingen waren geboren..." De negenenveertigjarige, overgelukkige vader protesteerde telegrafisch als volgt: „Van berichten uit toneelkringen moet men altijd slechts de helft geloven — Alexander Girardi."

Het kind gedijde, ruilde de wieg met het loophek, zette het huis op zijn kop, werd bewonderd, vertroeteld, verwend, verheugde zich in gelijke mate over de zon en over de regen en genoot met volle teugen de korte argeloosheid van een gelukkige jeugd. Nog wist het niets van de tragiek die erin gelegen is, de zoon van een beroemden vader te zijn. Met de zon der onschuld in het hart, vermoedde het nog niets van de eeuwige schaduw die een groot licht nog in staat is te werpen lang nadat het gedoofd is. Naamdrager, erfgenaam, kroonprins, uitverkoren om mettertijd de onnavolgbare grootheid van zijn verwekker met ontoereikende middelen en met tegenzin te vertegenwoordigen...

De jongen werd op verlangen van zijn trotse ouders met vijf voornamen in het doopregister ingeschreven. Geheel Oostenrijk hield hem ten doop. Gedurende het dopen hief het knaapje in de kerk een pijnlijk aandoend gebrul aan...

Het klonk als een verzet.

Als een verzet tegen de bittere eis, de helft van zijn komende leven niet als eigen persoonlijkheid te mogen doorbrengen, maar als zoon. —

Als de zoon van Alexander Girardi...

HOOFDSTUK XIX.

....Es war sehr schön — es hat mich sehr gefreut....

Keizer FRANZ JOSEPH I.

In de badplaats Ischl kwam elk jaar gedurende het zomerseizoen een vriendelijke oude heer.

Hij behoorde tot de villabezitters. Zijn grote zomervilla, in een eenvoudige landelijke stijl gebouwd, lag buiten de plaats in een dicht dennebos. Ze was bescheiden om te zien; haar uiterlijk en haar inrichting konden zich op verre na niet meten met de opzichtige pronk der vele slotjes van bankiers en grootindustriëlen in en buiten Ischl. En dat gebrek aan vertoon, dat natuurlijke aanpassingsvermogen aan het berglandschap, was een van de meest sympathieke eigenschappen van haar bezitter, den vriendelijken ouden heer.

Hij was een druk bezige, ongelooflijk werkzame en pijnlijk nauwgezette man. Zijn werkdag begon om vijf uur 's morgens; het einde van zijn bezigheid lag meestal in de eerste nachturen. Zijn gevoel van verantwoordelijkheid omsloot een kring van talloze individuele levenslopen; zijn zorgen en zijn weinige genoegens gingen, zonder zich grenzen te stellen, op in de belangen van een omgeving, waarvan de zware last zijn eigen leven van de herfst tot de zomer drukte. In de eerste zomerdagen beproefde de sympathieke oude heer die last ten dele van zijn schouders af te wentelen; hij placht zich dan te bedenken dat hij een particuliere menselijkheid bezat en vertrok naar Ischl.

Daar trok hij zijn door wind en weder gelooide knievrije lederen broek aan, waarvan menig houthakker uit de

streek het afgedragen en geschonden uiterlijk kon benijden; haalde zijn stevig bespijkerde schoenen uit de kast, greep naar zijn loden jas en zijn linnen hemd en zette zijn door de regen verkleurde jagershoed op.

Want hij was een hartstochtelijk, geroutineerd jager.

Dat wisten de houtvesters, de jagers en de drijvers in zijn jachtvelden; zelfs zijn talrijke familieleden wisten het, want dikwijls hadden zij zijn vlammende woede te bemerken gekregen, wanneer zij voor het wild in zijn bossen in hun overmoed en hun jachtlust beulsknechten waren geworden. De sympathieke oude heer deed zijn jachtuitstapjes steeds alleen, slechts begeleid door zijn ouden geweerdrager. Hij berekende elk schot. Hetzij een hert, een gems of een bok, er was geen dier dat niet, door het vuur van zijn buks precies in het schouderblad getroffen, dood was neergevallen, in plaats van aangeschoten ellendig door de bossen te dwalen, om ergens erbarmelijk om te komen. „Men schiet niet op wild — men legt het neer," placht hij te zeggen, en dit beginsel bleef hij zelf zijn leven lang trouw.

Hij had de vrije lucht der bergen lief, de eenzaamheid der wouden, de morgenschemering, het avondrood en elk hulpeloos schepsel Gods.

In zijn villa sliep hij op een ijzeren veldbed. In zijn slaapkamer stonden een kast, stoelen en een tafel; een ijzeren crucifix sierde de lege muur. Het was een zeer bescheiden ingerichte kamer die in de zomermaanden voor zijn nachtrust moest dienen.

Dikwijls was hij zeer eenzelvig. Maar men kan ook het lachen verleren wanneer men in de loop van zijn leven vrouw, broeder en zoon door moordenaarshanden heeft verloren en op late leeftijd zeer eenzaam en zeer moede is geworden. Eenzaam door leed, en vermoeid door het lange wachten op het genadige, verlossende einde.

Hij at dagelijks rundvlees, rookte virginiasigaren en geloofde aan God. En zelfs niet de virginiasigaren waren in staat hem kwaad te doen.

Hij was namelijk een echte Weener, die goede oude heer...

In zonneschijn en regen placht in de late middag zijn jachtwagen over de Traunbrücke de Ebenseestrasse in te slaan. Als een zinnebeeld van beheerste kracht, van het edelste bloed en van majestueuze houding liepen de beide Lippizaner hengsten in het tuig; de koetsier, in jachtcostuum, met den geweerdrager naast zich op de bok, hield met voorbeeldige rust de teugels in handen. In vlotte draf voortgetrokken schoot het lichte voertuig de beide stenen voorbij die uit de bedding van de Traun opstaken, naar zijn doel, het bergdorpje Mitterweissenbach.

In het rijtuig zat, achteloos van houding, bijna slobberig, de sympathieke oude heer in zijn knievrij jagerscostuum. Ongebruikt lag aan zijn voeten de reisdeken; zijn bergstok en zijn buks stonden naast hem.

Op de wandelweg, boven de straatweg gelegen, waaronder buisleidingen het zoute bronwater van het Salzkammergut voor de zoutbereiding naar de zoutziederijen van Ebensee leidden, keerden om deze tijd de badgasten van hun wandelingen naar huis terug. Het steeds treffende beeld werd aangenaam gekleurd door de houthakkers die na volbrachte arbeid huiswaarts gingen. Allen hielden stil als het rijtuig voorbijsnelde, om den jager eerbiedig hun groet te brengen. Vriendelijk dankend nam de sympathieke oude heer elke maal en zonder uitzondering zijn hoed af. Nooit bleef het bij een aanduidende beweging; steeds weder ontblote hij geduldig en vriendelijk het hoofd. De groeten die hij ontving kwamen hier uit de eerlijkste harten. Nergens ter wereld lagen er zoveel vreugde, vertrouwelijke genegenheid en hartelijkheid in buiging en groet als hier te Ischl, waar iedereen slechts een sympathieken ouden heer scheen te groeten, om eerst wanneer de jachtwagen uit het oog was verdwenen, plaats te maken voor de wetenschap, dat het zo even

Zijne Majesteit Franz Joseph den Eerste, van Gods genade Keizer van Oostenrijk, apostolisch koning van Hongarije,

Koning van Boheme, Dalmatië, Galicië, Kroatië en Slovenië, Hertog van Krain, Silezië en Bukowina, Markgraaf van Moravië en Istrië, in de vorstenstand verheven Graaf van Görz en Gradiska etc. etc....

allerhoogst en allergenadigst behaagd had zich naar zijn jachtterrein te begeven...

Van een uitstapje dat hem naar het liefelijke plaatsje Steinkogel had gebracht kwam Girardi op zijn rijwiel rustig de straatweg afrijden; met de onvermijdelijke sigaar in de mondhoek reed hij langzaam naar Ischl toe. De herfst begon zich aan te melden; een koele avondwind streek door het dal; de meeste badgasten hadden het Salzkammergut al verlaten. Het stille naseizoen kon als een ernstig, rustig slotaccoord van de zomerdrukte dienen. Een tot inkeer aanmanende stemming scheen ook den eenzamen wielrijder aangegrepen te hebben, die achteloos zijn weg aflegde en in gedachten verzonken was. Zijn door de zon gebruind gezicht droeg de uitdrukking van de frisheid ener tweede jeugd: tevredenheid en dankbaarheid over zijn late huwelijksgeluk straalden uit zijn ogen; de elastische, flinke pedaalbeweging was op beheerste, jeugdig aandoende wijze sierlijk. Geen enkel grijs haar op zijn blote hoofd wees naar het naderen van de ouderdom.

Glimlachend dacht hij aan zijn trotse, voor velen zijner vroegere kameraden ongenaakbaar lijkende vrouw. Zij had spoedig de kunst verstaan met een ijzige hoffelijkheid de grote kring van zijn trawanten te schiften en te verminderen. Goedkope rethorica en gewilde geestigheid verstomden in haar tegenwoordigheid; een onderzoekende, wetende blik van haar ogen kon wonderen verrichten wanneer het er op aankwam vrienden van belanghebbenden te scheiden. — De operetten zoekt nu ook al Léonie uit — dacht hij tevreden, want haar fijne muzikale kennis, het gevoelige gehoor der voormalige leerlinge van Liszt hadden hem in de laatste tijd voor al te goedkoop maakwerk weten te behoeden.

En nooit was dat zo nodig en gewichtig voor hem ge-

weest als juist nu, want in het tweede jaar van zijn huwelijk was hij wederom voor een late beslissing op het gebied van zijn kunst geplaatst geworden. Nogmaals had het Burgtheater hem de hand geboden om zijn geniaal kunstenaarschap uit de banaal geworden operette-atmosfeer op te heffen en aan zijn speeltalent de wijding van een hogere doelmatigheid, de welverdiende achtergrond van artistiek belangrijke opdrachten te verschaffen. Strauss en Millöcker, de laatste grote beschermgeesten van het genre, wier onsterfelijke wijzen de Weense operette op een hoog niveau van onbetwistbaar artistieke waarde hadden gehouden, leefden niet meer. Het jaar 1899 stond in het treurige teken van hun ontijdig heengaan; een jaar vóór hen was ook Zeller overleden; de nieuwe garde van componisten stond voor de zware taak een hoogtepunt vast te houden dat voor alle tijden onbereikbaar zou blijven. Nog bewogen zich de nieuwe scheppingen op een aanmerkelijke hoogte; namen weerklonken die in latere jaren gewaardeerd zouden worden.

Hij had ook ditmaal niet de moed gevonden het beroep naar het eerste Duitse toneel aan te nemen. Aan de overreding van zijn vrouw was het echter gelukt hem te bewegen tot het sluiten van een overeenkomst met het Deutsche Volkstheater. Hij had het operettetoneel verlaten en zijn kunstenaarschap een waardiger omlijsting trachten te geven. Een korte speeltijd aan die instelling had hem voor ernstige, belangrijke vraagstukken geplaatst. Molière's De ingebeelde zieke, Jókai's Goudmens, twee, drie volksstukken van Anzengruber, daartussendoor werken van Raímund en Nestroy — zijn voortreffelijke uitbeelding had verdiende erkenning gevonden. Wel is waar slechts uitgaande van een deskundig gehoor uit de beschaafde kringen; een onverstandige Pers, het gevaar van het verlies zijner populariteit bij het publiek van de galerijen zouden hem na enkele blijspelen weer in de armen der operette terugdrijven...

Zijne Majesteit het Publiek had beslist...

Het scheen voor een overgang al te laat te zijn geweest,

want sinds lang had zijn jarenlange operettebestaan hem getypeerd. Een première met Girardi zonder een entréelied, zonder het grote nummer in de tweede acte was voor de Weeners ondenkbaar geworden.

Geestdriftige toejuiching had zijn wederoptreden in de volgende nieuwe operette begroet. Hijzelf, weer op de vertrouwde grond staande, had met vreugde de verwaarloosde scepter van zijn onbegrensde heerschappij in het rijk van het wisselend spel tussen tranen en gezang opnieuw ter hand genomen. De operette had hem terug...

En nu eerst sprak in verhoogde mate zijn kunst de stropoppen van een ondiepe, fabrieksmatige voortbrenging leven en ziel in te blazen, — natuurlijk volksleven, een tedere, tussen weemoed en scherts trillende ziel.

Een wals van Strauss, een lied van Millöcker hadden hem twee derden van hun uitwerking reeds als grondslag voor zijn succes medegebracht; nu echter was hij gedwongen melodieën te veredelen, dialogen te vermenselijken die hem slechts een minimum aan kansen gaven, waarvan het oppervlakkige, schetsachtige karakter meestal zulk een intense toewijding van zijn kunstenaarspersoonlijkheid eiste, dat de gehele operette slechts tot een omlijsting voor een rol van Girardi afdaalde. Onwrikbaar, als een overwinnaar door zijn eigen, persoonlijke invloed, stond hij nu tegenover de domste en onwaarschijnlijkste libretto's en adelde hun onwaarschijnlijkheid door de macht van zijn suggestieve waarachtigheid. Ongestoord, vervuld van de ethiek zijner roeping, deed hij hartswarmte en gemoedsdiepte stromen door zijn nu reeds wat vermoeid gezang. Wanneer hij eenvoudige, armelijke melodieën tot de sferen van een wals van Strauss verhief, duurde de betovering der toehoorders zo lang zijn stem het huis vulde, zijn verschijning het toneel beheerste. Zijn afgaan rukte elke keer de sluier van de ogen; wat dan overbleef was meestal slechts armzalige kluchtspel-onzin. De Weense operette leidde nog slechts een kunstmatig leven. Dat hij haar geneesheer was en aan haar sterfbed stond, kon hij zelf nog niet weten...

Hoewel ontmoedigd gaf hij onder het verderrijden zijn gedachtengang weer een opgewektere richting.

„Léonie...," trots en gelukkig fluisterde hij de naam van zijn vrouw. Hoe had zij haar leven naar het zijne geregeld, alsof dat vanzelf sprak en zonder enige pretentie! Een weinig beschaamd dacht hij aan zijn levenswijze, die er toe leidde grote eisen aan zijn naaste omgeving te stellen. Zijn late opstaan, gewoonlijk eerst tegen de middag; het warme avondeten dat tegen middernacht moest worden opgediend; de daar op volgende uren van gezellig en opgewekt gebabbel tot aan de ochtendschemering, of dat alles voor haar niet een zwaar offer moest betekenen...? vroeg hij zich bezorgd, doch stelde zich spoedig daarna gerust met het feit dat zij nooit geklaagd of een verandering voorgesteld had.

Toen het onmiskenbare rhythme van de van verre klinkende hoefslag der keizerlijke paarden zijn oor trof, maakte hij een einde aan zijn overpeinzingen. — „Aha, daar komt Fransje" — sprak hij kwajongensachtig vrolijk en hardop; daarna stapte hij van zijn rijwiel, om naar zede en gebod de hofwagen stilstaande te laten voorbijrijden. Zou hij vandaag laten stilhouden? dacht hij gespannen, terwijl de wagen achter een bocht van de weg opdook. Gewoonlijk liet de keizer immers aan het begin en aan het einde van de zomervacantie en soms ook wel in de tussentijd de wagen stilhouden, wanneer hij hem op een eenzame weg alleen ontmoette. Het vrolijke gesprek van enkele minuten kon doorgaan voor een begroeting en een afscheid van deze twee trouwe Ischlers, die — ieder op zijn manier — omtrent hun innige liefde voor dit plekje grond volkomen eensgezind waren.

In snelle draf kwamen de paarden nader. De keizer zat aan de rechterkant en kon hem reeds van verre zien. Vlak bij den diep buigenden kunstenaar hield de wagen met een ruk stil; vriendelijk opgewekt klonk de stem van den monarch toen hij, een weinig buiten het voertuig gebogen, zijn gewone: „Wel, hoe gaat het, beste Girardi?" liet horen.

„Dankuwel, Majesteit — of — onderdanigste dank, zoals dat eigenlijk heet..." — zeide Girardi verlegen en keek op.

„Een mooie herfst, dit jaar," — de keizer keek naar de bergen rechts en links van de straatweg — „jammer dat we gauw weer naar Weenen terugmoeten..."

„Ja, Majesteit, jagen is stellig mooi, maar gezonder zou wielrijden zijn. Waarom wielrijdt Uwe Majesteit eigenlijk niet?" zo klonk plotseling Girardi's argeloze vraag, die zelfs den koetsier een verstolen glimlach afdwong.

„Nu, daar ben ik toch immers al te oud voor," zeide Franz Joseph glimlachend en keek vermaakt naar den rood wordenden vrager, die zich in zijn verlegenheid hoe langer hoe meer in dit thema vastwerkte en onhandig antwoordde: „Ach wat, Majesteit, en meneer uw schoonzoon, die zou het misschien ook nog kunnen leren..."

Het vrolijke gelach van Franz Joseph bracht hem tot bezinning: „Om Godswil, ‚meneer uw schoonzoon' heb ik gezegd — vergeving, dat is me zo uit mijn mond gevallen; ik bedoel natuurlijk Zijne Keizerlijke Hoogheid den Aartshertog, meneer den Aartshertog... maar gezond is het wielrijden, Majesteit — misschien moest u het toch nog proberen..." stamelde hij verward.

„Ik weet dat je het goed meent, beste Girardi," zo hielp de keizer hem vriendelijk uit zijn verwarring, om dan goedgehumeurd op te merken: „Bij de feestvoorstelling in het Kurtheater aanstaande Zondag kom ik nog; wie weet wanneer ik in Weenen de tijd zal hebben, en ik zie u altijd weer graag —"

„Uwe Majesteit — te veel eer...!"

„Neen, neen, niet meer dan billijk! Hoe gaat het uw zoontje?"

„Onderdanigste dank, Majesteit, de kwajongen schreeuwt van de ochtend tot de avond; mijn vrouw zegt dat is gezond."

„Dat is het ook. Kom, nu moet ik verder; het is hoog tijd voor de jacht!"

„Weidmanns Heil, gelukkige jacht, Uwe Majesteit!"

Een vriendelijke handbeweging, terwijl de paarden aantrokken — „Weidmanns Dank, beste Girardi..."

De wagen verwijderde zich, steeds kleiner werd de stofwolk die de wielen op de droge straatweg deden opdwarrelen, tot ten slotte de eerstvolgende hoogte hem voorgoed aan het oog onttrok.

Twee Weeners onder elkaar. —

Beiden populair en beiden geliefd. —

Ieder van hen eenvoudig en natuurlijk van aard.

Zij spreken een gemeenschappelijke taal, — het vriendelijk innige, Weense dialect.

De ene — keizer van een wereldrijk — toneelspeler de andere.

Ieder een grootheid op zijn gebied.

Beiden originelen, — beiden persoonlijkheden.

Tussen hen een kloof van onmetelijke breedte; boven hen de dalende zon van het Oostenrijkse landschap...

Met 's keizers verjaardag op 18 Augustus placht Girardi elk jaar op allerhoogst verlangen in het Ischlse Kurtheater als gast op te treden. Gewoonlijk in een stuk dat Franz Joseph zelf aanwees. Buitenlandse potentaten, de keizerlijke familie en alle hoogwaardigheidsbeklederś die op die dag als gasten van den monarch te Ischl vertoefden, vulden op de feestavond de zaal. Na het tweede bedrijf werd de kunstenaar in de hofloge ontboden, om de dank en de lof van den keizer persoonlijk te ontvangen. Enkele dagen later placht Franz Joseph hem een geschenk te laten brengen, als teken zijner persoonlijke hulde.

Dit jaar had Girardi nog bovendien zijn medewerking voor de slotvoorstelling van het theater beloofd.

Enkele minuten vóór achten kwam de keizer met zijn gevolg de hofloge binnen. Toen de gast op het toneel verscheen, gaf de monarch eigenhandig het teken tot het aanstonds beginnende opkomstapplaus. Belangstellend volgde hij het spel tot aan het laatste vallen van het doek.

Na de voorstelling liet hij zich door de donkere, verlaten allee naar zijn villa terugrijden. Misschien lag hij dan nog lang wakker in zijn veldbed, de vriendelijke oude heer, om van de zomer een stil afscheid te nemen, van de vacantie, die hem hier in Ischl, na inspannende arbeid in de wintermaanden, na vervelende representatiereizen in het voorjaar, was ten deel gevallen...

Misschien hield hem de vraag bezig of hem in de volgende zomer ook nog het geluk beschoren zou zijn wederom naar Ischl te kunnen gaan. Zou hij ze nogmaals zien opvlammen, de vuren daarboven op de bergweiden, de brandende keizerskroon op de Siriuskogel, door houthakkers in de diepblauwe sterrennacht aangestoken aan de vooravond van zijn verjaardag...? Zou het flikkerende licht der eenvoudige kaarsen, in de kleine vensters der armoedige huizen vol liefde om zijn portret heengeplaatst, zijn weg nog eens begeleiden wanneer hij des avonds laat stapvoets door de straten der stad moest rijden, langs de fakkelsdragende jagers, langs de kapel van de zoutziederij, lang de juichende kinderen der badgasten...?

Misschien droomde hij ervan — misschien sliep hij droomloos zijn spoedig vertrek tegemoet...

Vóór het slapengaan nam Girardi het jongste geschenk van den keizer nog eens uit de glazen vitrine.

Boven de bergen schemerde de ochtend; langzaam trokken de neveldampen uit het dal op. Reeds kleurde het morgenrood de hoogste boomtoppen, want de klok wees het vijfde morgenuur aan, het tijdstip waarop het echtpaar te bed placht te gaan. Peinzend beschouwde hij de zware gouden sigarettenkoker, waarvan de deksel met zes verschillende gelukssymbolen was versierd. Lieveheersbeestje, spin, klaverblad, schoorsteenveger, geluksvarkentje en hoefijzer straalden in briljanten en edelstenen. Langzaam wendde hij zich naar zijn glimlachende vrouw, wier ogen van moeheid dreigden dicht te vallen.

„Ja, Léonie," zeide hij nadenkend, „je heb wel gelijk, smaakvol is die doos niet, maar weet je, hartelijk was het

toch maar van Fransje dat hij het extra zo voor mij heeft laten maken, omdat hij gehoord had dat ik zo bijgelovig ben!" Voorzichtig bracht hij de doos weer naar de aangrenzende kamer en legde ze in het blauw fluwelen étui. Daarna keek hij nog zorgvuldig naar de sluiting van de ingangsdeuren en begaf zich naar zijn slaapkamer.

Op het perron van het kleine station Bad Ischl heerst opwinding en onrust.

De loper is van de wachtsalon naar de hoftrein volgens het voorschrift over het perron gelegd; de stationschef trekt de witte glacé handschoenen aan zijn nerveuse handen; de leden der Salinenkapelle beproeven hun instrumenten. De sierlijke reigerstaarten op de mijnwerkerspetten der bazen en onderbazen van de zoutmijn trillen in de herfstwind. Stram en dienstvaardig staan de twee gendarmes bij de slagboom.

Telkens weer leest de vriendelijke oude burgemeester de afscheidsrede op zijn concept door; zijn handen grijpen daarbij van tijd tot tijd onrustig naar de prachtige gemsbaard die vandaag zijn jagershoed tooit, alsof ze zich wilden vergewissen dat de naald aan het met een horen versierde insigne goed vastzit. Als een schaduw volgt hem bij zijn korte tocht van de hofwachtsalon tot aan de slagboom de heer onderburgemeester, die vandaag zijn witte kappersjas voor zijn Zondagse mocht ruilen.

Eindelijk laat het opluchtende geratel van het naderende rijtuig zich horen.

Zijne Majesteit Keizer Franz Joseph I betreedt in generaalsuniform het perron. Rechts van hem staat de adjudant-generaal graaf Paar, links van hem de lijfarts hofrat Dr Kerzl. Daarna volgt de vleugeladjudant Nikolaus Horthy de Nagybánya, in de uniform van korvettenkapitän, luitenant ter zee eerste klasse, der k. en k. oorlogsmarine.

De stationschef en de gendarmes nemen de houding aan.

Aarzelend komt de oude burgemeester naar voren.

Franz Joseph hoort de afscheidsrede nauwelijks. Zijn ogen dwalen weemoedig naar de bergen, die de salonwagen al bijna voor zijn blikken verbergt. Hij schijnt een stil, verstolen afscheid te nemen.

Plotseling weerklinkend hoerageroep herinnert hem weer aan zijn plichten. Bijna enigszins verwonderd kijkt hij naar de aanwezigen; zijn blik zweeft over de glinsterende instrumenten van de Salinenkapelle heen, om eindelijk op het vriendelijke, door rimpels verkreukte gezicht van den ouden burgemeester te blijven rusten.

Deze kijkt eerbiedig naar zijn monarch op. Die uniform, denkt hij, als die er niet was; die maakt hem zo vreemd voor ons, onzen jager... Daarna slaat hij de ogen neer en wacht.

De seconden schijnen zich uit te zetten tot eeuwigheden vóór de keizer eindelijk begint te spreken. Het zijn maar twee zinnen die zijn lippen vormen, twee sinds lang bekende en bij zulke gelegenheden steeds weer gebruikte zinnen. Hun inhoud kon menigmaal zelfs ironisch hebben geklonken, maar hier, op dit kleine perron, te midden van deze simpele, bijna lachwekkend aandoende afscheidsplechtigheid, verkrijgen zij een zachte bijklank van hartelijkheid, een weemoedige tint van verlangen en ontzegging. Het is ook helemaal niet meer de keizer; het is weer alleen maar de sympathieke oude heer, die nu met een onachtzame beweging zijn hand saluerend aan de klep van zijn pet brengt en bij de eerste maten van het juist ingezette „Gott erhalte" de algemeen bekende, enkele woorden spreekt:

„Es war sehr schön — es hat mich sehr gefreut..." — „Het was heel mooi — het heeft me veel genoegen gedaan..."

HOOFDSTUK XX.

....„Meneer Von Girardi, deze operette moet u spelen — het is het beste wat ik ooit heb geschreven — geloof me, meneer Von Girardi, het zal uw geluk zijn; succes zult u met de rol hebben — dus, meneer Von Girardi.."
„Wat zegt u toch voortdurend meneer Von Girardi tegen me — gelooft u misschien dat de omgang met u mij adelt....?"

ALEXANDER GIRARDI, in gesprek met een librettoschrijver.

„Hij heeft het bepaald vergeten, mama!"

„Neen, hij zal prompt hier zijn; het is immers nog geen tijd!"

Glimlachend trachtte de moeder haar jongen te bedaren, die opgewonden aan het erkervenster stond en over de straat uitkeek. De kleine wereldreiziger, zoals de vrienden des huizes hem plachten te noemen, had ook alle reden tot ongeduld, want deze middag, die hij als laatste van zijn korte kerstvacantie bij zijn ouders in Weenen mocht doorbrengen, beloofde een bijzondere gebeurtenis te worden: hij zou voor de eerste maal een toneelvoorstelling bezoeken. De kostschool te Thame, die hij in Engeland, ver van het vaderland, bezocht, kon de leerlingen behalve sport en de vervelende Zondagse godsdienstoefening in de dorpskerk weinig afleiding bieden. Vóór enkele dagen was er nu een aardige, vriendelijke heer bij zijn ouders op bezoek geweest, een van de weinigen die de kunst had verstaan met den vroeg wijzen zevenjarigen jongen ongedwongen en prettig te praten. Hij liet zich van Engeland vertellen, verbaasde zich over de vier talen die de jonge vloeiend beheerste en, wat het mooiste was, hij zei noch „ventje" of „lieve jongen" tegen hem, noch poogde hij hem elk ogen-

blik te aaien. En dat was iets wat de knaap zeer in hem waardeerde, want hij was voor de gedachteloze liefkozingen die hij van de vele bekenden zijner ouders beleefd verduren moest, allesbehalve ontvankelijk.

En deze vriendelijke heer, Zijne Excellentie Dr Karl Lueger, burgemeester van de stad Weenen, had hem uitgenodigd met hem helemaal alleen de vandaag plaats hebbende sprookjesvoorstelling in het Kaiser-Jubiläums-Stadttheater bij te wonen. Zo natuurlijk, zo kameraadschappelijk was hem behalve zijn geliefde „Stubingertje", die de grootste plaats in zijn hart innam, onder de volwassenen nog niemand tegemoetgekomen.

Precies om kwart voor vieren zag hij van zijn erkerplaats de equipage voorrijden. Enkele minuten later geleidde de knecht den bezoeker de salon binnen. Voor een gesprek bleef weinig tijd meer; na enkele beleefde afscheidswoorden verlieten zij samen het huis en stapten in het rijtuig.

Voor de burgemeestersloge werd Dr Karl Lueger plechtig ontvangen. Toen hij vooraan met zijn kleine gast plaats nam, stonden de toeschouwers in de grote schouwburg van hun plaatsen op. Terwijl de jongen zorgeloos en gespannen het sprookjesspel volgde, schreven de reporters al aan het krantenbericht dat de volgende dag van de kleine sensatie zou vertellen „dat Dr Karl Lueger, de grote, vereerde burgemeester, met de zoon van den gevierden, geliefden, den groten Girardi de sprookjesvoorstelling in het Kaiser-Jubiläums-Stadttheater heeft bijgewoond."

Daarvan wist de jongen echter gelukkig nog niets, want zijn naïveteit, waaraan toch al een korte levensduur zou beschoren zijn, hield zich voorlopig nog bezig met de nieuwe, toverachtige indrukken die de eerste toneelvoorstelling op zijn jonge gemoed maakte. In de grote pauze wendde hij zich tot zijn gastheer met de ernstige vraag: „En dat, wat die kleermaker op het toneel doet, doet papa dat nu ook?"

„Neen, Tony," glimlachend keek Lueger naar het opge-

wekte gezicht van den jongen; „je papa doet veel meer; dat kan je nog niet begrijpen!"

„Hoezo? Hij is immers een grappenmaker!"

„Wie heeft je dat nu verteld?"

„De zoon van onzen portier. Is het niet waar?"

„Zeker! Maar hij is een ernstige grappenmaker, je papa; hij is de grootste grappenmaker die er maar te vinden is! Je kunt heel trots op hem zijn!"

Daarna ging het gordijn op voor het volgende bedrijf en Lueger was er niet rouwig om, want dat kleine verhoor had hem enig hoofdbreken gekost.

Later, toen de jongen zijn vader thuis de wang toehield voor een nachtkus, vroeg hij hem zacht: „Moet u een grappenmaker zijn, papa? Krenkt het u niet als alle mensen om u lachen?"

Girardi knipoogde vergenoegd tegen zijn vrouw; daarna trok hij zijn zoon dichter tegen zich aan.

„Dwaze jongen," zei hij vrolijk, „misschien schaam je je voor je vader?"

„Neen, papa, maar ik zou u op het toneel willen zien."

„Aha, om me uit te lachen?"

„Neen, daarom niet;" ontsteld wees de jongen de onderstelling af.

„Het volgende jaar mag je je vader op het toneel gaan zien," beloofde zijn moeder; vervolgens bracht ze hem ertoe naar bed te gaan, want al de volgende dag stond hem de lange reis naar Engeland te wachten.

„De jongen kan iemand in verlegenheid brengen," zeide Girardi later peinzend en keek zijn vrouw vragend aan.

„Hij is vroegwijs," antwoordde zijn vrouw; „goed dat hij zelden thuis is; de omgeving zou verderfelijk op hem werken."

„Daar kan je gelijk in hebben," gaf de vader toe en greep naar het avondblad.

„Hoe wordt de nieuwe operette?" vroeg Léonie na een poos, terwijl zij haar verborgen vrees achter een opwekkende glimlach trachtte te verbergen.

„Afkloppen, toi, toi, toi;" haar man klopte driemaal bezorgd op het houten tafelblad — „ze wordt goed, de rol is geknipt voor me!"

„Dat is zeker! Maar de rest? Het tweede bedrijf?"

„Maar nu vraag ik je, dat doet er toch niets toe? Sedert wanneer interesseert de mensen de rest? Mij willen ze in een goede rol zien; het stuk laat ze onverschillig!"

„Maar ik weet niet of dat op den duur zo zal blijven," slechts aarzelend sprak zijn vrouw haar ernstige bezorgdheid uit; „en dan de muziek, die is heus niets bijzonders..."

Ontstemd schoof haar man zijn wijnglas weg.

„Ik kan Strauss niet voor je opgraven," zei hij mismoedig; „er is nu eenmaal geen betere muziek meer!"

„Je moest eens weg van Weenen; waarom bedank je toch altijd weer voor aanbiedingen uit Berlijn?" vroeg zijn vrouw na een poos, ofschoon ze wist dat hij over dit thema niet graag sprak.

„Waarom moet ik uit Weenen weg? Ben ik er al te lang? Speel ik misschien voor lege zalen? Hang ik de mensen de keel al uit...? Wat moet ik in Berlijn, waar geen mens me kan verstaan?" Nerveus begon hij de kamer op en neer te lopen; de sigaar tussen zijn tanden sproeide vonken; dichte rookwolken voor zich uit blazend, liet hij zijn opwinding de vrije loop.

Onverstoord kalm klonk het antwoord van zijn vrouw: „Natuurlijk speel je nog voor volle zalen, maar geloof je niet dat het geval zich zou kunnen voordoen waarin een slechte operette je ondanks je meesterlijke uitbeelding in discrediet brengt? Dat zou je moeten voorkomen! Tot elke prijs! Een succes buiten Weenen zou ook betere rollen voor je ten gevolge hebben als je terugkwam. Verstaan zal men je overal, want de taal van het hart en de natuurlijkheid zijn overal begrijpelijk, en vooral juist in Berlijn!" voegde zij erbij, omdat haar stille liefde Duitsland toebehoorde, dat dichter bij haar nationale gevoel lag dan het sentimentele, oververzadigde Oostenrijk, waartegen de trotse Hongaarse de stille vijandschap van haar onderdrukte land gevoelde.

Girardi hulde zich in zwijgen. Zijn omlaaggetrokken mondhoeken verrieden ergernis en verborgen onzekerheid. Na een poos keerde hij naar de tafel terug en boog zich hartelijk over de hand van zijn vrouw: „Je moet niet bang zijn, Léonie, je ziet altijd spoken! Het blijft wel goedgaan, er gebeurt ons niets, en geld hebben we meer dan genoeg!"

„Ik heb niet aan geld gedacht, ik dacht alleen aan jou," gaf ze hem zacht ten antwoord, „ik wilde dat je helemaal niet meer zou toneelspelen..."

„Dat komt ook wel! Dan gaan we naar Graz en leven ons leven!" zo greep hij opgelucht het thema aan, om terstond met kinderlijke ijver een plaats uit te zoeken waar eenmaal hun villa zou staan, dicht bij de Rosenberg, buiten de stad, in een mooie tuin; niet te groot en niet te klein; gezellig en gemakkelijk; vier kamers op de begane grond...

Toen de oude staande klok vier uur in de morgen sloeg, was hij juist klaar met de indeling van de benedenkamers. Het tafellaken van oud, fijn damast liet de plattegrond van het huis zien, zorgvuldig met zijn duimnagel erin gekrast; een aantal afgebrande lucifers omheinden de tuin; uit een servet was de Rosenberg gevormd...

Je zou hem een spoorweg moeten geven of een blokkendoos, dacht zijn vrouw glimlachend toen zij nog een blik op de tafel wierp eer zij moe de eetkamer verliet om zich eindelijk ter ruste te begeven.

Enkele dagen voor de eerste opvoering van de nieuwe operette vond in het Josefstädter-Theater een weldadigheidsvoorstelling plaats. Voor deze gelegenheid had Girardi een volksstuk gekozen. De figuur van een rijken schoenenfabrikant, die op zijn oude dag weer een arme schoenlapper moet worden, omdat zijn zoon hem tot de bedelstaf heeft gebracht, behoorde tot zijn lievelingsrollen.

Zijn vrouw, die slechts zelden een voorstelling placht te bezoeken, liet nooit na hem in deze rol te bewonderen. Ook ditmaal woonde zij de opvoering in haar loge bij. Toen haar man in het laatste bedrijf, gebogen en witharig, met de schoenmakershamer in de beverige hand, als een ver-

sleten stuk noodlot naast een hoop oude schoenen op een bankje zittend, met een uitdrukking van weemoedige bescheidenheid stom voor zich uitkeek, gevoelde zij de laag bij de grondse opdrachten die de operettes nog slechts voor hem ter beschikking hadden, als dubbel pijnlijk en hem onwaardig. Een golf van onhoorbare overeenstemming scheen uit de zaal naar het toneel te stromen, toen zijn broze grijsaardsstem even later het klaaglied van zijn armoede en van zijn teleurgesteld vaderhart zong. Het ‚pars pro toto', de wedergave van het grootste met de geringste uitdrukking, ontstond uit de diepte van een zielstoestand, die, losgemaakt van het stuk en de schouwburg, een eigen bestaan in de werkelijkheid scheen te leiden.

Hoe heb ik hem willen overreden de operettes eraan te geven, dacht zijn vrouw bezorgd; het inzicht in haar onmacht om dit genie der onfeilbare innerlijke aandrijving voor een verlies aan artistieke waarde te behoeden dwong haar tot treurige berusting. Zij nam geen deel meer aan de geestdriftige toejuichingen waarmee men haar man dank zeide; met een moe gebaar stond zij op en verliet, van droevige voorgevoelens vervuld, de schouwburg. — —

„Gustl, hoe was het tweede bedrijf?" overrompelend keerde Girardi zich gedurende de generale repetitie tot zijn vriend Stubinger, die hem achter de coulissen opwachtte.

„Maar Xandl, waarom ben je zo nerveus? het is — afkloppen! — prachtig gegaan," zo trachtte deze hem te kalmeren.

„Ik wil weten wat voor indruk het bedrijf maakt, niet hoe het gegaan is," drong Girardi verder aan.

„Het maakt een heel goede indruk."

„Wat betekent heel goed? Uit jou wordt men ook niet wijs!"

„Maar Xandl, wat is er toch...?" Bezorgd sloeg zijn vriend de arm om zijn schouder.

„Niks is er! Léonie maakt me gek! Ze verbeeldt zich

dat die operette bar slecht is! Ik ben al helemaal in de war..."

Uitgeput liet hij zich zakken op het bankje van den brandweerman in het eerste straatje; nerveuse angst en onrust spraken uit zijn snelle bewegingen; bezorgd keek hij een poos naar de grond.

Zij heeft gelijk, zij heeft volkomen gelijk, dacht Stubinger intussen en had plotseling een warmer gevoel voor de trotse vrouw met wie hij nooit zo bijzonder goed had kunnen opschieten. Zij bezaten geen gemeenschappelijke aanrakingspunten; slechts zijn respect voor haar onaantastbare liefde voor zijn vriend en haar achting voor den trouwen en belangelozen levensmakker van haar man waren in staat geweest een vriendelijk beleefde verhouding tussen hen te scheppen en te behouden. In de liefde en de zorg voor Xandl ontmoetten elkaar hun oprechte gezindheden, waaraan zij echter moediger en verstandiger uiting wist te geven dan hij. Tersluiks keek hij naar het angstige gezicht van zijn beroemden vriend. Ik heb met hem te doen — dacht hij treurig — maar misschien is dat nodig! Misschien opent hem dat de ogen! Hoe dikwijls hadden in het koffiehuis bij zijn fabriek eenvoudige burgermensen, die zijn vriendschap met den kunstenaar kenden, hem op de armzalige stukken opmerkzaam gemaakt en erover geklaagd dat Girardi geen betere operetten speelde. Telkens weer had hij daarover met hem willen spreken en steeds opnieuw die ondankbare taak uitgesteld, in de hoop dat de volgende operette beter zou zijn en een uiteenzetting overbodig maken. Nu was het dan zo ver. Peinzend keek hij naar het toneel. Juist werd het décor voor de derde acte geplaatst. De tweede acte is een catastrophe, zo bekende hij zich eerlijk; wanneer de laatste niet beter is, dan loopt het ditmaal slecht af met Xandl — zo leidde hij er bezorgd uit af, want hij wist dat het publiek over de voortbrengselen der laatste jaren al genoeg ontstemd was.

„Xandl! het derde bedrijf begint; laat je niet zakken, je

hebt nog altijd overwonnen!" zo wekte hij zijn vriend op en poogde zelf een vrolijk gezicht op te zetten.

Girardi stond op. Zijn gezicht drukte een laat maar wijs inzicht uit toen hij verbitterd ten antwoord gaf: „ik geloof dat ik me spoedig dood zal overwinnen."

Daarna ging hij met snelle schreden het toneel op; een met luid gelach ontvangen grap verborg zijn treurige gedachten voor zijn medewerkers.

Dadelijk na het einde der generale repetitie verdween Stubinger uit de schouwburg en begaf zich met een bezwaard gemoed naar Girardi's woning. Een weinig verschrikt ontving de vrouw van zijn vriend hem, want het was nog nooit voorgekomen dat hij alleen bij haar een bezoek had gemaakt. Toen zij zijn betrokken gezicht zag, gevoelde zij haar vrees aangaande de nieuwe schepping van de operettefabrikanten bevestigd.

„Het wordt dus een fiasco..." zo opende zij het gesprek.

„Ja, mevrouw, zo'n vuiligheid laten de mensen zich zelfs ter wille van Xandl niet opdringen! Mijn God, hoe zal hij dat doorstaan?" zo klonk zijn angstige vraag.

Glimlachend keek de schrandere vrouw hem in het wanhopige gezicht.

„Ik weet, meneer Stubinger, dat mijn antwoord u niet erg zal bevallen, u niet, en vele anderen ook niet! Maar" — haar trekken werden hard en vastbesloten — „hij zal het eenvoudig moeten doorstaan, en het zal hem goed doen! Ik geloof dat hij veel te veel in watten gewikkeld is geworden en dat hij bijna verleerd heeft het leven als een echte man te beheersen."

„Ja, mevrouw, dat is zeker waar, maar hij windt zich dadelijk zo vreselijk op," zeide Stubinger weifelend.

„Dat kan hem niet worden bespaard!"

Met een schouderbeweging stond de vrouw van den kunstenaar op om haar gast een glas cognac in te schenken.

„Drinkt u dat uit, meneer Stubinger," zeide ze aanmoedigend, „u schijnt het nodig te hebben."

Dankbaar leegde haar gast zijn glas.

„Küss die Hand, dankuwel, mevrouw! Wij Weeners zijn een beetje week, dat is wel zo..." — gaf hij benepen toe.

„Zijt ge dat werkelijk?" vroeg zij ironisch, „dan is het eenvoudig een geluk dat mijn man een ‚Hunnin' tot vrouw heeft; die is trouwens uit Graz, en de Stiermarkers zijn uit ander hout!"

„Mevrouw, ik heb een verzoek," sprak Stubinger aarzelend, „ik heb het gevoel dat u vanavond niet naar de première wilt gaan; toe, overwin uzelf en ga toch, laat Xandl niet alleen!"

Ontroerd keek zij hem een poos aan voor zij antwoordde: „Dat was lief van u, meneer Stubinger, heel lief! En daarvoor bent u speciaal hier gekomen? Ja, ik wilde inderdaad niet gaan, u had gelijk met uw vermoeden! Maar ik zal nu de première toch wel moeten bijwonen. Misschien vergissen we ons, misschien loopt het nog weer goed af..."

„Neen, mevrouw, beslist niet!"

Stubinger stond op om afscheid te nemen: „Dankuwel, mevrouw en küss die Hand!"

„Tot weerziens, meneer Stubinger..."

Dadelijk na het late middageten maakte Girardi aanstalten om zijn woning te verlaten.

„Ik ga naar de begraafplaats, naar moeder; daarna ga ik naar de Michaëli-kerk," vertrouwde hij zijn vrouw toe en verliet snel de eetkamer.

Peinzend bleef Léonie aan de tafel zitten. Zij kende en achtte de roerende piëteit van haar man, die hem bewoog elke week en bovendien vóór elke première of reis het graf van zijn moeder op te zoeken, om daar uit stille overdenking kracht en moed te putten. Jij lieve goeie jongen, dacht zij aangedaan, en drukte dan plotseling woedend haar sigaret uit toen zij zich herinnerde dat hij ook naar de Michaëli-kerk wilde gaan. Dat is misschien wel wat veel van het goede, zo bruiste het op in haar gedachten; naar een kerk gaan om Gods zegen af te smeken voor het succes

van een ding dat helemaal niet waard is opgevoerd te worden...!

Ontstemd stond zij op, wrevelig sloot zij haar gedachtengang af.

„Tegen half acht het rijtuig, alsjeblieft," beval zij het binnenkomende kamermeisje; vervolgens trok zij zich in haar boudoir terug, ging aan haar schrijftafel zitten, nam een vel postpapier en schreef met haar energieke hand dwars daaroverheen:

„Kop op, mijn S t i e r m a r k s e jongen! Je Edelweiss."

Nadat ze het woord ‚Stiermarkse' driemaal had onderstreept, stak zij het vel in een omslag, belde het meisje en liet de brief naar de bloemenwinkel brengen waar des morgens al een ruiker rozen voor de avondvoorstelling was besteld.

Toen zij voor het begin der uitvoering alleen haar loge binnenkwam, had zij al lang besloten ditmaal haar gewoonte, verborgen op de achtergrond te gaan zitten, ontrouw te worden. Nadat de loge-bediende haar avondmantel had afgenomen, ging zij met een zucht bij de borstwering zitten. „Aan de kaak gesteld," dacht ze, toen ze spoedig daarna verscheidene toneelkijkers op zich gericht zag. „Première met Girardi," zo vatte ze het beeld van de zaal kort samen; onverschillig gleed haar blik over de loges en het parket; de eerste notabelen, het Weenen der sensaties wachtten op de komende dingen.

De componist ging naar zijn lessenaar. Het orkest zette de ouverture in. Prachtige muziek — dacht ze geërgerd — en een grondige muzikant heeft ze bij elkaar gestolen; hij heeft er dan ook niet één vergeten: Schubert, Suppé, Strauss, Millöcker, zelfs Zeller, zo telde ze met stil genoegen de namen op, toen de bekende motieven achtereenvolgens haar gevoelige oren troffen. En die diefstal moet mijn man sanctioneren, zo viel het haar in, terwijl een zwak handgeklap den componist dank zegde en het licht in de zaal begon te doven...

Op het toneel gaan de eerste onbelangrijke tonelen voorbij. Daarna plotselinge stilte. — Het lege toneel verbreidt gedurende enkele seconden een spanning vol verwachting; de maten van het entréelied weerklinken; een nauwelijks hoorbaar gekuch achter de coulissen — dan gaat de middendeur open.

Haar man staat op de planken die de wereld betekenen.

Zo groot is de macht van zijn persoonlijkheid, zo waar zijn stap, zijn schaarse bewegingen, dat zelfs zij voor enkele ogenblikken onder de betovering van die invloed geraakt, die eerst een ademloze stilte in de schouwburg oproept, een stilte waarin — ergens op de derde galerij — een bakkersknecht tot zijn meisje, bleek van opwinding, de woorden fluistert: „Poldi — zie je het — daar — daarginds — dat is hij — S c h i r a d i..."

Dan trilt het opkomstapplaus door de zaal. Een wissel, getrokken door de dankbare herinnering en de eerlijke geestdrift, die de man daar achter op het toneel, die nu tot dank het hoofd buigt, nog altijd in staat was te honoreren.

Het eerste bedrijf is voorbij — men schijnt af te wachten.

Het tweede bedrijf.

Een toneel van de goedkoopste sentimentaliteit gaat voorbij — en valt tegen. Dat kon hij zelfs niet redden, denkt zijn vrouw bitter; bijna smartelijk gevoelt zij in haar hart de duidelijke afwijzing door de toeschouwers.

Het slot van het bedrijf brengt een zwakke verbetering. Het applaus is zwak, neemt echter telkens een weinig toe; het wekt de indruk alsof het publiek zijn lievelingsacteur deelneming wil betuigen. Als de componist zich met de tekstdichters op het toneel vertoont, houdt het handgeklap bijna op. Van de galerijen snerpt gefluit door de ruimte, waarop ogenblikkelijk luid, demonstratief geroep: Girardi! volgt.

Met moeite houdt Léonie zich in haar loge rechtop.

Op het toneel richt Alexander Girardi langzaam het hoofd op. Zijn verwonderde blik zoekt angstig en als afwe-

zig naar de loge van zijn vrouw. Wanneer hun blikken elkaar ontmoeten, heft zij haar handen op en applaudisseert. Zo hettig applaudisseert zij dat haar witte glacé handschooenen in de naden openscheuren, dat haar bleek gezicht door een vlammend rood wordt overtogen. Nooit heeft zij voor haar man in de handen geklapt. Steeds vond zij het pijnlijk tegenover de toeschouwers luide, waarneembare uiting aan haar geestdrift te geven.

Nu staat zij voor de eerste maal openlijk naast hem...

Girardi kijkt op naar zijn vrouw. Plotseling keert hij zich ter zijde, alsof hij zich van het lauw voortklappende publiek afwendde, — en zegt haar in haar loge dank met een diepe hoofdbuiging...

Laat in de nacht zaten zij met hun drieën aan de eettafel — de kunstenaar, zijn vrouw en zijn beste vriend.

„Verdiend heb ik het," zeide Girardi nadenkend tot zijn vrouw; „ik had vroeger naar je moeten luisteren..."

„Het volgende seizoen wil zeggen: Berlijn!" antwoordde Léonie rustig en nam een nieuwe sigaret.

„Alstublieft, mevrouw," zeide Stubinger, terwijl hij de brandende lucifer met een roerend gebaar van dankbare waardering naar haar toe bracht.

Vervolgens zwegen zij alle drie en verzonken in gedachten.

Uit dit zwijgen ontstond voor Girardi de prikkel om zich te bezinnen op het gebod, bij het kiezen zijner toekomstige stukken waardigheid en voorzichtigheid te betonen. Het was een late impuls, die hem tot inkeer aanmaande, maar ze kwam nog vroeg genoeg om zijn loopbaan het latere, verdiende hoogtepunt te verzekeren. — Voorlopig zat hij met de elbogen op tafel en kauwde zwijgend op zijn sigarettenpijpje. Met zijn rechter wenkbrauw opgetrokken, rimpels in zijn brede voorhoofd, zijn blik op de tafel gericht, liet hij zijn hoofd zwaar op zijn handpalm steunen — een pruilend, gekrenkt, beledigd kind zat lummelig aan een witgedekte tafel en had de bokkenpruik op...

Want genie en kinderlijkheid wonen meestal onder één dak...

HOOFDSTUK XXI.

Ter ere van de Weense tongval zegt men dat zij een bijzondere liefelijkheid, charme en een warme, melodieuse klankkleur heeft. Het dialect van de Berlijners wordt hard, brutaal en onvriendelijk genoemd. — Om die gangbare onderscheiding goed te begrijpen, moet men hier en ginds den man uit het volk aan het woord laten komen: „....ick schlag dir eene in der Fresse, dat dir die Jesichtszüge entjleisen....!" [1]) Deze Berlijnse krachtuitdrukking komt stellig aan vriendelijkheid en welluidendheid te kort. — De Weener zal dezelfde bedreiging in zijn tongval als volgt overbrengen: „I hau dir ane in die Pappen, dass d glaubst, dar Schnellzug hat di gstraift....!" [2]) Of dat nu zoveel „charmanter" klinkt dan het vorige, — en een meer „melodieuse" klankkleur laat horen, moet worden overgelaten aan de beslissing van een absoluut gehoor....

Berlijn...

Millioenenstad van de roezemoezige bezigheid, centraalbureau van de uiterste werkzaamheid, startpunt van de onophoudelijke wedloop met het succes. Metropool van het tempo, van de zakelijkheid en de bedrijvigheid. Haastend, steeds groeiend, van inspanning en ijver hijgend monstrum van een grote stad, welker gulzigheid elke dag nieuwe eindeloze bouwterreinen verslindt en zich met reuzenarmen van de landelijke omgeving meester maakt, om steeds uitbreiding te verkrijgen, als was het er om te doen geheel Duitsland in een enkele huizenzee, in een enkele fabriek te veranderen...

Uit een droschke die door de Friedrichstrasse reed keek

1) Men zou dit kunnen vertalen door: „....ik geef je d'r een op je bek, dat je gelaatstrekken ervan ontsporen....", doch de woordspeling Züge = trekken en Züge = treinen gaat dan verloren.

2) „Ik geef je d'r een op je bakkes, dat je denkt dat de sneltrein over je heengereden is...." Het woord „Pappe" in deze uitdrukking heeft met het werkwoord „pappen", het woord „Fresse" in de vorige met het werkwoord „fressen" te maken; beide werkwoorden betekenen „eten" of „vreten".

Girardi met verbaasde ogen naar de eindeloze rijen winkels, naar de voortsnellende, elkaar inhalende, geweldige stroom van mensen die de trottoirs vulden, en naar de imposante drukte der voertuigen voor, naast en achter zijn rijtuig. Hier loopt niemand, hier rennen ze allemaal, dacht hij verwonderd toen hij na de eerste repetitie in het Thaliatheater op een late herfstdag naar zijn hotel ging. Wanneer de Berlijners dat rennen lopen noemen, dan sluipen de mensen bij ons in Weenen, zo trachtte hij een vergelijking te maken, die echter langzamerhand ten ongunste van Weenen zou worden beslist. Want na een poos leek hem dit tempo van voortbeweging in Berlijn nader bij het begrip van lopen te liggen dan het langzame gangetje der voorbijgangers in Weenen.

„Sakrament nochamal," had hij bewonderend moeten mompelen toen hij twee dagen geleden voor het eerst op Berlijnse grond had gestaan, — het tweede „Sakrament nochamal" was voor de bediening in het hotel geweest, en de verdere talloze uitroepen van dezelfde soort werden kwistig verdeeld tussen het stadsbeeld, de winkeluitstallingen, gebouwen, en de ongelooflijke, onbegrijpelijke, als een uurwerk lopende verkeersregeling. De overvloed van nieuwe indrukken; een in het begin voor hem nauwelijks begrijpelijke taal; het gebrek aan woordenrijke overdadigheden in groet, antwoord en mededeling hadden hem zodanig overweldigd dat zijn nameloze angst voor het eerste optreden in Berlijn een weinig op de achtergrond was geraakt. Na enkele dagen kwam die angst in versterkte mate weer opzetten. Plankenkoorts had hem zijn hele leven geplaagd, maar een gevoel van onzekerheid en van volkomen hulpeloosheid zoals het hem thans beheerste was hem tot nog toe vreemd geweest. Hij wist maar al te goed dat nu het ogenblik was gekomen om zijn roem te doen bevestigen door een publiek waarvoor hij wel niet onbekend maar voorlopig volkomen onverschillig moest zijn. Zijn Weense publiek was één met hem. Zijn successen van het verleden bepaalden daar de gezindheid en de critiek.

Bovendien was het Berlijnse publiek hem als zakelijk, koud en gevoelloos afgeschilderd. Daarom nam zijn angst na elke repetitie toe, om in de laatste dagen bijna de vorm van een zenuwinzinking aan te nemen. Slapeloosheid, rillingen en misselijkheid deden zich voor, — alleen aan de kalme bemoediging van zijn vrouw was het te danken dat hij niet hals over kop de vlucht nam en naar Weenen terugging.

Zijn vrees dat voor het Berlijnse publiek zijn Weense tongval onverstaanbaar zou zijn, ontaardde bijna in een waandenkbeeld. Léonie betrapte hem op een dag, toen hij juist bezig was de woorden van het „lied van de schaaf" uit het dichterlijke origineel in een soort hoogduits te vertalen — „am End weiss keiner nix..." moest in deze zelfbedachte „verduitsing" — „zum Schluss weiss keiner nichts..." luiden; — het kostte haar de grootste moeite hem duidelijk te maken dat de originele tekst volkomen begrijpelijk was, en dat zelfs Ferdinand Raimund, de dichter-toneelspeler, honderd jaar geleden zijn lied van de schaaf hier in Berlijn juist zo had voorgedragen als in Weenen.

Zijn onzekerheid, die zelfs op de directeuren van het Thalia-theater aanstekelijk begon te werken, was enig en alleen op zijn vrouw niet in staat enige invloed te hebben. Haar onwrikbaar geloof aan zijn geniaal, uit het hart voortkomend kunstenaarschap was door niets aan het wankelen te brengen. De dag voor de première kwamen de twee directeuren bij haar in het hotel aanhollen. „De meester is zonder een woord te zeggen van de repetitie weggegaan," wisten ze opgewonden te berichten, en zij deden het voorstel de opvoering voor onbepaalde tijd uit te stellen.

„Hij heeft van opwinding geen toon meer in zijn keel, mevrouw," jammerde de ene, terwijl zijn partner opgewonden meepraatte: „Hij maakt een onvrije, bevangen indruk, als een ànder mens, — dat moet een blamage worden...!"

Rustig hoorde zij het radeloze gestamel van de beide

directeuren aan, om bedaard haar mening te uiten, die elke tegenspraak placht uit te sluiten: „Mijn man heeft zich nog nooit geblameerd," merkte zij als inleiding op, „en zijn opwinding is nog altijd met de inleidende maten van zijn opkomstlied verdwenen! Uw verdienste bestaat in het feit, Girardi voor de eerste maal naar Berlijn te hebben gehaald; het spelen laat u maar beter aan hem over, en" — een lichte glimlach verhelderde haar ernstige trekken — „ook de opwinding kunt u gerust aan hem overlaten; die staat hem bepaald beter dan u."

Met iets meer vertrouwen verliet het tweetal na overdadige dankbetuigingen het hotel.

Léonie verzonk in nadenken. — Hij zal zich toch de baas worden; hij zal het toch om Godswil niet opgeven, dacht ze met vertrouwen, maar een lichte angst kon ook zij nu niet meer geheel van zich afzetten.

Op de avond van de uitvoering wekte ze haar „jongen" uit de loden middagslaap die zijn zeer aangegrepen zenuwen weerstandsloos had overweldigd. Zij nam zijn hoofd, dat gloeide van het slapen, met een vaste greep tussen haar koele handen en keek hem vol liefde en lang in zijn moede ogen.

„Weet je hoe je heet?" vroeg ze na een poos van zwijgen en streek liefkozend over zijn haar.

„Xandl" — antwoordde hij met zachte, moede stem.

„Neen!"

„Jongen!"

„Neen!"

„Groene jongen!"

Léonie schudde het hoofd.

„Alexander," zo beproefde hij nogmaals zijn geluk.

„En, verder...?" — hoorde hij haar rustig vragen.

„Girardi."

„Juist! Je heet Alexander Girardi!" zeide zij ernstig en vol betekenis; „sta nu op, ga naar de schouwburg en stel je aan hen voor, aan de Berlijners; wees niet bang voor de menigte, want ik zal onder hen zijn," voegde zij erbij

op een toon waarin alle liefde, alle vertrouwen en alle innigheid van haar trotse hart meeklonken. Daarna ging ze zijn kamer uit.

Een uur later kwam hij, gereed om heen te gaan, bij haar binnen. Zijn gezicht stond ernstig; hij was bleek, toen hij het hoofd boog om het teken des kruises van haar op zijn voorhoofd te ontvangen, zoals hij het voor elke uitvoering uit zijn moeders tijd gewend was. Zwijgend boog hij zich over haar hand. Zij bemerkte dat zijn lippen van opwinding trilden, gevoelde echter tegelijkertijd dat hij zich eindelijk moeite gaf beheerst te schijnen. Bij de deur keerde hij zich nog eens naar haar om.

„Adieu, mevrouw Alexander Girardi," zeide hij met een hartelijke toespeling; vervolgens sloeg hij zijn jaskraag op en verliet de kamer. — — —

De hoffelijkheid en de achting van een welopgevoed grote-stadspubliek, dat wist wien het voor zich had, bereidde den gast het gewone, eervolle opkomstapplaus. Het entréelied en de daarop volgende onbelangrijke tonelen ontmoetten gereserveerde belangstelling. Het jachtlied, door hem steeds in een onnavolgbaar snel tempo gezongen, bleef zonder werking en weerklank in de zaal. Blijkbaar werd de tekst bij de ongewone snelheid der voordracht inderdaad niet verstaan. De volgende tonelen wekten een beleefde, afwachtende belangstelling. Het was nodig, zich vertrouwd te maken met de toverromantiek en de locale handeling van den „Verschwender".

Een première met Girardi is het waarlijk niet — dacht zijn vrouw, die de lauwe stemming van het publiek als iets onverdragelijks begon te gevoelen.

„Der Verschwender" — tweede bedrijf...

Als bedelaar staat Flottwell, uit den vreemde teruggekeerd, voor zijn voormalige slot, welks nieuwe bezitter zijn oneerlijke kamerdienaar is geworden. Zijn oude tuinman, die langs hem heengaat, haalt over zijn ellende geringschattend de schouders op. Vol van de ondank dezer wereld keert de vroegere Croesus, de verkwister in bedelaars-

gewaad, zich af om verder te gaan. Daar komt, een vrolijk lied fluitend, een eenvoudige meester schrijnwerker de weg langs. Hij heeft indertijd tot de bedienden van den rijken Flottwell behoord, een lakei, die op aanstichting van den kamerdienaar met smaad en schande het huis was uitgejaagd. Als hij den bedelaar ontwaart, houdt hij zijn schreden in. Zijn hand zoekt in zijn jaszak naar een koperen munt voor den armen ouden man. Het door leed gebogen gelaat van den oude komt hem bekend voor als hij hem de aalmoes in de hand wil drukken — de stem van den bedelaar helpt zijn herinnering op weg — plotseling herkent hij in hem zijn vroegeren meester. Hij laat het geldstuk op de grond vallen, knielt neder en buigt zich ontdaan over de hand van den ouden man...

„Mijn genadige heer, mijn goede genadige heer..."

Deze plaats in de rol had spelers van naam altijd weer verleid groots te doen, de povere tekst door groot opgezette gelaatsmimiek en overeenkomstige gebaren nadruk te geven, — tragische verscheurdheid en tegenstrijdigheid van gevoelens uit te drukken. Voor Girardi was dit toneel van ouds de magische verheerlijking van zijn eenvoud geworden, die uit de diepte van zijn hart kwam. In deze enkele seconden triomfeerden zijn natuurlijkheid, zijn innerlijke warmte het duidelijkste over het pathos en het handwerk van zijn métier. Geen tragediespeler, geen groot tonelist speelde hier de herkenning, — een schrijnwerker, een eenvoudige man groeide hier samen met de handeling, met zijn kledij en zijn onbezwaarde, in zijn geboortegrond gewortelde ziel, zodat een diep innerlijke aangegrepenheid ontstond die met het toneel niets meer te maken had. Zijn woorden, in de kleur van de Oostenrijkse tongval halfluid uitgestameld, enigszins onvast, als in een wankelende zielstoestand tussen deemoed en toegewijdheid, wisten iedereen te ontroeren, omdat zij voortkwamen uit het doorleven van echte menselijkheid, uit het inzicht in het waarachtige waren gevormd en in de taal der persoonlijkheid uitgedrukt — „mijn genadige heer, mijn goede genadige

heer...," — Alexander Girardi's onvergankelijk uitgesproken, armzalig ontroerende, wenende woorden...

Het „zakelijke", „koele" Berlijnse publiek hield enkele ogenblikken de adem in toen die woorden in de stilte van de zaal met de uitdrukking van een alomvattende verbroedering zacht wegstierven, — daarna brak bij open doek een bijvalsstorm los, die, gelijktijdig ontstaan en primitief plotseling, alles wat er nog van die aard geweest was in de schaduw stelde. Een eensgezind, door geen toegift afgebroken, bijna rhythmisch applaus beantwoordde de hartekreet van den groten Oostenrijksen mensenuitbeelder, — met wien dit Duitse publiek iets gemeen had, — de zin voor het echte en karakteristieke van een prestatie. Het ijs was gebroken. Toen in het derde bedrijf de laatste tonen van het lied van de schaaf wegstierven, had het Berlijnse publiek den vreemden gast, dien het aanvankelijk slechts met een beleefd handgeklap wilde begroeten, diep in zijn hart gesloten. In een hart, dat hier te lande niet bij tijden op de tong werd gedragen, maar in vreugde en leed onwrikbaar op zijn plaats placht te blijven.

De grote eetzaal van het hotel was na de voorstelling tot barstens toe gevuld. In feestelijke avondkleding zaten de toeschouwers uit het dichtbij gelegen theater aan de fraai gedekte tafels; het salonorkest op het podium liet zijn vriendelijke wijzen door de zaal weerklinken. Tegen middernacht kwam Girardi alleen de zaal binnen en ging, door de gasten herkend, verlegen naar zijn tafel, waar zijn vrouw en enige Berlijnse vrienden op hem wachtten. Halverwege zag de dirigent van de kapel hem. Een plotselinge ingeving volgend klopte hij de melodie die juist gespeeld werd af, om na enkele seconden de eenvoudige volkswijs van het lied van de schaaf te doen horen. Nooit en nergens was Girardi een huldiging van zulk een plechtige verhevenheid ten deel gevallen als in de volgende minuten op de avond van zijn eerste optreden in Berlijn. Geen bravogeroep volgde, toen de melodie weerklonk, geen handgeklap verbrak de plotseling ingetreden stilte — de „zakelijke",

„koele", „gevoelloze" Berlijners legden mes en vork neder en stonden zwijgend van hun plaatsen op. Enkelen waren daarmede begonnen, de anderen volgden hun voorbeeld, totdat ten slotte allen de melodie staande aanhoorden. Door de wijding van het ogenblik aangegrepen, van verlegenheid hulpeloos naar de grond kijkend, snikte een slotenmakersleerling uit Graz, over Weenen naar Berlijn gekomen, stil in zichzelf. — De stomme, indrukwekkende waardigheid van dit eerbetoon ging uit boven het rumoer van de gebruikelijke geestdrift, die wel eerlijk en hartelijk, maar te luid en overdadig was om steeds opnieuw te kunnen ontroeren en overtuigen. —

De volgende weken ontketenden een Girardi-rage in Berlijn. Het Thalia-theater was voor maanden uitverkocht. De leden van het Duitse keizershuis bezochten de voorstelling; de kroonprins en de kroonprinses schaarden zich bij de persoonlijke vriendenkring van den kunstenaar. Diners en recepties wisselden elkaar af; de intendanten der grote theaters verzekerden zich van het gastspel van den gevierden toneelspeler voor de lentemaanden. Uit Petersburg, Riga, Parijs en Londen kwamen de ongelooflijkste voorstellen binnen; een tournee door Amerika was in voorbereiding. Van Berlijn uitgaande ontstond Girardi's wereldnaam als toneelspeler in de Duitse taal; eerst daar zou het beperkende begrip van zijn locale Oostenrijkse betekenis uitgebreid en weerlegd worden.

Na grondig overleg met Edelweiss besloot hij tot gastvoorstellingen in Riga, Parijs en tot het optreden in de grote Duitse steden.

„St. Petersburg is mij te wild en te koud," zeide hij tot zijn vrouw; „en van den czaar heb ik al een orde."

Naar Amerika wilde hij voor geen geld van de wereld.

„Alsjeblieft, Léonie — ik, die zo'n watervrees heb; niet eens op een Donau-boot waag ik me — wat stel je je van mij voor op zee...?"

Daaraan hielp geen overreden en geen smeken; „ik laat liever de tournee door Amerika in het water vallen dan

mezelf," verzekerde hij ten slotte; vervolgens liet hij de aanbiedingen uit Londen, Petersburg en de Verenigde Staten afwijzen, om er geen woord meer over te verliezen.

Zijn Berlijnse successen vonden natuurlijk in de Weense Pers groot opgemaakte en diepgaande vermelding. Spoedig daarna deden zich in het openbaar stemmen horen die de onbekwaamheid der toneelschrijvers en het onverstand der directeuren aan scherpe critiek onderworpen. Een leidend Weens blad ging zelfs zo ver op te merken dat de kunstenaar kwaadwillig uit Weenen weggekeken was en voegde er ironisch bij: „laat men het symbool van Weenen, de Stephansdom, nu ook maar naar Berlijn transporteren, opdat de laatste kenmerken van onvervalst en echt Weenerschap niet te veel plaats in het eigen stadsbeeld innemen...!"

De kranten verlangden Girardi's terugkeer naar Weenen. Eerst in schertsende vorm — „voor altijd aan de Spree — ach nee"; daarna wat dringender, met aanhaling van sentimentele herinneringen, om ten slotte categorisch den „groten Weener" voor Weenen op te eisen. Zijn antwoord bestond in de bekendmaking van het contract met het Berlijnse Thalia-theater voor het volgende jaar.

„Wij gaan helemaal niet meer naar Weenen," verzekerde hij zijn vrouw, die zich hartelijk verheugde in de nieuwe waardering van zijn kunstenaarschap en wijselijk tegenover dit voornemen geen partij koos.

Zijn optreden als schoenmaker zou zijn grootste Berlijnse succes worden. Zijn uitbeelding in deze rol vond in een Berlijns dagblad de volgende beoordeling:

Du bist ein Sager — kein Gestalter,
„Mein Leopold" — singst du — „mein Sohn" —
Bis in das späte Greisenalter
Denkt man an diesen Menschenton.

— Das Geld zerrann, du bist jetzunder
Flickschuster greisend vor der Zeit,
Ein schlichtes, weisses Menschenwunder,
Armselig und gebenedeit!

Du zitterst mit den alten Handen
Und zwingst auch den, der manches kennt,
Die Augen vor dir abzuwenden —
Das Haus ist totenstil und flemmt.

Kennst keine Mätzchen, keine Schlager,
Ein Menschenmeister wandelt hier;
Bist ein Gestalter u n d ein Sager —
Dein Schuster war der König Lear.....

De gelukkig in Ischl doorgebrachte zomer begunstigde de noodzakelijke uitspanning en rust, want het Berlijnse succes was bevochten met alle zenuwkracht en met het hartebloed van den kunstenaar in hem.

Aan de bezwerende aandrang van voorname Weense publicisten en schouwburgleiders om naar Weenen terug te keren, gaf hij geen gehoor. In de eerste herfstdagen ging hij met zijn vrouw weer naar Berlijn, om terstond met het werk der repetities voor zijn tweede seizoen te beginnen.

In dit speelseizoen viel hem de grootste eer ten deel, die een toneelspeler in de Duitse taal ooit mocht ondervinden. De eigenaar van de wereldberoemde ring van Iffland [1]), die volgens de bepalingen van den schenker verplicht was deze ring aan den — naar zijn oordeel — grootsten Duitsen toneelspeler na te laten, wees den volksstukkenspeler en operettencomicus uit Weenen als erfgenaam aan...

Daardoor was het Duitsland beschoren geweest aan de unieke grootheid van Alexander Girardi's toneelspeelkunst openlijk, bijna uitdagend uitdrukking te geven.

„Alexander Girardi — de erfgenaam van Iffland's ring" — het sensationele bericht sloeg te Weenen als een bom in. Leidende kringen gevoelden de beschaming die dit gebaar veroorzaakte, en zelfs het feit dat de erflater jaren jonger was dan de erfgenaam, kon aan de grote hulde en onderscheiding geen afbreuk doen.

„Léonie, dat dank ik jou," zeide Girardi diep geroerd, toen de feestelijkheden geëindigd waren.

1) August Wilhelm Iffland, 1759—1814, toneelspeler, toneelschrijver, schouwburgdirecteur en bevorderaar der toneelkunst.

Glimlachend wees Edelweiss dat af: „Alleen jezelf — en je talent," verbeterde zij, toen zij hem, gelukkig, in de armen sloot.

Enigszins radeloos stond hij enkele dagen later in de winkel van den hofjuwelier in de Potsdamer Strasse.

„Het moet iets voor mijn vrouw zijn, alstublieft, maar zij draagt geen edelstenen, en van goud houdt zij ook niet; iets moois, eenvoudigs zou ik willen hebben" — zo droeg hij zijn verzoek voor en keek den winkelier verwachtend aan.

„Het nieuwste zijn armbandhorloges" — zeide de juwelier, terwijl hij enige bijzonder mooie stukken ter keuze neerlegde.

„Louter briljanten en goud" — afwijzend schoof Girardi de glinsterende uurwerken weg.

„Ik weet wat we doen zullen," zo viel het den juwelier in — „ik laat een armband met een horloge voor u maken helemaal van platina, zonder versiering en eenvoudig," luidde zijn voorstel.

„Van wat zegt u?"

„Van platina!"

„Is dat kostbaar?"

„Veel kostbaarder dan goud;" glimlachend lichtte de juwelier hem in, „en bovendien ziet het er niet naar uit; het is net dof zilver."

„Ah, kijk er eens aan! — Goed dan, doet u dat dus, maar gauw!"

„Graag; zo gauw mogelijk." — — —

„Bevalt je dat?" — van geluk stralend stak hij Edelweiss op een dag het armbandhorloge toe.

„Prachtig mooi! Dankjewel!"

„Weet je wat het is?"

„Natuurlijk, jij verkwister! Platina!"

„Jij weet ook alles; ik had gedacht dat je het voor zilver zoudt houden," zei hij licht teleurgesteld, terwijl hij haar galant de armband omdeed.

Het wegblijven van Girardi begon in de spiegel der

Weense openbaarheid een tendentieus, bijna politiek karakter aan te nemen, waardoor het feit bevestigd scheen te worden dat hij in zijn vaderland een symbool betekende. Het symbolische van zijn kunstenaarszending bracht ook mee, dat de allerhoogste kringen met zeker misnoegen van zijn successen in Berlijn en van de huldigingen kennis namen die telkens weer de kolommen der dagbladen vulden. Hijzelf was nog steeds besloten ook het volgende jaar in Berlijn door te brengen, en niemand zou in staat geweest zijn dat besluit te doen wankelen, als niet...

Als niet op het laatste ogenblik uit Weenen een zeer discrete, zeer vriendelijke, maar onmiskenbare wenk met een lantarenpaal, in de gedaante van een bevriend hofbeambte, naar Berlijn was gekomen. —

Een zeer welwillend, geheel in het kader van de spreekwoordelijke Oostenrijkse beminnelijkheid ingekleed en buitengewoon vriendschappelijk gesprek was het, dat op een avond in de gezellige hoek van het oude wijnrestaurant Die Traube te Berlijn plaats vond. De vaste tafel naast het reusachtige wijnvat had gedurende het gastspel van Caruso een uitgezochte schare bijeengebracht. De gevierde italiaanse tenor wedijverde met Girardi in het onophoudelijke roken van de zware havannasigaren die beiden zeer wisten te waarderen; Josef Kainz, Sudermann en zelfs Gerhart Hauptmann verschenen nu en dan voor een opgewekt vrolijke gedachtenwisseling, die meestal tot aan de vroege morgenuren duurde. Aan deze intussen verlaten tafel wachtte op een avond de bode met een persoonlijke zending den uitknijper op, om na het gezamenlijk gebruikte avondmaal zijn hachelijke taak voor te bereiden.

„Wat is er voor nieuws in Weenen?" wilde Girardi weten.

„Niet veel, meester; de schouwburgen gaan niet bijzonder goed; het carnaval was schitterend; de nieuwe tentoonstelling belooft succes," gaf zijn bezoeker ten antwoord.

„Zo, gaan de schouwburgen niet bijzonder! Wel, waarom eigenlijk...? Er zijn toch zoveel heerlijke stukken en prachtige toneelspelers...?" zeide de kunstenaar op argeloze toon en knipoogde naar zijn vrouw.

„Maar er is nu eenmaal maar één Girardi!" zo leidde de gast zijn plan in.

„Wat u al niet zegt...! En dien enen heeft men zo lang in snertstukken laten optreden tot de mensen genoeg van hem kregen — en toen was er op eens geen plaats meer voor hem" — woedend verhief hij zijn stem — „geen Weens theater wilde me voor twee jaren meer hebben; aan de dijk gezet heeft me het tuig...!"

Bedarend legde zijn vrouw haar hand op zijn schouder: „wind je niet op!"

„Omdat het waar is!"

„Wanneer u wist hoe men dat te Weenen intussen heeft berouwd; hoe men op u wacht; hoe de mensen naar u verlangen..." zo trachtte de hofbeambte te schipperen.

Rood van toorn keek Girardi op: „Ze kunnen me nu allemaal — ja, ik weet het..." hij brak de zin op een vermanende blik van zijn vrouw af, „ik weet het, dat zegt men niet..."

„Men zou het zeer kwalijk nemen wanneer u nog een jaar wegbleef," zo begon zijn tegenstander de aanval.

„Wie, men?"

„Iedereen!"

„Laat me koud, volkomen koud!"

„Maar het is toch uw vaderstad, meester, meer dan dat! U behoort bij Weenen, zoals de Stephansdom, zoals de Donau, zoals het Prater bij Weenen behoren!"

„Zeer vleiend, maar indien ergens, dan behoor ik bij Graz..."

Zijn vrouw meende op te merken dat er een onofficiële opdracht achter school; daarom zeide zij bemiddelend tot haar man: „Ik geloof dat je zult moeten toegeven; ten slotte behoor je toch ook inderdaad bij Weenen!"

„Bedenk toch eens, meester, wat men bij voorbeeld op

de allerhoogste plaats van u moet denken wanneer u uw geboorteland geheel de rug zoudt willen toekeren," zo verbrak de beambte het koppige zwijgen door zijn zwaarste geschut in het gevecht te brengen.

Een grimmige, begrijpende glimlach gleed langs Girardi's mondhoeken.

„Zo, ach," zei hij bedaard, „het betekent een bevel..."

„Maar meester, hoe komt u op de gedachte..."

„Scheid maar uit," viel Girardi hem bij zijn poging tot protest in de rede, „het is al goed! Sloof u niet uit; comediespelen doe ik zelf! Dus," zijn blik bleef aan de glimlachende gezichtsuitdrukking van zijn vrouw hangen; „dus goed! Dan ga ik maar naar Weenen terug..."

Later, toen zij alleen in het hotel tegenover elkaar zaten, vroeg Edelweiss voorzichtig: „Spijt het je, mijn jongen?"

„Als ik eerlijk moet zijn, neen! Het is hier wel heerlijk, en ik zal gauw weer hierheengaan, maar zie je, Weenen is toch iets anders; met alles wat ervoor en ertegen is blijft het toch mijn Weenen..." gaf hij peinzend ten antwoord.

„Je hebt gelijk, en voldoening is je immers in rijke mate ten deel gevallen," stemde zijn vrouw toe.

„Ja! Maar gages zullen ze moeten betalen, gages — dat ze zwart worden..." mompelde hij zich verkneukelend; vervolgens geleidde hij zijn vrouw hoffelijk naar de gereedstaande lift. —

Afscheidsvoorstelling in het Thalia-theater. Applaus, handgewuif, bloemen, geroep: „Tot weerziens!"

Afscheidsbanketten; herinneringsgeschenken van den kroonprins en de kroonprinses; orden en onderscheidingen van het Beierse en het Saksische koningshuis en van de andere hertogelijke en vorstelijke hofhoudingen.

Op het station afgevaardigden van de Berlijnse schouwburgen; bekenden en onbekenden uit de rijen van het schouwburgpubliek. Zwijgend zit het echtpaar in zijn coupé. Met een laatste dankbare en innige blik op de langzaam achterblijvende huizenzee neemt Girardi zwijgend afscheid

van Berlijn en de Berlijners. Hij dankt aan deze stad het schoonste geschenk dat hem in zijn loopbaan ten deel kon vallen; hij dankt haar de bevestiging van zijn waarde als kunstenaar, het herstel van zijn bijna verloren zelfbewustzijn. Dit geschenk was hem hier met liefde en oprechtheid gebracht na de pijnlijke weken van twijfel aan zijn eigen talent, op een tijdstip toen de deuren der Weense schouwburgen tijdelijk voor den groten Weener gesloten waren.

Als een man die zijn ster ziet ondergaan, had hij, misbruikt en terzijdegeschoven, Weenen verlaten — als een triumfator keerde hij nu terug.

HOOFDSTUK XXII.

Wanneer de lente belofte is, en de zomer vervulling, — mag een schone herfst de hoogste genade Gods worden genoemd....

De kunstenaar Alexander Girardi was voor het stormachtige feest van het wederzien, dat publiek en Pers den naar Weenen teruggekeerde evenzeer bereidden, meer dan ontvankelijk. Het koppige kind in hem, de Xandl, scheen echter minder verzoenlijk gestemd te zijn dan men had kunnen aannemen. Een lichte schaduw van bittere krenking, door een sterk en ook gegrond zelfbewustzijn versterkt en deels ook opgeschroefd, verhinderde de volledige, alles vergevende verzoening. Zijn levenswijsheid, voortkomend uit de meerderheid van zijn geniaal kunstenaarschap en de argeloosheid van zijn onbedorven kinderlijkheid, was door de bittere ervaring die hem naar Berlijn had gedreven, stellig rijper geworden dan tevoren.

Tegelijk met die teleurstelling, welke op zichzelf genomen onbeduidend was, zou zich weldra een diepgaande verandering in zijn binnenste voltrekken. Zijn overbruisend temperament; de heftigheid en eenzijdigheid van zijn meningsuitingen; het veeleisende en heersende van zijn aard waren voor een stillere, meer meegaande levensopvatting geweken. Daardoor was een evenwicht ontstaan tussen de bescheidenheid van zijn innerlijke mens en de hem verterende heerszucht van zijn kunstenaarsnatuur. Het sarcasme en de bijtende ironie van zijn spreken waren gematigder geworden; zijn gedachtenwereld, tot dusver geneigd tot fonkelende, meestal aggressieve gewilde geestigheid, vond nu een vreedzaam rustpunt in een eenvoudige, bezonken wijsheid.

Op zijn gelaat lag de nevelachtige zon van een met goedheid omsluierde humor; zijn wetende blik drong ook voortaan door frase en pathos heen, maar met milder begrip en zonder te kwetsen.

Nog viel de hamer, door de krachtige smidshand omvat, nu en dan op het aanbeeld neder, maar het ijzer deed geen vonken meer spatten, het gaf alleen een heldere, vaste klank...

Zijn honger was gestild. Hij was verzadigd zonder oververzadigd te zijn.

Op eenzame wandelingen dacht hij over zijn leven na. De gedachten over morgen, over zijn verdere artistieke plannen had hij tot zwijgen gebracht. Uit de voorwaartse haastende aandrift om zich te doen gelden was een rustige beschouwing van het bereikte ontstaan. Hij hield zich veel met zijn verleden bezig, waarbij hij zijn best deed voor het intuïtieve van zijn menselijke en artistieke handelingen achterna een verklaring te vinden. Terwijl hij zichzelf ingespannen van het een en het ander rekenschap aflegde, ging hij de weg die hem van Graz naar Weenen had geleid een tweede maal, om te beproeven die bewust af te leggen, hetgeen hem gedeeltelijk ook gelukte.

Het meeste hield hem de vraag bezig, hoe zijn onvervalst Weenerschap was ontstaan. Hoe langer hij daarover nadacht, des te sterker werd zijn inzicht dat de schijnbare uiterlijke en innerlijke assimilatie, de grondslag van het Weense waarop hij zijn talloze rollen wist op te bouwen, slechts een product van zijn houding daartegenover kon zijn. En wel een product van zijn critische houding. Als wasechte Stiermarker, diep geworteld in zijn geboortegrond, speelde hij de Weeners een Weener voor...

Een bevredigde glimlach kwam over zijn peinzend gezicht toen hij deze oplossing had gevonden. „Ja, zo moet het wel zijn," dacht hij langzaam; „zo, als ik hun een Weener voorspeel, zo zijn ze helemaal niet, maar zo zouden ze graag zijn..."

Zijn aangeboren fijne gevoel voor evenmaat in de uit-

voering had hem steeds voor overdrijving weten te bewaren. Het gebrek aan subjectief gevoel van de Weense geaardheid was in staat geweest hem de critische waarneming mogelijk te maken — „wanneer ik een geboren Weener was geweest, had ik dat helemaal niet tot stand kunnen brengen" — zo herleidde hij ten slotte zijn gedachtengang tot een eenvoudige, met zijn smaak overeenkomende formule.

Wanneer hij, Weens in kleding en houding, met zijn luchtige tred door de straten ging, scheen hij inderdaad het standaardtype van een Weener tegen het einde der eeuw. Het lichte, vrolijk aandoende wiegen van het lenige lichaam in de heupen; het dansende van zijn loop; het wijde gebaar waarmee hij zijn hoed afnam; spraak en uitdrukking; gelaatsuitdrukking en beweging, dat alles was tot een begrip verheven, echt en concreet Weenerschap.

De gloeiende, door onweders omdaverde zomer zijns levens was voor een stille herfst geweken, die de lichte kleuren van zijn kunstenaarschap uit de onmiddellijke nabijheid van het stralende zonlicht in een gedempt, helder schemerlicht had overgebracht. Dichter nog bij de zomer dan bij de winter, deed die herfst zijn kracht bemerken zonder daarvan het slinken aan te kondigen, en beloofde hij een lange duur zonder op het einde te wijzen. Dit tijdperk van Girardi's leven geleek een warme, zonnige vóórherfst, een herfst die naar korenschoven, rijpe vruchten en koel lover geurde en waarvan de adem, niet door regenbuien en sneeuwlucht vertroebeld, nog zonnewarm en verfrissend was...

Den teruggekeerde werden ter viering van zijn veertigjarig toneeljubileum talrijke plannen voor de feestelijkheden voorgelegd. Een galavoorstelling in Weenen was als schitterende inleiding uitgekozen; verdere voornemens werden overwogen.

Op een lentezondag zat hij met zijn vrouw in de beroemde restauratietuin van Stelzer in Rodaun bij Weenen aan de maaltijd en knipoogde vergenoegd tegen de warme

middagzon, die vacantie belovend door de takken der oude kastanjebomen omlaagscheen.

„Heerlijk...!" — zeide hij na een poos, waarbij hij het aan zijn vrouw overliet te raden of die uitdrukking van bevrediging het juist genoten eten of het vriendelijke lenteweder moest gelden.

Léonie koos het laatste: „Nu zal het toneelspelen tot aan de zomer je weer zwaar vallen," zeide zij beklagend en dacht verlangend aan de villa in Ischl, die nog een lange poos op hun intrek zou moeten wachten.

„Luister eens, Léonie," haar man stak langdurig zijn lange havannasigaar aan, „ik heb een plan, al sedert dagen, maar ik durf er niet goed aan! — Jij moet beslissen..."

Zijn vrouw glimlachte vrolijk. Dat is weer iets voor hem, het grote kind, dacht ze; de verantwoordelijkheid schuift hij met een breed gebaar van zich af.

„Wel?" vroeg ze daarna.

„Nu dan, met mijn jubileum willen ze immers een reuzenomhaal maken, feestvoorstellingen en zo verder; voor die malle bronzen plaat heb ik al moeten poseren bij den beeldhouwer — mijn gezicht naar maat — ik houd daar allemaal niet van, ik wil rust hebben," stiet hij er weerbarstig uit.

„Hoe heb je je dat dan voorgesteld? Neen, mijn beste, die feesten zal je over je heen moeten laten gaan, of je wilt of niet," gaf Léonie ten antwoord.

„Ik moet helemaal niets! Niemand kan mij dwingen;" dadelijk maakte hij zich boos over de weerstand, maar kort daarna, door de rustig terechtwijzende blik van zijn vrouw bedwongen, merkte hij berustend op: „nu ja, je hebt gelijk, ik moet me laten vieren..."

„Juist, dat moet je!"

„Klopt! Maar w a a r ik me wil laten vieren, dat kan ik zelf uitzoeken...," zijn gezicht nam een schalkse uitdrukking aan.

„Om Godswil!" verschrikt keek zijn vrouw hem aan; „je zult het toch niet in je hoofd krijgen je jubileum in

Berlijn te vieren...? Dat zou een belediging voor Weenen betekenen die men je nooit meer zou kunnen vergeven!"

„Neen, niet in Berlijn," antwoordde hij kalm, „maar ook niet in Weenen!"

„Waar dan...?"

„In Graz! Dat kan niemand me kwalijk nemen! In mijn vaderstad ben ik begonnen, en daar wil ik ook jubileren..."

Zijn vrouw dacht na. — Het plan is gevaarlijk; de Weeners zullen het vast als een boosheid uitleggen; maar ten slotte is het toch werkelijk zijn goede recht in Graz te jubileren, zo overdacht zij zakelijk; daarna wendde zij zich ernstig en nadrukkelijk tot den onverbeterlijken stijfkop, wiens gezicht gespannen aandacht en onverholen nieuwsgierigheid verried.

„Heb je dat besluit uit boosheid of uit een hartsbehoefte genomen?" vroeg zij zacht.

Een ogenblik weifelde Girardi. Daarna sloeg hij trouwhartig zijn ogen naar haar op: „een beetje boosheid was er ook bij, maar in hoofdzaak is het mijn hartewens," bekende hij eerlijk.

Nog aarzelde zij met haar antwoord. Toen hij echter na een poos van zwijgen schuchter de vraag „Därf i?" — „mag ik?" eruitkreeg, joeg zij haar bezwaren naar den duivel en sprak het bevrijdende „Du dörfst" — „je mag!" uit, waarbij zij zich alle moeite gaf zijn tongval na te bootsen.

Gelukkig nam hij haar hand. „Vergelts Gott, — maar ‚weanerisch' zal je nooit leren; het is: du därfst, — niet du dörfst!" verbeterde hij glimlachend, wenkte den kellner en betaalde, om haar een wandeling in het dichtbijgelegen bosje voor te stellen...

Welk een opwinding gaf dat in Graz!

Welk een voldoening was dat voor de trouwe aanhangers in Stiermarken!

„Girardi viert zijn jubileum in Graz!" zo wierpen de Weense bladen hun verblufte lezers de sensatie met vette regels naar het hoofd.

„Xandl komt zijn feest bij ons vieren..." berichtte de Grazer Tagespost trots en begaf zich in sympathieke locale herinneringen betreffende den groten zoon van de witgroene provinciehoofdstad...

Het was bijna als na een voetbal-landenwedstrijd: „één — nul" voor Graz...

De vrienden en bewonderaars uit Weenen bestelden maanden te voren kaarten voor de jubileumsvoorstelling. Eveneens de vertegenwoordigers der Pers en der openbare verenigingen, die deputaties vormden. De directeur van de opera te Graz, een brave Keulenaar, Julius Grevenberg, die Girardi's voornaam ondanks jarenlange moeite niet kon uitspreken — „'n avond Xandal" placht hij te zeggen — zag zich uit zijn rust opgeschrikt en in een chaos van aanvragen, bestellingen, verzoeken, dreigementen en bezweringen verplaatst. De brave man, die zijn leven lang voor stedelijke subsidie had gevochten, en daarom door Girardi „voorschotweigeraar" werd genoemd, of in tegenstelling met zijn burgerlijke, ingetogen levenswijze „orgieënondernemer", verdiepte zich in moeilijke mathematische berekeningen om het inhoudsvermogen van de grote operazaal bij een tienmaal zo grote menigte bezoekers aan te passen.

Met ontroering en diep gevoelde vreugde zag Girardi's jeugdvriend Josef Fellinger de eredag tegemoet. Feestelijk ontvangen door de vertegenwoordigers van de provinciale regering en de gemeenteraad, kwam Girardi met zijn vrouw enkele dagen voor het jubileum in zijn vaderstad aan. Voor het operagebouw begroette hem een nieuw straatbordje, dat het opschrift Girardi-Gasse droeg; — het zeldzame geval een nog levende persoonlijkheid te eren door een straat naar hem te noemen, ontlokte den kunstenaar een uitroep van schertsende maar ontroerde verbazing. Zijn jeugdliefde voor Graz was opnieuw ontwaakt. De stemming van den groten zanger Rubini, zijn halven landsman, die zijn loopbaan besluiten kon als bezitter van het slot Romano in het Bergamaskische, onder welks muren

hij eens als leerling had gezworven, scheen over hem te zijn gekomen. Welgekleed, — à quatre épingles — fris geurend en goed geschoren doorkruiste hij de armzalige steegjes van zijn kindertijd. In herinneringen verdiept bleef hij nu en dan bij een huismuur staan, bij een tuinhek of op een vrij stukje veld, — plaatsen van jeugddwaasheden en kinderspel, die lang vergeten sprookjes wisten te vertellen. — Een sprakeloze gedachtenwisseling in de eeuwige taal der gehechtheid aan de geboortegrond.

Vrolijke avonden en nachten in de kring der oude vrienden in een afzonderlijke kamer van het hotel. Geen socratische nuchterheid beheerste die gezellige uren; elastisch en fris geleidde hij zijn gasten tegen de ochtendschemering naar buiten. „Kom, vader, sla je havermotor aan," placht hij tot den slapenden rijtuigkoetsier te zeggen, zodat deze uit zijn dromen opschrikte; zijn tintelende luim scheen de lege straat te verlevendigen; zijn diepgaande humor had de spanning tussen paard en motor, haver en benzine in een komisch beeld weten vast te leggen. —

De feestvoorstelling. — Gelukwensen, toespraken, gejuich en geestdrift. De landskleuren van Stiermarken beheersten het uiterlijk van het toneel. Groenwit glansden de linten der kransen op lauwerblaren en bloemstukken.

Op het toneel verbleekte de vroegere slotenmakersleerling van ontroering en aandoening onder de nauwelijks verhullende, dun opgelegde schmink. Als zoon van deze stad, kind van dit land, zeide hij voor de toejuiching van zijn landslieden dank met een buiging zoals geen keizer en geen vorst hem tot nog toe deemoediger en onderworpener had kunnen ontlokken.

Onder zijn landslieden in de zaal stond Peter Rosegger, de volksdichter. Zijn „Waldheimat" ontsnapt, was hij toegesneld om den landsman te begroeten.

Toen aan het einde van de voorstelling een reusachtig transparant van de zoldering kwam zakken en de woorden van den dichter in lichtende letters boven het hoofd van den gevierde deed stralen, kende het gejuich geen grenzen

meer. Alexander Girardi kon het opschrift op het met guirlandes versierde transparant boven zich nog niet ontcijferen. Maar de mensen in de zaal lazen de vier bekende woorden; zij zeiden ze bij zichzelf, hardop en zacht, trots en geroerd, peinzend en instemmend; zij namen de betekenis in zich op en verhieven ze tot een uiting van hun liefde en hun gehechtheid: —

„Grosser Schlosser — sei gesegnet!"

Rustig en gelijkmatig gingen de volgende jaren voorbij. Keizerlijke gunst en genade hadden den operette-humorist en volkstoneelspeler de hoogste onderscheiding verleend, die vóór hem nog niemand in de vrije beroepen ten deel was gevallen. Het ridderkruis van de Franz-Josephorde was Girardi geschonken, met een ondertekende keizerlijke oorkonde. Volgens de statuten van de orde moest hij Zijne Majesteit op een persoonlijke, officiële audiëntie zijn dank betuigen. Zeer ontstemd dwong hij zich op een dag 's morgens tijdig op te staan, zijn rok aan te trekken, al zijn orden benevens de nieuwe onderscheiding aan zijn revers te hechten en naar de Hofburg te rijden.

Van woede snuivende verscheurde hij in de daarop volgende weken de briefomslagen welker adres „Hochwohlgeboren Ritter von..." luidde. Alles in hem verzette zich boos tegen de opgedrongen adellijke titel, die hij steeds belachelijk maakte en categorisch afwees.

Enige tijd later zou hem een prettige en opwekkende verrassing te beurt vallen. De befaamde operettetenor van het Theater an der Wien, Hubert Marischka, werkte aan de idee voor een filmmanuscript, dat meer dan zestig door Girardi uitgebeelde rollen, toepasselijk in de handeling verwerkt, op het witte doek zou vastleggen. Na ijverige arbeid werd het ontwerp aan graaf Sascha Kolowrat, den stichter der Sascha-Filmgesellschaft voorgelegd. Het vond zijn geestdriftige instemming; te zamen gingen de beide heren op weg om Girardi voor het plan te winnen. Het was niet gemakkelijk het diep gewortelde wantrouwen van den

kunstenaar tegen het filmdoek te boven te komen. Alleen het verleidelijke vooruitzicht een groot deel van zijn levenswerk tot een fotografische opstanding te doen geraken, bewoog hem ten slotte zijn toestemming te geven en het contract af te sluiten. Met moeilijk detailwerk werd dit meesterstuk geschapen in een tijd van de gebrekkigste technische hulpmiddelen der zwijgende film. Marischka, die met de spelleiding was belast, vervulde een van de mannelijke hoofdrollen; Hilde Radnay, Marietta Weber de vrouwelijke rollen; — de uitbeelding van alle andere personen, in een zestigvoudige gedaanteverwisseling, eiste de bovenmenselijke inspanning van Girardi, die bovendien elke avond in de schouwburg moest optreden.

„Grüss euch Gott, alle miteinander" — zo leidde de erbij aangepaste muziek met de bekende melodie uit Der Vogelhändler de film in. En zij kwamen ook allen weer tevoorschijn, de talloze typen uit oude, oudere en nieuwere operettes en volksstukken, geheel in stijl met grime en costuum, levend en waar, als voorheen in uitdrukking en gebaar door Girardi's genade het werkelijke leven nagebootst; door zijn scheppende kracht weer opgestaan; uit de diepte van een vergeten toneelheerlijkheid door de bekwame hand van Marischka tevoorschijn gehaald, tot een mozaiek aan elkaar verbonden en op het doek getoverd.

„Grüss euch Gott, alle miteinander...!"

Daar waren zij weer, de vele meesterlijk van gedaante verwisselende Girardi's, met schaaf en krukstok, geweer en degen; in uniformen en in costuums grepen ze in de handeling in, toepasselijk en natuurlijk, doordat hun wijzen, hun liederen in de begeleidende muziek weerklonken en de oude herinneringen opfristen.

De spelleider Marischka liet zich door de zelf bedachte handeling niet in het nauw brengen. Twintig tot dertig Girardi-rollen vonden in de onmiddellijke handeling geen plaats. Daarom leidde hij de ontwikkeling dezer filmgeschiedenis door middel van een gemaskerd bal naar haar doel. De Amorzalen werden op het doek gebracht: het

dansorkest, de quadrille, de walsende paren, en overal Girardi's... Daar kwam de varkensfokker Zsupán de trap afgedanst; daar zat de muzikant Célestin onder de orkestleden beschroomd op zijn kruk; broeder Straubinger trok snel een meisje mee in de chambre séparée; in elke nis, midden in de zaal, in de gangen, in de voorkamers — dansend, lopend, glimlachend, rumoerend, aangeschoten en vrolijk — Alexander Girardi in een van zijn vele rollen.

De Weeners bestormde de bioscopen. Dat was een film waarbij men in herinneringen kon zwelgen. „Weet je nog wel, toen...?" fluisterde menige oude heer tot zijn vrouw, als plotseling Girardi in een operette van het jaar zeventig of tachtig op het doek verscheen en halfvergeten jeugdindrukken opriep. En men kon de kinderen laten zien hoe dat alles er had uitgezien toen de kunstenaar en toen men zelf nog wat jonger was...

Het filmdraaien had hem erg vermoeid. Het schadelijke licht van de kwikzilverlampen bezorgde hem een chronische oogontsteking; de dwang om na het atelierwerk nog toneel te spelen verhinderde een snelle genezing. Met grote toewijding was hij nochtans zijn plichten tot aan de voltooiing der film nagekomen. Goedgeluimd nam hij na de eerste vertoning afscheid van zijn medewerkers. De jonge tenor had hem het meeste geïmponeerd.

„Alleen bedacht hebt u de film; geschreven hebt u hem en in scène gezet; meegespeeld hebt u ook; jammer dat u zo'n goede tenor bent, anders kon u de dichters concurrentie aandoen..." — zeide hij tot Hubert Marischka, toen zij samen door de Volksgarten, langs het Grillparzer-Denkmal, naar de binnenstad gingen. —

Een drukkend hete Junidag...

De lucht onder de wolkenloze hemel scheen stil te staan; de bergbeek was verebt tot een dun waterstraaltje, dat traag en lusteloos de warme kiezelstenen bespoelde.

Aan de zoom van de stoffige landweg die van Ischl naar Hallstad leidt, zat Girardi met zijn vriend Stubinger op

een stapel gevelde dennestammen. De rijwielen lagen, in de schaduw van een haag, naast hen in het gras.

„Keizersweer," mompelde Girardi en leunde gemakkelijk achterover, om zijn gezicht door de zon te laten bruinen.

Zijn vriend haalde het Neue Wiener Journal uit zijn jaszak en trachtte te lezen.

Een boerenjongen ging blootsvoets voorbij en nam zijn hoed af: „Grüss Gott..."

Na een poos hobbelde een houtwagen langs de weg; daarna viel de stilte weer in, welke Girardi, zonder zijn hoofd om te wenden, met de vraag verbrak: „iets nieuws, Gustl?"

„Niets bijzonders, Xandl...!"

Daarna zwegen ze beiden weer, totdat Stubinger hoofdschuddend tot zichzelf fluisterde: „bij die hitte..."

„Wat, — bij die hitte...?" wilde zijn vriend weten.

„Nu, Franz Ferdinand, de troonopvolger..."

„Gaat hij weer naar Golling, op de Watzmann gemzen moorden; wat zal dan de ouwe zich weer giftig maken...?" vroeg Girardi onverschillig.

„Neen, hij vertrekt naar Bosnië!"

„Waarom...?"

Stubinger sloeg de juist omgeslagen bladzij van zijn krant weer terug om het bericht voor te lezen:

> —— „Zijne Keizerlijke Hoogheid de troonopvolger Aartshertog Franz Ferdinand d'Este begeeft zich in gezelschap van zijn Doorluchtigste Gemalin, de Vorstin von Hohenberg, op een inspectiereis naar Serajewo..."

„Is dat alles?" vroeg zijn vriend verveeld.

„Ja!"

Girardi onderdrukte een geeuw: „voor mijn part moet hij dan maar naar Bosnië vertrekken..."

Enkele weken later stond de wereld in brand.

HOOFDSTUK XXIII.

Dificile est satiram non scribere....
Het is moeilijk geen satire te schrijven....
Juvenalis, Satirae I, 30.

In het begin van de wereldoorlog was de hoop op zijn spoedig einde gevestigd. Sprak men eerst van weken, wat later werd de duur tot maanden uitgebreid en ten slotte naar jaren berekend. Onverbiddelijk eiste de oorlog zijn offers. Mensen werden vermoord, landen verwoest; nood en ontbering begonnen te heersen; steden en huizen vervielen. —

En langzamerhand kwamen ook de zielen in verval...

Zij waren verwend, door de luie weelde van een lang vreedzaam tijdperk in een zorgeloze dromerij geraakt; de weerstandskracht ontbrak hen voor strijd en verdediging.

De Oostenrijkse ziel, geneigd tot beschouwende rust en goedhartige vriendelijkheid, was tegen de harde eisen van de nieuwe tijden het minst opgewassen. Wat zij, trouw aan haar edele gezindheid, voor haar vaderlandsliefde op het spel wist te zetten, heroïsche dapperheid, gelatenheid tegenover de offers, trouw aan de geboortegrond en aan het keizershuis, deed zij onder de dwang van het ogenblik.

Wat haar ontbrak, was de innerlijke overtuiging.

Aan zelfbeschouwing gewoon, beweende zij de dreigende ondergang van een verleden, dat zich bijna moest schamen zo zeer te worden bemind. Een tijdperk, dat in zijn culturele taak en zijn burgerlijke gemakzucht te absoluut was om op de gezette tijd te sterven, stond voor zijn gewelddadige ondergang. Terwijl aan de grenzen der kroonlanden Kroaten, Bohemers, Slowaken, Slowenen, Slavonen, Bos-

niërs, Istriërs, Krainers en Dalmatiërs als soldaten der k. e. k. armee, met tegenzin het geluid van een commando gehoorzamend waarvan zij de woorden der gemeenschappelijke landstaal niet konden verstaan, op het ogenblik loerden om de gehate overheersing in de rug te kunnen aanvallen, brak in het binnenland het Oostenrijkse hart. Nog hield de eerwaardige persoonlijkheid van den grijzen monarch het wankelende samenstel der Donaumonarchie bijeen; nog hielden zijn oude moede handen het zwartgele vaandel omhoog, als een verdwijnend, door ouderdomszwakte verteerd zinnebeeld van zijn geliefde Oostenrijk; maar de dagen van zijn rijk en zijn heerschappij waren reeds geteld.

Girardi was een Oostenrijker van zijn tijd.

De grote gebeurtenis trof zijn levenswortels; het voorgevoel van een komende tragedie drukte zijn gedachten; leed en onheil van de oorlog bezwaarden zijn hart. Zijn humor verloor aan kracht en oorspronkelijkheid, zonder van zijn uitwerking iets in te boeten, want het meesterschap van zijn kunst om iemand anders voor te stellen verborg zijn ware zielstoestand voor het publiek. Thuis, in de kring van zijn gezin en de naaste vrienden, doofde zijn vrolijkheid uit. Zijn goede humeur; zijn aanstekelijke opgewektheid; zijn kwajongensachtig gedrag bij maaltijden, wielrijtochten, biljartspel; het vuurwerk van zijn dwaze invallen waren geweken voor een zwijgzaam, tobbend gepeins. Op zorgwekkende wijze namen zijn stille gebeden toe. Hij scheen het wel en wee van Oostenrijk in zijn gebeden te betrekken. Zijn angstig gemoed huiverde voor het grote sterven dat zich overal voltrok; niets was hem van ouds hatelijker geweest dan zinspelingen op de dood; zijn gehele wezen had steeds een enkele sterke levenswil uitgedrukt; nu dreigde het te pletter te gaan tegen de eis de zin der verliezen aan mensen te begrijpen.

Weenen — Graz — Ischl... Nauwgezet deed hij zijn werk; zonder de gewone geestdrift ging hij met zomervacantie. Steeds weer gingen zijn gedachten naar den

ouden keizer. „Dat hem dat niet bespaard is gebleven, onzen armen, eenzamen Franzl..." zeide hij dikwijls; oprecht medelijden met den mens Franz Joseph klonk uit zijn woorden.

De vriendelijke oude heer kwam nu nog maar voor korte tijd in Ischl. Steeds minder ontmoette men de jachtwagen die den groten jager naar zijn jachtgebied bracht. Bedrukt en gesloten zag het goedhartige en vriendelijke gezicht eruit, als hij op de van ouds gewende manier zijn jagershoed afnam om voor een buiging te danken, een saluut te beantwoorden. In het derde oorlogsjaar sloot hij voor altijd zijn moede ogen, die geluk en leed van twee mensenleeftijden tot het einde toe helder hadden waargenomen. Den groten jager, die talloze malen in de eenzaamheid van zijn bergwouden een stuk wild had zien omkomen en het de laatste jagerseer met het dennetakje had gebracht, was de vrees voor de dood vreemd. Hij wist dat alle schepselen sterfelijk zijn; zijn liefde tot de schepping had hem zijn Schepper nader gebracht.

Het was hem beschoren in de kamerlucht van zijn slaapvertrek, in het slot van Schönbrunn, door het hofceremonieel gesmoord, erbarmelijk te stikken.

Waarschijnlijk was hij liever in het bos gestorven. Alleen in Gods wijde, heerlijke natuur, bij het alpengloeien van zijn geliefde Ischlse bergen...

De 21e November 1916 trok hij dat geheimzinnige gebied binnen waarvan men zegt dat er geen jagers en geen gejaagden, geen drijvers en geen gedrevenen zijn. —

„De vriendelijke oude heer..."

Met hem zonk Oostenrijk ten grave. Wat overbleef, was het verval. Het verval van een constructieve ordening van Staten, die haar levensduur aan een compromis had te danken, zonder zichzelf en de wereld haar rechtvaardiging duidelijk te hebben bewezen.

„Léonie..."

„Ja..."

„Ik wil niet meer!"

Moede stond Girardi van zijn schrijftafel op, doofde de oude schoenlapperslamp met de glazen bol vol water, die hem ter gelegenheid van een voorstelling van Mein Leopold was geschonken, en ging de salon binnen.

Zijn vrouw zat aan het erkervenster en bladerde in de krant. „Wel, mijn jongen...?" vragend keek zij in zijn ernstig, bezorgd gezicht.

„Mijn Edelweiss...", voorzichtig nam hij haar hand en ging naast haar zitten, „ik zou willen ophouden, en wel vandaag nog," zijn toon klonk ernstig en beslist.

Ophouden... hij houdt op met toneelspelen — zo ging het zijn vrouw door het hoofd. De blijde opwinding dreef haar het bloed naar de slapen. Eindelijk zou haar geheimste, innigste wens worden vervuld. Hoe had zij op deze dag gewacht... Welke offers haar het kunstenaarsleven had betekend; hoe zwaar het haar was gevallen het geluk van een ongestoorde eenzaamheid te ontberen — noch haar man, noch hun weinige vrienden konden dat begrijpen... Leven... Alleen met den geliefden man, zonder toneelgeroddel een rustige levensavond doorbrengen. Nooit meer die eenzame pijnigende avonduren voor zich hebben als hij in de schouwburg moest zijn; de Girardi, dien het publiek haar onthield, die zou nu uitsluitend haar alleen toebehoren, om los van de toneelwereld aan haar zijde de oogst van zijn werkzaam leven te genieten... Alle zwaarmoedigheid was plotseling van haar afgevallen. Nieuwe levensverwachting, gelukkige blijdschap straalden uit haar ogen toen zij nog ongelovig en angstig deze bekentenis vernam en de diepe bevestiging ervan uit zijn ogen poogde te lezen.

„Is je dat ernst?"

„Ja, heilige ernst!"

„Ik dank je — mijn jongen..."

Alexander Girardi was zesenzestig jaar.

Xandl scheen echter met een eeuwige jeugd te zijn begenadigd: het woord geduld kwam in zijn taalschat niet voor.

Wat eenmaal besloten was, moest dadelijk gebeuren. Terstond! Ogenblikkelijk! En op de gemakkelijkste manier.

„Dus, liefste — jij gaat meteen naar Graz, niet?" zo ging hij al in de eerstvolgende vijf minuten tot de theoretische uitvoering van zijn plan over.

„Waarvoor?" vroeg Léonie verbaasd.

„Hoor nu eens..." zeide haar man verontwaardigd, „hoe kan je zo iets vragen! Om een huis te kopen, natuurlijk — een villa, met het uitzicht op de Rosenberg, nietwaar, en vrij ver buiten de stad, maar niet te ver, weet je, zo bij de Gleisdorfer Strasse misschien, maar niet bij het stadspark, en niet te groot, maar toch ruim; maar dat begrijp jij immers het beste! Wat het kost doet er niet toe, alleen moet het dadelijk betrokken kunnen worden, dan zeggen we de Weense woning hier meteen op; we verhuizen, en in het voorjaar kunnen we al lang in Graz wonen..." zo gooide hij er ademloos van blijde opwinding uit; met reuzenschreden de kamer op en neer rennend, leek hij een jongen die juist een plan voor een roversspel heeft gemaakt.

„Maar dat moet toch worden overlegd," trachtte zijn vrouw aan te voeren; „we kunnen naar een woningbureau in Graz schrijven om ons voorstellen te doen; maar dan moet jij het huis eerst zelf bekijken; het moet toch naar je zin zijn, je Grazse retraite! En de Weense woning zou ik ook niet zo gauw opzeggen, ten minste niet gedurende de oorlog," voegde zij er voorzichtig bij.

„Waarom?" boos brak haar man zijn wandeling af; „het lijkt me of je helemaal niet naar Graz wilt," zeide hij beledigd.

„Ik wil niets anders meer op deze wereld," zo stelde Léonie hem gerust, „maar het moet toch niet worden overhaast."

Hij beproefde het met smeken: „Léonie," vleide hij kinderlijk, „jij doet dat alles veel beter dan ik; toe, ik kan er eenvoudig niet meer op wachten; wees lief en ga morgen, of in Gods naam overmorgen en koop een villa vóór óns!

Doe mij dat pleizier; toe, zeg niet neen; ik heb geen rustig ogenblik meer..."

Zijn vrouw kwam niet meer tot overleggen. Wel ried haar verstand haar het plan rijp te laten worden en niets te overhaasten, maar daar knielde dat grote kind al op het tapijt, bedelde en vleide; zijzelf verheugde zich even hartelijk in zijn plan en zou liever vandaag dan morgen in Graz gaan wonen; daarom besloot zij aan zijn verzoek te voldoen: „Jij domme, domme jongen; goed dan, ik ga overmorgen naar Graz...!"

De uitbarsting van vreugde die op deze mededeling in de vorm van een Indianendans volgde, maakte het komende meubeltransport een kristallen asbakje, een mahonie-stoelleuning en een kakatoe van Meissner porselein lichter...

De berichtgeving in de stad Weenen is voorbeeldeloos.

Een uur later wist het personeel van het plan; vijf minuten daarna zorgde de concierge dat het doorgezegd werd aan de groentenhandelaarster; de juist aanwezige wasvrouw vertelde het terstond den politieagent op het kruispunt, die het den besteller voor het koffiehuis doorgaf; een voorbijrijdende fiaker bracht het bericht in een ziekenhuis van de voorstad; drie uren later vernamen de verbaasde collega's het in de schouwburg; bij de nachtredactie rinkelde de telefoon, en de volgende morgen vroeg stond het in de dagbladen te lezen:

Alexander Girardi — spelensmoede...
De gevierde kunstenaar trekt zich voor goed in zijn vaderstad terug...

Dagenlang was hij gedwongen, de verslaggevers te woord te staan. De Weeners wilden de oorzaken van het plotselinge heengaan via de krant uit zijn mond vernemen. Zeer geneigd tot superlatieven, „in de tulband waren millioenen rozijnen", „gisteren op mijn rijwieltocht heb ik duizenden reeën gezien", dreef hij zijn verzekeringen, nooit weer een toneel te willen betreden, op de spits der geloofwaardigheid. Voor het feit gesteld, de noodwendigheid van zijn heengaan

te staven, gaf hij aan zijn argumenten hartstochtelijk maar weinig overtuigend uitdrukking.

„Er is niets weerzinwekkenders dan wanneer een comediant niet weet wanneer hij moet uitscheiden," zo trachtte hij het de journalisten duidelijk te maken. „Het is smakeloos, als een seniele grijsaard op de planken rond te wankelen en medelijden op te wekken," verzekerde hij telkens weer, waarbij hij scheen te vergeten dat zijn jeugdig frisse verschijning, zijn verbazende lenigheid de blote vermelding van seniele ouderdom belachelijk moesten maken. Geen enkele zilveren draad liep door zijn zwarte haar; slank en harmonisch richtte zich zijn lichaam op; vier tot vijf uren duurden nog altijd zijn rijwieltochten gedurende de zomerhitte; niets was geschikt om de mensen behoefte aan rust, afmatting of zelfs een ouderdomsverschijnsel geloofwaardig te maken. De temperamentvolle voordracht van zijn verklaringen moest de ontbrekende overtuigingskracht ervan vervangen. Wanneer men zijn weinig steekhoudende motiveringen terzijde liet, om slechts acht te slaan op zijn hoogste uitspraak „zo is het", dan kwam men tot het inzicht dat zijn besluit onherroepelijk en definitief moest zijn.

Hijzelf geloofde er rotsvast aan. Door een roes van liefde voor zijn geboorteplaats Graz aangegrepen, liet hij zich gaan in een dromerige fantasie over de aanstaande jaren van rust. Een gelukkig toeval was zijn vrouw in Graz te hulp gekomen, dat haar in de Grillparzerstrasse het gewenste object deed ontdekken. Bijna alles kwam uit: het uitzicht op de Rosenberg, Gleisdorf, de nabijheid van de stad, zelfs de middelmaat tussen ruimte en overzichtelijkheid had zij weten te vinden. De eerste dagen van haar terugkeer naar Weenen verliepen met de grondige beantwoording van de kinderlijk nieuwsgierige vragen van haar man. Haar tact bracht het wonder teweeg, de verhuizing inderdaad nog in het voorjaar te doen gebeuren. —

Vriendelijke, rustige voorjaarsdagen in Graz.

Met drie gastvoorstellingen in het Opernhaus verklaarde

hij zijn toneelloopbaan voor altijd te willen afsluiten. Hier in Graz was hij begonnen, hier wilde hij eindigen.

Met een gelukkige glimlach op de lippen verliet hij na de laatste voorstelling de schouwburg om zich huiswaarts te begeven, waar Edelweiss ter viering van de belangrijke dag een buitengewoon mooie varkenshaas had laten klaarmaken. Langzaam liep hij door de lege, aan de ene kant met geurende seringestruiken gezoomde Girardigasse, stak het nachtelijke marktplein over en sloeg de Grillparzerstrasse in. Vrijer ademhalend bleef hij voor zijn huis staan. Zijn blik dwaalde ontroerd langs de van sterren heldere hemel; een gevoel van gelukkige bevrijding doordrong zijn gehele wezen, dat nergens op de wereld zo ontspannen en rustig scheen als hier in zijn vaderstad. Hier moest hij niet den Weener spelen; hier omspeelde hem de liefelijke herinnering aan zijn sprookjesachtige weg omhoog. Hier drukte hem geen verplichting iemand anders te zijn; „hier bin i Mensch, hier därf i's sein..." — hier ben ik mens, hier mag ik 't zijn..." zo mompelde hij tevreden het citaat dat zijn stille overpeinzingen hem onvermoed op de lippen hadden gebracht.

Zijn blik viel op het naambordje. Komisch, in de Grillparzerstrasse citeer ik Grillparzer, dacht hij vrolijk, trok dadelijk daarop zijn voorhoofd bedenkelijk in plooien en merkte onzeker op: „Of is het misschien van Goethe...? Ten slotte zelfs van Schiller...? Nu, in elk geval is het niet uit een operette...," zo stelde hij zijn classieke geweten gerust en hij besloot het Léonie te vragen, die het heel zeker en precies weten moest. Toen hij met een diepe ademhaling de geurige voorjaarslucht door zijn neus inzoog en, half naar de deur gekeerd, bovendien kon vaststellen dat de kostelijke braadlucht van de varkenshaas zich met de bloemengeuren van de tuin tot een opwekkende verbinding van ziels- en lichaamsbehoeften scheen te vermengen, legde hij de inbezitnemende hand op de deurknop en trad zijn huis binnen...

De volgende dagen bezocht hij verstolen de herinnerings-

plaatsen van zijn bescheiden jeugd. Hij liep met grote, smachtende ogen zijn geboortehuis langs, zonder den moed te hebben er binnen te treden. Op het nabijgelegen Leonhardfriedhof toefde hij in stil gebed bij de armzalige gedenksteen die de laatste rustplaats van zijn vader aanwees. Daarna bezocht hij het graf van zijn jeugdvriend Josef Fellinger, die enkele jaren geleden was gestorven.

Zijn omgang beperkte zich tot de kleine Grazse vriendenkring, die buiten de mondaine en de artistieke relaties was gekozen. Zijn levensindeling was niet veel veranderd. Zijn dag begon tegen twaalf uur en eindigde met de morgenschemering; alleen de uren der maaltijden waren een weinig vervroegd, het avondeten werd om tien uur in plaats van om middernacht gebruikt De middagen waren voor wandelingen, bij slecht weer bioscoopbezoek, dat hem grote vreugde bereidde. Wildwestfilms waren zijn lievelingsprogramma. Opgewonden placht hij de wilde ritten en Indianengevechten te volgen, als zocht zijn fantasie de verzuimde Karl-May-romantiek van zijn jeugd in te halen.

Na enkele weken van vreugde en geestdrift over zijn rust vertoonden zich onverwacht de eerste tekenen der ontevredenheid. Zo mooi en doelmatig als de dagindeling gevuld scheen te zijn, de avonduren van zeven tot tien lieten zich door geen tijdverdrijf overbruggen. Als een mene tekel deden zij het toneel gedenken; zesenveertig jaren op de planken deden hun gewoonterecht gelden... In zijn aderen klopte het toneelbloed.

Hij trachtte zich daaromtrent te misleiden.

Zijn ongebroken kracht, en het bewustzijn door generlei lichamelijke of geestelijke verslapping in zijn bekwaamheden te worden gehinderd, deden die moeite vergeefs zijn. Een schuchter verzoek van den directeur te Graz, de slechte recette van de opera door twee gastspelavonden te stijven, kwam tot hem als een geschenk des hemels...

„Léonie, ik kan de schouwburg van Graz niet laten hangen, dat moet je toch inzien," zo begon hij zich tegenover zijn vrouw te verontschuldigen. Met woordenrijke ver-

klaringen poogde hij zijn tegenzin in een wederoptreden te verzekeren, terwijl de blijdschap en de voldoening over het verzoek hem verraderlijk uit de ogen straalden.

Zijn vrouw zag van tegenspraak af. Met alle kracht trachtte zij te verhinderen dat haar weemoed opnieuw zou opkomen. Haar innerlijke houding was zelfbedrog. Terwijl zij zich aan de hoop vastklampte dat de toneelhartstocht van haar man door enkele gastvoorstellingen beperkt zou worden, was het haar op verstandelijke gronden reeds lang tot zekerheid geworden dat haar droom van een rustige levensavond uitgedroomd was.

Met een glimlach op de lippen, de onmisbare sigaret in de hand, hoorde ze zijn haastige, verwarde verzekeringen aan, waarvan de doorzichtige onwaarheid haar laatste levensvreugde de doodssteek gaf.

Op de twee avonden te Graz volgden gastvoorstellingen te Klagenfurt; een wens van den opperbevelhebber der k. e. k. Armee, aartshertog Friedrich, om te komen spelen in het hoofdkwartier van de generale staf te Teschen, deed de reeks voortzetten; „ik kan toch niet een aartshertog voor het hoofd stoten," zeide dezelfde Girardi die vroeger elke uitnodiging der aartshertogen, welke niet direct van keizer Franz Joseph afkomstig was, onverbiddelijk had afgewezen. Van Teschen ging het naar Olmütz; „nu, als ik dan toch op weg erheen ben, neem ik Brunn ook nog mee," zo maakte hij in een lang, roerend telegram aan zijn vrouw te Graz de rij van gastspelen vol. De zomer maakte aan verdere plannen een einde; zoals elk jaar volgde dan de verlegging van het huishouden naar de Ischlse villa.

De gastspeltournee van den kunstenaar had de Weense theaterdirecteuren aangemoedigd bij gelegenheid een kans te wagen; bij de biljartpartijen te Ischl kwamen langzamerhand de operettefabrikanten kijken; handige tussenpersonnen vleiden zijn eerzucht door zinspelingen op zijn onontbeerlijkheid; het spinneweb, fijn van mazen, der bekoring die van het toneel uitgaat werd over zijn hoofd geworpen. Besluiteloos weifelde hij, totdat zijn weerstand begon te

verlammen en een Girardi-operette, hem „alleen ter inzage, zonder enige verplichting" aangeboden, zijn laatste bezwaren wegspoelde. Zeer verlegen begon hij zijn vrouw van de nieuwe rol te vertellen. „Een baanwachter, die later stationsportier wordt, zou ik moeten spelen; iets heel nieuws, met prachtige muziek...," vertelde hij stamelend, toen hij op een avond met haar op het balcon zat.

„Ze kunnen overmorgen komen voorspelen; de tekst lees ik morgenmiddag," antwoordde Léonie berustend.

De volgende dag ging zij zuchtend aan het werk. Ontsteld moest zij na enige bladzijden inzien dat het libretto dezer operette de onwaarschijnlijkste onzin vormde die men haar man tot nu toe had opgedrongen. Bij de haren erbijgesleepte situaties; goedkope kluchtspel-aardigheden; smakeloos valse huilscènes vulden de tekst. Verontwaardigd legde zij het manuscript neer, om te overleggen hoe ze hem duidelijk zou maken dat hij die operette niet mocht spelen, zonder onder de verdenking te komen dat ze door haar oordeel zijn wederoptreden wilde verhinderen.

De muziek bleek even slecht als de tekst. Nadat de scheppers van dit meesterwerk onder opdringerige beleefdheidsbetuigingen het huis hadden verlaten, begon zij voorzichtig haar hachelijke taak uit te voeren.

„Die operette kan je niet spelen; ze is je onwaardig," aldus opende zij het gesprek.

„Waarom? Ik vind de rol prachtig. Sedert drie dagen kijk ik al bij Goisern naar een baanwachter en bestudeer zijn wijze van doen," antwoordde hij ontstemd.

„Die operette wordt een mislukking, zelfs met jou in de hoofdrol!"

„Jij kijkt altijd zwart, en nu te meer, omdat je boos bent!"

„Ik ben niet boos; ik heb me in mijn lot geschikt."

„Praat niet zo gezwollen! Geschikt... Je kunt immers in Graz blijven!"

„Dat zal ik ook."

„Is je dat ernst?"

„Zeker! Je zult toch niet van mij verwachten dat ik met mijn hartkwaal in Weenen op een ongemakkelijke hotelkamer zal zitten, zonder huishouding of bediening!"

„Zou ik alléén naar Weenen moeten?"

„Je moet niet, maar wanneer je niet anders kunt, dan moet je die scheiding op de koop toenemen."

„Maar kom, Léonie, dat kan ik niet van je aannemen;" ongelovig ging hij naar haar toe en legde zijn hand op haar schouder.

„Ik blijf in Graz, onherroepelijk!"

Staalhard klonken ditmaal haar woorden in zijn oor; verward keek hij in haar ernstig, afwijzend gezicht. Psychologie was zijn zwakste zijde; de grenzeloze teleurstelling die hij haar had veroorzaakt; de indruk daarvan op haar zwaarmoedige aard; daarvan wist hij niets, daarvan wilde hij niets weten. Hij bemerkte alleen het verzet. Men verzette zich tegen zijn wensen...

„Zoals het u belieft, mevrouw de barones," zeide hij na een poos met gemaakte kalmte; „jij kunt in Graz blijven; ik ga naar Weenen, en die operette daar, die speel ik juistement opdat je zien zult dat ook jouw oordeel niet onfeilbaar is!"

Twee uren later had hij zijn kinderlijke koppigheid al berouwd; met een grote boeket edelweiss in de hand verscheen hij deemoedig aan de avondmaaltijd.

In de late herfst betrok hij een hotelkamer in de buurt van het Carltheater te Weenen. De oorlogskost werd in stilte aangevuld door den vriendelijken hoteleigenaar, die zijn beroemden gast elke begunstiging liet ten deel vallen.

Bekenden die door de ongenaakbaarheid van zijn vrouw sinds lang waren verjaagd, doken weer op; een gemengd kletstafelgezelschap bevolkte de hoek van de eetzaal. De repetities namen veel tijd in beslag; verborgen angst voor de opvoering deed hem aan het oordeel van zijn vrouw denken; de ongewone scheiding bezwaarde zijn gemoed. Elke avond had hij lange telefoongesprekken met zijn vrouw te Graz; telkens weer trachtte hij haar op haar

besluit te doen terugkomen. Zij bleef onverbiddelijk.

In eenzame zwaarmoedigheid bracht zij haar dagen in Graz door. Haar hartkwaal werd erger; door overmatig nicotine- en coffeïnegebruik richtte zij haar gezondheid systematisch te gronde. Haar uurwerk scheen afgelopen te zijn. Van haar plichten tegenover haar man gevoelde zij zich door zijn terugkeer naar het toneel ontslagen. Haar zoon, door zijn opvoeding in buitenlandse internaten bijna vervreemd van het ouderlijk huis, scheen haar na het afleggen van zijn eindexamen zelfstandig genoeg om de moederlijke verzorging te kunnen missen. Met deze onlust in het leven, in haar afstanddoen tot uitdrukking gekomen, had zij zichzelf opgegeven.

In Weenen was intussen het tot nog toe onmogelijk schijnende, een absoluut fiasco, bittere waarheid geworden. De laatste operette van Alexander Girardi beleefde een val, die zelfs zijn aan overwinningen gewende, geheiligde prominentie niet kon verhinderen. En, wat het ergste was, hij werd door de maalstroom meegesleept. Het dikwijls uitgesproken Weense oordeel over een première: „de operette is verschrikkelijk, maar men moet Girardi in die rol gezien hebben...", bleef uit.

Had hij een nederlaag geleden?

De critieken kronkelden zich in verlegen, troostende, betreurende veronderstellingen; enkele ervan trokken partij voor hem door de rol volkomen ongeschikt te noemen voor de geringste toneelwerking; niets echter kon het feit verhullen dat hij ditmaal zijn zwaarste en grootste nederlaag had geleden.

Zijn vóór een jaar al te luid verkondigde voornemen, de toneelloopbaan op te geven, had nu in het openbaar een uitwerking in zijn nadeel. Na dit fiasco was men geneigd achteraf aan te nemen dat hij toen met recht van het toneel afstand had gedaan, omdat zijn kracht blijkbaar aan het afnemen en zijn ster aan het doven was...

„Onze Lieve Heer heeft me gestraft," mompelde hij telkens weer, toen hij gereed stond, diep verootmoedigd,

de terugreis naar Graz te aanvaarden. Beschaamd als een schooljongen stond hij tegenover zijn vrouw. Snikkend bracht hij de woorden uit: „Daar heb je me terug, wanneer je me nog hebben wilt; nooit speel ik meer toneel, dat beloof ik je..."

Léonie drukte hem weemoedig aan haar hart. Een vonk van haar oude energie lichtte op in haar ogen toen zij hem moed toesprak: „neen, nu moet je weer optreden; het volgende jaar zal je bewijzen dat je nog steeds Alexander Girardi bent, onveranderd en gewend aan de overwinning! Maar het stuk zal ik uitzoeken...," voegde zij er met een zwakke poging tot glimlachen bij; daarna bracht ze hem naar zijn werkkamer en haalde een van zijn geliefde havannasigaren uit de kast.

In rookwolken gehuld zaten ze zwijgend tegenover elkaar.

Twee mensen van groot formaat en bijzonder stempel.

Levenslustig en vrolijk de ene — het leven afwijzend en zwaarmoedig de andere. Wat zij gemeen hadden was hun trots. —

De trots van oprechte naturen...

HOOFDSTUK XXIV.

Ik ben boven — ik heb ze bereikt, de laatste hoogte die in deze wereld voor mij nog te beklimmen was...."

FERDINAND RAIMUND,
Der Verschwender 3, 19.

De nieuwe leider van het k. e. k. Hofburgtheater te Weenen, Hofrat Max von Millenkovich-Morold, streefde op ernstige grondslag naar uitbreiding van het speelplan met werken die het stempel dragen van eigen volk en eigen bodem. Hij had de overtuiging dat het voornaamste toneel in de Duitse taal niet alleen de classieken had te dienen, maar ook aan zijn vaderlandse roeping moest beantwoorden, teneinde zodoende een taak te vervullen die het zorgvuldige aankweken van het Oostenrijkse volksstuk tot een verplichting verhief. Met de werken van Raimund, Nestroy en Anzengruber ontstond aanvankelijk reeds een belangrijke werkingssfeer voor zijn geestesoog — was voor de volksdramatiek eenmaal de deur tot de gewijde kunsttempel geopend, dan zouden nieuwe werken volgen —, het vooruitzicht op ernstige belangstelling moest leiden tot een herleving van het verwaarloosde genre. Van zijn waardering voor den kunstenaar Alexander Girardi afgezien, scheen hem zijn plan niet te verwezenlijken zonder den grootsten Oostenrijksen volksacteur aan het Burgtheater te verbinden. Als fijn kenner der locale toneelgeschiedenis waren hem de vergeefse pogingen van zijn voorgangers om Girardi voor het Burgtheater te winnen, bekend. Nochthans was hij overtuigd met zijn voorstel succes te kunnen bereiken, omdat zijn programma hem in staat stelde den kunstenaar een ruim arbeidsveld te openen en hem de

bedoelde artistieke zending duidelijk voor ogen te brengen. Het fiasco van de laatste operette versterkte hem in zijn voornemen; snel besloten leidde hij persoonlijk de onderhandelingen in.

Voor Girardi betekende dit late beroep, dat niet geschiedde om hem te eren maar zijn volle toewijding als wegbereider van het volksstuk aan het Burgtheater vooropstelde, de schoonste genade van zijn zegenrijke loopbaan. Een halve eeuw van rusteloze arbeid en voorbeeldeloze successen vond in deze taak vervulling en beloning.

Na lange, ernstige besprekingen over het gebied van zijn rollen en over de voorgenomen volksstukken ondertekende hij, ten hoogste bevredigd, in het voorjaar van 1917 het contract dat hem met 1 Januari 1918 aan het Hofburgtheater verbond.

Een groot, indrukwekkend afscheidssucces als zelfstandig toneelspeler zou hem nog beschoren zijn voor hij naar de veeleisende hofschouwburg overging. De Weense schrijver Rudolf Holzer had een volksstuk voltooid in welks middelpunt de tragische bohême-figuur van den oud-Weensen dichter Ferdinand Sauter stond. Deze zonderling, die heen en weer werd geslingerd tussen de tedere poëzie van zijn dichtwerken en de verzopen ellende van zijn dagelijks leven, leverde het patroon voor een Girardirol zoals ze aangrijpender en overtuigender nog nooit was ontstaan. Het worstelen van een stuurloze; het wegzinken in afgrijselijke ellende; het Weense van zijn figuur; humor en treurigheid; alle menselijke komiek en tragiek, onweerhoudbaar uit de gebeurtenissen voortvloeiende, verbonden zich tot het verkrijgen van een uitwerking die, door Girardi's speeltalent teweeggebracht, weergaloos beloofde te zijn.

De muzikale illustratie van Sauter's in de handeling gestrooide gedichten droeg daartoe evenzeer bij. Girardi's sprekend zingen versterkte de uitwerking van het „gassenlied" tot het een spookachtige, aangrijpende indruk maakte. „Auf der Gassen rollen Leichen / Die kein hartes Herz

erweichen / Sonderbare Menschenrassen / Auf der Gassen, auf der Gassen..." — de verzopen blik aanklagend ten hemel gericht, stamelde hij reeds op de repetities de regels met een huiveringwekkend realisme.

Het stuk kreeg de titel: Das Ende vom Lied.

De zomer in Ischl ging met de grondige studie van de zware rol voorbij. Girardi liet zich alle mededelingen van tijdgenoten en levensgeschiedenissen aangaande den ongelukkigen dichter leveren; hij las al zijn gedichten en verdiepte zich met heilige ernst in de moeilijke taak dit leven op de planken te brengen.

De eerste opvoering in het Stadttheater te Weenen werd een hoge artistieke gebeurtenis. De oppervlakkige Girardi-enthousiasten kwamen daarbij in elk geval te kort. Het gewone gelach en de sentimentele geroerdheid werden vervangen door een zwijgende aandoening toen de kunstenaar in het laatste bedrijf van de vreselijke zelfmoord van den dichter in een wijnhuis van Hernals, gedurende de Weense cholera-epidemie, een realistische, ademrovende uitbeelding gaf:

...Geheel vervallen, holwangig, gepijnigd door angstvoorstellingen op de lijkenkar te zullen eindigen, zit de grijze Sauter met vier moede lijkdragers aan de tafel van het wijnhuis. Zinloos dronken staat hij na een poos op, om de krijsende meiden en de joelende drinkebroers zijn zelfgemaakt grafschrift voor te stamelen. Onder het daverende gelach van de kroegvrienden stort hij plotseling bewusteloos neder. In wilde haast verlaten de gasten het wijnhuis, daar zij een nieuw slachtoffer van de epidemie in hem menen te zien. De lijkdragers helpen den bijkomende op de benen; daarna gaan ze zwijgend weder aan hun treurige plicht...

Sauter-Girardi staat alleen in de gelagkamer.

Zijn dwalende blik tracht de nevelsluier te doordringen die de wijndamp over zijn ogen heeft gelegd. Met een laatste krachtsinspanning verjaagt hij zijn roes — langzaam wordt zijn oog helder, zijn blik ziende en bewust...

Het touw van het venstergordijn wijst zijn angst en vertwijfeling de verlossende uitweg.

Een in lompen gehuld, ellendig skelet, een erbarmelijke bundel mens struikelt zwijgend naar het venster, — zijn bevende hand scheurt met een ruk het koord van de stang...

Het snel vallende gordijn verborg wat er verder gebeurde voor de ontstelde ogen der toeschouwers.

Het was een andere Girardi, die dit mensenlot voor het publiek doorleefde; een genie was het, geroepen om de uiterste volmaaktheid van een demonische uitbeeldingskracht, ver van de ondiepe gebieden der aandoenlijke operettensentimentaliteit, met de ongelooflijke kracht van zijn persoonlijkheid overtuigend te bewijzen. —

Het gemis van een woning in Weenen begon zich onaangenaam voelbaar te maken. De oorlogsomstandigheden sloten elke poging uit om opnieuw huisvesting in Weenen te vinden.

Zijn vrouw, die hem ditmaal naar Weenen was gevolgd, had na veel moeite in de nabijheid van het Burgtheater, in de Herrengasse, een rustig familiehotel ontdekt, waarin het echtpaar zich vestigde.

De nog niet vijftigjarige Léonie ging zienderogen achteruit. In de eerste wintermaanden werd zij bedlegerig; haar kwaal liet geen hoop op genezing meer toe. Ofschoon men zijn best deed haar man de ernst der dodelijke ziekte te verbergen, scheen hij het ergste te vrezen. Bij de opwinding over zijn naderend debuut aan het Burgtheater voegde zich zijn nameloze angst voor de geliefde vrouw.

Niemand, hijzelf allerminst, kon vermoeden dat zijn eigen gestel door een zware diabetes aangegrepen en de ondergang nabij was. Zijn slechte voorkomen schreef men toe aan de opwindingen van den ouder wordenden man; lichte, zelden geuite bezwaren vonden met het oog op de oorlogshotelkost een voldoende verklaring.

De repetities aan het Burgtheater begonnen.

De 15e Februari zou zijn openingsvoorstelling met de dikwijls door hem gespeelde rol van Fortunatus Wurzel in Ferdinand Raimund's Der Bauer als Millionair plaats hebben. Met grote angst zag hij dit eerste optreden op het wereldberoemde toneel tegemoet. Zou hij zich bij het ensemble kunnen aanpassen? Was de kille waardigheid van deze schouwburg de geschikte omlijsting voor zijn levend warme speelwijze? Met dergelijke vragen hield hij zich gedurende de repetities bezig. Bij gelegenheid door de hoge collega's geuite twijfel aan de draagkracht van zijn stem, handig verborgen speldeprikken, den vreemden indringer uit afgunst toegediend, maakten hem de repetitieweken tot een kwelling. De overdaad aan aankleding, de nederbuigende minzaamheid van de kleinste functionaris op het toneel vroegen veel van zijn zenuwen. Een inniger contact bestond alleen tussen hem en den regisseur der voorstelling, den hoftoneelspeler hofrat Albert Heine, die bij de repetities, onder de indruk van de prachtige, eenvoudige natuurlijkheid van den debutant, in geestdriftige lof placht los te barsten, een teken van oprechte bewondering dat echter niet ten voordele kwam van de moeilijke positie van den nieuweling onder de medespelers.

Al spoedig zag Girardi dat hij in dit huis steeds een vreemdeling zou blijven. Een vreemdeling van aanzien wel is waar, hetgeen hij voornemens was verbitterd te verdedigen...

Bij de eerste voorstelling liet zijn vrouw zich van haar ziekbed naar een parterreloge dragen; door opwekkende middelen, die de begeleidende geneesheer haar van tijd tot tijd moest toedienen, met moeite opgehouden, volgde zij met haar zoon koortsig het debuut van haar man.

De zaal bood ondanks oorlog en nood een beeld van stralende pracht. In de hofloge de aartshertogen en aartshertoginnen; de waardigheidsbeklederś en belangrijke persoonlijkheden der stad over het parket en de andere loges verdeeld; de galerijen tot het laatste plaatsje gevuld; een reusachtige mensenmassa wachtte op de grote sensatie.

Het traditionele verbod van het doek ophalen en een buiging maken was voor de eerste maal sedert het bestaan van het gebouw door een bijzondere beschikking voor deze avond opgeheven.

Minutenlang applaus begroette den kunstenaar toen hij onder de tonen van zijn opkomstlied met elastische schreden het toneel betrad.

Een verlammende ontzetting greep zijn vrouw en zijn zoon aan toen hij begon te zingen en hees van opwinding geen toon voortbracht. Het entréelied ging ongehoord voorbij; door een innerlijke onrust aangegrepen keken de toeschouwers elkaar aan. Na pijnlijke minuten van bange verwachting kwam hij weer op dreef. Stralend, als klinkend metaal, vloeide de dreigende boereneed van zijn grimmig geplooide lippen. Zijn gestalte richtte zich weer op; zijn bewegingen schenen de medespelers van de planken te vagen; naast zijn waarachtigheid werd de bonte leugenachtigheid van een pathetische pose duidelijk voelbaar. Zijn blikken schoten de toorn en de hoogmoed in het rond die de rol aan zijn boers parvenuschap voorschreef; hij groeide van toneel tot toneel, om eindelijk boven allen uit te rijzen...

Donderend applaus bij open doek getuigde van de vreugde en de bewondering der opgelucht herademende toeschouwers.

Toen hij na het bekende duet „Brüderlein fein, Brüderlein fein, einmal muss geschieden sein..." de rose geklede Jeugd de zaal uitgeleidde, om dadelijk daarop het bezoek van de Ouderdom in de gedaante van een armzaligen grijsaard te ontvangen, bereikte zijn meesterschap het hoogtepunt. De technische kunstgreep die zijn zwarte pruik onmerkbaar voor het publiek deed verdwijnen om het daaronder zijnde sneeuwwitte haar te doen opglanzen, werd door zijn aangrijpende uitbeelding van het ouder worden een overbodige bijzaak.

Door de jeugd verlaten, door de ouderdom aangeraakt, schrompelde zijn rechte gestalte langzaam ineen. Zijn oog

werd dof; zijn hand verslapte; het leven zelf scheen hem te ontvlieden...

Het Aschenlied bekroonde zijn uitbeelding. Terwijl de treurig-lieflijke wijs van Raimund's volkspoëzie tot tranen roerde, smolt de stijve waardigheid van de reusachtige zaal weg voor de bloedwarme toon die uit zijn hart welde...

Een onoverzienbare menigte geestdriftige galerijbezoekers geleidde hem na de voorstelling van de toneelingang naar het nabijgelegen hotel.

Nog een poos drong het hoerageroep de ziekenkamer zijner vrouw binnen, die hem nog juist de hand kon drukken voor zij, door moeheid overweldigd, in slaap viel.

Zwijgend ging hij met zijn zoon aan de eettafel in de aangrenzende kamer zitten. De doorstane opwinding had zijn gezicht met een vale bleekheid overtogen; zijn moede blik rustte vol smart op de deur van de ziekenkamer.

Met een gebaar van weerzin schoof hij de schotel met koud vlees opzij. Daarna nam hij uit het gereedstaande kistje een sigaar, die hij zorgvuldig aanstak en met genot begon te roken...

Benauwend drukte zijn zwijgen in de kamer.

De poging van zijn zoon om een gesprek aan te knopen wees hij met een trage handbeweging af. Met het hoofd op zijn tot een vuist gebalde hand geleund, gaf hij zich aan zijn gedachten over. Ondoorgrondelijk scheen zijn blik wanneer hij nu en dan de ogen opende die hij moede gesloten had gehouden; — gold de traan, in zijn ooghoek geweend, de zieke in de kamer daarnaast, of was hij slechts toevallig door de sigarenrook ontstaan...?

De sigarenkist begon ledig te worden.

Uur na uur ging voorbij.

De eerste melkwagens hobbelden over het plaveisel.

Hij bleef zwijgen...

Liet hij zijn leven aan zijn geestesoog voorbijgaan? Herdacht hij zijn bewogen kunstenaarsverleden? Zou hij ze nog alle kunnen optellen, de talloze gestalten van zijn

scheppende fantasie, de rollen van zijn toneelwerkzaamheid, welker aantal legio was...? Herinnerde hij zich nog de ingehouden uitroep die hij bij de kermisstukken van Rohitsch-Sauerbrunn, trillend van verwachting, voor de eerste maal op een toneel had gehoord...? De uitroep die de oude kermistroep-directeur Julius Böhm, doordrongen van de belangrijkheid van het ogenblik, op bevelende toon de toneelknechts had toegefluisterd, en die intussen ontelbare malen in duizend variaties zijn oor had bereikt, — de roep:

H a l e n...!

1869, 1879, 1889, 1899, 1909, 1918...

Vijfmaal tien jaren...

Weenen... Strampfertheater, Theater an der Wien, Raimundtheater, Carltheater, Josefstädtertheater, Stadttheater, Strausstheater, Bürgerheater, Deutsches Volkstheater, Volksoper, Hofoperntheater, Hofburgtheater...

Van het begin tot het einde — Weenen...

Daar tussendoor de gastspelen... Berlijn, München, Budapest, Parijs, Praag, Riga...

Keulen, Dresden, Leipzig, Hamburg, Stuttgart, Karlsruhe, Düsseldorf, Frankfurt, Brunswijk...

Graz, Klagenfurt, Linz, St. Pölden, Wiener Neustadt, Baden, Ischl, Salzburg, Innsbruck, Brünn, Olmütz, Teschen, Pilsen...

Veertienduizend avonden...

Operetten, kluchtspelen, volksstukken, comedies...

Daarvan bijna honderd voor hem gecomponeerd, voor hem geschreven...

Veertienduizend avonden...

Zonder tussenpozen, zonder afzeggen, zonder ziekteverlof, — bezeten, van de verantwoording bewust, betrouwbaar, onvermoeid, vindingrijk, voor gedaanteverwisseling vatbaar, op het volk afgestemd, vorstelijk, komisch, tragisch, ironisch, goedhartig, superieur, wijs, onhandig, schuchter, eenvoudig... menselijk en waarachtig. —

Tweeënveertigduizend uren...

Jaarin, jaaruit van acht tot elf uur op het toneel, in rollen, figuren, stropoppen, steeds het middelpunt, steeds voor het totale succes verantwoordelijk, elke avond steeds opnieuw door plankenkoorts aangegrepen, in uniformen, costuums, volksdrachten, rok en lompen...

Steeds een ander, — en toch steeds dezelfde...

Tweeënveertigduizend uren... Diplomaat, fiakerkoetsier, millionair, horlogemaker, afgevaardigde, bediende, schrijnwerker, schoenmaker, slotenmaker, brievenbesteller, politieagent, fat, dichter, dronkelap, fabriekseigenaar, kellner, boer, boef, jager, dansleraar, kantonrechter, waardigheidsbekleder, muzikant, circusartiest, recruut, matroos, infanterist, cavalerist, onderofficier, generaal, reizende ambachtsman, comediant, rozentuinier, generaal-consul, hofrat, kapper, provoost-geweldige, student, lakei, cipier, mijnwerker, fotograaf, hofnar, vogelhandelaar, postillon, baanwachter, keldermeester, zigeuner, pastoor, kleermaker, theaterdirecteur, schooljongen, stationsportier, kamerdienaar, bezitter van een renstal...

Baron, graaf, vorst, pacha, prins, koning...

Watersproeier, glazenwasser, schoenlapper, asman, steenklopper, bedelaar...

Minnaar, bruidegom, echtgenoot, zoon, broeder, neef, oom, vader, grootvader, overgrootvader...

Italiaan, Fransman, Engelsman, Rus, Amerikaan, Bohemer, Hongaar, Zwaab, Turk, Pool, Pers...

Jongeling — man — grijsaard...

Transformatiekunstenaar van de ziel. — Zichzelf vermenselijkend...

Vijfmaal tien jaren...

Veertienduizend avonden...

Tweeënveertigduizend uren...

D o e k...!

HOOFDSTUK XXV.

....und die Grösse ist gefährlich,
Und der Ruhm ein leeres Spiel —
Was er gibt, sind nichtge Schatten,
Was er nimmt — es ist so viel....! [1]

FRANZ GRILLPARZER,
Der Traum ein Leben.

— „wat geeft dat alles; de mens wikt — de hemel beschikt..." daarmede gaf de gevierde gast de „wacht" aan voor het orkest, en — „de hemel beschikt..." las de kapelmeester snel in de partituur, waar een merk met rood potlood stond, voor hij zacht de maatstok ophief.

In de zaal van het Stadttheater in de kleine stad Pilsen heerste geluidloze stilte.

„Nu zingt hij het lied van de schaaf," fluisterde in een loge een witharige matrone snel haar buurvrouw toe; daarna nam zij met blijde opwinding haar toneelkijker voor de ogen...

Op het toneel keerde de achtenzestigjarige Girardi zich volgens zijn gewoonte naar de links op de achtergrond opgestelde schaafbank om. Daar lag de schaaf — zijn schaaf, die hij dertig jaren lang bij elke Verschwendervoorstelling had gebruikt, en die hem op al zijn gastspelreizen moest begeleiden. — Hoe vaak reeds, en hoe lang nog...? zo joeg — herinnering en vraag tegelijk — de gedachte bliksemsnel door zijn hersens, toen hij onder de tonen der inleiding met een rustig gebaar eerst de schaaf, daarna zijn hoed greep en zich weder naar het publiek

[1]) ....en de grootheid is gevaarlijk / En de roem een lege schijn / wat hij geeft is niets dan schaduw / Wat hij rooft — kan alles zijn!
Franz Grillparzer, De droom een leven.

toekeerde. Zijn moede blik doordrong de duisternis en bleef als betoverd hangen aan een gezicht, waarvan de omtrekken in het halfdonker der zaal spookachtig vertrokken schenen te zijn. Het visioen van een doodskop trok, als een snelle schaduw, zijn oog voorbij. Hij vond het, anders dan in vroegere tijden, niet meer zo verschrikkend en afstotend; het liet hem koud, het scheen hem niet meer te kunnen raken. Vervolgens zette hij het eerste couplet van het lied van de schaaf in.

Nog flitste uit zijn ogen het sarcasme van den meerdere, die de menselijke zwakheden kent en veracht, toen hij voor de zoveelhonderdste maal de eeuwige schrijnwerkerswijsheid van Raimund de zaal in zong; omschemerd door voorgevoel en lotsbeschikking verloor zijn gestalte de omtrekken der tastbare werkelijkheid; zij kromp tot een schaduw. Tot een tragische, hoogst aangrijpende, zacht heenvloeiende schaduw. —

— „en komt eenmaal de dood, met uw verlof..." zo begon hij het derde en laatste couplet. Maar niet slechts een bescheiden, godsvruchtige meester schrijnwerker betuigde ditmaal met de natuurlijke, filosofische rust van de eenvoudige mens zijn bereidwilligheid eenmaal aan de laatste oproep zonder verzet en opstandigheid gehoor te geven, — van Valentin's figuur maakte zich, magisch verheerlijkt, het van pruik en schmink bevrijde menselijke gelaat los van den genialen, moeden, van zijn omgeving vervreemden toneelspeler.

— „dan leg ik mijn schaaf neder — en zeg de wereld vaarwel..." zo zong hij de laatste regel van het lied, en het afstand doen dat daarbij uit zijn stem klonk als een onvergetelijk in woorden uitgesproken traan, deed bijna als een gelofte aan.

Afwezig dwaalde zijn blik over de eerste rijen van het parket, toen de eerste golven van een uitzinnig applaus hem tegemoetbruisten. De grote ogen met de reeds licht omfloerste uitdrukking van doordringend treurige hoon schenen niet meer van deze wereld te zijn. Het eeuwige

kwam met zijn matte glans als het ware reeds tevoorschijn, en het neerslaan der oogleden, dat het dankende buigen van het hoofd placht vooraf te gaan, scheen ditmaal begeleid te worden door een stille verachting voor het rumoer, voor het vertoon, voor al het tijdelijke in het algemeen...

Met hevige pijn in zijn voeten speelde hij zijn rol ten einde.

Uitgeput liet hij zich na afloop van de voorstelling in zijn kleedkamer op een leunstoel vallen en sloot de ogen.

Bewegingloos wachtte zijn bediende naast de schminktafel. Door de slecht sluitende deur drongen het rumoer van het afbreken der décors en de zware stappen van de werklieden de kamer binnen.

Langzaam, als uit een verstijving ontwakend, opende hij na een poos zijn ogen. Zijn blik viel op de spiegel; een uitgeteerd grijsaardsgezicht sprong hem tegemoet. Scherp staken daarbij de weinige kleurvegen van de schmink af; akelig brandden zijn ogen, als een dovende krater, in het gelaat dat star als een masker was. — Toen hij, eveneens in de spiegel, de talrijke kransen en bloemstukken zag die de kleine kamer tot aan de deur vulden, vertrokken zich zijn markante gelaatstrekken tot een snijdende, scherpe grimas.

„Mijn lijkbaar..." zo kwam het zacht maar spottend van zijn lippen.

Vervolgens zonk hij weer weg in gepeinzen.

— De tijd leefde niet eens meer met zijn kunst mee — dat gevoelde hij nu duidelijker dan ooit. Vier jaren woedde nu al de oorlog, die vreselijke volkenmoord, die al lang zwaar op zijn ziel drukte. De oude keizer leefde ook niet meer, en zijn Oostenrijk — althans het begrip dat hij gewoon was met dit woord te verbinden — dat Oostenrijk lag op sterven, wanneer het niet reeds gestorven was...

En hij?

Wilde hij nog iets? Was er voor hem nog iets te bereiken?

Alles wat hij te zeggen had was immers al gezegd, —

het trok hem niet meer aan de stof te herhalen.

Zijn vrouw, de enige mens in wier nabijheid hij zich werkelijk geborgen gevoelde, lag, aan de dood overgeleverd, ziek in Weenen. Zijn enige zoon was volwassen, droeg nu ook al de uniform der k. e. k. Armee, en zou na de oorlog zijn eigen weg gaan, als alle anderen van zijn ouderdom en zijn maatschappelijke kring.

En hij?

Zeker, hij was rijk; een vermogen van millioenen had hij in al die jaren weten bijeen te garen; vorstelijk kon hij zijn levensavond doorbrengen, alleen levende voor zijn liefhebberijen.

Maar, had hij liefhebberijen?

Zijn prachtige bezit te Ischl, de rijwieltochten in het Salzkammergut — waren dat liefhebberijen?

Dat waren toch alleen de genoegens der ontspanning geweest, na de jaarlijkse toneelbedrijvigheid van October tot Juni; het tussenspel vóór de nieuwe werktijd, zo viel hem in.

En — zijn persoonlijke leven?

Waaruit had dat dan eigenlijk bestaan?

Negenenveertig toneeljaren!

Gedurende een halve mensenleeftijd was hij het gemeenschappelijk bezit van zijn medemensen geweest. In de schouwburg, op straat, in café's, op reis, in hotels, zelfs op eenzame uitstapjes naar buiten, steeds herkend, aangestaard, toegeglimlacht, bewonderd, bekeken, gevolgd, steeds onder controle gesteld, steeds beladen met hulde, liefde en nieuwsgierigheid, — als een eenzame onder een onafzienbare menigte van vrienden en onbekenden was hij door het leven gegaan. Als een gevangene van zijn populariteit, ook in zijn particuliere leven steeds door zijn cipier vergezeld, door het publiek...

En zijn tochtgenoten?

De groten uit het rijk der operette? Strauss, Millöcker, Zeller en de vele anderen, zij waren sinds lang heengegaan; hij alleen was overgebleven...

Vroegtijdig was het hem duidelijk geworden dat Alexander Girardi geen andere plicht op aarde had dan alleen Alexander Girardi te zijn. —

Nu verheugde hem dat niet meer, daar het leven hem niet meer verheugde...

„Laat die groente weghalen!" zeide hij plotseling tot den bediende en wees naar de kransen en bloemen achter zijn rug.

„Dadelijk, Herr Hofschauspieler!"

Vol ijver wilde de man de kamer uitgaan om aan de wens van den hogen gast te voldoen.

„Ik heet Girardi —" zo verbeterde de kunstenaar hem ontstemd en trok de pot met vaseline dichter naar zich toe.

„Neem me niet kwalijk, meneer Von Girardi...," zo klonk het beleefd en onderdanig uit de nog open deur...

— Hofschauspieler... dacht hij ironisch. Nu ja, de titel kwam hem toe; vóór enkele maanden was zijn engagement bij het k.'e. k. Hofburgtheater ingegaan. En „meneer Von Girardi" klopte ook. Hij was immers inderdaad ridder van de Franz-Joseph-orde en God weet waarvan nog meer, dacht hij, toen hij zich de vele onderscheidingen herinnerde die elk theaterbezoek van een buitenlands potentaat bij de feestvoorstellingen voor 's keizers verjaardag in Ischl hem al die jaren door had opgeleverd. Was hij eigenlijk trots op die orden — vroeg hij zich, terwijl hij de schmink van zijn gezicht veegde en zich langzaam begon te verkleden. — Ze waren hem onverschillig geweest, zo bedacht hij zich rustig, behalve de persoonlijke geschenken van den keizer, die hij met bijzondere blijdschap had ontvangen, en behalve enkele herinneringen aan den Duitsen kroonprins uit de Berlijnse tijd...

Toen hij zijn wandelschoen aan zijn voet deed, kromp hij van pijn ineen. Drie avonden lang kwelde hem nu al die stekende pijn, die hij aan de nauwe dansschoenen toeschreef welke hij op de eerste avond van zijn gastspel als Torelli in „Künstlerblut" had gedragen. Waarom was hij eigenlijk naar Pilsen gegaan? vroeg hij zich mismoedig en

dacht aan de eenzame avonden in Weenen, waarmee hij, gedurende tientallen jaren gewoon elke avond op te treden, niets had weten te beginnen. Het k. e. k. Burgtheater had hem maar twee keer in de week nodig; de overige dagen was hij tot nietsdoen veroordeeld. Als een welkome afwisseling had hij dit gastspel in Pilsen aangenomen, dat hem nu door die pijnen ook nog vergald was geworden.

Hinkend verliet hij de kleedkamer, stak bij de schouwburgportier zijn met verlangen ontbeerde sigaar aan en ging naar buiten. Door enkele toejuichingen ontvangen, nam hij hoffelijk zijn hoed af en zette geduldig zijn handtekening op de kaarten die jeugdige vereerders en vereersters hem voorhielden. Daarna ging hij langzaam naar het nabij gelegen hotel.

Weer in Weenen aangekomen, liet hij zijn huisarts, en vriend gedurende vele jaren, verzoeken bij hem te komen.

„Ik moet morgen weer in het Burgtheater optreden," zeide hij terloops; „zorg ervoor dat die pijn ophoudt; wanneer ik afzeg, komt er een gendarme en arresteert me..."

De dokter bekeek de gedrukte plek.

„Dat is morgen weer in orde, Xandl!" sprak hij geruststellend en legde er een verkoelende omslag omheen.

Na een poos vroeg de patiënt met zachte, aarzelende stem: „hoe gaat het met Léonie?"

„Je vrouw maakt het iets beter," loog de geneesheer, die de treurig onderzoekende blik van die ogen niet kon verdragen; daarna nam hij onder een voorwendsel afscheid en verliet vrij gehaast de kamer.

Een goede dokter, maar een miserabele toneelspeler, dacht Girardi grimmig, en zijn hart kromp ineen toen hij, wederom alleen, door zijn langzaam opstijgende tranen heen naar de zoldering staarde. — God, gij alleen kunt mijn vrouw nog helpen... zo verzonken zijn gedachten in de allerlaatste toevlucht; zijn handen vouwden zich innig tot een gebed.

„Hij is verloren, reddeloos verloren...", fluisterde de

oude dokter intussen ontroerd tot zichzelf, terwijl hij met moeite zijn tranen onderdrukte en diep bewogen het huis verliet.

...„wat gonst daar zo lieflijk aan mijn oren — is dat een wals? Of misschien een bij? Ja, het moet een bij zijn, want ik ben immers in Ischl; daar boven zie ik de bergen; ik hoor de Traun ruisen... en dan die zachte, warme lucht, de lucht van het Salzkammergut... Te veel eer, Uwe Majesteit! Moedertje, waarom gloei ik zo? Ja, en waarom hebt u nu een zwarte japon aangetrokken, zo'n deftige? Is er iemand gestorven? Of wilt u waarlijk naar de schouwburg gaan? Zal ik een rijtuig voor u halen? Kom, moeder, de zaak kan het lijden; het was toch maar goed dat ik niet aan het toneel ben gegaan...! Het is toch een eerzaam handwerk, de slotenmakerij, niet...?

Ziet u die gouden sleutel daar aan de muur, hoe hij glinstert? Waarom zweef ik nu, moeder? Waarom houdt niemand me dan vast...?"

De beroemde chirurg wierp nog een onderzoekende blik op het kunstig uitgedachte verband, dat den patiënt bij het ontwaken zou doen denken dat het zo juist geamputeerde been er nog was; vervolgens stroopte hij de gummi handschoenen van zijn handen, liet zich door de operatiezuster het masker afnemen en ging peinzend, met langzame, moede stappen naar de toiletkamer.

Dienstvaardig opende de assistent de deur, keek er nog naar dat de patiënt voorzichtig op de wagen werd getild en volgde dan zacht zijn chef.

Hij vond hem zwijgend en onbewegelijk voor de wasbak staan — in gedachten verloren waren zijn ogen op het venster gericht. —

„Professor, om twaalf uur is er nog die appendix af te handelen — in het Cottage-sanatorium," waagde hij schuchter op te merken; daarna opende hij de waterkraan en liet de bak vollopen.

„Appendix af te handelen —" herhaalde de professor

toonloos, waarna hij een blik in de wandspiegel wierp en enigszins verwonderd naar het moede, ingevallen gezicht keek dat het glas hem weerspiegelde. — Ik ben oud geworden„ stelde hij zakelijk vast en bekeek met plotselinge belangstelling de grijze haren en de diepe rimpels van zijn spiegelbeeld.

„Ja, beste collega," zeide hij daarna tot zijn assistent, „mijn leven lang heb ik nu ‚gevallen' gehad — louter ‚gevallen', zoals wij dat zo aardig noemen; een appendix, een pancreas, een carcinoom, een tumor — en zo gaat dat in een eindeloze rij voort... De persoon komt bij het geval op de achtergrond; de ziekte alleen neemt onze gehele opmerkzaamheid in beslag; haar genezing is ons hoofdzakelijke doel — het geval wordt afgehandeld, afgedaan, geregistreerd, — opdat het volgende ter hand kan worden genomen. Men stompt daardoor af, wat het persoonlijke betreft; wordt conventioneel en zakelijk; zuiver automatisch volgen bespreking, antwoord en ondervraging elkaar; het ‚geval' domineert..."

Peinzend hield hij op; daarna sprak hij wat zachter voort, en zijn woorden kregen een weemoedige, warme klank, alsof hij zich een weinig schaamde over zijn hartelijke ontroering tegenover zijn jongen collega, die zijn woorden verwonderd en opmerkzaam had aangehoord.

„Dat is ook maar een ‚geval', nietwaar?" zijn blik wees naar de operatiezaal daarginds; „een gewoon geval van diabetisch gangreen; een wanhopige, bijna hopeloze poging, door een amputatie het verdere proces te beperken. Maar ziet ge, collega, bij dit ‚geval' heb ik elke beweging van het lancet tweemaal gedaan, eenmaal met mijn hand, de tweede maal met mijn hart..."

Bijna verlegen legde hij zijn hand op de schouder van den assistent: „— wanneer ik me herinner wat ik dien man gedurende een mensenleeftijd aan blijmoedigheid, hartelijkheid en levensmoed heb te danken — ik en mijn hele generatie —, dan grijpt me een grenzeloze wanhoop aan over onze onmacht dat leven te redden, in stand te houden,

te verheugen... U bent nog te jong, collega, om dat te kunnen begrijpen — ja, ik weet het wel" — zo wees hij een poging tot schuchter verzet af — „u hebt stellig begrip van den kunstenaar Girardi, natuurlijk, u hebt hem waarschijnlijk ook nog in het Burgtheater gezien, en dat het sanatorium van 's morgens tot 's avonds met verzoeken en vragen wordt belegerd, zal u ook niet zijn ontgaan — maar, mijn waarde," dromerig dwaalde de blik van den professor van de jongen arts weg, „dat die man een stuk Weenen was; dat in zijn glimlach de stille bekoring van het Oostenrijkse landschap en in zijn traan de weemoed van het innig geliefde verleden daarvan kon glanzen, dat kunnen nu eenmaal alleen zij medegevoelen die met hem ouder zijn geworden; die zijn tijd hebben meebeleefd...!"

De professor trok zijn witte jas uit en liet zich zwijgend in zijn jas helpen.

„Zorg ervoor dat de kranten een kort bericht ontvangen, collega!" Zakelijk gaf hij weer zijn aanwijzingen, alsof hem deze laatste ogenblikken van zijn overpeinzingen hadden berouwd; „amputatie van het linker been; hartswerking bevredigend; er bestaat hoop op herstel —"

„En, oppassen dat er geen bezoeker wordt toegelaten en geen krantenman de ziekenkamer binnendringt!" voegde hij er uitdrukkelijk waarschuwend aan toe.

Beleefd nam de assistent zijn instructies aan.

„Bestaat er nog enige hoop, professor?" vroeg hij bij de deur zacht.

Zwijgend keek zijn chef een ogenblik naar de grond. „Neen — geheel niet!" zeide hij daarna kort en haastte zich met snelle schreden naar de lift...

Een witte, sierloze ziekenkamer...

Aan het venster staat de verpleegster. Haar donkere nonnenkleed is de enige schaduw tussen de lichte muren der kamer; haar oud, door arbeid, gebed en ontzegging hard geworden gelaat springt bleek uit de stijve omhulling van hoofd en hals tevoorschijn. Door haar vingers glijdt de rozenkrans; geluidloos bewegen zich haar blauwachtige

lippen; haar van de wereld afgekeerde, half uitgedoofde ogen staren in de verte...

Buiten jaagt een voorjaarsstorm over de daken; de regenvlagen van April wisselen af met stralende zonneschijn — nu wit — dan grijszwart trekken wolkenflarden voorbij...

In een schemerslaap ligt Girardi op zijn ziekbed.

Zijn wasbleke gelaat heeft een vredige uitdrukking; over de diepgesneden trekken zweeft een weldadige, bijna blijde ontspanning.

Hij schijnt te dromen...

Gerustgesteld had hij bij zijn ontwaken uit de narcose het troostrijke bericht vernomen dat slechts de kleine teen van de linkervoet was weggenomen en dat hij zich op weg naar beterschap bevond.

Daarna was hij weer ingeslapen. —

Tussen waken en dromen lag die schemertoestand, die weldadig zijn zinnen omvangen hield. Zijn nu en dan opgeslagen ogen keken door een vriendelijke sluier, en de tot hem gerichte woorden van zijn zoon klonken als uit een verre, liefelijke verte, — bekend en toch een weinig vreemd — woorden, die geen antwoord vroegen; waarnaar men zonder deelneming mocht luisteren, ongeveer zoals naar een sprookje, als naar een in slaap wiegende, eentonige, nauwelijks te vatten melodie...

Nauwelijks te vatten — en zachtjes gedempt in hun uitwerking waren ook die dagen van ziekte geweest. Iets zwevends, onwerkelijks liet die indrukken niet diep genoeg in zijn bewustzijn dringen om hun betekenis, hun gewicht te kunnen begrijpen. Alsof hij alles maar gedroomd had...

Zonder het te vermoeden — met een onduidelijk gemompeld woord van scherts op de lippen — overschreed hij laat in de middag de grens tussen leven en dood.

Men schreef de 20e April van het jaar 1918. —

Juist vier weken later, de 20e Mei, volgde zijn geliefde vrouw hem in de eeuwigheid. —

Natuurlijk en eenvoudig was zijn sterven, — zo natuur-

lijk en eenvoudig als zijn gehele innerlijke leven was geweest. Geen tragiek was erin en geen vertoon, geen verzet en geen klacht; het was een zacht, rustig wegglijden in de schemering, een bescheiden, godgevallig heengaan...

Enkele minuten nadat dit gelaat — geheel en al door de ogen bestuurd — zijn duizendvoudige weerschijn ener grote melancholie en de lachplooien van onmetelijke ironieën had verloren en tot een masker was verstijfd, klonk een schuchter kloppen aan de deur der sterfkamer. Een meisje uit de voorstad stond op de drempel; verlegen hield zij een ruikertje eenvoudige lentebloemen in de hand. Onder haar hoofddoek vielen haar door de wind verwaaide lokken over haar liefelijk blozend gezicht. Haar eenvoudige jurk droeg de keurig verstelde sporen van arbeid en armoede. — „Alstublieft," zo klonk het in de eenvoudige volkstaal van de Weense voorstad — „voor meneer Schiradi — en het Neunerhaus in de Ottakringerstraat laat hem een spoedige beterschap wensen!"

De dode hield in zijn verstijfde handen een ijzeren crucifix. Met moeite had de non het tussen zijn vingers geklemd.

De hand van zijn zoon verwijderde voorzichtig het koude kruis en schoof het bloeiende voorjaarsruikertje uit de voorstad ervoor in de plaats...

In Weenen waren extra bladen met het doodsbericht verschenen. Ondanks oorlog en zorgen hield de gehele stad enkele ogenblikken de adem in en treurde over haar groten aangenomen zoon. Toen enige dagen later de pralend versierde stoet door de straten trok, stonden de mensen zwijgend ontdaan in rijen. Uit de binnenstad bewoog zich langzaam door de arbeiderswijk de glazen lijkwagen die indertijd Gallmeyers aardse hulsel had bevat en nu uit het museum der stad Weenen als symbolisch aandenken voor den groten volkstoneelspeler tevoorschijn was gehaald. Volgens zijn wens werd zijn sterfelijk overschot bijgezet in het graf, naast dat van zijn moeder gelegen.

Op het hoogtepunt van zijn werk, op de top zijner triom-

fantelijke successen scheidde Alexander als k. e. k. Hofburgtoneelspeler te Weenen met de grootste praal van een wereld, die hij stil, arm en bescheiden als slotenmakersleerling te Graz was binnengetreden.

Wat daartussen lag was een adembenemende vlucht omhoog en een volkomen vervulling. —

En het was een ruil...

Een abstracte, maar humoristische Oostenrijkse ruil, waarbij de Duitse toneelspeelkunst een van haar geniaalste vertegenwoordigers had gewonnen, terwijl Graz — slechts een slotenmaker had verloren...

EPILOOG.

Elf jaren na het heengaan van Alexander Girardi vond te Weenen, in Mei 1929, de plechtige onthulling plaats van het hem uit liefde en dankbaarheid gewijde gedenkteken. Met de symphonische uitvoering van de wals „Nur für Natur" werd de onthullingsplechtigheid ingewijd — met het als een koraal klinkende zingen van het lied van de schaaf werd zij besloten. De ruimte daartussen werd door redevoeringen ingenomen. — Toen het omhulsel viel, straalde lichte voorjaarszonneschijn over de daken der Weener stad; het straatverkeer was opgehouden; in de geluidloze stilte van het aandachtige zwijgen ontblootten de omstanders hun hoofd. Een zee van kransen golfde om het bleke marmer; slechts onduidelijk was het opschrift op het voetstuk te ontcijferen:

Dem Meister volkstümlicher Schauspielkunst,
Alexander Girardi, 1850—1918,
Das dankbare Wien.

Juist in het midden tussen de opera en het Theater an der Wien, in het plantsoen tussen de Friedrichstrasse en de Kärntnerstrasse verheft zich dit marmeren standbeeld.

Tussen ernst en scherts schijnt Girardi's oog met een ironisch schijnsel over de omgeving heen in de oneindig-

heid van een toneelhemel te staren, in welks onbegrensde ruimten elk pathos, elk vertoon hun waarde hebben verloren. —

Met de schrijnwerkersschaaf aan zijn hart gedrukt, zijn hoed in de hand, stelt het marmer hem voor in een van zijn beste rollen, als Valentin in Raimund's Verschwender.

Vastgehouden in die zielsminuut waarin hij, rustig en eenvoudig bij het voetlicht staande, ontelbare malen begonnen zou zijn het lied van de schaaf te zingen, — triomfeert nog in de stenen wedergave van zijn uitdrukking en zijn houding de kern van zijn begenadigde kunstenaarsziel —

de eenvoud.